NAZIM HİKMET DOSYASI

KEMAL SÜLKER

ATATÜRK : Şükrü Kaya, Nâzım'ı takmış parmağına onunla uğraşıyor. Ben tanırım mert oğlandır o... Şükrü Kaya Müşiri de (ÇAKMAK) kandırmış askerlerin arasında onun yazılarına benzer yazılar uydurup dağıtmışlar. Başını yakmaya çalışıyorlar oğlanın... İNÖNÜ : Nâzımın hapiste olmasına canım yanıyor... F. RIFKI ATAY: Nâzımın yok yere çile çekmesini içime yediremiyorum. F. KARAOĞLAN: (Temyiz Başsavcısı) Bir hâkim olarak memleketimizde bana en büyük ıstırabı veren hâdise Nâzım'ın hiç bir delile, hiç bir kanun hükmüne dayanılmaksızın 28 yıl hapse mahkûm edilmesidir.

3. BASKI

MAY YAYINLARI

Babıâli Cad. 19, Cağaloğlu - İstanbul

NAZIM HİKMET DOSYASI

KEMAL SÜLKER

3. BASKI

NAZIM HİKMET DOSYASI — Yazan: Kemal Sülker - Dizildiği yer: Sümer Matbaası - May Yayınları 1974 Ocak - Babıâli Caddesi 19, Cağaloğlu, İstanbul - Tel: 27 71 61

3. BASIM'IN

Ö N S Ö Z Ü

Nâzım Hikmet Dosyası adlı belgesel kitabımız, 1967 Eylül'ünde yayınlandıktan sonra pek çok insaf sahibi vatandaş, Nazım'ın haksız yere en ağır cezalara çarptırıldığını anladı. Belgeleri konuşturarak, iki ayrı mahkemeden 28 yıllık ağır hapis cezasına çarptırılan Nâzım Hikmet'in, bu mahkûmiyetlere yol açan durumunu açıklamamız o kadar ilgi gördü ki, yayınevi bir ay içinde ikinci basımını yaptı. Aradan geçen dört yıl içinde bu ikinci baskı da tükendiği için bir süreden beri Nâzım Hikmet Dosyası'nın yeni bir baskısının arandığına tanık oluyoruz.

Bu kez, 1. ve 2. baskılarını yeniden gözden geçirmek, kitabın yayımından sonra elde ettiğim belgeleri eklemek, okurlara Nâzım ve ünlü duruşması hakkında yeni ve yine doğru bilgiler vermek gereğini duyduk.

Duygusal konuşmak her zaman mümkündür. İster Nazım sevilsin; ister ona düşman ve karşıt

olanlar bulunsun ve iki taraf da bu duygu ve inançları açısından övgüler ve yergilerde diledikleri ölçüde yazsın veya konuşsunlar, ama şu gerçek ortadadır :

Nazım'ın 28 yıla mahkûm edilmesi, yasalara uygun değildi ve büyük bir adlî hata idi. İşte Nâzım Hikmet Dosyası, bu büyük adlî hatayı bütün belgeleriyle ortaya koyduğu için, gerçekleri arayan büyük bir kitle tarafından ilgi ile izlendi. 1938 Harp okulu olayını anılar şeklinde dile getiren A. Kadir'in kitabı da büyük etki yaptı. O eseri çürütmek için kaleme sarılan bir yazarın (Fuat Uluç'un) Nâzım Hikmet ve 1938 Harbokulu olayının gerçek yüzü adlı kitabı bile bizim haklı olduğumuzu kanıtladı. Zira yazar, Nâzım'ın 1931 - 1928 yılları arasında gizli bir partinin Merkez üyesi olmasına dayanarak verilen cezayı haklı buluyor. Biz ise, hukuk açısından işlenen adlî hataya parmak basıyoruz. Her ne kadar F. Uluç, «ne ihbar mektubu, ne okudukları kitapların mahiyeti, ne de Abdülkadir Meriçboyu'nun (A. Kadir'in) bir avuç Turancı, kızılelmacı, azgın faşist dediği arkadaşlarının suçlamaları yüzünden mahkûm olmuşlardır. Hazırlık, ilk ve son tahkikatlar arasında bizzat verdikleri ifadeler, yaptıkları itiraflar ve karşılıklı suçlamalar sağlamıştır bu neticeyi» (S. 101) diyorsa da en yetkili hukukçu ittifak halinde şunu belirtiyor :

«... Nâzım Hikmetin fiilleri kat'î surette sabit olsa ve suç unsurları da tekevvün etse, Askerî Ceza Kanunu'nun emri dairesinde kendisine ancak 6 ay hapis cezası vermek gerekirdi.» (Mehmet Ali Sebük, 12 Aralık 1949, Vatan).

Nâzım edebî kişiliğini olsun teslim etmeyen F. Uluç'tan sonra bizim ANT yayınları arasında çıkan Nâzım Hikmet'in Polemikleri incelememiz (Eylül

1968) de bir Nâzım düşmanı yazara kitap konusu oldu.

Hiç kuşkusuz Nâzım Hikmet, Türk edebiyatının ölümsüz adlarındandır. Büyük bir mücadele içinde geçen hayatının en haksız mahkûmiyeti, 28 yıllık ceza ile sonuçlanamıdır. İster fikirlerinden yana olalım, ister olmayalım, asıl sorun yasaların suça göre işlemesi ve suçsuzların cezalandırılmamasıdır. Belgeler ispatlıyor ki, Nâzım Hikmet haksız yere hüküm giymiş ve haksız yere vatanından kaçmağa zorlanmıştır. Bu gerçekleri bir bir anlatmaya çalışacağız.

Zaten Nâzım'ın gittikçe okunması, sevilmesi, anlaşılması ve eserlerinin dilden dile çevrilmesi, sahnelenmesi Nâzım etrafında örülmek istenen suçlama duvarının haksızlığından ileri gelmektedir. Nâzım düşmanları ne kadar gerçek dışı değerlendirmeler, yakıştırmalar yapıyorlarsa akıl ve muhakeme yeteneği olanlar bunları çürütecek malzemeyi Nâzımın şiirlerinde, piyeslerinde, romanında ve yaşantısında buluyorlar. Bu arada suçsuz yere mahkûm edilmesi de Nâzımı anıt halinde yükseltiyor. O kadar ki UNESCO Türkiye Millî Komisyonu «Balkan Milletleri Şiir Antolojisi»ne Nâzım Hikmeti almak gereğini duyuyor. Rahmetli Prof. Şair Sabri Esat Siyavuşgil, tanınmış yazar Sabahattin Eyüpoğlu, ünlü eleştiriciler Tahir Alangu, Rauf Mutluay, Yaşar Nabi Nayır bu seçmeyi yaparken Nâzımın on kadar şiiri üzerinde birleşiyorlar. Sovyetler Birliğinde 60 kadar baskı ve iki milyonu aşkın tiraj yapan eserleriyle Nâzım İngilterede de ilgi uyandırıyor. Londra B. B.C. Radyo programlarında Nâzım hakkında konuşma yapılıyor, şiirlerinin İngilizcesi (Kıbrıslı şair Taner Baybars'ın çevirisi) ünlü spiker Gary Watson

tarafından yarım saat süren bir programda okunuyor (Haziran sonu 1967).

Nâzım'a karşı duyulan ilgi Federal Almanyada da yaygınlaştı. Almanyanın en ünlü yayın evlerinden biri olan Luchterhand, yayınladığı şiir dizisinin 18. sini Türk şiirine ayırmış, bu şiir dosyasında Nâzıma ve öteki ilerici şairlere yer vermişti (Dağlarca, Eloğlu, Anday, Kanık, M. Kemal ve O. Rifat yer verilen ozanlardı). Nâzımın şiiri Annemarie Bostroem tarafından Almancaya çevrilmişti. Ayrıca Şiir Dosyasının kapağında Nâzımın ve öteki ozanların kısa hayat hikâyeleri yer alıyordu (I Temmuz 1967, Vatan).

Amerikada da Nâzıma karşı yaygın bir ilgi başladı. Bir çok şiirleri ve piyesleri İngilizceye çevrildi. Bu arada Samuel Sillen adlı bir yazar Poems By Nazim Hikmet (Nâzım Hikmetin şiirleri) adlı bir kitap yayınladı (ANT, 7 Mayıs 1968). 1950 den beri Nâzımı tanımaya başlayan Amerikalıların sanat severlerinin duygularını özetleyen Samuel Sillen «her türlü yanılgı dışında bir kanıyla; onun (Nâzımın) Neruda ve Aragon'la birlikte, çağımızın, en büyük şairleri arasında yeri olan bir sanat ve toplum savaşçısı olduğunu ekleyeceğiz» dedi.

Yurt dışındaki ilgi genişlerken Türkiye'de de Nazım'ın filmleri 20 yıl sonra yeniden perdelere yansıyor (Kızılırmak - Karakoyun gibi) törenlerde, kutlama günlerinde şiirleri okunuyor (29 Nisan 1969, Bizim Anadolu), Erzurumda Ziraat Fakültesinde düzenlenen Şiir Şöleni'nde Nâzımın şiirlerine yer veriliyor ve fakültedeki sol - sağ çekişmesi nedeniyle Atatürk Üniversitesi 3 Gün tatil ediliyordu (24 Nisan 1969 Son Havadis).

Yurt dışındaki Türk öğrencileri ve işçileri de Nazım'ı tanımaya başlıyor, ölümünün 4. yıldönümü

nedeniyle yapılan tören bütün dikkatleri üzerine topluyordu. Törende hayatı hakkında anılar dile getiriliyor, şiirleri okunuyordu. Bu tören bazı tutucu yazarlarca hiç de hoş karşılanmıyordu (8 Haziran 1967, Son Havadis, Orhan Seyfi Orhon). Ama, onurlu ve hür düşünceli yazarlar, geniş okuyucu kitlelerine görüşlerini açıklamak cesaretini elden bırakmıyor ve Nâzımın şair olarak sanatının değerini belirtiyordu. Netekim sayın İlhan Selçuk (1964 yılı Aralık Ayında) Pariste Salle Pleyel'de düzenlenen Nazım'la ilgili törenden söz ederken şunları yazıyordu:

«Biz bir garip ülkeyiz. Yabancı ülkelere yalnız işçi, doktor mühendis değil, şair de ihraç eden bir ülke... Çünkü şairlerimize bile nefes almak imkânını vermiyoruz. Hemen söyleyelim ki bütün bunları Nazım Hikmet'in komünist olduğunu bile bile yazıyorum. Bir şairin komünist olması eğer onu kendi vatanında, kendi dilinin edebiyatından silmek için yeter sebep olsaydı dünya edebiyat tarihinin çetelesini tutmak pek zor olurdu... Komşumuz Yunanlının şairlerine ve yazarlarına reva görmediğimiz muameleyi Nazım Hikmet'e yaparız. Ama Fransız halkı Salle Pleyel'de Nazım'ı, Türk şairi diye alkışlar.»

İlhan Selçuk fıkrasını önemli bir görüşle sona erdiriyordu:

«..Söylendiğine göre Nazım Hikmet kaçmasaymış öldürülecekmiş. Gene de:

— Kaçmasaydı da öldürülseydi... diye temenniler savuranlar var. Böyle diyenlerden birine bir ünlü şairimiz:

— Dostum sen hiç öldün mü? diye sormuş.

Biliyorum ki kaçıp Amerika'ya yerleşmenin vatanseverlik, kaçıp Rusya'ya yerleşmenin vatan hain-

liği sayıldığı bir garip ortamda yaşıyoruz. Buna rağmen Nazım Hikmet'in affedilip hapisten çıktıktan sonra ölüm tehdidi altında yaşadığını ileri sürenlerin iddialarını aydınlatıcı incelemeler yapmak gerekir. Eğer doğruysa bir şairi on iki yıl zindana atmak; çıkardıktan sonra da:

— Seni öldüreceğim... diye tepesine dikilmek. Ve canını kurtarmak için kaçtığında «vatan haini» diye ad takmak ne demektir?

Her halde Nâzım Hikmet meselesinin gerçek yüzüyle ortaya çıkarılması zamanı gelmiştir.» (18 Aralık 1964, Cumhuriyet)

Netekim Falih Rıfkı Atay, içinde yaşadığı tek partili devlet yönetiminin dişlilerinin nasıl işlediğini bildiği, çok iyi gördüğü için şöyle demişti:

«Ben Nâzım'ın büyük bir şair değil, en başta suçlu olduğuna inanmadığım için daha sonra hazırlanan affı dilekçesi başına imzamı koymuştum. Bu yüzden hiç bir tarize de aldırış etmemiştim.»

Atay, Nazım'ın kaçış nedenini de iyi biliyordu: diyordu ki:

«Nâzım'ın Türkiyeden son kaçışı ellisinden sonra askerliği soruşturulmaya başlamasındandır. Askerliğe bir borcu yoktu. Doğuya yollanarak, Sabahattin Ali gibi, öldürüleceğinden korktu. Yıllarca hapiste çektiklerinden sonra yeni bir işkenceye uğramak ona her şeyi göze aldırıcı geldi.» (Falih Rıfkı Atay, 2 Mayıs 1965, Dünya)

Gerçekten de büyük hikâyeci Sabahattin Ali, sırf şeflikle yönetimi ağır şekilde hicvettiği için bir plan içinde ve bir ajan tarafından feci şekilde başına sopa vurula vurula öldürülmüştür. (Bu konuda ANT yayınlarından Sabahattin Ali Dosyası adlı kitabımıza bakılabilir).

Nâzım, aynı sona uğramamak için kaçmaktan başka çıkar yol bulamadı. Hayatının sonuna kadar çok güzel eserler verdi. Daha çok tanındı, daha çok sevildi. Daha çok okundu. Türkiye'de olduğu gibi başka ülkelerde de piyesleri sahnelendi, radyo programlarında oynandı, televizyonlarda gösterildi. Hatta Almanya'ya Türk işçileri akın akın gittikten ve yarım milyonluk bir işçi kitlesi Almanya'nın çeşitli şehirlerinde Türkiye'dekinden daha özgür bir hayat içinde yaşamaya başladıktan sonra Köln Radyosu, Türk işçileri için hazırlanan bir programa Nazım'ın Ferhad ile Şîrin piyesini televizyon programına aldığımdan gerici ve tutucu çevreler kıyametleri kopardı. Köln Radyosunda her perşembe günü yayımlanan televizyon programında «Sizin vatanınız, bizim vatanımız» adlı bölümde 1967 Aralık ayında Krefeld şehrinde sahneye konan Ferhad ile Şirin piyesinden beş dakikalık bir aktarma yapmıştı. Spiker, bu nedenle Nâzım Hikmet hakkında kısa biyografik bilgi vermişti. Almanya'daki Türk işçileri de bu programı izlemiş, ancak Oberhausen İşçi Derneği, Köln İşçi Derneği gibi hükûmete yakın kişilerin yönetimindeki yarı resmî kuruluşlar bu televizyon programını «nefretle» karşıladıklarını bildirmişlerdi. (1 Ocak 1968 Adalet). Bu çevrelerin televizyon idaresine karşı açtıkları kampanya ise Alman radyo ve televizyoncularını hayretler içinde bıraktı. Yapılan bir araştırma tahriklerin Türk basın ataşeliği ve Köln Konsolosluğunda görevli iki kişi tarafından yönetildiğini ortaya çıkardı. Bunun üzerine Türk fanatiklerinin ve konsoloslukta görevli kişilerin Alman radyo programlarına karşı olumsuz bir kampanya açmaları TV Özel program Müdürü Freidhelm Porck'un Türk Büyükelçiliğine bir mektupla durumu bil-

dirmesine yol açtı. F. Porck «Türk basın ataşeliği ve Köln konsolosluğunda görevli iki şahsın misafirlik adabının sınırlarını çok aşarak bu ülkede arzu edilmeyen kişiler haline geldiklerini «bildirdi. Mektupta bu gibi kasıtlı hareketlerin Türk - Alman dostluğunu zedeleyeceğine de yer verilmişti. (9 Ocak 1968, Milliyet)

Bu olay da gösteriyordu ki, Nâzım Hikmet'in adının anılması bile bazı gerici, tutucu, fanatik çevreleri çileden çıkarıyor, ancak bu gibilerin yaygaraları geri tepiyordu. Netekim bu TV programını dillerine dolayan ve «Alman radyosunda işçilerimize komünizm propagandası yapılıyor» veya «Türk Alman dostluğu tehlikede, Köln radyosunun Türkçe yayınında komünist Nâzım Hikmet methedildi» gibi başlık atan gazeteler (26 Aralık 1967 Adalet) ve bunların koparmaya çalıştıkları yaygara tarafsız basında sert tepkilere yol açtı. Olayı, gerçeğe uygun şekilde inceleyen Abdi İpekçi (Milliyet 9 Ocak 1969) konuyu bir kaç açıdan ele almış, «Türkiyede prototipine bol bol rastladığımız kışkırtıcıların temsilcileri, Almanya'da da faaliyete girişince akla hayale gelmeyecek iddiaların ortaya atılmasının mümkün» olduğunu yazmıştı. Oysa İpekçi'nin de belirttiği gibi olay şuydu:

«Nâzım Hikmetin «Ferhad ile Şîrin» eseri Türkiye'de olduğu gibi Batı Almanya'da da Krefeld Şehir Tiyatrosunda sahneye konmuştur. Köln televizyonu bu olayı hiç bir değerlendirme yapmadan ve üretilen haberde iddia edildiği gibi Nâzım Hikmet hakkında hiç bir övgüde bulunmadan seyircilerine duyurmuş ve temsilden bir tabloyu seyrettirmiştir..

«Ferhad ile Şîrin'in komünizm propagandası ile yakından uzaktan hiç bir ilgisi bulunmadığı bilin-

mektedir. Nitekim eser Türkiye'de de yayınlanmış ve oynanmış hiç bir koğuşturmaya uğramamıştır. Ama anlaşıldığına göre bizim fanatikler, Nazım Hikmet'in isminin hiç bir övgüde bulunmadan telaffuzunu dahi komünist propagandası saymaktadırlar. Alman antikomünistleri ise bir kimsenin siyasî düşünce ve inançları ile edebî kişiliğinin ayrı ayrı mütalea edileceğini bilen anlayışa sahiptirler.»

Abdi İpekçi, yazısını şöyle sona erdiriyordu:

«Gülünç olduğu kadar ayıp, ayıp olduğu kadar zararlı bu davranışlara ne zaman son vereceğiz?»

Fakat Fuat Uluç, fanatiklerin yürüttüğü kampanyayı ayıplayan İpekçi'ye çatacak (Son Baskı, 11 Ocak 1969), Orhon Seyfi Orhon da fırsatı kaçırmadan «millî duygularımıza karşı» Abdi İpekçi'nin «biraz hassas olmasını» isteyecekti (12 Ocak 1969, Son Havadis) oysa gerçekler, Oktay Akbal'ın fıkrasında yer almakta ısrar edecekti:

«Nâzım Hikmet'in tutumunu, düşüncesini sevmeyebiliriz, ama onun büyük sanatçı kişiliğini yadsıyamayız. Bütün dünyanın kabul ettiği bir gerçeği, «Nâzım Hikmetin çağımızın büyük şairlerinden biri olduğu» gerçeğini istesek de istemesek de değiştiremeyiz.» (Vatan, 14 Ocak 1969).

Nazım, Türkiye'den ayrılmaya mecbur olduktan sonra geçen 13 yıllık yaşamında çok büyük ürünler verdi ve memleket hasreti onda dinmek bilmeyen bir ıztırap halinde gittikçe katmerleşti. Nâzımı, bu hasretle yanıp göç ettiren olayın ayrıntılarına başka bir kitabımızda yer verirken Nâzım Hikmet Dosyası'nın uyandırdığı olumlu ilginin nedenini açıklayan bir kritikten bir kaç satır alacağım. Kâni Şengün, Nâzım Hikmet Dosyası'nı inceleyen eleştirisinde diyor ki:

«Olay, A. Kadir'in yapıtından sonra Sülker'in ortaya serdiği belgelerden de doğrulanmıştır. Aksi tanıtılıncaya dek bu olay bir cinayet olarak kalacaktır, halk belleğinde...

«Sülker'in kitabındaki belgelerden anlaşıldığına göre Nâzım Hikmet'in o günkü yasalara uyan tek bir suçu yoktur.

«... Okuyamazsınız bu kitabı titremeden, ürpermeden... Ama mutlaka okuyun.» (Vatan, 25 Eylül 1967).

İşte bu kitap, şimdi içinde daha çok belge ve üstelik bir de önemli savunmayı da içererek okurlara sunuluyor.

1973 İstanbul
Kemal SÜLKER

ŞAİR NÂZIM HİKMET ADLÎ HATAYA KURBAN GİTMİŞTİR

Şair Nâzım Hikmet, 1938 yılında önce Harp Okulu Komutanlık Askerî Mahkemesinde 15 yıl Ağır Hapis cezasına çarptırıldı. Bir kaç ay sonra da Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi tarafından 20 yıl ağır hapis cezasına mahkûm edildi. Ancak «içtima-ı cerâim» nedeniyle ve Türk Cezâ Kanununun 77. ve 69. maddelerine dayanılarak, bu 35 yıllık iki mahkûmiyet, 28 yıl 4 Ay ağır hapse çevrildi.

Nazım Hikmet'in bu kadar ağır cezaya uğraması o yıl gerek adliyeciler, gerekse avukatlar arasında tartışılmış ve Nâzım'ın bir adlî hataya kurban gittiği kanısı uyanmıştı. Mahkûmiyeti öğrenen milletvekilleri arasında da verilen cezaların ağırlığı dikkati çekmiş ve hatta delilsiz, belgesiz olarak Nazım'ın cezalandırıldığı şüphesi de güçlenmişti.

Bunları doğrulayıcı tanıklar vardır. Nitekim, Yargıçlardan Rabia Şeref, Nazım Hikmet'in affı için 1950 yılında açılan kampanya sırasında basına gönderdiği bir mektupta şunları açıklamıştı :

«Büyük Türk Şairi Nâzım Hikmet'in adını adım ölüme yaklaştığı bu anda, (Çünkü Nâzım, açlık grevine devam ediyor ve gün geçtikçe sağlık durumu bozuluyordu. - K.S.) babam Cumhuriyet Başsavcısı merhum Fahrettin Karaoğlan'ın, bana Nâzım Hikmet hakkında söyledikleri bugün gibi hatırımdadır.

Fahrettin Karaoğlan: «Bir hâkim olarak, memleketimizde bana en büyük ıztırabı vermiş olan hâdise, Nâzım Hikmet'in hiç bir delile, hiç bir kanun hükmüne dayanılmaksızın, 28 yıl hapse mahkûm edilmesidir... Adalet tarihimizi bu günahtan kurtarmak en büyük emelimdir. Amma, ne yazık ki, buna gücüm yetmiyor.» diyordu.

Fahrettin Karaoğlan bu duygu ve düşüncelerini yalnız yakınlarına söylemekle kalmadı. Yanılmıyorsam, 1945 yılında Büyük Millet Meclisi Adâlet Komisyonunda açıkça belirtti. Ve bir gün hipodromda sayın Cumhurbaşkanına da açtı.

Bu satırları delâletinizle Türk halkına nakletmek imkânını bulursam, yalnız, bir insan, bir Türk olarak Nâzım Hikmet'e karşı değil, bir evlâd olarak hak ve adâlet âşıkı babama ve asıl, bir yargıç olarak şerefini şerefim saydığım Türk adâletine karşı olan vazifemi de yapmış olacağım.» (Son Posta, 13 Mayıs 1950).

Bu mektup, bir yargıç tarafından, yargıç babasından naklen yapılmış çok ciddî bir itirâftı. 1938'lerde CHP iktidarının sözcüsü ve zamanın en gözde yazarı olan milletvekili, Ulus başyazarı Fâlih Rıfkı Atay da bu olaya değinen bir hâtırasını yazmıştı. O makalesinde Atay şöyle diyordu:

«Bir gün kulaklarımla Meclis koridorunda şu sözü duydum:

— Vesika yokmuş ha.. Delil bulunmazmış ha.. Biz onu divânı harbe mahkûm ettirelim de gününü görsün.»

Nâzım Hikmet hapiste iken, onu, her düşünüşte bu sözü hatırlayarak, yok yere çile çekmesini içime yediremezdim. Anasının yakınlarından Ali Fuat Cebesoy da affı için çalıştı durdu. İnönü, Cebesoy'un ve bizim söylediklerimizi iyi karşılamıştır. Affedilecek, ve Ankara'ya gelip adı «Ulus»a değişen eski Hâkimiyet-i Milliye kadrosu içinde çalışacaktı. Fakat Fevzi Çakmak engelini aşmak güçtü, İnönü, bir gün bir gündelik gazetede Yahya Kemal'in divân biçimi bir gazelini göstererek:

— Bunları okudukça Nâzım'ın hapiste olmasına canım yanıyor, demişti.

Bir toplanışımızda Nâzım Hikmet'in kendi sesiyle plâğa okuduğu «Salkım Söğüt»ü dinlerken Atatürkün tatlı dalışını hatırlıyorum. (Dünya, 2 Mayıs 1965, Pazar Konuşması).

Fâlih Rıfkı Atay'ın bu tanıklığı, Nâzım Hikmet'in gerçekten haksız yere, hiç bir vesika ve hiç bir delile dayanmadan mahkûm edildiği kanısını kuvvetlendiriyordu.

Nâzım Hikmet, nasıl olmuş ta adlî bir hataya kurban edilerek bu kadar ağır bir cezaya çarptırılmıştı? Bu soruyu aydınlığa çıkaracak çok önemli bir tanık daha vardır:

Emekli general Ali Fuat Cebesoy.

Fâlih Rıfkı Atay'ın da yazısında hatırlattığı general Cebesoy, değerli yazar Çetin Altan'a, Şâle Köşkü'nde şunları söylemişti:

«O çocuğu (Nâzım Hikmeti) Şükrü Kaya ziyân

etmiştir. Mustafa Kemal bu yüzden çok sinirlenmiş ve üzülmüştü. Nâzım Hikmet'i tevkif ettikleri bir sıraydı. Nizamettin Tepedelenli bana rastladı, Nâzım'ı kurtarmanın zamanı olduğunu söyledi. Yalova dönüşü, gemide, akşam yemeğinde Şükrü Kaya ile yan yana oturuyordum. Bu konuyu konuşuyorduk. Mustafa Kemal birden Şükrü Kaya'ya:

«— Ne konuşuyorsunuz orda?» diye bağırdı, azarladı.

İlk defa ciddi şekilde hastalanıp yatağa girdiği akşamdı o akşam. Biraz sonra benim kulağıma:

«— Çok sancım var, duramıyacağım, sen benim yerime geç, ben yatacağım» dedi.

Ve çekildi. Caz çalıyordu. Ben arkadaşlara:

«Biz de çekilelim, onsuz eğlenceye devam etmemiz güzel değil» dedim. Cazı susturduk ve dağıldık. Ben Mustafa Kemal'den haber almak için kamarasının bulunduğu yere gittim. Sancısı olduğunu, doktorların kendisine iğne yaptığını söylediler. Konuşmamızı içerden duymuş, beni çağırdı kamaraya.

«— Fenayım, dedi. Demincek Şükrü Kaya'ya mahsus bağırdım. O çocuğu takmış parmağına, onunla uğraşıyor. Ben tanırım, mert oğlandır o. Gelmesi için haber gönderdim. Belki konuşma âdâbında bir kusur ederim, diye gelmedi. Şükrü Kaya, Müşir (Mareşali) de kandırmış. Askerlerin arasında onun yazılarına benzer yazılar uydurup dağıtmışlar. Başını yakmağa çalışıyorlar oğlanın. Hepsinden haberim var.» (Akşam, 28 Aralık 1966 Çetin Altan, Şâle Köşkünde bir gece.)

Çetin Altan, «Türk adâlet tarihinin çok ayıp bir sayfasını teşkil eden 1938 Harp Okulu olayının» (6 Ocak 1967 Akşam) «mahkeme ve karar dosyaları

mutlaka gün ışığına yeniden çıkarılmalıdır» diyor, ve ekliyordu:

«O dosyalar çıkmalı, o olayın sağ kalmış tanıkları, avukatları tekrar bulunmalı ve gerekirse mahkeme bir daha başlamalıdır. Bütün hukukçular, yargıtay üyeleri, avukatlar, aydınlar dürüst ve nâmuslu vatan çocukları öncülük etmelidir buna... Türk adaletinin bir çeşit bir yarayla vurulmuş olarak mahzenlerdeki bir çuvala gömülmüş olması, şu anda dahi hepimizi gelecek kuşaklara karşı boynu bükük bir duruma sokacak niteliktedir...» »

Gerçekten de olayla ilgili belgeleri ve tutanakları okuyup, haksızlığa daha 1950'de inanmış bir insan olarak, Çetin Altan'ın bu çağırısına katılmayı bir insanlık borcu saydım. Nâzım'ı 28 yıl 4 ay hapse mahkûm eden mahkemelerin kararlarını biliyorum. Nâzım'ın, kararın düzeltilmesi için yaptığı çeşitli müracaatları ve niteliklerini biliyorum. 1950 - 1951 deki baskıdırışına ve açlığı insanlığa ve adalete bir mesaj olarak araç yaptığını biliyorum. Bu bilgileri, adâlet tarihimizin karanlık kalmış bir yaprağının aydınlatılmasına, Nâzım Hikmet'in suçsuzluğunun ortaya çıkarılmasına da yarar diye bugün yayınlıyorum.

Eylül 1967 Kemal Sülker

OTOBİYOGRAFİ

(Bu otobiyografi 1961 yılı 11 Eylülünde Doğu Berlinde yazıldı.)

1902 de doğdum,
Doğduğum şehre dönmedim bir daha,
Geriye dönmeyi sevmem,
Üç yaşında Halep te paşa torunluğu ettim,
On dokuzunda Moskova'da komünist üniversite öğrenciliği,
Kırkdokuzunda yine Moskova'da Tseka-parti konukluğu ve
On dördümden beri şairlik ederim.
Kimi insan otların, kimi insan balıkların çeşidini bilir,
ben ayrılıkların
Kimi insan ezbere sayar yıldızların adını,
ben hasretlerin,
Hapislerde de yattım, büyük otellerde de.
Açlık da çektim, açlık grevi de içinde, tatmadığım yemek
yok gibidir.
Otuzumda asılmamı istediler,
Kırksekizimde Barış Madalyası'nın bana verilmesini,
verdiler de.

Otuzaltımda, yarım yılda geçtim dört metre kara betonu

Ellidokuzumda on sekiz saatte uçtum Prag'dan Havana'ya.
951 de, bir denizde, genç bir arkadaşla yürüdüm üstüne ölümün.
52 de çatlak bir yürekle dört ay sırt üstü bekledim ölümü.
Sevdiğim kadınları deli gibi kıskandım.
Şu kadarcık haset etmedim Şarlo'ya bile.
Aldattım kadınlarımı.
Konuşmadım arkasından dostlarımın.
İçtim, ama akşamcı olmadım.
Hep alnımın teriyle çıkardım paramı, ne mutlu bana.
Başkasının hesabına utandım, yalan söyledim.
Yalan söyledim, başkasını üzmemek için,
Ama durup dururken de yalan söylemedim.
Bindim tirene, uçağa, otomobile.
Çoğunluk binemiyor,
Operaya gittim. ... ...
Çoğunluk gidemiyor, adını bile duymamış operanın.
Çoğunluğun gittiği yerlere ben de gitmedim 21 den beri.
Cami'ye, kiliseye, tapmağa, havraya, büyücüye,
Ama kahve falına baktırdığım oldu.
Yazılarım otuz, kırk dilde basılır
Türkiyemde, türkçemde yasak.
Kansere yakalanmadım daha.
Yakalanmam da şart değil.
Başbakan filân olacağım yok.
Meraklısı da değilim bu işin,
Bir de harbe girmedim,
Sığınaklara da inmedim gece yarıları,
Yollara da düşmedim pike yapan uçakların altında,
Ama sevdalandım altmışıma yakın,
Sözün kısası yoldaşlar,
Bugün Berlin'de kederden gebermekte olsam da,
insanca yaşadım diyebilirim.
Ve daha ne kadar yaşarım,
başımdan neler geçer daha,
Kim bilir?

NAZIM HİKMET

BİRİNCİ BÖLÜM

1938 Harp Okulu Tevkifâtı :

Türk adalet tarihine mutlaka «büyük bir adlî hata» olarak girecek olan bir olay var: Nâzım Hikmet'in, hiç ilgisi olmadığı bir suçla cezalandırılması ve cezaların en ağırına çarptırılması. Bu, hiç şüphesiz Nâzım Hikmet'in hayatının akışında da büyük etki yapmıştır. Bu bakımdan 1938 yılı ocak ayında başlayan ve yıllarca süren bir adâlet mücadelesini bütün ayrıntılarıyla anlatmak isteriz.

Nâzım Hikmet, halası oğlu Celâlettin Ezine'nin evinde, bir kış gecesi sohbet ederken (17 Ocak 1937) kapıyı sivil polisler çalmış. Nâzım'ın arandığını bildirmiş ve Nâzım da kendinden emin, hiç bir suç işlememiş olmanın rahatlığıyla kapıya çıkmış ve... nezârete götürülmüş, oradan da Ankara'ya mevcutlu olarak yollanmıştı. Nâzım Hikmet, tanımadığı, konuşmadığı, bilmediği insanlarla bir arada aynı suçu işlemekten sanık olmanın hayreti içinde aylarca yaşadı ve zamanla da en ağır cezaya çarptırıldı.

Tevkifat nedeni :

Neydi bu tutuklamanın nedeni, neydi Ankara'da tanımadığı gençlerin arasında «aynı suçtan» sorguya çekilme ve sonunda başına gelen ağır mahkumiyetin içyüzü?

1937 - 1938 yılları arasında Harp Okulu'nda öğrenciler ders kitapları dışında piyasada satılan bazı eserleri de satın almış ve okuyormuş. Bunlar arasında Nâzım Hikmet'in Benerci Kendini Niçin Öldürdü? adlı orijinal romanı ile Taranta Babuya mektuplar adlı şiir kitabı da varmış. Bazı öğrenciler kendi aralarında daha yakın arkadaşlıklar kurmuşlar. Bunlardan kuşkulanan bir gurup da bu gençleri izlemeğe, aralarında haberci bırakmaya başlamışlar. Sonunda bu öğrencilerin sınıfına giren bir binbaşı ve maiyetindeki görevliler sert bir komut vermiş:

— Herkes ellerini sıranın üstüne koysun. Hiç konuşma ve kıpırdama yok!

Sonra da bazı öğrencilerin okul numaralarını okumuş ve onları ortaya çıkmaya çağırmış.

Böylece başka başka sınıflardan 21 Harp Okulu öğrencisi sınıfta aramaya tabi tutulmuş, yatakhaneye mevcutlu olarak götürülmüşler, Yataklar ve dolaplar aranmış. Delil sayılacak, kuşku uyandıracak ne bulunmuşsa alınmış, torbalara doldurulmuş, kimlere ait oldukları yazılmış, sanık öğrenciler birer birer ayrı ayrı odalarda hapsedilmiş.

Bunlardan Ömer Deniz, Abdülkadir Meriçboyu (A. Kadir), Necati Çelik, Orhan Alkaya çeşitli sorgulardan sonra bir odada beraber bırakılmışlar. Bunlardan Ömer Deniz, Nâzım Hikmet'e duyduğu hayranlık nedeniyle bir gün onu bir sinema holünde görmüş olduğunu bu sorgu sırasında söyleyince Harp

Okulu'nda varlığı iddia edilen suçlular arasına Nâzım Hikmet te karıştırılıvermiş. (A. Kadir, YÖN 24 Haziran 1966). Yâni Ömer'in olup olmayacak şeyler söylemesi, olayın içine Şair Nâzım Hikmet'i de katılmasına yol açmıştı. (A. Kadir, 1938 Harbokulu Olayı ve Nâzım Hikmet)

İşte bu olay 1938 yılı ortamında büyütülmüş, derinleştirilmiş, tehditler, baskılar, itiraflar, anlatmalar birbirini izlemiş ve konu büyük bir dosya halinde Harp Okulu Askerî Mahkemesi'nin huzuruna götürülmüş.

Harp Okulu Komutanlık Askerî Mahkemesi'nin kararına ve çeşitli Temyiz müracaatlarına göre olayı anlatalım.

«Son tahkikatın açılmasına..»

Harp Okulu Komutanlık Mahkemesine verilen iddianamede Harp Okulu Komutan Vekili H. Değirmen «isnad olunan askeri isyana teşvik ve tahrik ve askeri isyan suçlarından dolayı haklarında son tahkikatın açılmasına» 11 Mart 1938 günü verdiği kararında sanıklar şöyle tanıtılıyordu:

1 — Harp Okulu okurlarından 6. Bl.den 5409 Ömer Deniz
2 — 5. Bl.den 5271 Abdülkadir Meriç,
3 — B. Bl.den 5213 Hasan Tanoğlu,
4 — 3. Bl.den 4721 Mustafa Vallak,
5 — 5. Bl.den 5202 Naci Fişek,
6 — 6. B.den 5454 Hüseyin Üstel,
7 — 6. Bl.den 5410 Hüseyin,
8 — 6. B.den 4569 İhsan İnan,
9 — 6. Bl.den 5404 Zihni Kaya,
10 — 6. Bl.den 5411 Nâsır Timuçin,

11 — 6. Bl.den 5434 Cihat Bekman,
12 — II. Bl.den 972 Burhan Cahit Kılıç,
13 — 5. Bl.den 5362 İsmail,
14 — 6. Bl.den 5408 Lutfullah Şadi,
15 — 9. Bl.den 4454 Faruk (Egel),
16 — 8. Bl.den 224 Şevki,
17 — II. Bl.den 1132 Galip (Arda),
18 — 6. Bl.den 5417 Cihat,
19 — 5. Bl.den 5331 Şevket Kösemen,
20 — 2. Bl.den 4325 Saim Sonbay,
21 — Sivil eşhastan Nâzım Hikmet,
22 — Afyon Devlet Demiryolları İşletme Müdürlüğü cer Dairesi memur namzetlerinden Mustafa Ergun,
23 — Ankara'lı gazeteci Yakup Dalkılıç,
24 — Ankara Erkek Lisesi talebelerinden Adnan Alkaya,
25 — Ankara Hukuk Fakültesi son sınıf talebelerinden ve Arnavut tebasından Hasan,
26 — Ankara Ortaokul yedinci sınıf talebelerinden Sefer,
27 — Eskişehir Tayyare Fabrikası Sıhhiye Müfrezesinden er Kenan,
28 — Askerî fabrikalar silah kısmı boyahanesinde müstahdem Şinasi,

«Yapılan tahkikatın sonunda..»

İşte bu sanıkların duruşmasını yapmaya adlî hâkim Kâzım Yalman görevlendirilmiş ve yapılan tahkikat sonunda dört sayfalık bir iddianame hazırlanmıştır.

Buna göre:

«Maznunlardan (sanıklardan) Ömer Deniz'in,

İstanbul'da Kuleli son sınıfta bulunduğu zamanlarda fikir ve düşüncelerinde ihtilalci bir idareye ait prensiplerin hâkim olmağa başladığı ve zamanla, komünizm tezahürleri gösteren bu fikirlerin, Nâzım Hikmet'in bu vadideki eserlerinin mütaleasından sonra kuvvetlendiği ve aynı eserlerden ilham aldığını söyleyen Abdülkadir ile buluşarak bu fikirlerin nazarî sahasında konuşup anlaştıkları ve bir müddet sonra maznunlardan Orhan ve Burhan Cahit ile de fikir ve mesai birliği yaparak, Orhan'ın İstanbul'da, Kabataş'taki evinde gizli içtimalar yaparak bir hareket tarzı tespit ve bu yolda çalışmaya başladıkları görülmektedir.

Bu işte, sınıf arkadaşlarının dikkat nazarını çekecek kadar ileri giden Ömer, sınıf arkadaşı Hulusi tarafından ve bililtizam dershanede toplu bulundukları sırada okunan millî bir şiiri dinlemeğe bile tahammül edememiş, mukabeleye kalkmış, fakat ilk tokatı burada arkadaşlarından yemiştir.

Bu, fikri tezahürünün âkibetinden uslanmayan Ömer, arkadaşlarıyla beraber bu yoldaki çalışmalarına daha büyük bir hız vermiş,, Nazım Hikmet'in, Haydar Rıfat'ın kafasında müsait bir muhit bulan ve ihtilal ve isyan kokan eserlerini okumuş ve bu tesirler altında aradığı siyasî hedefi komünizmde bulmuş, bu andan itibaren ateşli bir komünist kesilmiş ve hâlâ ekmeğini yediği büyük milleti ve onun büyük prensiplerini unutmuş, fikri cereyanlarına askerlik ruhuna ve disiplini ile telifi (birleştirilmesi) mümkün olmayan bir istikamet vermiştir.»

Burada sözü edilen şiir Mehmet Sadık Aran'ın Ergenekon Yolları adlı bir kitaptaki şiirlerden biridir. Ömer Deniz ve arkadaşları ise kendi aralarında Nazım Hikmet'in şiirini okuyor ve Kızılelma-

cı diye niteledikleri bazı okul arkadaşları ise bu tutuma içerliyorlardı. İki öğrenci grubu arasındaki bu karşılıklı düşmanlık nedeniyle kitap okumayı suç saymayan Abdülkadir (A. Kadir Meriçboyu) ünlü yapıtında (1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet) bu havayı şöyle yansıtır:

«Gözleri hep bizdeydi bu Kızılelma'cıların. Bir kitap okurken görmesinler bizi, deli oluyorlardı. Sınıfta ben inadıma Maksim Gorki'yi falan gözlerine sokarcasına okurdum.» (S.15)

1938 yılında ikinci dünya savaşı öncesinde Faşist Almanya'nın ırkçı politikası başarı yolunda görülüyor ve o yılların ortamında bizde de ırkçı akımla sol akım birbirleriyle basın hayatında mücadele ediyorlardı. O ortamda Nazım'ı, Gorki'yi, Haydar Rifat'ın çevirilerini okumak da bir kısım insanda hemen suçlama nedeni olabiliyordu. İşte Harp Okulu Öğrencileri tutuklandıktan sonra İddianameye geçen görüşler de şöyle beliriyordu:

«Edremit'ten, fikir ve mesai arkadaşı Orhan'a yazdığı mektupta Maksim Gorki'nin ölümünden, büyük bir Türk kalıramanının ziyaı karşısında bulunuyormuş gibi, derin teessürlerle bahsetmiş, Orhan da verdiği cevapta bu teessürlerine iştirakini bildirmiş, yalnız millî hislerimizin tecellisi bakımından bir prensip ve ihtilal rejiminin mümessili olarak telakkiye mecbur kaldığımız bu Rus'un adını (O) harfinin remzi altında saklamak suretiyle millî intikamdan korktuğunu ispat etmiştir.

«İzmir Fuarından alınan broşür»

İddianamesini hazırlayan Harp Okulu Komutan Vekili suçlamasında şu olaya da yer vermiştir:

«Ömer'in manasız, fakat bütün kastını ispat noktasından manalı başka bir hareketine de yine bu sıralarda tesadüf ediyoruz. Ömer, kıta stajını bitirip Ankara'ya avdetinden evvel, İzmir Fuarını ziyaret ettiği zaman, buradaki yabancı bir pavyondan aldığı bir broşürün üzerindeki bayrağı muhafaza etmiş, Ankara'ya getirmiş ve maznunlardan Orhan'ın da sevdiği bir şey olacak ki, kendisine hediye vermiştir.

Ankara'da Ömer, Abdülkadir, Orhan ve Necatiden mürekkep dörtlü gurup sık sık toplanmışlar, maznunlardan Mustafa Dallık da zaman zaman bu toplantılara iştirak etmiş, Ankara'dan arkadaş tedariki mevzuu bahis olmuş ve bu işin Ankara'da Ayrancı'da yeni yaptırdıkları ve taşındıkları Orhan'ın evinde, görüşülüp teminine karar verilmiş, Orhan, küçük kardeşi maznun Adnan'a bu yolda direktifler vererek bir müddet sonra maznunlardan Mustafa Ergün ile tanışmış ve bir hafta sonra, bir pazar günü, Harbiyeli arkadaşlarla Orhan'ın evinde bulunmuş ve tanışmaya karar verilmiş, filhakika 937 senesi başlarında Ömer ve Abdülkadir, Orhan'ın evine gitmişler, Mustafa Ergün de gelmiş, Ömer Deniz komünizmin faydalarından ve memlekette yapılması lâzım gelen köycülük vesair inkılaplardan bahsetmiş Abdülkadir ve Orhan da bu noktai nazarı (görüşü) teyid eder beyanda bulunmuşlar ve Mustafa'ya sırlarımızı ifşa edenler ölüme kadar varan cezalarımıza çarpılırlar demek suretiyle bir de tehdid savurmuşlardır.»

«Köycü ve halkçı bir teşekkül»

İddianamede, bu öğrencilerin tanışmaları ve

amaçları hakkında şu bilgiler yer almıştır:

«Zincirin bir halkasını teşkil eden Mustafa, arkadaş tedarikine başlamış, evvelâ Sefer'i, sonra Hasan'ı, gazeteci Yakup'u ve bu sırada Ankara'da hava tebdili ile bulunan er Kenan'ı ve Şinasi'yi bulmuş, bunları Ömer Deniz ve arkadaşlarıyla tanıştırmış ve bunlara (Harp Okulunda köycü ve halkçı bir teşekkül mevcudiyetini ve bu teşekkülün müsavat, köylüleri refaha kavuşturmak, vatanda halkçı bir rejim meydana getirmek tasavvurunda bulunduğunu ve Anadolunun muhtelif yerlerinde, aynı maksat için çalışan teşekkürllerle temasta bulunduğunu) anlatmış ve gazeteci Yakup'a Ömer ve arkadaşlarının kendisine bir kütüphane açacak kadar samahatta (cömertlikte) bulunacaklarını tebşir etmiş (müjdelemiş), mukabilinde kendisinden bu yolda yardım ve muvafakat taleb etmiş ve Yakup da buna razı olmuştur.»

Bu sanıkların Halkevinde, Mustafanın evinde, Meclis bahçesinde toplandıkları, konuştukları açıklanan iddianamede Ömer Deniz'in, asker ve sivil arkadaşlarını gayesine bir an önce ulaştırmak için onlara Nazım Hikmet'in, Karl Marks'ın, Haydar Rifat'ın kitaplarını verdiği belirtilerek bu kitapların sanıklar arasında birbirlerinden alınıp verildiğine işaret edilmiş, bu maksatla Mustafa Ergün'e ve Hukuk öğrencisi Hasan'a paraca yardımlar bile yapıldığı yazılmıştır.

«Anlaşmanın tezahürleri»

İddianamede 3. sayfanın sonunda şu hususlara yer verilmiştir:

«Ömer, arkadaşları arasında (Dost) kelimesinin

bir sembol olarak kullanılmasını tavsiye etmiş, maznunların ele geçen mektuplarında bu tavsiyenin hararetle muhafaza edildiği görülmüştür. Ayrıca arkadaşlar arasında ve Ömer'in icadettiği şekilde elsıkına ve hasseten (özellikle) bir başka sebepten kıymet verdikleri 1 Mayıs günleri vaki olan bayramlaşma, bu yoldaki anlaşmanın tezahürlerinden başka bir şey değildir.

Bundan başka Ömer Deniz'in, arkadaşları Lutfullah (Şadi Alkılıç), Nasır, Hüseyin, Zihni Kaya ve İhsan ile (Eyi bir hayat tarzının tanzim edilmiş şekli) başlığı altında 22 maddelik bir yazı kaleme almışlardır. Bunun bir maddesinde, yazının (Merkezi icra komitesi reisi Ömer Deniz'e ithaf) olunduğu görülmekte ve burada merkezi icra komitesi reisi tabiri ile, kastedilen mana açıkça anlaşılmakta ve yine ve ayrıca aralarında tertip ve tanzim ettikleri Ceza Kanunundaki (Kare) kelimesi noktai nazarı teyid eder mahiyettedir.»

Nazım Hikmet'le temas meselesi

İddianamenin konumuzla ilgili en ilginç bölümü şudur:

«Ömer Deniz, 937 senesi sıladan avdetle İstanbul'a uğramış, burada komünizmin piştarı (öncüsü) tanıdığı ve fikirlerinden ilham aldığı Nazım Hikmet'i İpek sineması holünde görmüş, kendisini tanıtmış, «geçmiş olsun üstadım» demiş, Harp Okulundaki fikir ve mesai arkadaşlarının mevcudiyetinden ve kendisine karşı duyduğu hayranlıktan bahsetmiş ve bir polis hafiyesi olmadığını söyleyerek Nâzım Hikmet'in telkinine çalışmıştır.

«Aradan dört ay geçtikten sonra bir bayram

arefesinde Ömer Deniz okuldan izinsiz savuşmuş, İstanbul'a gitmiş, Nazım Hikmet'i evinde ziyaret etmiş, kendisine arkadaşlarının sempatisinden ve faaliyetlerinden bahsetmiş, Nâzım Hikmet de komünizmin orduda ne suretle yayılması lazım geleceği hakkında kendisine direktifler vermiş, Ömer Deniz'in isyankâr ruhunu tatmin etmiş ve bir saatten fazla süren bu görüşmeden sonra Ömer ayrılmış ve Ankara'ya avdet etmiştir.

«Ömer Deniz bu mülakattan duyduğu sevinci ve memnuniyeti bu sırada hava tebdillinde Edremitte bulunan arkadaşı maznun Necatiye yazdığı ve dava dosyasında bulunan mektup müsveddesinde ve el yazısı ile tespit etmiş bulunuyor.»

Suçun niteliği

İddianame, yukarıdan beri naklettiğimiz olayları şöyle nitelemektedir:

«Bu suretle Ömerin diğer maznun arkadaşları ile beraber muhtelif zamanlarda ve muhtelif yerlerde alenen (açıkca) toplanarak Teşkilatı Esasiye Kanunu (Anayasa) mucibince durumu tespit edilmiş olan Devletin ve dolayısıyle Ordunun teşekkülüne zarar verecek ve Orduyu idare eden ve aynı zamanda amirleri bulunan şahıslara karşı fiili taarruzu ve inhilali istihdaf eden (hedef alan) ve hizmet emirlerinden imtina ettiklerini (çekildiklerini) sarahatle gösteren bir fiil ve harekette bulundukları, maznunların açık itirafları, şahitlerin yeminli beyan ve dava evrakı münderecatı ile tezahür etmektedir.

Bu sebeple maznunlar hakkında duruşma yapılarak irad ve ikame olunan delillere istinaden Ömer,

Nazım Hikmet ve Mustafa Ergün'ün As. C. K. nun 94 ve diğer maznunların da bu kanunun 100. maddesi mucibince cezalandırılmalarına karar verilmesini ve 100. madde ile cezalandırılması istenilen maznunlar hakkında T. C. K. nun teşebbüse ait hükümlerinin nazara alınmasını isterim.»

Böylece konu, adlî mekanizma içinde ele alınmaya başlanmış, duruşma yapılmıştı.

Harp Okulu Askerî Mahkemesi :

Harp Okulu Komutanlık Askerî Mahkemesi, 1938 yılı başında yarbay Fahri reisliğinde, duruşmayı idâreye memur adlî hâkim Kâzım Yalman, âzâ binbaşı Fuat, âzâ binbaşı Nazmi, âzâ yüzbaşı Etem'den ibâretti. Bu hâkimler heyeti, iddia makamını işgal eden adlî hâkim Şerif Budak'ın huzuruyla duruşmayı sürdürdü ve bir çok celselerden sonra, 29 Mart 1938 Salı günü saat 9'da mahsus yerinde toplanarak, gizli duruşma sonunda, «irâd ve ikâme edilen delillere ve tetkik edilen dâvâ evrâkı münderecâtına göre» kâbili Temyiz olmak üzere ve «maznunların vicâhında» kararını açıkladı.

Duruşmanın sanıkları :

Esas 28, Karar 16 sayılı esbabı mucibeli hüküm fıkrasına göre sanıklar şunlardı :

Askerî isyâna tahrik etmekten sivil Nazım Hikmet, Harp Okulu 6. Bl. de 5409 Ömer Deniz ve sivil Mustafa Ergün ile askerî isyâna teşebbüs etmekten maznun Harp Okulu okurlarından 5271 sayılı Abdülkadir, 5227 Necâti, 4362 Orhan, 972 Burhan Câhid, 5331 Şevket, 4325 Sâlim, 5213 Hasan Tanoğlu, 5417

Cihat, 5202 Naci Fişek, 5454 Hüseyin Üstel, 5410 Hüseyin, 5404 Zihni Kaya, 5469 İhsan Doğan, 5408 Lütfullah Şâdi, 5411 Nâsır, 5434 Cihat Bekman, 5262 İsmail, 1132 Gâlip, 545 Fâruk, 224 Şevki, 4721 Mustafa Dallık, sivil Adnan, gazeteci Yakup, Hukuk talebesinden Hasan, Faruk ve mümeyyiz olduğu anlaşılan 340 doğumlu Sefer, Şinasi ve er Kenan.

Nazım Hikmeti suçlayan Ömer Deniz'in itirafları :

Karara dayanak olan ve kararda belirtilen «itiraf» şuydu:

Ömer Deniz, 1936 yılında Kuleli Lisesi'nde son sınıfta okurken muhtelif kitaplar satın almıştı. Bu kitaplardan aldığı ilhâmla düşüncelerinde sosyalizm ve komünizm prensipleri yer etmişti. Zamanla kafasında bu fikirler gelişti, bu nazariyeleri emel ittihâz ederek gayesinde başarı sağlamaya koyuldu. Bu fikirleri yaymağa elverişli bir ortam bulmak için arkadaş aradı. Bu sırada komünizm «tezâhürâtı gösteren» Nazım Hikmet'in eserlerini okuyarak ilhâm aldı ve bu ilhâm ile kendisinde komünistlik ruhu olduğunu söyleyen aynı sınıf arkadaşlarından Abdülkadir'i (A. Kadir'i) tanıdı. Abdülkadir'le arkadaşlıkları kısa bir zamanda ilerledi, bu vâdide konuşup anlaştılar. Sonra yine Kuleli Lisesinde mezunlardan Orhan, Burhan Câhit'le, Adana'da Şevki ile tanıştı. Bunlara aynı fikirleri telkine çalıştı, Orhan'ın İstanbul'daki evinde yaptıkları bir toplantıda bu fikirlerin nazarî alandaki tartışmalarını yapmak suretiyle, bu arkadaşlarını kendisine yaklaştırmak istedi.

Bunlar, Ömer Deniz'in ilk tahkikat sorguları

sırasındaki itirâflarıyla anlaşılmıştı. Aynı yıl liseyi bitirerek Abdülkadir'le beraber Edremit'e staja giden Ömer Deniz, Bandırma'ya staja giden Orhan'la mektuplaşarak münâsebetlerini sürdürdü. O sırada Maksim Gorki'nin ölümü dolayısiyle duyduğu teessürü, Ömer Deniz, mektupla Orhan'a yazdı. Stajdan sonra Ankara,ya Harp Okulu'na gittiği zaman, Edremit'te tanımış olduğu Necati'ye de aynı telkinleri yaptı. Bunu, Necati, 5 Ocak 1938 gün yazılı, ifadesinde anlattı. Yine bu yazılı ifadeye göre, Ömer Deniz, Necati'ye önce «Diyalektik Materyalizm» adlı bir kitap vermişti. Mülkiyetin herkesçe müsavi olmasının lâzım geldiğinden, hademe ve fakir zümreye işaret ederek bunlara ezilen sınıf denildiğinden, memleketimizdeki komünizmden ve bunların başında Nazım Hikmet'le Sabahattin Ali'nin bulunduğundan söz etmişti. Şayet bunlar bir teşkilât yaparlarsa, kendilerinin de bu teşkilâta girecceklerini konuşmuşlardı. Orhan'la Abdülkadir'in de bu mütalâaya katıldıkları, birbirlerine bu maksatla «dost» deyimi ile hitap etmelerinden anlaşılıyordu. Yine anlaşılıyordu ki, Ömer Deniz, Abdülkadir, Orhan ve Necati okul bahçesinde toplanıp bu konu üzerinde konuşuyor, böylece «dörtlü bir teşekkül vücut» buluyordu. «Fikren itilâf hâsıl ettikleri bu mevzu ile alâkalı kitapları okumak ve birbirlerine vermek suretiyle, okul içinde, bahçede, vesair yerlerde toplanarak konuşup mutabık» kalıyorlardı.

Abdülkadir'in ilk tahkikat ifadesi :

İlk tahkikatta Abdülkadir'in (A. Kadir'in), ifadesinden anlaşılanlar, yine mahkeme kararında belirtildiğine göre şöyleydi :

Ömer Deniz, kafalarında yer bulan komünizm uğ-

runda fiilen çalışmanın lüzumunu ileri sürmüştü. Ankara'dan da arkadaş edinmeyi düşünen Ömer Deniz, 1937 yılında sanıklarda Ankara Erkek Lisesi öğrencilerinden Adnan aracılığıyla, aynı okul öğrencilerinden Mustafa Ergün'ü Kızılay önünde tanımıştı. Orhan, Mustafa Ergün'e «Harp Okulu'nda şiir yazan arkadaşlar var, bir gayeleri de mevcut, sınıf mücadalesi diye bir şey var, Harp Okulu'ndaki arkadaşları tanıtayım» demişti. Bir pazar günü Mustafa Ergün, Orhan'ın Ayancık'taki evine gitti ve orada Ömer Deniz ve Abdülkadir'le tanıştı. Toplantıda Ömer Deniz, Mustafa Ergüne: «Bir gayelerinin bulunduğundan, Harbiye'den çıktıktan sonra Türkiyenin her tarafına yayılarak komünizm hakkında propaganda yapacaklarından ve daha bir çok yerlerde arkadaşlarının mevcut olduğundan» bahsetmişti. Kendilerine arkadaş bulunmasını tenbih etti ve paraca da yardım edileceğini, Nazım Hikmet ile Haydar Rifat'ın eserlerini okumalarını, arkadaşlarına da vermelerini, bu sırları ifşa edenlerin ağır cezalara uğrayacaklarını söyledi. Ayrıca Mustafa Ergün'ün de bu telkinleri kabul ettiği, teşekküle katıldığı ve aynı gün, Mustafa Ergün'ün kitap alması ve için Ömer Deniz tarafından kendisine beş lira verildiği açıklandı. Bu para ile Mustafa Ergün «İlmî ve Hayalî Sosyalizm, İşçi Sınıfı, Bolşeviklik Âlemi, Stalin ve Puşkin'in Hayatı» isimli kitapları satın almıştı. Bunlara karşılık kendi kitaplarından bazılarını okumak için Ömer Deniz'e vermişti. Bunlar Ömer Deniz'in, Abdülkadir'in, Mustafa Ergün'ün ifadelerinden anlaşılıyordu.

Mustafa Ergün'ün Durumu :

Soruşturmadan, duruşmadan anlaşıldığına gö-

re Mustafa Ergün'ün durum da 29/3/1938 gün ve 16 sayılı Karar'da şöyle belirtiliyordu:

«Mustafa Ergün'ün, Ömer Deniz'den aldığı bu direktif dahilinde evvelâ mahallesinde oturan Ortaokul talebesinden Sefer ismindeki şahsı bularak kendisine Harp Okulunda böyle bir teşekkülün bulunduğunu, bunların amele ve köycülük için çalıştıklarını, fakirlere yardım ettiklerini ve memlekette bir müsavat sistemi kuracaklarını söyleyerek kendisine bunları takdim etmeği teklif ettiği ve bir gün Halkevinde Ömer Deniz ve Abdülkadir'le buluşarak, (sana söylediğim arkadaşlar bunlardır) diyerek Sefere' tanıttığı ve diğer bir gün de Hukuk Fakültesi talebesinden Hasan isminde Yugoslavya tebaasından bir şahsa Ulus Meydanında gazete satan Yakup ile geçen sene Eskişehir'den Ankara'ya izinli olarak gelen er Kenan'a ve bir gün Sefer'in yanında Şinasi ismindeki şahsa da aynı şeyleri söylemiş olduğu ve bu şahısların Harp Okulundaki teşekküle girmelerini temine çalıştığı ve Ömer Denizden aldığı direktif üzerine Erkek Lisesinde okumağa meraklı gördüğü talebelerden Fethi, Ahmed ve Şehap ismindeki şahıslara bu fikirleri izah eden kitapları okumak üzere Ömer Deniz ve arkadaşları tarafından Mustafa Ergün'e gönderilen 6 liranın bir kısmını Hasan'a verdiği ve Mustafa Ergün'ün Ankara'daki evine Ömer Deniz, Abdülkadir ve Necati'nin birkaç defa gittikleri ve bu suretle münasebetlerini devam ettirdikleri yine maznunların ilk tahkikat ve duruşma sırasındaki itiraflarıyla anlaşılmaktadır.»

Nazım Hikmet'in olayla ilgisi :

Nazım Hikmet. nasıl oluyor da böyle bir olay

içine alınabiliyordu? Bu ilişki, gerekçeli kararda aynen şöyle açıklanıyordu:

«Ömer Deniz'in 937 senesi sıladan avdetinde İstanbul'a uğradığı zaman eserlerinden ilham aldığı ve memleketimizde komünistlik faaliyetinin yegâne siması olarak tanıdığı Nazım Hikmet'le görüşmeğe karar verdiği ve kendisini İpek Sineması'nın holünde arayıp bulduğu, bir müddet evvel hapishaneden çıkmış olmasını kastederek (geçmiş olsun üstâdım) dediği ve kendisini tanıttıktan sonra Harp Okulu'nda komünizm ve bunun neşri gayesiyle fikir ve mesai arkadaşlarının bulunduğnu, kendisinin fikirlerini beğendiklerini ve eserlerini okuduklarını ve (itimat telkini için) bir polis hafiyesi olmadığını, hasbihalinde çok samimî bulunduğunu ve Rusya'ya kaçmak niyetinde olduğunu söylemiş ise de, Ömer Deniz'e ilk görüşte itimad edemeyen Nazım Hikmet'in, Ömer, Deniz'in bu sözlerine cevap olarak, Cumhuriyetimizin kabul ettiği umdelerden bahsetmiş olduğu ve mâlâkatının sonunda, o zaman İstanbul Emniyet Müdürlüğü komünist masası şefi olan komiser Salih Tanyeri'ne keyfiyeti telefonla bildirerek, kendisine mektep talebelerini göndermemelerini söylediği. Salih Tanyeri ise, böyle bir şeyin varid olmadığını cevaben bildirdiği anlaşılmaktadır. Aradan 3 - 4 ay bir zaman geçtikten sonra, 3/12/1937 tarihine müsadif şeker bayramının arefe günü, okuldan firar ederek İstanbul'a giden Ömer Deniz'in Nazım Hikmet'i Nişantaşı'ndaki evinde ziyaret ettiği ve odasında yalnız olarak bir saatten ziyade konuştukları, bu konuşmada Ömer Deniz'in Nazım Hikmet'e itimad telkinine çalıştığı ve mektepte arkadaşlarının bulunduğunu, komünistlik uğrunda çalıştıklarını söylemesi üzerine, şüphesi zail olan Nazım Hikmet'in,

Ömer Deniz'in suallerine cevap olarak : «Memleketimizde üniversite muhiti faşist unsurudur, Türkiyeye en büyük tehlike faşizmden gelir, siz gençsiniz, başınızı şimdiden ateşe atmayın, yazık olur, tedbirli olun, sizin bu fikirlerde olduğunuzu bilenlere karşı rücû etiğinizi aşılayın, siz ileride ordunun kuvvetli elemanı olacaksınız, orduya girince köylü neferlere evvelâ Cumhuriyeti ve sonra komünistliği telkin edeceksiniz Türkiye'de doğrudan doğruya komünistlik olmaz, ilk zamanlarda bulacağınız fırsatlardan istifade ederek Almanya ve İtalya'nın Balkanlar ve Anadolu üzerinden Basra Körfezi'ne inmek ve İtalyanların da cenup hudutlarımızdan memleketimize faşizmi yaymak istediklerini anlatmalısınız...» dediği ve ayrılırlarken tekrar görüşmek hususunu temenni eden Ömer Deniz'e: «sık sık görüşmemizden şüphe uyandırırız, istediğim zaman ben seni bulurum» cevabını verdiği, binnetice, Nazım Hikmet'in, Ömer Deniz'e bu vadideki hareketleri hakkında direktif verdiğini, teşvik ve tahrik eylediğini, Ömer Deniz'in ilk tahkikat sorguları esnasındaki ifadelerinde açıkça itiraf etmektedir.

Ömer Deniz'in, geçen sene sonlarına doğru hava tebdili için Edremit'e ve oradan da İstanbul'a giden Necati'ye, Nazım Hikmet'in bulunduğu yeri tarif ederek, kendisiyle görüşmesini ve noktai nazarını bildirmesini ve fakat Nazım Hikmet'in ismini açıkça yazmayıp (A D A) müstear namiyle bunu ifade etmesini tenbih ettiğini Necati'nin de bunu kabul etmiş olduğu, gerek Necati'nin ve gerek Ömer Deniz'in itiraflarıyla anlaşılmaktadır. Necati'nin, İstanbul'dan Ömer'e yazdığı mektuptan, Nazım Hikmet'le gidip görüşmediği anlaşılmakta ve Necati bu ciheti, Nazım Hikmet'i, itham altında bulunan bir şahsiyet ola-

rak tanıdığı için, gidip konuşmaktan vaz geçtiği suretinde ifade etmektedir.»

Bir mektup :

«Necati tarafından Ömer'e yazılı 27/2. Teş./937 tarihli mektupta ve hazırlık tahkikatındaki el yazısıyla alınan ifadesinde de izah ettiği veçhile, artık ikinci sınıfa geçtiklerini ve hareketlerinde ihtiyatlı olmalarını tavsiye ettiği, zira yakalanmak ihtimali bulunduğunu söylediği anlaşılmaktadır. Ömer Deniz'in Necati'ye yazdığı mektup müsveddesine nazaran; kendilerini müşkül vaziyete düşürecek bir şeyin olmadığını, hep iyi bulunduklarını ve bütün arkadaşlarının hissiyat ve fikriyatma tercüman olarak bu mektubu yazdığı ve geçen şeker bayramını kastederek, o günlerde İstanbul'a gittiği zaman Ada'ya gittiğini, çok şeylerden konuştuklarını ve memnun olarak ayrıldığını bildirmektedir. Hava tebdilinden avdet eden Necati'ye, Nazım Hikmet'e gidip konuştuğunu ayrıca söylemiş olduğu yine Necati'nin itirafiyle anlaşılmaktadır.»

Bütün duruşma sırasında, Harp Okulu Olayı ile Nazım Hikmet'in ilişkisi, gerekçeli kararda da yazıldığı gibi bundan ibaretti.

Ömer Deniz'in Mektupları.

Ancak olayın başı ve Nazım'ı ziyaret ederek ona aklına gelen soruları yönelterek büyük şairin midesini bulandıran Ömer Deniz'in fikirlerini yaymak ve geliştirmek için bazı çabalar harcadığı konusunda Karar'da şu bölüm de yer alıyordu :

«Ömer Deniz'in, fikirlerini neşir ve tamim et-

mek hususunda çalışmasında devam ederek Adanada Muallim Mektebinde bulunan kardeşi Mehmet Deniz'e yazdığı ve duruşmada tetkik edilen müteaddit mektupların kardeşini kendi fikirlerine yaklaştırmak için müsait bulduğu kitapları tavsiye ettiği ve gönderdiği, orada bu akideleri kabul edecek arkadaş tedarikine teşvik eylediği ve Turgut Cemil müstear (takma) adıyla Ankara'da Ahçı Zeynel adresine mektup yazmasını tenbih ederek kardeşi Mehmet'in daha serbest ve korkusuz yazı yazmasına imkân bahşetmek istediği ve en candan fikir ve mesai arkadaşı olduğunu söylediği Abdülkadir'i yazılarında Mehmet'e tanıştırdığı ve yazdığı müteaddit mektuplarda faşizm aleyhinde telkinler yaptığı ve zımnen komünizm akidelerini telkin etmek istediği anlaşılmaktadır.»

Yeminli tanıkların ifadeleri :

Dosya muhteviyatına göre yeminli şahitler şunlardı :

Süreyya, Ziya, Cemal.

Bunların ifadelerine göre, durum şöyleydi :

Ömer Deniz, Abdülkadir, Necati ve Orhan'ın komünist olduklarını bütün tabur bilmekteydi. Bunlar okul bahçesinde toplu olarak dolaşır, toplu olarak konuşurlardı. Hatta aralarında özel el sıkma şekli bile vardı. 1 Mayıs'larda birbirlerini kutlarlardı. Bir gün Kuleli Lisesi'nde dershanede bir olay oldu. Öğrencilerden Hulûsi, Ergenekon adlı bir şiiri okudu. Bu sırada bir tartışma başladı. Tartışmaya Ömer de katıldı. Hulûsi, Ömer'in sözlerine müthiş kızdı ve Ömer Deniz'i tokatladı.

Bir başka gün, Kulelide yine öğrenciler arasın-

da konuşulurken Orhan ve Abdülkadir, Hasan Tanoğlu'una piçlik ve kan'dan söz açmışlardı. Bu konudaki tartışma yüzünden, Orhan da, Abdülkadir de, ayrı ayrı odalara hapsedilmişlerdi.

Abdlükadir'le Orhan, yan yana ve ayrı ayrı kapatıldıkları odalardan birbirleriyle konuşabilmişlerdi. Bu konuşmalar sırasında birbirlerine ADA'dan söz açmışlardı. Böylece ikisinin de Nazım Hikmet için ADA dedikleri anlaşılmıştı sonradan.

Gerekçeli kararda şöyle deniyordu bu konuda:

«ADA namı müstearının Nazım Hikmet'e âidiyeti, Orhan ve Abdülkadir tarafından da malûm olduğu anlaşılmaktadır. Orhan'la Abdülkadir'in, Nazım'dan ADA diye söz açmaları, Nazım'ı suçlamaya hizmet eden nedenler arasındaydı.»

Ömer Deniz'in telkinleri meselesi :

Ömer Deniz'in Okulda ön plana geçmek için didinen bir ruh hastası olduğu anlaşılıyordu. Kendine göre bir şeyler yapmak istiyor, okuduklarının etkisiyle bazı görüşlerini olgunlaştırmak için arkadaşlarıyla konuşuyordu. Bu durum onu suçlayacak bir ölçüye varmıştı mahkemece. Nitekim Karar'da şunlara yer veriliyordu :

«Askerî Harp Okuluna geldikten sonra Ömer Deniz'in Orhan'la münasebetleri bilhassa Orhan'ın Ayrancık'daki evlerinde yaptıkları toplantılarla ve Ankara'da arkadaş tedariki hususundaki faaliyetleri ile ilerlemiş olup bu haller Orhan'ın Ömer Deniz tarafından vaki telkinatı kabul etmiş olduğunu ve Abdülkadir ile Necati'nin itirafları ile de aynı telkinatı benimsemiş olup bu uğurda çalıştıklarına ve Ömer Deniz'in, Orhan'ın evinde tanıdığı Mustafa Ergün'e

yaptığı telkinler ve verdiği direktifler neticesinde Mustafa Ergünün bu maksat için arkadaş tedarik etmesi ve Ömer Deniz ve arkadaşlarına tanıtması suretiyle fiilî hareketleri Ömer'in vaki telkinatını kabul etmiş olduğunu göstermektedir.

«Ömer Deniz'in gaye edindiği komünistlik esaslarını subay çıktıktan sora Türkiye'nin her tarafına yayarak propaganda etmek sahasındaki emelleri, Ordu içerisinde komünistliği yaymak istediğini göstermekte ve bu maksatla yukarıda adı geçen şahısları telkin ve teşvik ettiği ve bu şahıslardan Necati, Orhan, Abdülkadir ve Mustafa Ergün'ün de yukarıda izah edildiği üzere bu telkin ve teşvikaları anlaşılmaktadır.» (Sayfa 5)

Nazım'a isnat edilen suç:

Ömer Deniz, duruşmada olayı anlatmıştı. Ömer Deniz'in Nazım Hikmet'le ilgili ifadesinden gerekçeli karara geçen bölümlerden anlaşıldığına göre, Ömer Deniz, Nazım Hikmet'le ilk defa İpek Sineması holünde görüşmüştü. Bu görüşmeden 4 ay kadar sonra İstanbul'a indiği zaman da Nazım'ın Nişantaşı'ndaki evine gitmiş ve konuşmuşlardı. Bu konuşmada, kendisine karşı olan sempatisinden bahsettiklerini, fikrî eserler ve felsefî tetkiklerle alâkasını hissettirecek mevzular üzerinde konuştuklarını, kendisinin komünist olduğunu asla söylmediğini ve Harp Okulu'nda Nazım Hikmet'in eserlerini okuyan talebelerin bulunduğunu söyleyip söylemediğini hatırlayamadığını» bildirmişti.

Ömer Deniz, duruşma sırasında okunan ilk tahkikattaki ifadelerinde yer alan ve Nazım Hikmet'in kendisine, orduda komünizmin yayılmasının ne su-

retle olabileceğini ve bu maksatla ne şekilde hareket edilmesi lâzım geldiği hususunda direktiflerde bulunduğu hakkındaki suçlamalarının hakikat olmadığını açıklamıştı. Ayrıca Nazım Hikmet, gerek ilk, gerekse duruşmasındaki ifadesinde, Ömer Deniz'in sorduğu ve fakat şimdi neler olduğunu hatırlayamadığı felsefî mevzular üzerinde bir saat kadar konuştuklarını bildirmişti. Bu konuşmalar esnasında, Ömer Deniz'in kendisine komünist olduğu ve arkadaşlarının bulunduğu, Harp Okulu'nda bu maksatla, bir teşekkülün varlığından söz açtığı şeklindeki ifadelerin gerçekle ilgisi bulunmadığını da sözlerine eklemişti. Nazım Hikmet, Ömer Deniz'i, bir az okumuş ve kafasında bu fikirlere ait cereyanların harekete gelmiş olması dolayısiyle, kendiliğinden ve Ömer'e bir nasihat olsun diye, Cumhuriyetimizin esas kanunumuza giren altı umdesinden ve bunların fayda ve öneminden, bu ilkelere bağlılık gereğinden söz açtığını açıklamıştı. Nazım, Ömer Deniz'le sosyalizm ve komünizm hakkında bir şey konuşup konuşmadıklarını hatırlayamadığını söylemişti.

Tutanaklardan, Ömer Deniz'in Nazım Hikmet'e soyalizm ve komünizme dair bir soru yönelttiği, Nazım Hikmet'in de bu soru üzerine sosyalizmi izah ettiği, Ömer Deniz'i, konuşma esnasında fikrî ve felsefî tetkiklerle ilgili gördüğü için kendisine nasihat vermek ihtiyacını duyduğu anlaşılıyordu.

Gerekçeli karara göre: «Nazım Hikmet'in ikinci defa konuştuğu ve henüz adını dahi bilmediği bir askerî mektep talebesine bu yolda nasihat, ve o talebenin siyasî akidelerini carî rejim lehine takviye etmek lüzumunu hissettirecek derecedeki hareket tarzına göre: Nazım Hikmet tarafından Ömer Deniz'e söylenen sözler bir nasihat çerçevesi dahilinde kal-

sa bile, bu sözlerin Ömer Deniz tarafından ve yine Ömer Deniz'in telâkkisine göre komünistliğin bayraktarı olarak tanıdığı Nazım Hikmet'e bu vadide sual tevcih etmiş olmasının bir karşılığı olacağı tabiîdir.»

Gerekçeli kararda, Ömer Deniz'in, Nazım Hikmet'le gizli temas kurmak istemesi şeklindeki bir sonucu açıklayan bölüm aynen şöyleydi:

Nazım - Ömer ilişkisi :

«Ömer Deniz'in 937 senesi sonlarına doğru hava tebdili için İstanbul'a giden Necati'ye, Nazım Hikmet'le görüşmesini ve bu görüşme neticesinin kendisine bildirilmesi hususunu tenbih etmesi, kendisi henüz Nazım Hikmet'le evinde görüşmeden Necati'yi Nazım Hikmet'le tanıştırmak istediğini ve duruşmada ifade ettiği üzere, Nazım Hikmet'in adını apaçık yazmaktan duyduğu endişe ve tereddütten dolayı bu hüviyeti Ada müstear namiyle ifade etmesini, Necati'ye ayrıca tenbih etmiş olması, bu sahada memleketimizde komünist olarak tanınmış ve komünistlik tahrikatı yapmaktan dolayı müteaddit takibata ve mahkûmiyetlere maruz kaldığı anlaşılan Nazım Hikmet'le gizli temas ve münasebet tesis etmeyi hedef ittihaz eylediğini göstermektedir.

Nitekim 3/12/937 tarihinde İstanbul'a giden Ömer Deniz'in, 5/12/937'de Nazım Hikmetin bizzat evine giderek konuşması ve avdetinde Necati'ye yazdığı 7/12/937 tarihli mektup müsveddesinde; «Adaya gittim, çok şeylerden konuştuk, memnun olarak ayrıldım» demesiyle gerek arkadaşı Necati'nin temasını temin etmek istediği ve gerek kendisinin konuşmaya muvaffak olduğu Nazım Hikmet'le

bu sahadaki hasbihallerinden ve tarzı tavsife göre «çok şeyler konuştuk, memnun olarak ayrıldım» cümlesiyle ifade edilen manada gerek Nazım Hikmet ve gerek Ömer Deniz'in duruşmada söyledikleri gibi yalnız Cumhuriyetin 6 umdesinin faydalarından bahsetmiş olmaktan ibaret kalmayıp, Ömer Deniz'in mahmul olduğu fikirleri tatmin eden bir mahiyet ve şümûl mevcut olduğu anlaşılmaktadır.»

Bu kanaata varan mahkeme, Ömer Deniz'in duruşmada verdiği ifadelerinde açıkladığını değil, daha önce ilk tahkikatta söylediklerini doğru sayarak, Nazım'ı suçlamaya giden sonuçlar çıkarmaya önem veriyordu. Nitekim gerekçeli kararda şu kanaat ifade ediliyordu :

Mahkeme kararı :

«Bu sebeple, ilk tahkikat esnasında itirafları arasında, Nazım Hikmet'in, Faşizmin yurdumuzu ne suretle istilâ etmek istediğine ve Türk neferinin ne suretle komünist yapılabileceğine matûf beyanlarının hakikat olmayıp, ancak kendisinin söylediğine göre, tahkikatın çabuk bitmesi ve tahkikat halinin tevlid etmiş olduğu üzüntüden kurtulması için ve hiç bir cebir ve tazyike maruz kalmadığı halde, bu tarzda ve hilâfı hakikat olarak söylediğini ifade eden Ömer Deniz'in bu beyanları, ilk tahkikatta ve Nazım Hikmet'le olan temasında konuşulan ve Nazım Hikmet tarafından kendisine anlatılan hususlara ait itiraflarını duruşmada inkâr etmesinden ibaret olup, bu inkârı mevzuubahis sözlerin Nazım Hikmet tarafından söylenmediği halde, yukarıdaki sebeplere istinaden söylenmiş olduğunun beyanedilmesinde ve bu suretle Nazım Hikmet'e suç tasnî olunmasında ha-

kikî ve kabule şayan bir sebep ve hal görülmemekte olup münhasıran mukaddem itiraflarından rücû ve itiraflarını tevil maksadına müteveccih olduğu kanaati hâsıl olmuştur.»

Ruhî ve asabî buhranla verilen ifadeler :

Necati Çelik, Sefer ve Mustafa Ergün'le ilgili ifadeleri değerlendiren mahkeme heyeti bunlarda suç unsurları görmüş, ancak sanıklar verdikleri bu yoldaki ifadelerin «o sıralarda geçirmiş oldukları ruhî ve asabî buhran ve heyecan» nedeniyle o şekilde olduğunu söylemişler ise de Mahkeme bu ifadeler hakkında şu kanaatini Kararda dile getirmiştir :

«Hâdisenin diğer kısımlarına tallûk eden ve ezcümle Mustafa Ergün ile Orhan'ın evinde vuku bulan tanışmayı müteakip Ömer Deniz'in okunan ifadesinde yazılı olduğu üzere ve Mustafa Ergün'ün de okunan ifadesi ile teeyyüt eylediği veçhile Mustafa Ergün'ün bu teşekküle iltihakının temin edilmiş olduğu ve maznunlardan Mustafa Ergün, Abdülkadir, Orhan, Adnan ve Seferin ilk tahkikat esnasındaki itiraf ve beyanlarının filhakika kendilerine ait olduğunu söylemekte iseler de bu suretle ifade vermelerinde o sıralarda geçirmiş oldukları ruhî ve asabî buhran ve heyecanın saik olduğu şeklindeki beyanlarının mesnetsiz olması ve bu maznunların sorgularının yapılması esnasında irade ve ihtiyarlarını selbedecek âmillerin mevcudiyetini gösteren bir hal ibraz edilmekte olmasına ve maznunların bu baptaki beyanlarının mücerret bir tevil mahiyetinde kalmasına ve maznunlardan Necati'nin duruşmada okunan 5/1938 tarihli ve kendi elyazısı ile olan hazırlık tahkikatı mahiyetinde ifadesi muahharen (sonradan) alınan

ifadelerini teyid etmekte olmasına ve yine maznunlardan Şinasi'nin, Sefer vasıtasiyle tanıdığı Mustafa Ergün'ün kendisine komünistliğe ait kitap vereceğini, komünistlikten ve müsavattan bahsettiğini duruşmada ayrıca söylemiş olmasına ve Şinasi'nin bu ifadeleri Mustafa Ergün'ün okunan ifadesindeki Şinasi'ye ait olan itiraflarını teyid eder mahiyette bulunmasına binaen maznunların (sanıkların) mücerret ilk tahkikat ifadelerinin bazı ruhî ve asabî buhran ve heyecan tesiriyle hilâfı hakikat (gerçeğe aykırı) vakıaların beyanı suretiyle verilmiş olduğu ve keza aynı sebeple Ömer Deniz'in de bu babtaki itiraflarının bir heyezanı dimağı neticesi izhar eylemiş olduğu hakkındaki müdafaaları varit ve vakı görülmemiştir». (S. 7-8)

Mahkemenin kanaati :

Mahkemenin Nazım Hikmet'le ilgili kanaati şöyle açıklanıyordu :

«Binaenaleyh Ömer Deniz ve Nazım Hikmet'in ifadelerinde yazılı olduğu üzere, Nazım Hikmet'in kendisini ikinci defa evinde ziyaret eden Ömer Deniz hakkındaki şüphesi zâil olduktan sonra, ordu içerisinde komünizmin ne suretle intişar ettirilmesinin kabil olduğu ve Türk köylü neferinin ne şekilde komünist yapılabileceğinin usulü hakkındaki sözleri, tamamen Ömer Deniz'i ordu içerisinde bu akidelerin vüsât bularak bugünkü ordu kitlesinin inhilâlini istihdâf lttirici harekete teşvik ve tahrik mahiyetinde olduğu ve Ömer Deniz'in ise komünizm hakkındaki fikirlerini muhitinde yaymak maksadıyle siyasî akidelerine hülûl ve nüfûz eylemek üzere temas ettiği arkadaşlarına sosyalizmin istinad ettiği ferdî mülki-

yetin ilgâsı, proletarya vahdeti ve proletarya diktatörlüğünü tesise müncer olacak sınıf mücadelesi gibi hususların izahına ve bunların kabul ve intişarına mâtuf telkinlerine, amele ve köycülük için çalışılacağını, İspanya muharebelerinden misal göstererek sınıf mücadelesini ve bu mücadelede fakir ve zenginlerin iki tarafı teşkil ettiğini ve Türkiye'de daha beter fakirlerin bulunduğunu söylemekle, memleketimizde bir proletarya vahdeti vücude getirmek ve sınıf mücadelelerinde bunların galibiyetini hazırlamak, binnetice memlekette bir ihtilâl hareketiyle işçi diktatörlüğünü tesis etmek hedeflerinin mevcudiyeti anlaşılmakla ve bu cihete mahkemece kanaat getirilmektedir.»

Mahkeme ayrıca, Mustafa Ergün, Orhan, Abdülkadir, ve Necati'nin durumuna bakmış bunların «memleket içerisinde böyle hareketin vukuuna çalışmak için anlaşmağa dahil» oldukları kanısına varmış,» Ömer Deniz tarafından vaki telkinatı kabul» ettikleri görüşünde birleşmiştir.

«Bir ihtilâl hareketi» İhtimali :

«Nazım Hikmet'in, ordu içerisinde sosyalizm esaslarının yayılması ve binnetice bir ihtilâl hareketi ile memleketin komünist devlet şekline müntehi olması için ordu dahilinde komünizmin ne suretle yayılacağı hakkındaki direktiflerini, Harp Okulu'nda bu fikir üzerinde diğer mesai arkadaşlarının mevcudiyetine vakıf olduğunu Ömer Deniz'e söylemesinin ve Ömer Deniz'in ise daha evvelden başlayan mesaisiyle aynı fikirleri yine Okul arkadaşlarına telkin eylemiş olmasının sabit bulunması ordu dahilinde sosyalist esaslara müstenid ve bunun devletleşmesi

olan komünist bir devlet rejimine istihâlesini istihdaf etmek orduda bir ihtilâl hareketi vücuda getirmek ve arkadaşlarını bu vadide çalışmağa teşvik etmek mahiyetinde görülmüştür.

Gerek Nazım Hikmet'in ve gerek Ömer Deniz'in bir ihtilâl ve inhilâli istihdaf eden bu fiilleri dolayısıyla ordunun yüksek disiplin ve emniyetinin ızrâr ve ihlâl edilmesi ve ordunun kuvvet ve varlığının sarsılması neticesi olarak, bu harekete karışmış olan askerî şahısların ordunun kuvvet ve varlığının ifadesi olan hizmet emirlerinin ifa edilmemesine ve âmir ve üstlere fiilen taarruza müncer olan bir fiile teşvik mahiyetinde olması sebebiyle kanunî unsurları itibariyle fiilleri Askerî Ceza Kanununun 94. maddesine uygundur.

Maznunlardan Necati, Abdülkadir, (A. Kadir) ve Orhan'ın, izah edildiği üzere Ömer Deniz'in teşvikatı ile askerî isyan suçunu ikâ için toplandıkları ve bu toplantıları okul bahçesinde, halkevinde, Orhan ve Mustafa'nın evlerinde olmak suretiyle yaptıkları ve fakat işlenmesini kastetikleri askerî isyan suçunun husulüne medar olacak diğer fiilleri, yakalandıkları için ikmal edememeleri neticesi fiillerinin nakıs teşebbüs halinde kaldığı ve Mustafa Ergün de, Abdülkadir, Necati ve Orhan'ın fiillerine hem fiil derecesinde iştirak etmekte olduğu anlaşılmaktadır.»

Bu sonuca varılmasında hiç şüphesiz Ömer Deniz'in ilk tahkikattaki ifadesi büyük rol oynuyordu. Ömer Deniz, İlk Tahkikatta şunları söylemişti :

«1937 senesi tatilini Aydın ve İzmir'de geçirdim. Sona doğru İstanbul'a gittim. Mustafalarda Necatilerde kaldım. Bir aralık Nazım Hikmet'e uğramak hatırıma geldi. Kafamda bir münakaşa yaptım ve gitmeğe karar verdim.

Bu teşebbüsten maksat onun komünizm, sosyalizm hakkındaki kanaatlarını almak ve memlekette alâkadar olduğu unsurları tanımak ve bu sebeple kendisiyle konuşmaktı. Maçka'daki İpek Film Stüdyosu'na gittim. Nazım'ın olup olmadığını sordum. İpek Sineması holünde kendisini gördüm. Evvelce mahkemeden kurtulduğunu biliyordum.

— Geçmiş olsun, üstad, dedim kendisine.

Maksadım, sola mensup olanları anlamak, teşkilâtlarını öğrenmekti. Aynı zamanda bunlar arasında istifade edebileceğim şahsiyetler bulunup bulunmadığını anlamaktı. Nazım Hikmet'in siyasî akideleri, benim akîdemin yanında çürük kalır. Bunu ispata hazırım. Nazım Hikmet'e :

— Ben Harbiyeliyim. Harbiyede daha arkadaşlarım var. Sol fikirliyim. Bir polis hafiyesi değilim. Bana inanınız, dedim Cevap verdi :

— İstifade edeceğiniz herşey Cumhuriyetin altı prensibinde vardır, dedi. Rusyaya kaçırılmam hakkındaki teklifime de :

— Böyle şey olmaz. Benim hiç bir tarafla alâkam yoktur. Burada kalmak en münasip harekettir, cevabını verdi.

İspanya işinin daha ne kadar devam edeceği şeklindeki sorumu da :

— Belli olmaz, sözü ile karşıladı.

Bu ilk görüşmemizdi.

İkinci görüşmem kendi evinde oldu. Burada bana daha çok itimad edebilmesi için biraz fazla samimiyet gösterdim. Sözlerimin arasında Rusyaya gitmek fikrinden de vaz geçtiğimi ilâve ettim. Okulda arkadaşlarımın bulunduğunu, bunların da çalıştıklarını söyledim. İsim zikretmedim. Nazım Hikmet'le temastan maksadım, itimadını kazandıktan

sonra ağzından söz almaktı. Özet olarak şunları söyledi :

— Seni çok ateşli görüyorum. Size itidal tavsiye ederim. Subay çıkmanıza az kalmış. Şimdilik ricat eder gibi görünün. İleride subay çıktığınız zaman erler üzerinde işlemeye başlayın. Şunu bilin ki, köylülerden teşekkül eden askerlerinizi doğrudan doğruya komünist yapamazsınız. Bunlara evvelâ Cumhuriyeti aşılamak, ondan sonra komünizme geçmek lâzımdır. Yalnız bu arada ve meselâ Almanya, İtalya fenadır. Balkanları ve Anadoluyu istilâ ederek Basra körfezine inmek ve memleketimize Anadolunun cenubundan faşizmi yaymak istiyorlar gibi sözlerle bu milletlerin fenalığını ilk anda kafalara yerleştirmeyi unutmayınız. Bu memlekette faşist unsurlar üniversite muhitinde toplanmıştır. Haber gazetesinde «Yaşamak Hakkı» isimli bir tefrika neşredeceğim. Onu da okuyun.

— Sizi bir daha ne zaman göreyim?

Soruma da :

— Temasımızdan şüphe ederler. Bu şüpheyi uyandırmayalım. Ben istediğim zaman sizi bulurum. dedi.» (Fuat Uluç - Nazım Hikmet ve 1938 Harp Okulu olayının gerçek yönü.)

Duruşmada Nazım :

Duruşmada, Ömer Deniz'in bu ifadelerine dayanılarak okunan iddianame Nazım'ın cezalandırılmasını istiyor ve hareketin başı olarak gösteriliyordu.

Nazım Hikmet, aşağı yukarışunları söyledi mahkemede :

«Ben burada sanıklardan şu arkadaşı (yanında-

ki Ömer'i göstererek) tanıdım. Diğerlerini ne gördüm, ne de varlıklarından haberim var. Bu arkadaş, beni İpek Sineması holünde aradı bir gün. Ben içerde film seyrediyordum. Hole çıktım. Kendisini tanıttı. Başımdan savmak istedim, şüphelenmiştim kendisinden, polis sanmıştım O kadar emindim ki bundan, yani polisliğinden, yanımdan ayrıldıktan sonra, öffemden sarıldım telefona, Emniyet Birinci Şubeyi buldum. «Şimdi de askerî elbiseyle çıkıyorsunuz karşıma, yapmayın, ben burada çocuklarımın ekmek parası için didinip duruyorum, siz hâlâ benim peşimdesiniz, hem de askerî elbiseyle!» dedim.

Evet onlara böyle dedim, şüphelenmiştim çünkü çok. Onlar da :

«Bizim haberimiz yok, böyle şeyden, kimdi o, adı ne, nerdenmiş?» dediler.

«O kadar değil, bilmiyorum...» dedim, kapattım telefonu.

Birkaç ay sonra evime gelmiş bu delikanlı. Karımla ben evde yoktuk. Analığım almış içeri, oturtmuş. Eve geldiğimizde baktım gene o.

«Oğlum, dedim bu arkadaşa, bizim gibilerin arkasından koşmayı bırakın, vaz geçin bundan. Bir şey kazandırmaz bu size. Okuyun, çok okuyun, durmadan okuyun. Altıok nedir, cumhuriyetçilik nedir, demokrasi nedir, öğrenin, bunları benimseyin ve benimsetin. Komünizmden hiç söz etmedim kendisine.» (1938 Harp Okulu olayı ve Nazım Hikmet, A. Kadir).

İşte, Nazım'ı mahkûm etiren ilk ifade, Nazım'ın cevabı, ve Mahkemenin kanaati. Şimdi duruşmaya dönelim ve öteki sanıkların durumuna bakalım.

Öteki sanıkların durumu :

Acaba öteki sanıklar neler yapmıştı? Bunu da dosyadaki ifadelere dayanarak mahkeme şöyle özetlemişti :

Mustafa Ergün, Ömer Deniz'den direktif alarak önce mahallesinde oturan ortaokul öğrencilerinden Sefer'i bulmuştu. Kendisine, Harpokulunda bir teşekkülden söz açmıştı. Aşağı yukarı şöyle demişti :

«Bu teşekkül, işçiler ve köylüler için çalışır. Fakirlere yardım eder. Biz memlekette eşitlik düzeni kuracağız. Onun için arkadaş arıyoruz. Sana, bu yolda çalışanları tanıtmak isterim.»»

Sefer, bu tanıştırmayı istemişti. Bir gün Halkevinde Ömer Deniz ve Abdülkadir'le buluştular, Sefer de gelmişti. Mustafa Ergün, Sefer'e:

«Sana söylediğim arkadaşlar bunlar!» dedi

Başka bir gün de Hukuk Fakültesi öğrencilerinden Yugoslavya uyruklu Hasan adında birine, Ulus alanında gazete satan Yakup ile Eskişehir'den Ankara'ya izinli olarak gelen er Kenan'a, bir gün de Sefer'in yanında Şinasi isminde birine aynı şeyleri söylemişti. Bunların Harp Okulundaki teşekküle girmelerini sağlamağa çalışmıştı.

Mustafa Ergün, yine Ömer Deniz'den aldığı direktif üzerine, Erkek Lisesi'nde okumağa meraklı gördüğü öğrencilerden Fethi, Ahmed ve Şahab'a da aynı görüşleri anlatan kitapları okumak üzere vermişti. Hukuk Fakülteli Hasan'a Ömer Deniz'in gönderdiği 6 liranın bir miktarını kitap almak için ödemişti.

Ömer Deniz, Abdülkadir ve Necati, Mustafa Ergün'ün Ankara'daki evine gidiyor, arkadaşlık ediyorlardı.

İfadelerden mahkemenin edindiği kanaata göre Ömer Deniz'in durum şuydu :

«Ömer Deniz, gaye edindiği komünistlik esaslarını subay çıktıktan sonra Türkiyenin her tarafına yayarak propaganda etmek sahasındaki emelleri, ordu içerisinde komünistliği yaymak istediğini göstermekte ve bu maksatla yukarıda adı geçen şahısları (Abdülkadir, Necati, Orhan, Mustafa Ergün) telkin ve teşvik ettiği ve bu şahıslardan Necati, Orhan, Abdülkadir ve Mustafa Ergün'ün de yukarıda izah edildiği üzere, bu telkin ve teşvikâtı kabul ederek, bu uğurda çalışmağa muvafakat etmiş oldukları anlaşılmaktadır.»

Sanıklardan Şinasi de Mustafa Ergün'ü Sefer aracılığıyla tanıdığını söylemişti. Şinasi, Mustafa Ergün'ün kendisine komünistlikle ilgili kitap vereceğini, komünistlikten ve eşitlikten söz açtığını söylemişti.

Ancak sanıklar, Mahkemede ilk ifadelerini bazı ruhî ve asabî buhran ve heyecan tesiriyle hakikata aykırı olarak verdiklerini iddia etmişlerdi. Fakat mahkeme, «bu maznunların sorgularının yapılması esnasında irade ve ihtiyârlarını selbedecek amillerin mevcudiyetini gösteren bir hal ibrâz edilmemekte olmasına ve maznunların bu baptaki beyanlarının mücerred bir tev'il mahiyetinde kalmasına» göre, diyordu, baskı yapıldığını kabul etmiyordu.

Onun için de, ilk tahkikattaki ifadelere dayanarak, olup bitenler askerî isyana teşvikti ve cezalandırılması gereken fiillerdi. Gerekçeli kararda bunlar izah edildikten sonra işin cezalandırılmasına geçiliyordu.

«Ciheti cezaiyeye gelince...» :

Mahkemenin kararında bu bölüm aynen şöyledir :

«Ciheti cezâiyesine gelince : Askerî isyan suçunun muharriki oldukları sabit olan Nazım Hikmet ve Ömer Deniz'in bu fiilleri sebebiyle Nazım Hikmet'in memleket dahilinde komünistliğin intişarı sahasındaki faaliyetlerinden dolayı müteaddit mahkûmiyetlere maruz kalmış bir şahsiyet olması ve bu defa emellerini Ordu dahilinde tahakkuk ettirmek istemesi ve gerek Nazım Hikmet'in ve gerek Ömer Deniz'in bu maksatlarının ordu içerisinde vü'sat bulmasına çalışmaları suretiyle ordunun inhilâl ve ihtilâle maruz kalmasının, memleket ve yurt müdafaasına irâs edeceği büyük tehlike ve zararlar ikaı kastolunan suçun ağırlığını göstermesi hâli, her ikisi hakkında takdiri şiddet sebebi sayılacak ve fiillerine uyan Askerî Ceza Kanunun 94. maddesi mucibince Nazım Hikmet'in 15 sene ağır hapis cezasiyle mahkûmiyetine ve Türk Ceza Kanununun 31 ve 33 üncü maddeleri mucibince müebbeden hidematı ammeden mahrumiyetine ve ceza müddeti zarfında mahcuriyeti kanuniye halinde bulundurulmasına ve Ömer Deniz'in 9 sene ağır hapis cezasiyle mahkûmiyetine ve tetkik edilen nüfus cüzdanına nazaran 18 yaşını bitirmiş ve 21 yaşını henüz bitirmemiş olduğundan T.C.K. nun 56. maddesi mucibince cezanın altıda birinin tenzili ile 7 sene 6 ay ağır hapis cezasiyle mahkûmiyetine ve TC.K. nunun 31 ve 33. maddeleri mucibince müebbeden hidemâtı âmmeden mahrumiyetine ve cezâ müddeti zarfında mahcuriyeti kanuniyye halinde bulundurulmasına ve askerî isyan suçuna nâkıs derecede teşebbüs eyledikleri sabit olan Abdül-

kadir (A. Kadir), Orhan, Necati ve Mustafa Ergün'ün bu fiilleri sebebiyle ordu emniyet ve selâmetini sarsan, binnetice memleket müdafaasına ehemmiyetli tehlike iras eden fiillerden ve neticenin bu ağırlığı takdiri şiddet sebebi sayılarak ve her birinin hâdisedeki alâka derecesi gözönüne alınarak fiillerine uyan Askerî Ceza Kanununun 100. maddesi mucibince, Abdülkadir, Orhan ve Mustafa Ergün'ün 14 er sene ve Necati'nin 11 sene ağır hapis cezasiyle mahkûmiyetlerine ve T.C' K. nunun 61. maddesi mucibince cezalarının yarısının tenizliyle Abdülkadir, Orhan ve Mustafa'nın 7 şer sene ve Necatinin 5 sene altı ay ağır hapis cezasiyle mahkûmiyetlerine ve tetkik olunan nüfus cüzdanlarına nazaran suçu işledikleri zaman 19 yaşını bitirmiş ve henüz 21 yaşını bitirmemiş olduklarından T.C.K. nun 56. maddesi mucibince Abdülkadir, Orhan ve Mustafa Ergün'ün cezalarının altıda birinin tenzili ile beş sene 10 ay ağır hapis cezasiyle mahkûmiyetlerine... ve her dördünün de müebbeden hidemâtı âmmeden mahrûmiyetlerine ve cezâ müddeti zarfında mahcûriyeti kanuniye hâlinde bulundurulmalarına... Adnan, Sefer, Hasan, Kenan, Şinasi ve Yakub'un bereatlerine. Lütfullah Şâdi, Nâsır, Hüseyin, Zihni Kaya ve İhsan Doğan'ın Ömer Deniz'le birlikte imzalamış oldukları iyi tanzim edilmiş ve hayat tarzının şartları başlıklı ve spor, sıhhat, çalışmak ve nefse hâkimiyet gibi hususlardan bahseden 22 maddelik yazı münderecâtı Ömer Deniz, teşekkülüne mensubiyeti gösteren bir delil mahiyetinde bulunmasına ve 21 maddesinde yazılı merkezî icra komitesi reisi formülü Ömer Deniz tarafından ilâve edilmiş olduğu kendisinin itirafı ile anlaşıldığından, bu tâbirin gerek yazıyı imzalayan şahıslara ve gerek bu yazının münderecatiyle bir alâ-

ka ve irtibatının görülmemesine binaen Lütfullah Şâdi, Nâsır, Hüseyin, Zihni Kaya, İhsan Doğan'ın beraetlerine ve maznunlardan Burhan Cahit ve Şevki'nin duruşmada tetkik olunan mektuplarının kendilerinin Ömer Deniz'le bu mevzu üzerinde anlaştıklarını gösterecek mahiyette olmadığından ve maznun Saim'in Ömer Deniz'in talebi üzerine kendisine vermiş olduğu «Novi Mir» isimli rusça alfabe, Saim'in Ömer'le iştirakini gösterecek bir delil mahiyetinde olmadığından, Burhan Câhid, Şevki ve Saimin de beraetlerine ve maznunlardan Şevket, Hasan Tanoğlu, Cihat, Naci Fişek, Hüseyin Üstel, Cihat Bekman, İsmail, Galip, Faruk ve Mustafa Dallığ'ın aleyhlerinde ve hâdise ile alâkalarını gösterecek bir delil mevcut olmaması hasebeyile beraetlerine ve haklarında berâet kararı verilenlerin tahliyelerine söz birliğiyle ve kabili temyiz olmak üzere ve maznunların vicâhında müddeiumumî Şerif Budak huzuru ile maznunlara alenen okundu ve Temyiz yolları anlatıldı.»

Ve böylece Nazım Hikmet, kesin olarak işlemediği orduyu isyana teşvik suçundan 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştı.

Mahkeme kararını dinledikten sonra Nazım :

«Temyiz edeceğiz, rezâlet bu, rezâlet!» demişti. (1938 Harp Okulu Olayı ve Nazım Hikmet, A. Kadir, S. 104).

Ancak Temyiz, Harp Okulu Komutanlık Mahkemesi'nin kararını 28 Mayıs 1938 günü aynen tasdik etmişti.

SONUÇ :

Anlaşılan şuydu :

Ömer Deniz adındaki Harp Okulu öğrencisi, ki-

tapçılardan açık olarak satılan bazı kitapları, bu arada Nazım Hikmet'in kitaplarını da almış, okumuş ve kendine göre bazı fikirlere sahip olmuştu. Şöhreti çok yaygın olan Nâzım Hikmet'i görmek istemiş, Nazım'ı gören birisi olarak arkadaşlarına fıyaka yapmaya heveslenmişti. Bir gün aklına gelmiş ve Nazım'ı İpek Sineması'nın girişinde görmüş, kendisini tanıtmıştı. Nazım, Ömer Deniz'i başından savmıştı. Hatta onun polis tarafından gönderildiğini zannederek, hiddetle polis şefine telefon etmişti. Basını yakmak için bu sefer de polisleri, Harp Okulu öğrencisi kıyafetinde göndermemelerini istemişti.

Ömer Deniz, yine tatmin olmamış, Nazım'ın evinin adresini öğrenmiş ve bir akşam Nişantaş'ındaki eve gitmiş, Nazım'ı beklemeye başlamıştı. Nazım gelince, Ömer'in evde beklemesinden hiç hoşlanmamıştı. Fakat bir kere gelmiş bulunuyordu. Meşhur Türk misafirperverliğiyle hareket etmiş ve ister istemez Ömer'in sorularını dinlemeğe mecbur olmuştu. Ona hep cumhuriyeti övmüş, Anayasada yer alan alı ilkeyi savunmasını ondan istemişti. Bunun dışında üniversite çevrelerinin ve yaklaşan faşizm zararlarına değinmişti. Faşizmi yermiş, faşizme karşı uyanık olunmasını istemişti. Bunun dışındaki sözler, yakıştırmalar Ömer Deniz'in eklediği şeylerdi. Ve ortada sözden başka, hiç bir şey yoktu

Ancak, Ömer Deniz, tevkif edilme heyecanından ve Nazım'la yüz yüze geldikten sonra ilk tahkikatta verdiği ve gerçeğe uymadığını bildirdiği ifadelerden dönmüştü. Ama ne var ki, Mahkeme 15 yıl ağır hapis cezası vermişti. Mahkemenin de bildiği vardı, kanaatı vardı.

11 Mart 1938 de Harp Okulu Komutanlığı son soruşturmanın açılmasına karar vermişti. Daha önce

tevkif edilerek Ankara'ya götürülen Nazım Hikmet, mutlaka suçsuzluğunun meydana çıkacağına ve evine döneceğine inanıyordu. Ama, hiç bir suçunun olmadığı inancı, mevkuf olarak duruşmaya çıkması sinirlerini de bozuyordu. «En küçük bir hak ve adalet mefhumu benim ne kadar suçsuz olduğumu ergeç anlamaya yeter» diyordu. Nazım, o inançtaydı ki «memleket kanunlarına karşı en ufak bir harekette bulunmamıştır.» Nitekim eşi Piraye'ye yazdığı bir mektupta (Bk. Yeni Dergi, Şubat 1967 özel sayı) «Ben de memleketini seven ve ona elinden geldiği kadar hizmet eden bir insanım. Bu kadar boş yere, bu kadar ceza çekmek çıldırtacak beni» diyordu.

Gerçekten de Ankara'da, Askerî Cezaevi'nde, tek başına bir odada bulunduruluyordu, hiç kimse ile konuşturulmadığı için de sinirleri gittikçe bozuluyordu. Fakat, Nazım'ın tahliye edileceğine dair haberler de çıkıyor, ancak duruşmanın gidişi, bu haberlerin gerçekle ilgisi olmadığını anlatıyordu. Bir taraftan Ali Fuat Paşa (Nazım'ın dayısıdır) olayla ilgileniyor, Nazım'ın suçsuzluğunun anlaşılmasına çalışıyor, ancak Atatürk, bir daha iyileşemiyeceği bir hastalığa tutulup yatağa düşmüş olduğu için bu konuyla ilgilenecek yetkili, sözü dinlenir kimse kalmıyordu.

Nazım, 20 Ocak 1938 de Merkez Komutanlığı Cezaevi'ne yatırıldığının ikinci günü sorguya çekilmiş ve bir daha herhangi bir yargıç huzuruna çıkarılmamıştı. Kendi deyimiyle «Bu kadar haksız bir felâkete hiç uğramamıştı» (Yeni Dergi, Nazım'ın eşi Piraye'ye yazdığı mektuptan, Sayı 29.) Davanın kendisiyle hiç bir ilgisi olmadığını biliyor, ilk tahkikatın bitiminde gerçeğin anlaşılacağına inanarak tahliyesini, hiç olmazsa bereatını bekliyordu.

1 Mart 1938 de Ankara'da eşi Piraüye'ye yazdığı mektupta (Yeni Dergide mektubun ve öteki mektupların tam metinleri okunabilir, sayı 29) olayı şöyle anlatıyordu :

«Bana atfedilen suçu ve bu suçun delillerini anlayamıyorum. Yalnız bana, beni bir defa sinema holünde, bir defa da evimde görmeye gelen genci sordular. Ben, ismini bile bilmediğim, kendiliğinden, hatta evimin adresini bile vermediğim halde gelen ve ilk önce polis tarafından gönderildiğini sandığım gençle neler konuştuğumuzu, olduğu gibi anlattım. Zaten ortada saklayacak bir şey yok ki. Ben, onu, her hangi bir suça teşvik etmiş değilim. Onun da, vermiş olduğu ifadede, bunun aksini söylemesi için ya aşağılık bir müfteri, yahut deli olması lâzım. Esasen benim isticvâbımda dana :

«— Sen bu genci suç işlemeye teşvik etmişsin, o böyle söylüyor, demediler ve böyle bir sual de sormadılar.»

Gerçekten de, Nazım'ın deyimiyle (Bk. Yeni Dergi, Sayı 29) «bütün insanlardan, insan sesinden ve insan yüzünden uzak, tek başına» geçen günlerden sonra, en çok savunmasını yapmasını istediği avukat İrfan Emin'i görememiş ve ona vekâletnameseni verememişti. İrfan Emin, kendiliğinden Nazım'ın vekâletini almak istemiş, ama reddedilmişti. Bu da Nazım'ı çok üzmüştü.

Nihayet 1938 Martının II. cuma günü hakkındaki iddianameyi öğrenmiş ve kendisine bir örneği tebliğ edilmişti. Nazım, 12 Mart 1938 cumartesi günü avukat Fuat Ömer ve Saffet Nezihi'ye vekâletnamesini vermişti.

Nazım'ı son derece karamsar düşüncelere yönelten iddianamede, yayınlanmış eserlerinin «isyan

ve ihtilâl koktuğu» ileri sürülmüştü. Ömer Deniz'e de «direktif verdiği» iddiası en güçlü delil olarak ortaya atılmıştı.,

İddianamenin tebliğinden ve 15 Mart 1938 salı günü ilk defa mahkemeye çıkarıldıktan sonra başkalarıyla konuşturulma yasağı kalkmıştı. Merkez Komutanlığı cezaevinin bahçesine çıkıyor ve öteki sanıklarla da görüşebiliyordu.

15 Mart 1938 salı günkü duruşmada, Nâzım'ın sorgusu yapılmış, Ömer Deniz'in ifadesi yeniden alınmış ve ilk tahkikattaki ifadesiyle mahkemede verdiği ifade karşılaştırılmıştı. Bu sorgular bile Nazım'da mutlaka bereat edeceği kanısını güçlendirmişti.

Mahkeme hızlı bir çalışma yapıyordu. Avukatlar tahkikatın genişletilmesi isteğinde bulunmuşlardı. Nazım ve sanıklar, 24 Mart 1938 perşembe günü savunmalarını yapmışlardı. Avukat Fuat Ömer ve Saffet Nezihi, ayrı ayrı açılardan Nazım'ın savunmasını yapmış, Harp Okulu içindeki olaylardan Nazım'ın hiç bir bilgisi ve ilgisi olmadığını dosyadaki deliller ve ifadeler üzerinde durarak belirtmişlerdi.

Nazım da, kısa konuşmuş ve suçsuz olduğunu anlatmış, Ömer Denizin habersizce evine gelerek ve Nazımı bekleyerek yaptığı konuşmada orduda isyâna teşvik ettirici, hattâ komünizm propagandası yapması yolunda ne telkinde bulunduğunu, ne de ona direktif verdiğini inandırıcı kesinlikle anlatmıştı.

Mahkeme, 29 Mart 1938 salı günü saat 9 da kararını açıkladı.

Yarbay Fahri'nin Reisliğinde ve Adlî Hâkim Kâzım Yalman, Aza Binbaşı Fuat, Binbaşı Nazmi, Yüzbaşı Ethem ve iddia makamında Adlî Hakim Şerif Budak'tan oluşan Harp Okulu Komutanlık As-

kerî Mahkemesi askerî isyan suçunun muharriki olduğu sabit görülen Nazım Hikmet ve diğer sanıklara verilen cezalar ve beraet kararları şöyledir:

1 — Nazım Hikmet : 15 sene ağır hapis, kamu hizmetlerinden müebbeden mahrumiyet
2 — Ömer Deniz : 9 yıl hapis, 21 yaşını bitirmediğinden cezanın 7 yıl 6 aya indirilmesine.
3 — Abdülkadir : 14 yıl hapis, Kanunun 61 nci mad. yüzünden 7 yıl ağır hapis, 21 yaşını bitirmediğinden 5 yıl 10 ay ağır hapsine
4 — Orhan : (Abdülkadirin durumunda)
5 — Necati : 11 yıl ağır hapis, neticeten 5 yıl 6 aya indirilmesine,
6 — Mustafa Ergün : 14 yıl ağır hapis, neticeten 5 yıl 10 ay ağır hapsine,
7 — Adnan: Bereat
8 — Hasan (Hukuk Fakültesinden) Bereat
9 — Sefer : Bereat
10 — Kenan : Bereat
11 — Şinasi : Bereat
12 — Gazeteci Yakup : Bereat
13 — Lutfullah : Bereat
14 — Şadi : Bereat
15 — Nasır : Bereat
16 — Hasan : Bereat
17 — Zihni Kaya
18 — İhsan Doğan : Bereat
19 — Burhan Cahid : Bereat
20 — Şevki : Bereat
21 — Şevki : Bereat
22 — Saim : Bereat
23 — Şevket : Olayla ilgilerini gösterecek delil olmadığından Bereat

24 — Hasan Tanoğlu : Bereat
25 — Cihat : Bereat
26 — Naci Fişek : Bereat
27 — Hüseyin Üstel : Bereat
28 — Cihat Bekman : Bereat
29 — İsmail : Bereat
30 — Faruk : Bereat
31 — Mustafa Dallık : Bereat.

Görüldüğü gibi 31 sanıklı dava 6 kişinin çeşitli mahkumiyetiyle sonuçlanmış ve karar çeşitli yönlerden Temyiz edilmişti. Temyiz sonucunu da aşağıda yeri gelince göreceğiz.

Nâzım Hikmet ve öteki sanıkların «Türk milleti nâmına kaza hakkını haiz Harp Okulu komutanlık Askerî Mahkemesi»nce verilen karardan sonra Nâzımın duyguları şu olmuştu:

«Dünyada bu kadar haksız bir karar olmaz.»

Ve Nazım bu olayı «Dreyfüs hadisesinin hükmüne» benzetmişti. Ve Nazım o inançtaydı ki suçluya değil, bu işte hiç bir suçu olmayan, fakat ismi Nazım Hikmet olan adama» verilmişti. (Yeni Dergi, Sayı 29) ve «o hâkim mevkinde oturan baylar, sadece Nazım Hikmeti, diri diri mezara gömmek keyfini sürmek istediler.» (age).

Nâzım ve öteki sanıklar kararı temyiz etmişlerdi. Askerî Temyiz Mahkemesi 23 Mayıs 1938 pazartesi günü dosyayı incelemiş ve savcı Nazım hakkındaki kararın onaylanmasını istemişti.

Nihayet Askerî Temyiz Mahkemesi de 28 Mayıs 1938 cumartesi sabahı, mahkûmiyet kararını onayladı.

Temyize başvurmalar

Ömer Deniz, Abdülkadir (A. Kadir), Necati,

Orhan ile sivil sanıklardan Mustafa Ergün'ün savunmasını Avukat Saim DORA üzerine almıştı.

Harp Okulu öğrencileri ve Mustafa Ergün ağır suçlarla suçlanmış ve hüküm giymişlerdi. Konuyu etraflıca inceleyen Avukat Saim Dora Askerî Temyiz Mahkemesi Reisliğine takdim edilmek üzere hazırladığı Temyiz Layihasını Harp Okulu Adlî Amirliğine sundu. Dora'ya göre Temyizi gereken Hüküm Hülasası şöyle belirtiliyordu:

«Komünizm fikirlerinden mülhem olarak bunu memleket dahilinde ve bilhassa Orduda beşir ve tamime çalışarak binnetice Ordunun yüksek disiplin ve Emniyetinin ihlâl edilmesine ve Ordunun kuvvet ve varlığının sarsılmasına ve Ordunun kuvvet ve varlığının ifadesi olan hizmet emirlerinin ika edilmemesine ve âmir ve üstlere fiilen taarruza müncer olacak olan bir fiile teşvik ettiğinin sübutundan bahisme komüniz fikrinin Ordu içerisinde vüsat bulması suretiyle Ordunun ilal ve inhilale maruz kalmasının memleket ve yurt müdafaasına iras edeceği büyük tehlike ve zararlar ika'ı kast olunan suçun ağırlığını göstermesi hali takdiri şiddet sebebi sayılarak Ömer Deniz hakkında Askerî ceza Kanununun 94. maddesi mucibince 9 sene ağır hapis cezası ile mahkumiyetine ve T. C. K. nun 56. maddesi mucibince cezasının altıda birinin tenziliyle (indirilmesiyle) 7 sene 6 ay hapis cezası ile mahkumiyetine ve keza T. C. K. nun 31 ve 33. maddelerinin tatbikine ve Abdülkadir, Orhan, Necati ve Mustafa Ergün'ün hareketleri de askerî isyan suçuna nakıs derecede teşebbüs mahiyetinde görülerek ve aynı esbabı mucibe ile fiillerinde cezayı arttıracak takdiri şiddet sebebi görülerek As. C. K. nun 100. maddesi mucibince Abdülkadir, Orhan ve Mustafa Er-

gün'ün 14 er sene ve Necati'nin 11 sene ağır hapis cezası ile mahkumiyetlerine ve T. C. K. nun 61. maddesi mucibince cezalarının yarısının tenziline ve nüfus cüzdanlarına nazaran suçu işledikleri zaman 18 yaşını bitirmiş ve 20 yaşını bitirmemiş olduklarından T C K. nun 56. maddesi mucibince Abdülkadir ve Orhan, Mustafa Ergün'ün cezalarının altıda bir tenzil ile 5 sene 10 ay ağır hapis cezası ile mahkumiyetlerine ve her dört suçlunun T. C. K. nun 31, 33. maddeleri mucibince hidematı ammeden (kamu görevlerinden) mahrumiyetlerine ve mahcuriyetlerine (hacir altına alınmalarına) hüküm verilmesinden ibarettir.»

Hükme karşı temyiz nedenleri

Avukat Saim Dora'ya göre bu hükmün temyizi gereken yönleri vardı. Bunları 10 ayrı bölümde ve her bölümü ayrı yönlerden inceleyerek sıralamak mümkündü. Görelim:

1 — Ömer Deniz hakkında 94. madde ile ceza uygulanmasında isabet yoktu.

Çünkü:

A — Ömer Denizin fiili Karar yerinde «Ordu içerisinde sosyalizm esaslarının yayılması ve binnetice bir ihtilal hareketi ile memleketin idaresinin bir komünist şekline müntehi olması için bu fikirleri okul arkadaşlarına telkin eylemiş bulunması» şeklinde vasıflandırılmıştır. (S. 9, satır 31)

B — Bu niteleme çok abartılmış, mübalağalı bir nitelemedir. Dava evrakı arasında bulunan yazılı savunmam görüldüğü zaman pek açık şekilde anlaşılacaktır ki bir pesimist olan Ömer Denizin hareketleri; fikir hürriyeti sınırlarını aşmayan hasbi-

hallerden ibarettir. Memlekette kültür düzeyinin yükselmesi için alım satımı serbest olan, sosyalizm ve komünizmin vesairenin esasını, mahiyetini bildiren eserleri okumak ve bunları arkadaşlarına tavsiye etmek, Maksim Gorki gibi dünya edebiyat âleminde bir yıldız olan edibin ölümü nedeniyle şiir yazmış olması kendisinin komünist olması demek değildir. Arkadaşları ile yapılan konuşmalarında kişisel sermayenin reddi, mülkiyetin, mirasın kalkması gibi komünizmin ana hatları etrafında görüşmeler yapıldığı da hiç bir suretle sabit değildir.

Bu bakımlardan olayda sadece fikrî münakaşalar söz konusudur. Bu da suç değildir.

C — Gerçekte elimizi T.C.K. na uzattığımız anda ilk olarak karşımıza dikilen bir ceza ilkesi vardır «Kanunun sarih olarak suç saymadığı bir fiil için ceza verilemez» (T. C. K. Md. I)

Bu, cürmün rüknü kanunisi demektir: Kanunsuz suç olmaz Kanunsuz ceza olmaz. O halde, ortada açık bir suç vücut bulmadan bir takım mütalealarla, mantıkî kıyaslarla mutlaka bir suç unsuru yaratmağa çalışmak adalet duygularını inciten ve kanunumuzun da kesin olarak istemediği bir haldir.

D — Ömer Deniz hakkındaki uygulanan 94. maddeye göre birden ziyade askerî şahıslar hep birlikte âmire veya üste itaatsızlığa veya mukavemete veya fiilen taarruza sevk ve tahrik eden isyan muharriki (tahrikçisi) sayılır, demektedir. Mahkemeye verdiğim yazılı savunmada uzun, derin izah ettiğim gibi Ömer Deniz'in arkadaşlarını isyana teşvik eden hiç bir hareketi tespit edilmiş değildir. Bu bakımdan bu maddedeki suç unsurlarından değil hepsini toplasın, bir tanesini bile okşasın! Ömer Denizin arkadaşları ile söyleşileri sırasında hep birlikte âmire

itaatsizlik yapmak veya fiilen taarruza sevk ve tahrik etmek yollu bir hareketi, bir sözü en basit suretle dahi görülmüş, geçmiş değildir. O halde sosyalizmin esaslarının yayılması ile netice olarak da ihtilal hareketi çıkması ve bundan Kumanda Heyetine isyan manası çıkarılması, şahsî mülahazalardır. Geleceğe matuf ve mevhum bu kabil düşünceleri askerî isyan tahrikçiliği suretiyle vasıflandırmağa çalışmayı bizim cezai melekemizle kabili telif bulmadık.

E — Farz edelim ki Okul Mahkeme Heyeti Ömer Deniz'i bir komünist olarak tanımak istemiştir. Bu bir felsefi içtihattır. Teşkilatı Esasiye Kanununun (Anayasamızın) 7. maddesi tefekkür (düşünce) hürriyetinin Türklerin tabii haklarından olduğunu yazar. Ayrıca 75. maddesi de «Hiç kimse mensub olduğu felsefi içtihattan dolayı muaheze edilmez» demektedir. Bu takdirde farzı muhal olarak Ömer Deniz Komünizm nazariyelerini benimsemiş olsa bile, bu bir suç değildir. Bu bir suç olmadığı gibi bir insanın benimsemiş olduğu felsefi içtihat ve kanaatları yayması da suç olmaz. Aksi takdirde kitapçılardaki eserleri yasak etmek, neşir ve tamimde bulunuyorlar diye de kitapçıları cezalandırmak gerekirdi. Anayasa bu serbestiyi tanımış ceza kanunları da bunu açıklıkla bir suç olarak tanımamıştır. Kaldı ki Ömer Deniz, Millî günlerimiz için hazırladığı ve okunan hitabeleri ile arkadaşlarına komünizmi ve isyan ruhunu değil, milliyet ve askerlik aşk ve heyecanını aşılamağa çalışmış, bugünkü rejimin değiştirilmesine yol açacak beyanata değil, rejimi ve bunu kuranları hakkıyle övmüştür. Okuduğu ve tavsiye ettiği kitaplar yalnız komünizme ait değil, belki bunların arasında tamamen aksi fikirleri yayan Hüseyin Cahit Yalçın'ın Fikir Hareketleri gibi eserler de, diğer ede-

bî risaleler de vardır. Bütün bunlara karşın kendisi komünist olarak tanınsa bile bu hali ile suçlu olamaz. 94. maddeye göre de asla bir ceza tertip edilemez.

F — Ömer Deniz'in tavsif edilen halleri ve fiilleri mutlaka suç olarak kabul edilirse Türk Ceza Kanununun 142/143. maddesinden propagandalar fıkrasına temas edip etmediğini düşünmek zorunludur.

2 — Teşhidi ceza (cezanın şiddetlendirilmesinde) isabet yoktur. Çünkü:

A — Muhal bir feraziye ile 94. maddenin tatbikinde bir isabet mülahaza olunsa dahi suçun unsurları olması gerekir. Hallerin henüz vücut bulunamış mevhum bir takım tasavvurlara kıymet vererek fiilin gelecekte ifa edileceği tarzında, bir şenaat tahayyülü cezanın şiddetlendirilmesini gerektirmez. Cezanın arttırılması suçun işlenirken yapılan şenaatlarda müsbet olarak aranır.

B — Kaldı ki 94. maddenin esbabı müşeddedesi (şiddetlendirilmesi sebepleri) aynı madde içinde kanunî şekilde gösterilmiş bulunmaktadır.

C — Haddi asgarî olan cezanın üstüne çıkılmış olması usülsüzdür.

3 — Aksine cezayı hafifletici sebeplerin göz önünde tutulması gerekir. Çünkü Ömer Deniz'in millî heyecanı terennüm eden yazılarının da varlığı ve fikrini işletmeye çalışan bir genç olması ve söz ve hareketlerinin çocukça kaprislerden ibaret bulunması ve bunun da henüz çok genç olan dimağının bir sürü yeni nazariyeleri ayırdedebilecek bir gelişme göstermemesi gibi nedenler atfederek insaflıca bir düşünceyi hâkim kılarak cezasının hafifletilmesine gidilmemiş olması adalet ilkelerine aykırıdır.

4 — Suçlu görüldüğü takdirde pesimist olan ve

ruh hastalığına müptela bulunan Ömer Deniz'in bir Bilirkişi heyetiyle tıbbî ve ruhî haletinin cezaya müessir olacak mahiyette bulunup hakkındaki müdafaamın yerine getirilmemiş olması.

5 — Abdülkadir, Orhan, Necati ve Mustafa haklarında 100. maddenin tatbikinde kat'i bir isabetsizlik bulunması. Çünkü:

A — Abdülkadir, Necati, Orhanın hangi tarih ve zamanda, hangi mahalde ve mekânda hangi âmire veya mafevke (üste) itaatsizlik ettikleri hüküm yerinde şarih olarak gösterilmemiş olduğu gibi 100. maddenin gürültü, çatırtı veya aleniyet kayıt ve şartlarından hangisine uygun hareketleri sebkat etmiş olduğu dahi zikir ve işaret olunmamış olması yolsuzdur.

B — Her ne kadar bunların fiilleri tam bir suç olmayıp bu suça nâkıs bir teşebbüs mahiyetinde tavsif ise de bunların işlemeği kastettikleri bu suç için ne gibi vasıtalara müracaat ile icraya başladıkları ve ne gibi ellerinde olmayan bir maniin haylulet ederek bu cürmün husulüne muktezi fiilleri ikmal edemedikleri birer birer mucip sebepleriyle gösterilmemiş olması bozmayı gerektirir.

C — Hüküm yerinde Mustafa Ergün, Necati, Abdülkadir, Orhan'ın, Ömer Deniz'in fikir ve telkinatını kabul ettikleri ve aralarında böyle bir hareketin vukuu için anlaştıkları yazılmış ve bu halleri askeri isyana nâkıs teşebbüs diye izaha çalışılmıştır. Bu suç alakası ve teşebbüsü nakısın bu şekli izahı bütün ceza nazariyelerini iflas ettirecek derecede havsalaya sığmayan bir mahiyettedir.»

Nazım Hikmet'in Kitabını Okumak..

Avukat Dora, savundukları sanıkların durumunu

böylece önemli işaretlerle aydınlığa kavuşturmaya çalışırken Nazım Hikmet'in şiirlerini, ya da kitaplarını okumanın ne gibi bir sonuç vermesi gerektiği noktasına da ışık serpmişti. Avukat Saim Dora, Temyiz layihasına şöyle devam ediyor:

«Acaba Nazım Hikmet'in bir kitabını okumak isyan için silahı alıp meydana fırlamakla, Maksim Gorki'nin ölümünden bir teessür izhar etmek, gürültü patırtı yapmakla, teneffüs zamanlarında bu arkadaşların da diğerleri gibi ara sıra tesadüfen bir araya gelmeleri alenen fiili taarruza hazırlanmakları müsavi ve hemâhenk sayılmakta mıdır?»

Saim Dora, savunmasını fıkralar halinde şöyle devam ettiriyor:

D — Bu çocukların Ömer Deniz'in telkinatına kapılarak onun muzir addedilen fikirlerini kabul etmiş olduklarını farz etsek bile maddi ve harici hiç bir fiil ve hareket tezahürü arzetmeyen halleri hiç bir suç değildir. Hele askeri isyana teşebbüs şeklinde izaha hiç müsait değildir. Zira, bunların hiç bir hal ve tavırlarında isyankâr tasavvurat ve tasmim ve mukarrerat yoktur bile. Bunlar ki bâtınî ef'aldir. Hiç bir suç, mutasavver olamaz. Kaldı ki, bunların ef'alinde harekâtı ihzariyeye bile tesadüf edemeyiz. Faraza, adam öldürmeyi tasavvur ve tasmim eden bir kimsenin silah alması, kurşun tedarik etmesi bir hazırlık hareketidir. Fakat, bu hâl müstelzimi ceza değildir. Vakıa bir şahsın tedarik ettiği silahla mutlaka adam öldürmesi icab etmez. Onun kasdi cürmisini anlamak zordur. Belki bu adam talim için veya av için bir silahı hazırlamıştır. Bunu anlayamayız. Ve bu hazırlıktan sonra suç işlemeğe hazırlanan bu adamın bundan feragat etmesi, nedamet duyması

mümkündür. Binaenaleyh bu kabil harekâtı ihzariyeye ceza tertip edilemez.

Şimdi ayni misale devamla silah tedarik eden adam bilahare öldürmek istediği adama karşı silahını çekip elini tetiğe götürüp ateş edeceği sırada üçüncü bir şahıs derhal bileklerinden yakalarsa ve silah atılmazsa bu hâl suça nâkıs teşebbüs olur. Eğer silah atılır da kurşun hedefe isabet etmezse teşebbüs tam olur.

Misalimizi hadisemize tatbik edecek olursak, bu çocukların âmir veya mafevke itaatsizlik ve mukavemet veya fiilen taarruz için hazırlandıklarına dair değil bir teşebbüsleri ve fakat cezayı mucip olmayan bir harekatı ihzariyelerine bile tesadüf etmek kabil olamaz. Eğer komünizm fikirleri etrafında kitap okumağı, fikir münakaşası yapmağı, hatta ve hatta bu fikirleri kabul etmeyi biz askeri isyanın ihzarî hareketleri olarak kabul edemeyiz. O ihzarî hareketler ki rücû ve nedametle ileride işlenecek suçun işlenmemek gibi bir halin vukuu ile mucibi mücazat addedilmemiştir. Şu halde nazaran hükümdeki suret ve sebebi maddî şekilde izah edilmemiş olan ve izahı mümkün bulunmayan nakıs teşebbüsün hâdisemizde yeri yoktur.

6 — Askerî şahıs olmayan Mustafa Ergün hakkında da aynı madde ile ceza verilmesinde kat kata hata vardır. Çünkü:

A — Mustafa Ergün sivildir. Askerî şahıs değildir. Henüz askerliğini yapmamış ve askerlik mefhumu ile hiç bir alakası bulunmamış olan bir çocuktur. 100. madde ise birden ziyade askerî şahısların isyan suretinden bahsetmesine nazaran Mustafa Ergün hakkında bu madde ile ceza tertip etmek hata-

ların en büyüğüdür. Zira, kendisi askerî şahıstan değildir.

7 — Nâkıs teşebbüslerde teşdidi mücazat tatbik edilmesi. Yukarıda arz ettiğim vecihle takdiri sebeple cezayı tezyid etmek ancak işlenen suçun denaat ve şenaatına nazarandır. Suç henüz işlenmemiş olmasına göre bir denaat tasavvuru vehimle ifade olunabilir. Bununla beraber henüz işlenmeğe nâkıs derecede teşebbüs diye tarif ve tavsif edilen eşkâlde ise böyle cezayı arttıracak takdiri sebep aramak ve izahına çalışmak ceza hukukunda yeri olmayan mülahazalardır. Ve doğru olmadığı da fazla izaha hacet bırakmayacak surette derhal anlaşılacak bir keyfiyettir.

8 — Ceza tatbikinde adil bir nisbet gözetilmemiş olması. Davada muharrik addedilen Ömer Deniz esbabı müşaddedesi ile 94. maddeye göre 9 sene ceza tertib edilmişken suçları buna nazaran daha hafif olan Orhan, Abdülkadir ve Mustafa'ya 14 sene ceza tertib edilmiş ve Necati'ye ise 11 sene hükmedilmiştir ki bu veznin (tartının) ne gibi bir kıstasa (ölçüye) nazaran yapıldığını anlamak müşküldür. Lâkin ne olursa olsun, cürümlerle cezalar ve cezalılar arasında hiç bir adil nisbet gözetilmemiş olması dahi bozmayı ettirir sebeplerdir.

9 — Müdafaa şahitlerinin beyanatının reddedilip tahlil edilmemesi.

Orhan, Abdülkadir, Necati'nin en yakın amirleri, mafevkleri olan Bölük Komutanları bunların sicillerinini tertemiz olduğunu, hiçbir itaatsizlik hareketlerine tesadüf etmediklerini ve bölüklerin en çalışkan, en terbiyeli en zeki efradı olduklarını yemin tahtında beyan ve şehadet etmişlerdir. Talebeden Süreyya, Ziya, ve Cemal'in ötedenberi bu arkadaşlarını takip ve tecessüs ettiklerini söyleyen ve

fena huyları bu sözleriyle tezahürden bu üç talebenin saçmalamalarına kıymet verilerek Orduda hizmetleri mesbuk, ahlâkı ve karakterleri mazbut Yüzbaşı Komutanların sözlerine hiç itimat etmemenin hikmet ve manasını da tefehhüm ve idrak etmek bizim için kabil olmamıştır. Fakat muhakkak olan şudur ki, bilhassa askerî suçunda bu mafevklerin beyanat ve ihbaratına kıymet atfetmemek, red ve talil için de hiç bir sebep zikretmemek başlı başına bir bozma sebebidir.

10 — Bazı noktalarda tetkikatın derinleştirilmemiş olması.

A — Biz haddi zatında suç görmediğimiz işin her ne kadar ısrarla tahkikatın derinleştirilmesini istemiş isek de Heyeti Celilenizde okunmuş olacağı şüphesiz olan mahkemeye verilen savunmamda müvekkillerim suçlu addedildikleri takdirde bu tahkikatın genişletilmesi hakkını mahfuz tuttuğumuzu tasrih etmemize rağmen ve ceza tertip edildiğine göre bu istekler hakkında sükût edilmesi ve red için d sebep gösterilmemesi usule aykırıdır.

B — Ezcümle kararda, bu suçlular Orhan'ın evinde sık sık içtima etmişlerdir, deniliyor. Halbuki daha bunlar Kulelide iken, iki buçuk yıl önce bir defa İstanbul'da Orhan'a misafir gitmişler ve bir defa da geçen yıl Orhan evinde hasta iken yoklamağa gitmişler (ki, Mustafa ile de tesadüfleri bu günde olmuştur) İşte, hepsi beş yılda iki defa... Orhan'ın evinde sık sık içtimalar nereden çıkarıldı? Belli olmadı. Fakat bu ikinci ziyaret hassaten hastayı yoklamak kasdına matuf olup okulun Nöbetçi Doktoru Binbaşı Rıdşan hastayı evinde görerek bir hafta harice çıkmamak üzere evinde istirahat dahi verdiği 38 ve 40 derece ateş içinde yattığı resmî kayıt-

larla ve doktorun malûmatı ile sabit olacak iken bunların hakikatı celp ve dinleme suretiyle aranmaksızın buna bir suç kasdi ile bir içtima manası verilmek istenmesi doğru olmamıştır. Doktorun ve kayıtların celbi ile bunun bir içtima olmayıp, hasta ziyareti olduğunun tesbiti elzem olup yapılmaması hükmün bozulmasını zaruri kılacak usulî bir noksandır.

C — Bu hastalık hali tahakkuk ettikten sonra iki yıl önce bir gün arkadaşlarının yemekte bulunmasının ve başkaca bir toplantı dahi tesbit edilmemiş olduğuna ve bilhassa Ömer Deniz'in bir senedenberi mektepten izinli çıkmadığına nazaran Hüküm gerekçesi yanında zikredilen evinde sık sık içtimalar karinesi de yok olacağının lehte olarak imal edilmemesi hatadır.

D — Maksim Gorki'nin ölümünü bildiren Ömer Deniz'in mektubuna Orhan'ın verdiği cevap? Bandırma'daki kıta Komutanının direktifi dairesinde olduğunu söylemesine nazaran bu keyfiyetin de Orhan suçlu görüldüğüne göre tahkik edilmemesi bir delilin çürütülmemesi noktasından bozukluktur.

F — Mustafa Ergün'ün aklî haleti yerinde değildir. Muayene ve müşahede altına alınması hakkındaki talebin reddedilerek fennî ve ilmî surette aklî haletinin tespit ve tevsik ettirilmemesi dahi usulsüzdür.

G — Mustafa Ergün bir seneden beri Afyon'da olup, bu müddet zarfında buradaki arkadaşlarıyla bir muhaberede bulunmamış olduğu gibi orada da bir faaliyeti müşahede ve tespit edilmemiş olduğuna nazaran eğer bunun hareketinde herhangi bir suç mukaddemesi ve hatta tavsif edildiği şekilde farzı muhal bir nâkıs teşebbüs mahiyeti kabul edilse bir

seneden beri hiçbir harekette bulunmaması yedi ihtiyarî ile feragatini göstermesi hesabı ile buna teşebbüs edemeyeceği noktasının da teemmül edilmemesi.

11 — Usulün 197. maddesinin 3. bendine nazaran hüküm Reis tarafından tefhim edilmesi lâzım gelirken Adlî Hâkim tarafından tefhim yapılması Usul'e münafidir.

NETİCE : Gerek müraafada tafsil edilecek olan maruz sebeplerden ve gerekse Yüksek Heyetinizin tetkik esnasında nazarlarına çarpacak diğer hatalardan dolayı hükmün bozulmasını talep ederim.»

Nazım Hikmet'in mahkûmiyet kararı yerinde Mustafa Ergün'ünkü ise isabet görülmediği tebliğ edildi.

Harp Okulu Komutanlık Askerî Mahkemesi'nin yukarıda adı geçen sanıklar hakında verdiği karar üzerine savunma avukatlarının Temyiz Mahkemesinde yaptıkları mürafaa Nazım Hikmet'i mahkûmiyet durumunda herhangi bir değişiklik getirmedi. Sadece Necatî, Abdülkadir, Orhan ve sivil Mustafa Ergün haklarında verilen kararda isabet görülmedi. Askerî Temyiz Mahkemesinin Esas 613 ve Karar 554 sayılı ve 28 Mayıs 1938 günlü kararı aynen şöyledir :

«Âmiri adlinin kararı aleyhinde Temyiz sebebi Tebliğnamede beyan olunan esbaba binaen kabule şayan görülmediği gibi Askerî Ceza Kanunu'nun 94. maddesindeki tahrik suçu Tebliğnamede mufassalan (ayrıntılarıyla) beyan ve izah olunduğu üzere toplu efrada karşı yapılmakla mukayyet olmayıp zamanın hulûlünde hep birlikte hareketi vücude getirmek için bilvasıta veyahut teker teker muhtelif zamanlarda

müteaddit asker şahıslara kendisini iblâğ ve ifham ile tekemmül edilebileceğine teşebbüs olunması bile meşrut olmayıp bir kasdın muhataba ifhamı ile suç hasıl bulunduğuna ve Nazım Hikmet ile Ömer Deniz tarafından eşhası askeriyye (asker şahıslara) hükümetin halihazır (bugünkü) rejimine muhalif kanaatler telkini suretiyle bu uğurda vazifeye davet olunacak Orduya itaatsizliğe sevk ve tahrik yolu beyanatın vukuu Mahkemece tespit edilmiş ve 94. maddenin birinci fıkrası beş seneden 20 seneye ikinci fıkrası 10 seneden 20 seneye kadar cezayı muhtevi olup bu asgarî hadler arasında ceza takdirine hâkimler serbest bırakılmış olmasına binaen Nazım Hikmet ve Ömer Deniz'in müdafilerinin Temyiz layihalarında ve duruşmada suçun tavsifiyle kanunî tatbikatta ve ceza miktarında isabet bulunmadığına müteadir serd ve beyan eyledikleri Temyiz sebepleriyle de hâkimlerin takdirine taallûk eden Temyiz sebepleri ve Ömer Deniz'in ahvali ruhiyesi hakkında ehli vukufa muayene ettirilmesi hususu duruşmada tebliğ edilmemiş ve yalnız tahkikatın hitamından sonra verilen müdafaanamede bu cihet heyeti hâkimenin (Hâkimler Heyetinin) takdirine bırakıldığı zikredilmekle iktifa edilmiş olduğuna göre müdafiin bu baptaki talebinin kabul edilmediğine müteallik Temyiz sebebi de varit bulunmadığının Askerî Usul'ün 23. maddesine tevfikan reddine ve usulü kanuna mufavık görülen Nazım Hikmet hakkındaki hükmün tasdikine, ancak tebliğnamede de beyan olunduğu vecihle maznunlardan Necatî, Abdülkadir, Orhan ve sivil Mustafa Ergün Mahkemece sabit olan fiillerine nazaran haklarında As. Ceza Kanununun 100. maddesinin tatbikinde isabet görülmemiş ve şu hale göre sivil Mustafa Ergün'ün mah-

kemesi, Askerî Mahkemenin vazifesinden hariç kalmış olduğundan müdafilerinin Temyiz Lâyihalarında ve duruşmalarda bu noktalara atfen serdeyledikleri Temyiz sebebi kabule değer bulunmakla hükmün yalnız bu cihetlerden Askerî Usulün 242. maddesi mucibince bozulmasına 28/5/938 tarihinde ittifakla karar verildi.»

Nazım Hikmet, suçluluğu kabul etmiyordu. Nazım şu kanıyla ısrar ediyordu:

«Mesele, herhangibir mahkûmiyet değil, Nazım Hikmet'in imhasıdır. Bu, bir çeşit Dreyfüs dâvası.» (age).

Nazım, haksızlığın ortaya çıkması için çok çalıştı. Büyük Millet Meclisi'ne başvurdu. (Mayıs 1938).

İçişleri bakanı Şükrü Kaya'ya da mektup yazdı. Ondan İmralı cezaevine, ya da başka bir iş yeri olan cezaevine gönderilmesini istedi.

Cumhuriyetin yıldönümü münasebetiyle çıkarılan aftan faydalanmayı umdu, ama 150 likler diye adlandırılan ve cumhuriyete ve Atatürk'e karşı, düşmanlardan yana olanların affı sırasında bile Nazım Hikmet'in «suçu» af kapsamı dışında bırakıldı. 13 Haziran 1938 pazartesi günü de Merkez Komutanlığı cezaevinden Cebeci'deki Ankara sivil cezaevine nakledildi.

İKİNCİ BÖLÜM

Donanma Komutanlığında :

Bu sırada Temmuz 1938 de, Deniz Harp Okulu'nda ortaya çıkarılan yeni bir sanıklar kâfilesine Nazım Hikmet'i de katmak istemişlerdi. Bu nedenle, Nazım Hikmet, Temuz ortalarında Ankara'dan alınmış Silivri açıklarında demirleyen Erkin zırhlısına götürülmüştü Nazım, «başına gelen bu felâketlere ne diyeceğini» şaşırmıştı. Ama «bu felâketlerin bir sonu gelecek elbette, gerek geçen sefer, gerekse bu sefer suçsuzluğum elbette günün birinde ortaya çıkacak» diyordu (age).

Nazım, Erkin zırhlısında bir odaya tek başına kapatılmıştı. 10 Ağustos 1938 çarşamba günü duruşma Erkin zırhlısında başladı.

Donanmadaki olay :

Donanmadaki bazı assubayların dolaplarında Nazım Hikmet'in kitapları bulunmuştu. Kitapçılar-

da serbest olarak satılan bu eserlerin donanma mensupları tarafından okunması, yüksek rütbeli subaylarca son derece önemli görülmüştü. Soruşturmalar, araştırmalar, kalabalık bir sanık kâfilesini Donanma Komutanlığı Askerî mahkemesi huzuruna çıkarmıştı.

Sanıklar şunlardı :

1 — Sâlih Oğlu Hamdi Alev (Hamdi Şamilof) Of 1314 doğumlu,

2 — Ahmet Kızı, Hamdi karısı Emine Alev, Edirne, 1327 doğumlu,

3 — Hüseyin Oğlu Hikmet Kıvılcımlı, Üsküp 1318 doğumlu,

4 — Deniz makine önyüzbaşılıktan emekli Hüseyin Hüsnü kızı Fatma Nudiye Yalçı, İstanbul 1320 doğumlu,

5 — Murad oğlu, Abdülkerim Korcan, Adapazarı 1334 doğumlu,

6 — Tahir oğlu Kemal Benerci, İstanbul, 1326 doğumlu,

7 — Avram oğlu Nesim Eliş, İstanbul, 1313 doğumlu,

8 — Yavuz'dan topçu başgedikli Mehmet oğlu, Hamdi Alevdaş, Bayramiç, 1324 doğumlu,

9 — Yavuz'dan nişancı gedikli üstçavuş Mustafa oğlu Mehmet Ali Kantan, İstanbul 1330 doğumlu,

10 — Yavuz'dan gedikli üstçavuş Hamdi oğlu Seyfi Tekdilek, İzmir 1320 doğumlu,

11 — Erkin'den gedikli üstçavuş Tahir oğlu Nuri Tipi, İstanbul 1329 doğumlu,

12 — Yavuz'dan makine eri Muradoğlu Haydar Korcan, Adapazarı 1322 doğumlu,

13 — Yavuz'dan cephaneci başgedikli İsmail Hakkı oğlu Adil Kut, Edirne 1327 doğumlu,

14 — Yavuz'dan elektrikçi gedikli başçavuş Süleyman oğlu Hıfzı Özbarlı,

15 — Yavuz'dan mesafe alıcı üstçavuş İrfan oğlu Fethi Ülgezer, İstanbul 1329 doğumlu,

16 — Yavuz'dan dalgıç gedikli çavuş Mustafa oğlu İsmail Tığ, İstanbul 1328 doğumlu,

17 — Zafer'den kamacı elektrikçi gedikli üstçavuş İbrahim oğlu Hüseyin Avni Durugün, Afyon 1327 doğumlu,

18 — Zafer'den topçu gedikli üstçavuş Recap oğlu Rüsuhî Tamer, Gebze 1329 doğumlu,

19 — Denizaltı gemileri dalgıç kıtasından dalgıç üstçavuş Mahir oğlu Tahir Tek, Balıkesir 1327 doğumlu,

20 — Yavuz'dan topçu gedikli çavuş Yakup oğlu Hüseyin Sonat, İzmit 1330 doğumlu,

21 — Yavuz'dan makine gedikli çavuş Mehmet oğlu Mehmet Dağ, Afyon 1332 doğumlu,

22 — Yavuz'dan makine gedikli çavuş Ziya oğlu Muhteşem Tarcan, İstanbul 1332 doğumlu,

23 — Erkin denizaltıcılık kursundan Aziz oğlu Burhaneddin Cengen, İstanbul 1332 doğumlu,

24 — Erkin Denizaltıcılık kursundan Gedikli onbaşı Mustafa oğlu İsmail Esen, İstanbul 1333 doğumlu,

25 — Yavuz'dan makine gedikli onbaşı Hatem oğlu Ali Karakuş, İstanbul 1332 doğumlu,

ve :

26 — Hikmet oğlu Nazım Hikmet Ran, İstanbul 1901 doğumlu.

Nazım'ın Atatürk'e mektubu :

Nazım Hikmet, böyle bir suçu işlemediğini söylemişti. Nazım Hikmet, herkesten ve adaletten de umudunu keserek, Atatürk'e başvurmak ihtiyacını duydu. Yakınlarından birine, Atatürk'e verilmek üzere bir mektup yazıp verdi.

Mektup şudur :

«Cumhur Reisi Atatürk'ün Yüksek Katına,

Türk Ordusunu «isyana teşvik» ettiğim iddiasiyle onbeş yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de Türk donanmasını «isyana teşvik etmekle» töhmetlendiriliyorum.

Türk inkılâbına ve senin adına and içerim ki suçsuzum.

Askerî isyana teşvik etmedim.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamlesini anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var.

Askerî isyana teşvik etmedim.

Yurdumun ve inkılâpçı senin karşında alnım açıktır.

Yüksek askerî makamlar, devlet ve adalet, küçük, bürokrat, gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılâp ve yurt hâini değilim ki, bunu bir an olsun düşünebileyim.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Senin eserine ve sana, aziz olan Türk dilinin inanmış bir şairiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabilirdim. Büyük işlerinin arasında seni bir Türk şâirinin felâket iile alâkalandırmak istemezdim.

Bağışla beni. Seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu «inkılâp askerini isyana teşvik» damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır.

Başvurabileceğim en inkılâpçı baş sensin.

Kemalizmden ve senden adalet istiyorum.

Türk inkılâbına ve senin başına and içerim ki, suçsuzum.

Nazım Hikmet RAN»

İlk defa YÖN dergisinde (sayı 201, 3 Şubat 1967) yayınlanan bu mektuba YÖN'ün eklediği nota göre, bu mektup hastalığı ağırlaşan Atatürk'e sunulamamıştır. Halûk Şehsuvaroğlu'nun eline geçen mektup, Yücel arşivinde saklanmak üzere Muhtar Enata'ya verilmiştir.

Ve iddia aynı : Donanmayı isyana teşvik!

Nazım'ı yeniden 20 yıl hapse mahkûm ettiren olay neydi? Şimdi onu görelim :

Üç dosya tutan soruşturma sonunda yukarıda kimlerden teşekkül ettiğini yazdığımız T.C. Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi verdiği kararın gerekçesini 14 bölümde sanık ifadelerini değerlendirerek hazırlamıştı. En başta ele alınan da Hamdi Alevdaş'ın, Ali Kantan'ın, Emine Alev'in, Hamdi Alev'in, Nuri Tahir'in ifadeleriyle bizzat Nazım Hikmet'in ilk tahkikatta alınan ifadesine dayandırılmıştı. Olayın ayrıntılarına inebilmek için ifadeleri Dosyada yer alan şekliyle aynen vermeyi, böylece konuyu daha aydınlığa kavuşturmayı yararlı bulduk. Özellikle böylece Nazım Hikmet'le birlikte öteki sanıkların durumları da açıklık kazanacaktır.

Nazım Hikmet hakkında mahkûmiyet kararı

verilmesi için gösterilen delil, Hamdi Alevdaş'ın ifadesiydi. 1324 doğumlu Bayramiçli Hamdi Alevdaş, Yavuz'da topçu başgediklisiydi. Hamdi Alevdaş'ın ifadesine göre, gemiler 1932 yılında Pendik önlerinde bulunuyordu. Hamdi Alev de Pavli adasındaki ve Pendik İskelesi'ndeki gazinoları işletmekteydi. Hamdi Alev, Hamdi Şamilof diye tanılırdı. 1314 de Of'ta doğmuştu. İhtilâlden sonra Rusya'ya geçmiş, Nazım Hikmet'le beraber Moskova Şark Üniversitesi'nde beraber okumuşlardı. İstanbul'a döndükten sonra da ara sıra karşılaşıyor ve konuşuyorlardı.

Hamdi Alev'in gazinosuna gide gele tanışıklıkları ilerleyen iki Hamdi dost olmuşlardı. Hamdi Alev (Şamilof) in Taksim'deki evine 1932 yılında giden Hamdi Alevdaş'ın uzun ifadesinde (Dosyada üç sayfa tutmaktadır) anlattıkları Gerekçe'de şöyle özetlenmiştir :

I — Nazım Hikmet'le ilgili iddialar :

«Maznunlardan Hamdi Alevdaş'ın alınan ifadesinde gemiler 932 senesinde Pendik önlerinde bulunduğu sıralarda Pavli'deki ve Pendik iskele gazinosunu işletmesi dolayısiyle tanıdığı maznunlardan Hamdi Alev'in takriben (yaklaşık olarak) 1934 senesinde bir gün taksimdeki evlerinde konuşurlarken kendisine,

«Nazım Hikmet seni görmek istiyor»» »

dediğini ve kendisinin de :

«Görüşelim»

diyerek ertesi günü akşamı Hamdi Alev, Alevdaş'la evde otururlarken Nazım Hikmet'in geldiğini ve Nazım Hikmet'le bir odaya çekildiklerini, Nazım'ın kendisine :

«Seni uzun boylu, arkadaşlardan dinledim, an-

ladım. Sen bizim için iyi bir arkadaş olacaksın, senden bir hizmet bekliyoruz. Sen, vereceğim talimatı alır, ona göre hareket edersin» dediğini, bunun üzerine kendisinin de:

«Ben askerim, bana askerliğe kötü olacak şeylere dair talimat vermezsiniz değil mi?» dediğini, Nazım'ın da cevaben:

«Hayır, korkma, seni hiç bir suretle mühlik (öldürücü, helâk edici) vaziyete sokmayacağım» diyerek:

«Gemide askerlere gelen mektupları kim kontrol eder?» diye sorduğunu, Hamdi'nin de:

«Bölük zabitleri»

diye cevap verdiğini, Nazım'ın bunun üzerine:

«Onlar içinde ailesinden acıklı gelen mektupların bir kopyasını ve adreslerini al, bunu da gemide en çok sevdiğin ve itimat ettiğin bir arkadaşa yaptır. Bu gibi ailelere yardım edeceğiz.» dediğini; bundan evvel Nazım Hikmet'i Hamdi Alev'in karısı maznunlardan Emine Alev delâletiyle Erenköy'ündeki evinde iki defa ziyaret etmiş ve tanımış olduğunu ve bir defasında Hamdi Alev'in kendisini bahçede bekleterek Nazım Hikmet'le evin bahçesinde ve sonra evde uzun bir müddet konuştuklarını ve bundan sonra Hamdi Alev'le beraber gece, Kalyoncu Kolluğundaki eve döndüklerini, son konuşmalarında kendisinin müstereddit vaziyeti üzerine Nazım'ın Rus ihtilalinden bahsederek:

«Bahriyeliler cesur olur. Gözleri pektir. Rus isyanı da bir Bahriye Gedikli Çavuşu tarafından yapılmıştır» dediğini ve baş başa olan bu konuşmadan sonra Nazım Hikmet'in ve kendisinin odadan çıktıklarını ve Nazım Hikmet'in Hamdi Alev'le uzun bir müddet Rusça bir şeyler konuştuklarını, bundan

sonra Nazım'ın gittiğini ve Nazım Hikmet'in direktifi mucibince bu konuşmalardan Hamdi'yi haberdar etmediğini, Emine, kendisini ilk defa Nazım Hikmet'e götürdüğü zaman sivil bulunmasına rağmen Nazım'ın:

«Merhaba Kaptan» hitabiyle kendisini Hamdi Alev'den gıyaben tanımış olduğunu anladığı ve bu ziyaretinde Nazım'ın şiirler okuduğunu (bu bölümdeki ifadeler 3. dosyada yine üç sayfa tutuyor) ve kendisinin aldığı direktif üzerine arkadaşlarından Nuri Tahir Tipi, Fethi Ülgezer, Hıfzı Özbarlı ve Ali Kantan'la birlikte Kazıklı yolundaki kahvede içtima ederek Nazım Hikmet'le konuşmalarını anlattığını ve aldığı talimat dahilinde direktif verdiğini» söylemiştir.

Nuri Tahir Tipi, 1329 İstanbul doğumluydu ve Erkin Zırhlısında gedikli üstçavuştu. Muharrir Kemal Tahir Benerci'nin kardeşi idi.

Fethi Ülgezer, 1329 İstanbul doğumluydu. Yavuz zırhlısında mesafe alıcı üstçavuştu.

Hıfzı Özbarlı 1327 Eğri Palanga doğumluydu ve Yavuz zırhlısından elektrikçi gedikli başçavuştu.

Ali Kantan İstanbullu, 1330 doğumlu, Yavuzdan nişancı gedikli üstçavuştu.

Sanık üstçavuş Mehmet Kantan, ifadesinde o sıradaki topluluğu ve konuşmaları şöyle anlatmıştı:

Ali Kanta'nın ifadelerinden bir bölüm :

Gerekçe'deki özete göre; Ali Kantan, Hamdi Alevtaş'ın kendilerini Kazıklı'da üç defa topladığını» söylemiş, bu toplantılarda «Hıfzı Başçavuş, iki defa Fethi Üstçavuş ve Nuri Tahir Üstçavuşun bulunduğunu, Hamdi'nin:

«İçlerinden sır verecek olanların hiç bilinmeyen bir yerde, dışarda bilinmeyen adamlar tarafından öldürüleceğini, binaenaleyh bu toplantılarda konuşulan şeylerin dışarı verilmemesini» söylediğini ve kendilerine herkesin yapabileceği vazifeleri taksim edeceğini, herkese verilen vazifeler dahilinde çalışılacağını, hepsinin ilk vazifelerinin bölüklere gelen mektupları tetkik ederek ailevi vaziyetleri düşük olanların kendisine rapor edilmesini ve Rusya'da üçlü, dörtlü ve yedili bir takım gruplar olduğunu, bu grupların birbirlerini bilmediklerini, yalnız grup şeflerinin tanıştıklarını ve temasa geldiklerini, kendisinin de, topladığı bu Grup'un Şefi olduğunu, halen Nazım Hikmet'le temasta olup, ondan direktif aldığını, Nazım Hikmet'i diğer arkadaşlarının görmesinin memnu (yasak) olduğunu söylediğini, asıl gayeden bahsetmeyip:

«Siz böyle sualler sormakla değil, verilen vazifeleri yapmakla mükellefsiniz (yükümlüsünüz), sırası geldiği vakit size lâzım olan şeyler söylenir» dediğini söylemiş ve bu beyanatını müteakip ifadelerde aynen tekrar etmekle beraber Hamdi'nin, Nazım Hikmet'ten direktif aldığını her zaman söylediğini beyan etmiştir. (Asıl ifadeler III. dosyada 119 ve 73. sayfalarda yer almıştır),

Emine Alev'in ifadesi özeti :

Yine Gerekçe'de özetlendiğine göre, Hamdi Alev'in (Şamilof'un) eşi olan Emine Alev :

«Nazım Hikmetin evinde kocasının mektep arkadaşı olmak dolayısiyle öteden beri münferiden veya kocası ile beraber gitmekte olduklarını ve 1936 yazında kocasının arkadaşı bulunan Başgedikli Ham-

di ile Kadıköy'ünde buluşarak, Nazım Hikmet'in Erenköy'ündeki evine gittiklerini ve bir defa da kendisi Nazım Hikmet'in evinde bulunduğu bir gün, Hamdi Alevdaş'ın oraya gelerek kendisine hamak getirmiş olduğunu söylemiştir.

Hamdi Alev'in (Şamilof'un) ifadesi :

Birinci sanık Nazım Hikmet'le ilgili bilgileri derleyerek Gerekçe'ye alan Mahkeme Heyetince özetlenen ifadelerine göre Hamdi Alev :

«Nazım Hikmet'i Moskova'dan tanıdığı ve orada Şark Darülfünun'unda (Üniversitesinde) mektep arkadaşı olduğunu İstanbul'da da ara sıra görüştüklerini» söylemiş, Hamdi Alev'le yapılan yüzleştirmede :

«Hamdi Alevdaş'ın kendi evinde Nazım Hikmetle konuştuğunu söylediğine göre ve yalan söyleyeceğine nazaran vaki olmuştur demektir» demiş, karısı Emine ve Hamdi Alevdaş'la beraber bir plaj dönüşü Nazım Hikmet'in Erenköy'ündeki evine gittiklerini hatırlar gibi olduğunu beyan etmiştir.»

Bu konuda bilgisine başvurulan Nuri Tahir Tipi ise Kazıklı'daki kahvede bir mektup ve adres meselesinin konuşulduğunu, ortaya böyle bir laf atıldığını, fakat ne olduğunu hatırlamadığını bildirmiştir.

Nazım Hikmet'in ifadesi :

Suçlamada başsanık durumundaki Nazım Hikmet ilk tahkikat safhasında ifadesine başvurulduğu vakit, olayı hatırlayabildiği kadar anlatmıştır. Bu ifadelere göre Gerekçe'de özetlenen şekliyle Nazım'ın sözleri şöyle yer almıştır :

«Hamdi Şamilof'u Rusya'dan tanıdığını ve İstanbul'da da görüştüklerini, Gedikli erbaş olarak hiç kimseyi tanımadığını söylemiş, Başgedikli Hamdi Alevdaş ile yapılan müvacehe (yüzleştirmede) Hamdi Alevdaş ilk tahkikat ifadesini aynen tekrarlamış ve buna karşı Nazım Hikmet, Hamdi Alev'in evinde direktif vermesine müteallik (ilişkin) olan kısım hakkında :

«Hafızam zayıf olduğu ve aradan beş sene geçtiği ve hayatımda bir çok insanlarla temasta bulunduğum için benimle görüştüğü zaman sivil olduğunu söyleyen Hamdi Alevdaş'ı tanımıyorum. Hamdi Alevdaş, Erenköy'deki evime gelmiş olabilir. Kendisini Hamdisini Hamdi Alev'le çağırtmış değilim. Kendisine hiç bir suretle talimat vermiş değilim. Hamdi Alev'in evine dört sene evvel gidip gitmediğimi hatırlamıyorum. Belki gitmişimdir ve belki Alevdaş da gelmiştir. Ve belki de konuşmuşumdur. Yardım meselesini bir türlü hatırlamıyorum.» demiştir.

Hamdi Alevdaş'ın «uydurmaları»

«Maznunlardan Hamdi Alevdaş, duruşmada, Nazım Hikmet tarafından verilen direktif üzerine değil, Yavuz İkinci Komutanı Yarbay Ruhi tarafından kendisine verilen vazife dolayısiyle ve arkadaşları arasında olacak hadiselerden malûmat vermek üzere vaziyetlerinden şüphelendiği Nuri Tahir, Mehmet Ali Kantan, Fethi Ülgezer ve Hıfzı Özbarlı'yı çağırarak Kazıklı'daki kahvede görüştüklerini ve fakat orada söylediklerinin tarafından uydurulmuş olduğunu, Nazım Hikmet'in evine Hamdi Alev ve Karısı Emine vasıtasiyle iki defa gittiğini beyan etmiş ve ilk tahkikattaki ifadesinin ve müvacehe (yüz-

leştirmede) Nazım Hikmet'in yüzüne karşı söylediklerinin uydurma olduğunu ifade etmiştir.

«Nazım Hikmet tevkif olunduktan sonra Hamdi'yi tanıdığını beyan ve şu suretle kendisine isnad olunan suçu red ve inkâra kalkışmış ise de :

Donanmada yeminle dinlenen Kurmay Yarbay Ruhi Develilioğlu'nun Başgedikli Hamdi'yi hiç bir suretle böyle bir vazife vermediğini beyan etmesine ve Hamdi Alevdaş'ın kendi ifadesiyle de teyid edildiği üzere hiçbir gün herhangi bir şekilde tazyike maruz kalmadığını ilk tahkikatta ve imzası ile tasdik edilen ve müvacehede bir defa da Nazım Hikmet'in yüzüne tekrar eden ifadesini uydurmuş olmasına sebep ve imkân görülmediği gibi bu ifadesinin Mehmet Ali Kantan, Nuri Tahir Tipi'nin bidayeti tevkiflerinde (tutuklandıkları anda) tecrit edilmiş oldukları halde aynı mealde olarak tekrar eylemeleri ve şu suretle ifadelerde kat'î benzerlik bunun doğru olduğu hakkında kanaati vicdaniyle hâsıl etmekte ve esasen bu meseleler hakkında hiç bir malûmatı olmadığını iddia eden bir şahsın bu şekilde insicamlı uydurmasına da aklen ve mantıken imkân bulunmamaktadır.»

Mahkemenin Gerekçe'side bu ifadeler şu şekilde değerlendirilmiş ve ceza hükmünde gözetilmiştir:

«Nazım Hikmet tarafından tamim edilmek üzere Başgedikli Alevdaş'a verilen direktif doğrudan doğruya ve açık olarak bir komünizm propaganda fikrini ihtiva etmekte ve aynı zamanda direktiğin taşıdığı mahiyet itibarı ile de Donanma mensuplarını elde etmek ve onların evvelâ kalplerini kazanarak gayrı memnun eşhası memnun etmeğe çalışmak suretiyle, Hamdi ve arkadaşları vasıtasiyle komünizmi Donanma dahilinde yaymak gayesini istihdaf etmektedir. Esasen maznun Rus ihtilâlinde saraya ilk

bombanın bir bahriye gediklisi tarafından atıldığını ve bu suretle isyanın başlamış olduğunu ve bahriyelilerin gözlerinin pek ve cesur bulunduğunu ve arkadaşlarından da kendisini şayanı itimat bir şahıs olarak tanıdığını söylemek suretiyle isyana tahrik kastini apaçık olarak izhar etmekte ve nihaî olan bu arzunun husulü için zemin hazırlamakta ve ilk diriktifi vermiş bulunmaktadır.» »

İkinci Sanık: Hamdi Alevdaş,

Sanıklardan Mehmet Ali Kantan, 2 No. lı sanık hakkında şunları söylemişti.

«Hamdi Alevdaş bir gece beni Hamdi Alev'in evine götürdü, burasının kendi evi olduğunu, izinli olduğu geceler buraya çıktığını söyledi. Böylece beni Hamdi Alev'le tanıştırmış oldu, dolayısiyle Hamdi Alev'in bana komünizm propagandası yapmasını sağladı.»

Mehmet Ali Kantan, Hamdi Alevdaş'ın Hıfzı Başçavuşla Fethi Üstçavuş da Hamdi Alev'in evine götürdüğünü söyledi, şunu da ekledi:

«Hamdi Alevdaş, herkesi bir Kâbe gibi Hamdi Alev'in evine götürmek isterdi.»

Ali Kantan'ın çeşitli zamanda verdiği ifadelerin özeti Gerekçe'de şöyle anlatılmıştır :

«Hamdi Alevdaş'ın, kendisine komünizm hakkında izahlarda bulunduğunu ve Sabiha Zekeriya ile Nazım Hikmet tarafından çıkarılmış ve komünizm vadisindeki neşriyatı dolayısiyle Hükümetçe kapatılan Resimli Herşey adındaki mecmuayı okumasını tavsiye ettiğini ve bu şekildeki telkinatından sonra da kendisine :

«Sen de zekâ ve karakter yerinde; sana itimad

edilir; Geminin de çok itimadını kazanmışsın, kimse senden şüphelenmez. Bu işlerde rahat rahat çalıştırılabilirsin» dediğini ve bundan sonra bahsi geçen içtimaları yaptıklarını ve içtimada halen Nazım Hikmet'le hali temasta olup, direktifleri ondan aldığını ve kendisinin bu Grubun şefi olduğunu söylediğini, bu içtimalarda gayenin ne olduğunu sorduklarında:

«Siz böyle sualler sormakla değil, verilen vazifeleri yapmakla mükellefsiniz, sırası geldiği zaman size lâzım gelen şeyler söylenir» dediğini, ilk içtimada Hamdi'nin adres ve suretleri alınacak erat mektuplarında hassaten vergi işinden dolayı sıkıştırılan, bu sebeple öküzü vesairesi satılan şahısların üzerinde durulmasını ve bu adreslerin kendisine verilmesini, kendisinin bu adresleri direktif aldığı makama vereceğini söylediğini ve Hamdi'nin daima mesleğinden şikâyet ettiğini beyan etmiştir.»

Konu ile ilgili olarak kamu tanığı olarak Kurmay Önyüzbaşı Hikmet Ilgaz'ın bilgisine başvurulmuştu. Bu tanığın Hamdi Alevdaş'la ilgili görülen ifadesi şöyle özetlenmiştir :

«Bundan takriben birsene kadar evvel bir gün Yavuz'da nöbetçi iken Bölük Komutanının hakkındaki şikâyetlerini hatırlayarak tesadüfen geçmekte olan Başgedikli Hamdi'yi çağırıp Komutanının şikâyetlerinden bahsederek çalışmasını tavsiye ettiğini ve buna karşı Hamdi'nin, bu meslekte gözü olmadığını» söyleyince kurmay Önyüzbaşı mesleğin faziletlerini anlatmıştır. Bu arada :

«Meslekten ayrılıp ne yapacaksınız?» diye sormuş, Hamdi Aleydaş:

«Rusya'ya gider amele olurum» demiş. Kamu tanığının «böyle bir hâdise mevzuubahis olmadığından aklına bir şey gelmediğini, bunu bir bedbinlik

olarak kabul ettiğini ifade etmiş, bu ifadesini duruşmada aynen ve yeminle teyid etmiştir.»

Sanıklardan Gedikli Üstçavuş Seyfi Tekdilek de ilk tahkikatta verdiği ifadesinde şunları söylemiştir :

«Mehmet Ali Kantan, Başgedikli Hamdi tarafından Hamdi Alev'in evine götürülmüş, Gemiye dönüşünde evde konuşulanları bana ve arkadaşlara anlattı. Hamdi Alev'in de komünist olduğunu söyledi.»

Başgedikli Ali Kut'un anlattıkları :

Sanıklardan Başgedikli Adil Kut, ilk tahkikattaki ifadesinde şunları anlatmıştı :

«Başgedikli Hamdi, bana üç dört defa Nazım Hikmet'in evine gidip görüştüğünü söyledi. Nazım Hikmet'e bir defa da beraber gitmemizi teklif etti. Bir gün gemiye Nazım Hikmet'in şiir okuduğu bir plâğı getirerek bana :

«Nazım Hikmet'in kitabını yasak ettiler, bununla başa çıkılmaz, bak plâk da neşretmiş» dedi. Hamdi ve Mehmet Ali Birbirlerini Of'la biten adlarla çağırıyorlar. Hamdi Alevdaş bana Emine Alev'i «Hemşirem» diye takdim etti. Bir akşam da beni gemiden alarak Panaroma'ya götürdü. Orada Hamdi Alev, Alevdaş'la çiftçi ve işçilere kıymet verilmediğinden ve onların aç kaldıklarından bahsettiler. Aynı gece hep beraber Hamdi Alev'in evine gittik. Geceyi orada geçirdik. Muhtelif fırsatlarla ve iki defa daha Hamdi Alev'in evine götürüldüm».

Sanıklardan sivil Hamdi Alev de :

«Hamdi Alevdaş'la 1932 yılında Pendik'te tanıştım. Son zamana kadar temaslarımız devam etti.

Hamdi Alevdaş bazı geceler bizim evde kalırdı. Onun aracılığıyla Adil Kut ve diğer gediklilerle tanıştım. Hamdi Alev'in karısı Emine'yi de tanıdım.» demiştir.

Hamdi Alevdaş ise, Gerekçe'de yazıldığına göre «Hamdi Alev'in kendisine sosyalizm ve komünizm hakkında uzun uzun izahlarda bulunduğunu ve Rusya'daki hayat şartlarından ve içtimaî nizamdan bahsettiğini ve kendisini bu fikirlere alıştırmağa çalıştığını ve ikna yollu sözler söylediğini, amele patron münasebetlerini anlattığını, Nazım Hikmet hakkındaki suallerine :

«İyidir, hayatını bu mücadeleye vakfetmiştir, kuvvetli yazar» dediğini ve bundan sonra da kendisine Hamalbaşı'nda Kömürcü Sokağındaki evde Nazım Hikmet'le vaki gizli konuşmayı ihbar ettiğini ifade eylemiştir.»

Alevdaş'ın suçu :

Mahkeme Heyeti, Hamdi Alevdaş hakkındaki bu ifadelerden ve duruşmada varılan kanaatı Gerekçe'de aynen şöyle ifade etmiştir :

«İlk komünizm fikirlerinin 1932 senesinde anladığını Hamdi Alev'den alan ve son zamanlara kadar devam eden sıkı münasebetlerinde bu fikirlerin ve Hamdi Alev'in tesir ve telkinleri altında kalıp aralarında fikir müşareketi (ortaklığı) olan arkadaşlarından bazılarının bir Kâbe gibi Hamdi Alev'in evine götüren ve arkadaşlarının bu yoldaki komünizm temayüllerinin inkişafına ve bu vadideki bilgilerinin tezayüdüne (artmasına) hizmet eden Başgedikli Hamdi Alevdaş, bundan başka Hamdi Alev ve Emine Alev delaletiyle tanıdığı Nazım Hikmet'ten gereken direktifi aldıktan sonra tatbikata

geçmiş, zekâ ve karakteri itibariyle bu işe elverişli görüp evvelce de Hamdi Alev'in evine götürerek ve diğer fırsatlarla hazırladığı gemi arkadaşlarından ve kendi bölüğünden Üstçavuş Mehmet Ali Kantan ile Nuri Tahir Tipi, Hıfzı Özbarlı ve Fethi Ülgezer'i müteadit defalar Gölcük, Kazıklı arasındaki kahveye toplamış ve kendilerine Nazım Hikmet'ten aldığı direktikleri nakil ve vazifeler tevcih etmiş ve bu içtimada gayenin ne olacağı sualine karşı;

«Siz şimdilik verilen vazifeleri yapmakla mükellefsiniz, sırası gelince lâzım olan şeyler söylenir.» demek suretiyle de Nazım Hikmet'in tahakkukuna çalıştığı nihaî gaye olan askerî isyana tahrik ve teşvike hem fiil olarak iştirak ettiği sabit olmuş ve bu suçu işlediğine tam bir vicdanî kanaat hasıl edilmiştir.»

Askerî İsyana tahrik ve teşvik şeklinde özetlenen suçun üçüncü sanığı olarak yer alan Hamdi Alev hakkında Mahkemenin kanaati şöyle özetlenmiştir :

Üçüncü Sanık Hamdi Alev'in suçu :

«Uzun müddet Rusya'da bulunup Moskova Şark Darülfünün'una Nazım Hikmet'le beraber devam eden ve Türkiye'ye avdet ettikten sonra Komünistlik tahrikatından dolayı İstanbul Ağır Ceza Mahkemesince mahkûm edilen ve cezasını çeken Maznun yukarıda tafsilâtı zikredildiği surette bundan altı sene evvel Pendik'te ve Pavli Adasında Gazino işletmesi dolayısiyle o zamanlar Yavuz'da motor serdümeni olan Başgedikli Hamdi'yi tanıdığı ve kendisine sıkı münasebet tesis ettiğini ve Alevdaş, mahmul bulunduğu fikirleri telkin için müsait ve tasavvur ettiği gayeyi başa-

racak kabiliyette görerek Alevdaş'ın bu sahadaki malûmatını tevsi (genişletmek) maksadiyle kendisine komünizm hakkında yazılmış bazı kitaplar verdiği ve Alevdaş'ın anlamadığı yerleri şifahen de izah ettiği Alevdaş'a Rusya'daki hayat şartlarından içtimaî nizamdan bahsettiği amele patron münasesebetlerini anlattığı ve Hamdi Alevdaş delaletiyle diğer deniz arkadaşlarıyla da temasa geçti ve bir gece Alevdaş'ın evine getirdiği Üstçavuş Ali Kantan ile konuştuktan ve babasını işçi olduğunu anladıktan sonra kendisine :

«Sen de bizdensin» dediği, tanıştığı erbaşları meslek ve vazifelerinden soğutmağa çalıştığı ve zemini bu suretle izhar ettikten sonra bu hususlar hakkında hali temasta olduğu arkadaşı Nazım Hikmet'in Erenköy'ündeki evine bir kaç defa karısı Emine ile beraber Başgedikli Alevdaş'ı götürüp şahsen de tanışmalarını temin ettikten sonra takriben dört sene kadar evvel Hamalbaşı'nda Kömürcü Sokağındaki evinde Alevdaş'la Nazım Hikmet'in gizli konuşmasını ve direktif almasını temin ettiği ve bu suretle Nazım Hikmet'in askerî isyana tahrik suçuna hem fikri olarak iştirak ettiğine tam bir vicdanî kanaat hasıl edilmiştir.»

Dördüncü Sanık: Emine Alev :

Hamdi Alevdaş'ın, Emine Alev'le ilgili ifadesinde yer alan bölüm, Emine, Alev'in, Nazım Hikmet'i Hamdi Alevdaş'la tanıştırdığı ve daha önce kendisinden söz edilmiş olacak ki sivil giyindiği halde Nazım'ın ona :

«Merhaba Kaptan» dediğidir. Mahkemenin Emine Alev hakkındaki kanaati şöyle belirtilmiştir :

«Bu ifadelerden ve duruşmada tahassül eder kanaate göre esasen bir komünist muhitinde bulunan Emine Alev'in Alevdaş'ın kocasının telkinlerine maruz olduğunu veya komünizm tahrikatı mevzuu üzerinde anlaşmış bulunduklarını bildiği ve Hamdi Alevdaş'ın bu vadideki fikirlerine tamamen ağag olduğu halde hiç bir münasebet olmamasına rağmen kendisini alıp yazı geçirdiği Nazım Hikmet'in evine götürmek ve ona takdim ederek tanışma ve anlaşmasını temin etmiş, bu tanışmanın devamında âmil olmuş ve bu suretle Nazım Hikmet, Hamdi Alevdaş ve Hamdi Alev'in askerî isyana tahrik fikrine hemfikir olarak iştirak ettiğine tam bir vicdanî kanaat hasıl edilmiştir.»

Beşinci Sanık Mehmet Ali Kantan:

Mehmet Ali Kantan'la ilgili ifade veren Üstçavuş Seyfi Tekdilek'in söylediklerini aktaralım :

«Ben Gedikli Mektebinde iken Mehmet Ali ile arkadaş oldum. Fakat okulu bitirdikten sonra ayrı yerlere atandığımız için uzun süre görüşmedik. Üç yıl kadar önce Yavuz'a tayin edildiğim zaman Mehmet Ali Kantan'ı çok değişmiş, sonuç olarak menfi ve komünist gördüm. Üstçavuş Nuri Tahir'in gemiye getirdiği komünizmle ilgili kitapları beraber okuyorlardı. Nuri Tahir'le gizli gizli konuşmalar yapıyorlar ve proletarya-patron ilişkilerinden söz ediyorlardı. Mehmed Ali, sık sık Nuri Tahir'in ağabeyisi olan Kemal Tahir'i Nuri Tahir'le beraber ziyarete giderlerdi. Nuri Tahirle Mehmet Ali aralarında komünist olduğunu söyledikleri Karaköyde Hamdi adındaki (Hamdi Alev) bir şahıstan sık sık söz ederlerdi. Mehmet Ali bir gece Hamdi Alevdaş aracılığıyla bu

komünisti ziyarete gittiğini, gemiye dönüşünde de bu ziyareti etraflıca anlattı. Mehmet Ali Kantan, Nazım Hikmet'le de alâkadar oluyordu. Nazım'ın bütün şiirlerini, eserlerini okuyordu. Onun fikirlerini benimsiyordu.

Bir gün bana Nazım Hikmet'in tutuklanmasından bahsederek evinin basıldığını söyledi. Evde Lenin'in heykeli bulunmuş. Bir gece de Kemal Tahir'in evine gidip kalmış.»

Sanık Mehmet Ali hakkında sanık Başgedikli Adil Kut şöyle ifade vermişti:

«Mehmet Ali son zamanlarda bana sol partiye mensubum» dedi. Mehmet Ali ve Hamdi birbirlerini sonu Of'la biten isimlerle çağırıyorlardı. Ben de Mehmet Ali'ye verdiğim kendi fotoğrafımı komünist anlamına olan Kom Ali'ye diye yazıp verdim. Mehmet Ali bu fotoğrafı teşekkürle kabul etti. Mehmet Ali, Nazım Hikmet'in Gece Gelen Telgraf adlı şiir kitabını kendisi daktilo ederek yanına aldı.

Nuri Tahir ise, Mehmet Ali'nin, Kemal Tahir'le üç defa konuştuğunu söylemiş, bir gece evlerinde kaldığını bildirmekle yetinmemiştir. Bu arada Mehmet Ali'nin Deniz başlıklı bir şiirini, basılması için ağabey Kemal Tahir'e verdiğini sözlerine eklemiştir.

Hamdi Alevdaş'ın ifadesi :

Sanık Hamdi Alevdaş, ifadelerinin özeti Gerekçede şöyle yazılmıştır :

«Nazım Hikmet'in verdiği direktif üzerine konuşmak üzere çok sevdiği arkadaşlarından Mehmet Ali, Nuri Tahir, Fethi ile sahile çıktığını ve Kazıklı'ya yakın kahvede oturduklarını ve onlara Nazım Hikmet'in söylediklerini anlattıklarını ve bundan

sonra da Mehmet Ali'nin bu işin tatbikatına geçerek kendisine tarlası gaspedilen bir askeri, mektubu ile beraber gönderdiğini söylemiş ve duruşmada da aynı ifadeyi tekrarladı komünizme ait kitapların intizam dahilinde Yavuz Gemisine gönderilmesi, Nuri Tahir'in Yavuz Gemisinden Erkin Gemisine tayini ile ve fakat Nuri'nin gemisi başka olmasına rağmen sık sık ve fırsat buldukça Yavuz'a gelip teması idame ettiğini (sürdürdüğünü) ve bu arada bir gece Üstçavuş Seyfi ile kendisine Kemal Tahir'in neşredilmemiş bulunan ve komünist fikirlerini ihtiva eden İspanya Harbine ait bir kitabı gece yarısına kadar okuduğunu ve bundan mülhem olarak kendisinin de İspanya harbine ait bir şiir yazarak Kemal Tahir'e gönderdiğini ve bu şiir'in Nazım Hikmet'e gösterilmiş olduğunu, Nazım Hikmet'in de bu suretle kendisini gıyaben tanıdığını» söylemişti. Ayrıca şöyle diyordu :

«Nuri Tahir bana, Nazım Hikmet ve Suat Derviş bize eve gelerek içtimalar yapıyorlar. Ben de bu içtimalarda hazır bulunuyorum. Kazıklı içtimaında Nuri Tahir de vardır.»

Ayrıca şunları da söylemişti :

«Kemal Tahir'le tahminen üç yıl önce Moskova Pastahanesinde Muzıka Başçavuşu İsmail Safa aracılığıyla konuştum. O gece bir yere giderek içtik. Ahbaplığımız böyle başladı. Bazı geceler Kemal Tahir'in evine gittik, içtik. Kemal Tahir evlendikten sonra beni gördü. Yeni evli bulunduğu sıralarda bir gece saat 10.30'da Kemal Tahir'in Babıâli'deki evine gittim. Kemal Tahir uyuyordu. Uyandırdım ve uzun süre konuştuk. Sözü Nazım Hikmet'e intikal ettirdik.»

Seyfi Tekdilek'in ifadesi:

Üstçavuş Seyfi Tekdilek de sanık olarak verdiği ifadede bildirdiklerini şöyle sıralamıştır:

«Nuri Tahir gemiye komünizme ait kitaplar getirdi. Bu kitapların şimdi isimlerini hatırlayamayacağım. Birçok erbaş tarafından okundu. Nuri Tahirle Mehmet Ali Kantan aralarında komünistlik meseleleri üzerinde gizli gizli konuşurlardı. Yaptıkları münakaşalarda amele sınıfı, patron meselelerini görüştüklerini duyuyordum. Beraber gezip konuşurlardı. Bazı gecleri Kemal Tahir'in evinde kalırlardı. Kemal Tahir kendilerine komünizm telkinatında bulunurdu. Basılmış bazı şiirlerini okurdu. Anlatanlardan mülhem olarak Mehmet Ali Kantan proleterya başlıklı bir şiir yazdı. Mehmet Ali, Karaköy'de boyacı dükkânı olan ve komünist bildiği Hamdi Alevden bahsetti. Buraya bir kaç defa Nuri Tahir'le gittiklerini söyledi.

Seyfi Tekdilek'in ifadesi Gerekçe'de şöyle özetleniyor:

«Nuri Tahir'in ağabeyi delaletiyle Nazım Hikmet'le tanışmış olduğunu ve Nazım Hikmet'in fotoğraflarını albümünde ve içinde komünizme ait şiirler bulunan defterinde bulundurduğunu ve Ali Kantan'la Nuri Tipi'nin Nazım Hikmet'in komünist tarafından daima sitayişle bahsettiklerini,

«İnanmış iyi bir komünisttir» dediklerini, takriben beş sene evvel Hamdi Alevdaş ile beraber Hamdi Alev'in evine gece yatısına gittiklerini, beraber içtiklerini ve babasının işçi olduğunu söyleyince Hamdi Alev'in:

«Sen de bizdensin» dediğini, bundan başka, Nuri Tahir delaletiyle Kemal Tahir'le görüştüğünü ve

bir gece de onun evinde kaldığını, o gece Kemal Tahir'in kendilerine Nazım Hikmet'in henüz basılmamış olan bir eserini okuduğunu ve esasen evvelce de Nuri Tahir vasıtasiyle Kemal Tahir tarafından gönderilen komünizme mütedair bir çok kitapları okuduğunu ve kendisinde komünizmin fikirlerinin şiir okumakla nüvelendiğini, gelen bu kitapların bu yoldaki temayüllerinin inkişafına yardım ettiğini ve takriben dört beş sene kadar evvel bir gün Donanma Gölcük'te bulunuyor iken Başgedikli Hamdi'nin davetiyle Hıfzı, Nuri Tahir ve Fethi ile beraber Gölcük - Kazıklı arasındaki kahvede toplandıklarını ve Hamdi'nin kendilerinin komünizm telkinatı yaparak Nazım Hikmet'ten aldığını tekrar naklettiğini ve bu direktife uyarak hareket eylediğini naklettiğini ve bu direktife uyarak hareket eylediğini ifade etmiş, duruşmada bu söylediklerini aynen tekrar ve fakat bunların kendisine bir «cebri manevî» ile söyletildiğini ilâve eylemiştir.

«Cebri manevî'nin» ne olduğu sorulduğunda tahkikat hâkimi tarafından kendisini gemide iyi bir erbaş olarak tanıdığını, binaenaleyh katiyyen doğru söylemek icabettiğini ve evde kendisini bekleyenlerin hatırlatıldığını beyan etmiş ise de:

Kendisine doğruyu söylemeyi ihtar mahiyetinde olan bu sözlerin bir manevî cebri tazammun etmeyeceğeni aşikâr görülmüş bir ifadeleri diğer maznunların ifadesiyle olan tetabuk (uyum) ve insicamı da kanaatı takviye ve teyid etmekte bulunmuştur.

Bu itibarla maznun Ali Kantan'ın Başgedikli Hamdi'nin direktifiyle hareket ederek bu hususta tatbikata dahi geçip şikâyeti ihtiva eden bir er mektubunu erle beraber Başgedikli Hamdi'ye göndermesi ve mesai birliği yapması keyfiyeti mumaileyhin

Hamdi Alevdaş'la beraber hemfiil olarak askeri isyana tahrik suçunu işlediğine tam bir vicdanî kanaat hasıl edilmiştir.»

Altıncı Sanık Kemal Tahir ve Nuri Tahir

Bu iki sanık hakkındaki iddiaların birisi sanık Mehmet Ali Kantan'ındır ve şöyledir :

«Üstçavuş Nuri Tahir, gemiye bütün komünist yazıcıların kitaplarını getirdi. Bu kitapların isimlerini hatırlamıyorum. Birçok erbaşlar tarafından okunurdu. Bu kitapları Nuri'nin ağabeyisi Kemal Tahir gemiye gönderdi. Aynı zamanda Nuri Tahir, ağabeyisinin evinde duyduğu komünistliğe ait bahisleri gemide anlatırdı. Kemal Tahir'in arkadaşı olan Nâzım Hikmet'le bazı geceler evlerinde toplanırlardı. Bu toplantılara Nuri Tahir de katılırdı. Ben de Nuri Tahir tarafından Kemal Tahir'e takdim edildim. Yazdığım şiirleri Kemal Tahir gördü. Ben de bir kaç defa Kemal Tahir'le temas ettim, şiirlerimi okudum. Bir gece de Nuri Tahir'le birlikte, Kemal Tahir'in evine gittim. Kemal Tahir, Nazım Hikmet'in henüz neşredilmemiş bir şiirini okudu, anlattı. Bize, gemiye gönderdiği kitapların okunup okunmadığını sordu. «Okuyoruz» cevabını verdim. Bunun üzerine «okuyun, çalışın» dedi. Nazım Hikmet'le Kemal Tahir kafadardılar, iyi anlaşmış iki arkadaştılar. Kemal Tahir'in evinde Nazım Hikmet ve diğer komünist adamlar toplanıyordu. İzinli olduğu vakit Nuri Tahir de bu toplantılara katılıyordu, buradan aldığı fikirleri gemiye getirip bize anlatır ve telkinlerde bulunurdu.»

Ali Kaptan'ın ifadesine göre Gemide komünistlik hareketi ve bu yoldaki konuşmalar 934 yılında Bora

gazetesinin yayınlanmasıyla başlamış ve bu gazete Nuri Tahir'in teşvikiyle çıkarılmıştı. Nuri Tahir'in komünistliği kendisine (Ali Kaptan'a) iyice aşıladığını ve:

«Hepimiz bir olacağız, büyük küçük kalmıyacak, hep aynı yerde oturacağız» dediğini, bunları ise Nuri Tahir'e ağabeyisinin telkin ettiğini, ergeç böyle olacağını söylediğini bildirmiştir.

Kemal Tahir'in ilk eşi olan Emine Neriman kamu tanığı olarak dinlenmiş, o da bildiklerini ve Kemal Tahir'den niçin ayrıldığını da anlatmıştır. Gerekçe'de yer alan şekliyle ifade özeti şöyledir:

«Kemal Tahir'le beraber beş sene beraber yaşadığını, aralarında fikir birliği olmadığı için ayrıldığını, Kemal Tahir'le münasebetlerinin son senelerinde eve bir çok kimselerin gelip gittiğini ve bunların gece toplantıları yaparak aralarında - cahil olması dolayısıyle kendisinin pek anlayamadığı - bazı şeyleri müzakere ettiklerini, komünistlik üzerinde konuşmalar yaptıklarını, bu içtimalarda kendilerine taşındıkları, bütün apartımanlarda beraber oturdukları Sarı Mustafa ve kızkardeşi Zehra'nın ve Suat Derviş'le Nizamettin Nazif'in bulunduğunu ve Nazım Hikmet'in de kendilerine sık sık uğradığını, eve Zehra'nın arkadaşı olan Sıdıka'nın da devam ettiğini ve her defası da Sıdıka'yı sivil bir polisin takip etmekte bulunduğunu gördüğünü ve bundan Kemal Tahir'e bahsetmiş olduğunu, taşındıkları bütün evlere Nuri Tahir'in de izinli çıktıkça geldiğini ve içtimalara iştirak ettiğini beyan etmiştir.»

Üst Çavuş İsmail Tığ, Nuri Tahir'le birlikte Kemal Tahir'in kaldığı apartımanda bir oda kiraladıklarını, evde toplantılar olurken kendisini dışarı çıkardıklarını söylemiş, bir gece de odaya girdiğinde

«adından Nazım Hikmet olduğunu anlayınca bu şahsı tehlikeli bir adam diye bilmesinden hemen oradan çekildiğini ve o gece gurupta kaldığını, ertesi günü Nuri Tahir neden kaçtığını sorduğunu, kendisinin bu adamı hain olarak bildiğini söylediğini ifade etmiştir.»

Sanık Kemal Tahir Benerci'nin ifadesi

Kemal Tahir, o zaman Benerci soyadını taşıyordu. Kardeşi Nuri Tahir ise TİPİ soyadını almıştı. Konuyla ilgili olarak ifadesi alınan Kemal Tahir'in, o zaman alınan ifadesinin Gerekçe'de yer alan özeti aynen şöyledir:

«Maznunlardan başgedikli Hamdi Alevdaş, Üstçavuş Mehmet Ali Kaptan, Üstçavuş İsmail Tığ ile Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Yalçın, Hamdi Alev ve Emine Alev'i tanıdığını, Nazım Hikmet'le muharrir olduğundan dolayı tanıştıklarını ve birbirlerinin evine gidip geldiklerini, Hikmet Kıvılcımlı ve Fatma Yalçı'yı Nazım Hikmet'e ziyarete gittiği zaman İstanbul Tevkifhanesinde şahsen tanıdığını ve gerek Hamdi Alevdaş ve gerek Ali Kantar'la komünistliğe dair bir şey konuşmadığını ve ne şahsen ve ne kardeşi vasıtasıyle kitap gönderdiğini, Nuri Tahir'in kendiliğinden ve kendi kitaplarından gemiye götürülmüş ise bunu bilmediğini beyan etmiş ise de yukarıda tespit edilen alınmış ifadelere ve duruşmada tahassul eden kanaate göre:

Mumaileyhin komünistlik tahrikatından kat'î mahkumiyetleri bulunan ve kendi ifadesiyle de komünistliği teyid edilen Nazım Hikmet, Hamdi Alev, Hikmet Kıvılcımlı ile komünistlik şüpheleri altında bulunan Sarı Mustafa, Zehra, Hüsamettin, Kerim

Sadi, Sıdıka gibi şahıslarla çok sıkı temasta bulunması ve muhitinin hasseten bu şahıslarla muhat bulunması ve yapılan aramada evinde bulunan ve listesi I No. Tahkikat dosyasının 60, 63 üncü sayfalarında sıralanan Türkçe ve Fransızca 72 kitabın tamamen sosyalizm, Marksizm ve Komünizme aidiyeti maznunun komünist bir karakter taşıdığını ve bu kitapları bir sistem dahilinde ve kardeşi telsiz Üstçavuş Nuri Tahir vasıtasıyle Yavuz Gemisine sokmak suretiyle erbaşlar üzerinde propaganda ve telkin yapmağa çalıştığı ve kitaplar vasıtasıyle fikri telkinlerde bulunduğu askerî şahısları bilâhare Nuri Tahir vasıtasıyle kendini tanıttırarak bu erbaşların kitaplar vasıtasıyle hazırladığı komünizmin fikirlerinin şifahi telkinlerle de takviyeye çalıştığı ve hatta kendilerini Nazım Hikmet'in ve kendisinin henüz neşredilmemiş eserlerini daha bizzat okuduğu ve izahlarda bulunduğu ve bu eserlerden ilham alan Erbaş Mehmet Ali'nin aynı vadide şiirler yazmağa özendiği ve kendisiyle temas eden arkadaşların aldıkları komünizmin fikirlerini Donanma dahilinde neşrü tamime çalıştıkları ve onları bu yola şiddetle temayül ettirdiklerini ve bir askerî şahıs olan kardeşini gerek bizzat ve gerekse evinde yaptığı toplantılara iştirak ettirmek suretiyle bu vadide yetiştirdiği ve kendisini Donanma dahilinde bir propaganda aleti olarak kullandığı anlaşılmış ve bu suretle maznunun askeri isyana tahrik ve teşvik suçunu işlediğine tam bir vicdanî kanaat hasıl edilmiştir. Çünkü bu suçun tekevvünü için lâzım olan sevk ve tahrik bir fiilin veya ihmalin yapılması arzusunu muhatabına ifham eden her türlü harici beyanlar ve tezahürlerdir. Bu arzunun muhataba telkini için sarih ve açık kelimelerle izharına da asla lüzum yok-

tur. Maksadı anlatmağa kâfi imalar ve kapalı ifadelerle de bu askerî suç husule gelebilir. Maksadın açıkça izharındaki tehlikeden kendisini korumak isteyen maznun maksadını imalı sözlerle izhar etmesi kitap, risale veya roman tarzında neşriyat içine saklanarak gizlice ve hissedilmeksizin muhataba aşılayarak bu gibi suçlar hakkında malum ve mutad olan bir usuldür. Bu itibarla yukarıda tafsil edilen maddî hadiselerin bu suçu husule getirdiği neticesine varılmış ve suç sabit görülmüştür.»

Aynı şekilde Nuri Tahir'in durumu da ele alınmış, ve kardeşi gibi askeri isyana teşvik suçunu işlediğine tam bir vicdanî kanaat hasıl olduğu sonucuna varılmıştır.

Yedinci Sanık Üstçavuş Seyfi Tekdilek :

Bu sanık hakkında yine sanık Gedikli Onbaşı Burhan Gengen'in ifadesi şöyle özetlenmiştir:

«Seyfi Üstçavuşu kendisine Sabahattin Alinin kitaplarını verdiğini ve okuduktan sonra bunlardan neler anladığını sorduğunu ve kendisinin Seyfiye vermek istediğini ve kendisinde bulunan Enternasyonal marşını Seyfi ve Ali Üstçavuşlara verdiğini, Seyfinin Gemide bulunan fakir askerlere bir grup tarafından yardım edildiğini söylediğini; Er Haydar'ı Seyfi'ye ilk defa kendisine:

«Bu da bizden birisidir» diye tanıttığını, Seyfi ve Haydar'ın komünistlik bahisleri üzerinde konuştuklarını» söylemiştir.

Sanıklardan Gedikli Onbaşı İsmail Esen, Gedikli Çavuş Muhteşem Tercan ve Ali Kantan da ifadelerinde kitap alınıp vermesinden söz etmişlerdir.

Amme Şahidi Baş Çavuş Burhan ise özetle şu ifadeyi vermiştir:

«17/5/1938 akşamı tahminen saat 9 raddelerinde Harp Hastahanesinde otururlarken Seyfi'nin telaşla geldiğini ve bir bardak su içtiğini ve yanına gelerek:

«Mahvoluyorum, dümen dairesinde kitaplarım var, bunları yok etsin» dediğini, o da Adil Başçavuşa söylerek kitapları dümen dairesinden alarak kendisine verdiğini ve kendisinin de Yüzbaşı Burhan'a teslim eylediğini» söylemiştir.

Sanıklardan sivil Kerim Korcan'ın verdiği ifade özeti Gerekçe'de şöyledir:

«Kardeşi er Haydar'ın Seyfi'yi «Bizim gemide komünistlik kitaplarını okumağa meraklı bir Seyfi Üstçavuş var» diyerek gıyaben tanıttığını ve Seyfi'nin Haydar'dan kendisinin meşhur bir komünist olup olmadığını sorduğunu ve Haydar'ın da bunu kendisinin söylediğini ve Haydar'ın tavsiyesi Muhteşem'in delaletiyle Seyfi'nin kendisine «Aziz kafadarım» başlığı ile başlıyan bir mektup yazarak komünist kitapları istediğini ve kendisinin de gönderdiğini».

Alınan ifadelerden ve duruşmadan sonra Seyfi Tekdilek için Mahkemede hâsıl olan kanaat şöyle belirtilmiştir:

«Maznun Üstçavuş Seyfi Tekdilek'in Nuri Tahir'in getirdiği komünizme ait kitapları okuyarak ve şifahi izahlarını dinleyerek komünist olduğu ve sonradan da Burhan Onbaşı delaletiyle tanıdığı er Haydar'ın kardeşi saatçı Kerim'den aldığı ve gemiye getirdiği kitapları okuyarak bu hususiaki bilgilerini takviye ettiğini ve Nuri Tahir'den aldığı bu fikirlerle hareket ederek Onbaşı Burhan, Mansur Ali

üzerinde müessir olmağa çalışmış ve bunda Burhan Onbaşıyı bu yola sevketmekle arzusunda muvaffak olmuştur. Burhan'ın «Buradaki reisimizdir» tabiri bunu tamamen anlattığı gibi «Bu işin başındayız, bir iş görmeden yakalanmayalım» sözü ile de kendisinin bir grubun başında bulunduğu ve bu grubun muayyen gayeleri olduğunu açıkça göstermekte ve askeri isyana tahrik ve teşvik suçunun faili bulunduğuna tam bir vicdanî kanaat hasıl olmaktadır.»»

Kerim Korcan'ın durumu :

Sekizinci sanık olarak görülen sivil Kerim Korcan ile kardeşi er Haydar Korcan hakkında Gedikli Onbaşı Burhan Cengen, Gedikli onbaşı Mansur Kıvılcım, Üstçavuş Seyfi Tekdirek, er Nihat Kunru, Tacettin Durutan çeşitli ifadeler vermiştir. Mahkeme, er Haydar hakkında şu kanaate varmıştır:

«Maznun Haydar erin askere gitmeden evvel sahip olduğu ve saliklerinden bulunduğu komünizm fikrini askere alındıktan sonra gerek kardeşi Kerim'den aldığı bu mevzua müteallik kitapları gemiye getirmek ve gerekse şifahî telkinlerde bulunmak suretiyle Yavuz Gemisi er ve erbaşları arasında yaydığı «şu divanı Harp işi olmasa, bütün askerleri kıpkızıl komünist yapardım» demek suretiyle ve bu fikrini açığa vurduğu, gemide kaldığı kısa bir zaman zarfında yalnız ve münhasıran komünizme mütemayil olan erbaşlarla rütbesinin ademi müsaadesine rağmen anlaşıp kaynaştığı müsait bulduğu bu muhitte hariçten getirdiği askerliğin esas prensibi olan disiplinin ihlaline ve bu suretle donanmanın inhilaline sebebiyet verecek fikirleri en kısa zamanda neşvü nü-

masına gayret ettiği ve erler arasında bu fikrini:

«Böyle cumhuriyet olmaz, büyükler avuçla para alıyorlar, biz fakiriz, bu rejimi yıkmalı, biz buna çalışıyoruz» diye ifade ederek onları isyana tahrik ve teşfik ettiği sabit olmuş ve maznunun bu suçu işlediğine tam bir vicdanî kanaat hasıl olmuştur.»

Kerim Korcan'ın ifadesi ve kanaat

Mahkemece özetlenen ifadesinde Kerim Korcanın şunların söylediği belirtilmiş ve ona göre vicdanî kanaata varıldığı açıklanmıştır. Okuyalım:

«İlk komünist fikirlerini Eskişehir'de iken Tacettin adındaki arkadaşından aldığını, edebî heveslerle başlayan bu temayülün daha sonraları bu vadide okuduğu eserlerle tekemmül ettiğini, Dr. Hikmet ve Fatma Yalçı ile de tanıştıktan sonra esaslı fikirler hasıl ettiğini Hikmet ve Fatma ile komünizm hakkında hatra gelen herşeyi konuştuklarının ve onların kendisine aklının ermediği bir çok şeyleri izah ettiklerini, bu suretle her ikisinin de itimatlarını kazandığını ve kardeş Haydar'ın Seyfi'den «Gemide komünistlik kitapları okuyan bir Üstçavuş var» diye bahsettiğini ve Muhteşem vasıtasıyle kendisine gönderilen mektuba aynı şekilde cevap vererek komünistliğe ait kitaplar gönderdiğini beyan etmiş ve duruşmada poliste dayak yediğinden bahisle burada da aynı muameleye maruz kalırım korkusuyla ilk tahkikatta bu şekilde ifade vermiş olduğunu iddia etmekte ise de:

Kendisi Fatma Yalçı ile müvacehe edildiği sırada ilk tahkikattaki ifadelerini tekrarlaması üzerine Fatma Yalçı tarafından «alçak» hitabına maruz

kalınca alçak kelimesini iade ederek doğru söylediğinde ısrar etmesi ilk tahkikattaki ifadelerinin kardeşi er Haydar'la Seyfi Üstçavuşun ifadeleri arasında tam bir mutabakat ve insicam bulunması, Muhteşem vasıtası ile gönderilen kitap ve mektupların bulunarak Komutanlıkça müsadere edilmiş olması ve kitap ve mektubu gönderdiğini duruşmada da itiraf etmiş bulunması ve esasen mefruz ve muhayyel bir tazyik üzerine bu şekilde uydurma ifade vermesine mantıken imkân görülmemesi bir fikir üzerinde malumat sahibi olmadığını iddia eden bir şahsı bu mevzuda vukufla konuşabilmesine imkân tasavvur edilmemesi dolayısıyle bu iddiası varit görülmemiştir.

Yukarıda tespit edilen ifadelere ve duruşmada tahassul eden kanaate göre Kerim'in ilk komünist fikirlerini Tacettin adındaki şahıstan alarak bu temayüllerini son zamanlarda tanıştığı İstanbul'da Kıvılcım Kütüphanesi sahibi Hikmet Kıvılcımlı ve mesai arkadaşı Fatma Yalçı'nın izahlara ve verdiği kitaplarla tekemmül ettirdiği ve kendi gibi komünist olan kardeşi Haydar vasıtası ile gıyaben tanıştığı Seyfi delaletiyle Gemiye komünizme müteallik ve Kıvılcım kütüphanesinden aldığı kitapları yollayarak bu kanaldan donanma eratı arasında komünizm propaganda ve telkinatı yaptığı sabit olmuş ve bu hareketi evvelce bertafsil izah edilen esbabı mucibeye binaen askeri isyana tahrik suçunu teşkil ettiğine ve Kerim'in bu suçların faili olduğuna tam bir vicdan kanaati hasıl edilmiştir.»

Kerim Korcan'ın ifadelerini özetleyen Gerekçeli karar'da şunlara da yer verilmiştir:

«Maznunlardan saatçi Kerim Korcan ifadesinde Dr. Hikmetle Fatma Yalçı'yı evvela eserleriyle gı-

yaben tanıdığını ve bir gün tanışmak üzere Kıvılcım Kütüphanesine gittiğini ve Dr. Hikmete:

«Kapital'in yeni formları çıktı mı?» diye sorduğunu, bunun üzerine Dr. Hikmet'in biraz ürkek kendisini süzdüğünü ve:

«Buyurun oturun» dediğini, o gün kendisi ile yeni neşriyat ve komünist yazıcılar üzerinde bir konuşma yaptıklarını ve konuşmalarının tevali ettiğini ve kendisine Nazım Hikmeti sorduğunda:

«Nazım'ın kitapları pek faydasız değildir, okuyanları o yola döndürür, Nazım iki adamdır; kitaplarında komünisttir, fakat burjuva hayatı yaşar» cevabını verdiğini, Fatma ile de kütüphanede tanıştığını, görüştüğünü, kendisinin hemen daima kütüphanede bulunduğunu, bir gün Dr. Hikmet'in kendisine:

«Biz kenarda kitapçı dükkânı açtık. Bize bol bol müşteri gönderin» dediğini ve bunun üzerine kendisinin de onlara yardım maksadı ile mahallede işçi ve liseli talebelerle birleşerek bir kütüphane açtığını, bu teşekkülden Dr. Hikmete bahsettiğinde:

«Çok iyi kitapları bol bol okuyacaksınız» dediğini ve her hafta ziyaretlerine gittikçe komünistlik hakkında bir çok şeyler konuştuklarını» söylemiştir.

«Bir gün Dr. Hikmet evvelce sattığı Babalar ve Oğullar adlı kitabın ikinci cildini de almasını kendisine teklif ettiği vakit «kitabı beğenmediği için alamayacağını» söyleyince Dr. Hikmet'in:

«Öyleyse ben zarar etmeyeyim, birinciyi getir de burada başkasına satayım» dediğini, kendisinin de cevaben:

«Bu kitabı sizden aldığım İnkilâpçı Münevver, 24 saat, Milliyetçilik, Marks Engels hayatları ve di-

ğer dört kitapla beraber Yavuz gemisinde bulunan kardeşine gönderdiğini» söyleyince kitapları yerleştirmekle meşgul olan Dr. Hikmet'in işini bırakıp kendisine döndüğünü, uzun bir müddet hiç bir şey demeden kendisine baktığını ve bundan sonra da gerek Hikmet'in, gerek Fatma'nın kendisine olan muamelelerinde daha fazla alâka ve emniyet gösterdiklerini hissettiğini bir gün tercümesi yeni yapılan Uyandırılmış Toprak adlı Rusça bir kitaptan Fatma Yalçı bahsederken bu kitabın Sovyet Rusya'dan bahsettiğini, kendisinin ve arkadaşlarının herhalde okumalarını tavsiye edince Hikmet'in kızarak:

«Fakat sakın yaygaraya verme, polis toplar» endişesini izhar ettiğini, Fatma Yalçı'nın Faşizm aleyhinde ve Kara Bela adlı bir kitap tercüme ettiğini bunun formalarını kendisi vasıtasiyle Haliç mıntıkasında dağıttırdığını, bu suretle kendisine her fırsatta itimat gösterdiklerini, bedava kitaplar vererek de kendilerine bağlılığını arttırdıklarını, kendisi dükkâna gittikçe onlarla beraber yemek yediğini, mahallede açtıkları kütüphane için tenzilâtla kitap verdiklerini, Fatma'nın da bu kütüphane işinde ve gençlerin komünizme ait kitaplar okumasında kendisini Hikmet kadar teşvik ve teşci ettiğini, bu meyanda mahallede açılan kütüphaneyi Halkevine, veya hükümete haber vermek istediğini söyleyince, Fatma'nın hükümete haber vermenin doğru olmayacağını söyledikten sonra kendisine doğru eğilerek ve sesini yavaşlatarak :

«Bu memleket en ağır anlarını yaşıyor, dikkatli yürümek lâzımdır»

dediğini ve yine kendisinin Mecidiyeköy'ünde Gençler Birliği adında ve Şişli Halkevine bağlı bir

teşekküle kaydolunduğunu, orada kendisinin kütüphaneyi tanzim vazifesiin verildiğini, bu hadiselerden de Dr. Hikmet'i haberdar ettiğini, Hikmet'in bu meseleye fevkalâde ehemmiyet verdiğini ve :

«Çok tabii bir şey, gençler elbette toplanacak biz de buraya bir damla atarsak derya olur» dediğini ve aynı zamanda Eskişehir'den gelmiş bulunan ağabeysini emniyetli bularak komünizme ait neşriyatın Eskişehir'de onun vasıtasiyle yapılmasını temin etmek yollarını aramış ve bunu temin ettiğini ifade eylemiştir» III. S: 16, 17, 18, 19

Bu olayı inceleyen ve muhakeme eden Deniz Harpokulu Mahkemesi şöyle teşekkül etmişti :

Reis ihtiyat filo komutanı albay Ertuğrul Ertuğrul, aşkerî adlî hâkim Sâlih Köniman, üye Dumlupınar denizaltı gemisi K. kurmay binbaşı Rifat Özdeş, üye denizaltı gemileri komutanı kurmay binbaşı Kemal Bozkır, üye Yavuz G. L. topçu subayı güverte binbaşı Ethem Çeviker, savcı, askerî adlî hâkim Şerif Budak'tan kurulu Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi, 29 Ağustos 1938 pazartesi günü saat 9 da Erkin gemisinde hazırlanan duruşma salonunda kararını açıkladı.

Nazım Hikmet Ran hakkındaki karar özetin de şöyle deniyordu :

«20 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına, ve hidemâtı ammeden müebbeden mahrûmiyetine, hacir altında bulundurulmasına, Harp Okulunda mahkûm olduğu 15 sene ağır hapis cezası Askerî Temyiz Mahkemesinden geçmek suretiyle kat'îleşmiş ve halen bu ceza infaz edilmekte bulunmasına ve içtima-ı cerâimin mevcudiyetine binaen, 20 sene ağır hapis, cezasına zam ile 28 sene 4 ay müd-

detle ağır hapis ve müebbeden hidemâtı âmmeden mahrumiyetine karar verilmiştir.»

Duruşmada âmme şâhidi Hasip, sanıklardan Avni Durugün'le ilgili ifadesinde Nazım Hikmet'i ilgilendiren şöyle bir iddiada bulunmuştu:

«Avni'nin en fazla alâka ile takip ettiği muharrir Nazım Hikmet'ti. Bir defa bana: «Nazım Hikmet'in niyeti herhalde ileride bir komünist partisi açmaktır; onunla bir görüşmek nasib olsa».. dedi. Bu işin bir gün herhalde olacağını, fazla taraftar kazanırsa Nazım Hikmet'in hükûmetin başına geçeceğini söyledi.»

Nazım'la ilgili olan isnatlar ve beyanlar aşağı yukarı bunlardan ibaretti. Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi, Erkin gemisinde 29 Ağustos 1938 de «açık olarak toplanarak askerî isyana tahrik suçundan dolayı Harp Okulu Askerî mahkemesince 15 sene müddetle ağır hapse mahkûm ve cezasını çekmekte olan Hikmet Oğlu Nazım Ran, 1314 de Of'ta doğmuş Salih oğlu Hamdi Alev (namı diğer) «Hamdi Şamilof» ve öteki sanıklar hakkındaki kararını «yapılan müteaddit duruşmalar sonunda: tahassül eden kanaate göre esbabı mucibesi bilâhare tebliğ edilmek üzere» hükmünü verdi.

Nazım Hikmet'le ilgili olan hüküm fıkrası aynen şöyleydi:

«Suçu sabit görülen Nazım Ran'ın suçuna uyan Askerî Ceza Kanununun 94. maddesi mucibince ve siyasî fikirleri, mâzisi, neşriyatı ve evvelki mahkûmiyetleriyle pek aşikâr bir surette bir komünist propagandacısı olduğu anlaşılan ve bu arzularını donanma dahilinde kuvveden fiile çıkarmak için başgedik-

li Hamdi Alevdaş'ı bu maksadını husul bulmasına ve genişlemesine alet ittihaz ederek donanmanın inhilâli ve ihtilâle maruz kalmasına ve şu suretle memleket müdafaasına yapacağı büyük tehlike ve zararlar ve yapılması istenilen suçun kasdındaki redaet ve ağırlık takdiri şiddet sebebi addiyle takdiren 20 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve T.C.K. 31 ve 33 üncü maddeleri mucibince hidemât âmeden müebbeden mahrumiyetine ve ceza müddeti zarfında hacir altında bulundurulmasına ve mumaileyh Harp Okulu Askerî mahkemesince askerî isyana tahrik ve teşvik suçundan dolayı mahkûm olduğu 15 senelik ağır hapis cezası Askerî Temyiz Mahkemesinden geçmek suretiyle katîleşmiş ve halen bu ceza infaz edilmekte bulunmuş olmasına ve şu sebeple içtimaı cerâimin mevcudiyetine binaen T.C.K. nun 77 inci ve 69 uncu maddeleri hükümlerine tevfikan hükmedilen 20 sene ağır hapis cezasına zammiyle 28 sene 4 ay müdetle ağır hapis cezasiyle mahkûmiyetine ve müebbeden hidemâtı âmmeden mahrumiyetine veya ceza müddeti zarfında hacir altında bulundurulmasına»... «mahkûm olanların mevkuf kaldıkları müddetlerin cezalarına mahsubuna, 29/Ağustos/938 Pazartesi günü söz birliğiyle karar verilerek, bu karar müddeiumumi huzuriyle maznunların yüzlerine karşı okundu ve kanun yolları öğretildi.»

T.C. Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi 29 Ağustos 938 günü İhtiyat Filo Komutanı K. Albay Ertuğrul'un reisliğinde Askerî Hâkim Salih Köniman, aza Dumlupınar Denizaltı G. K. Kur. Bnb. Rifat Özdeş, aza Denizaltı Gnl K. Kur. Bnb. Kemal Bozkurt ve aza Yavuz G. L. Topçu Subayı Gv. Bnb. Ethem Çeviker ve iddia makamında As. Ad. Hâ-

kim Şerif Budak ve zabıt kitabetinde Sadri Gada olduğu halde saat 9'da Erkin Gemisinde mahallî mahsusunda açık olarak toplandı ve «askerî isyana tahrik suçundan dolayı Harp Okulu Askerî Mahkemesince 15 sene müddetle ağır hapse mahkûm ve cezasını çekmekte olan Hikmet oğlu Nazım Ran ile öteki sanıklar hakkındaki kararını açıkladı.

Nazım Hikmet, Hamdi Alevdaş, Hamdi Alev, Emine Alev, Mehmet Ali Kantan, Kemal Tahir, Seyfi Tekdilek, Kerim Korcan ve er Haydar Korcan, Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Yalçı haklarındaki kanaatini şöyle açıkladı:

«Askerî isyana tahrik suçu, toplu efrada karşı yapmakla mukayyet olmayıp, zamanın hulûlünde hep birlikte hareketi vücude getirmek için bilvasıta veyahut teker teker ve muhtelif zamanlarda, müteaddit askerî şahıslara kasdını idlâ ve ifhâm ile meydana gelebileceğine ve failin kasdettiği fiilin meydana gelmesi veya husulüne teşebbüs olunması bile meşrut olmayıp, bu kasdın muhataba ifhâmı ile suç hasıl olabileceğine ve kasdedilen neticenin halen değil, âtide inkişafına veya vukuu ihtimaline intizaren ve vuku bulacağına, maksadın teker teker isal edilmiş olması, diğer arkadaşları üzerinde nüfuz sahibi olduğu failce malûm olan (tek bir asker) vasıtasiyle maksadın diğer bir askere isal edilmiş olması hususları arasında vâzıı kanunca bir fark gözetilmediğine ve sevk ve tahrikin bilvasıta ve roman, kitap tarzındaki neşriyat içine saklanarak gizlice ve hissedilmeksizin muhataba aşılanması, bu gibi suçlarda malûm ve mutâd bir usul bulunmasına ve kasdedilen neticenin tahakkuku usulü de fiilin kanunî unsurları arasında bulunmamasına ve yukarıda izah edilen hadiselerde bu şekilde hareket edilmiş ol-

masına binaen ve müdafilerinin vaki iddia ve müdafaları vârid görülmemiş ve duruşma neticesinde suçluların bu suçu işlediğine tam bir kanaati vicdaniye tahassül ederek, hüküm fıkrasında yazılı cezalarla cezalandırılmalarına söz birliğiyle karar verilmiştir.» (Gerekçeli Karar, s: 21).

Cezalar şöyleydi :

1 — Suçu sabit görülen Nâzım Ran'ın suçuna uyan Askerî Ceza Kanunun 94. maddesi mucibince ve siyasî fikirleri, mazisi, neşriyatı ve evvelki mahkûmiyetleriyle pek aşikâr bir surette bir komünist propagandacısı olduğu anlaşılan ve bu arzularını donanma dahilinde kuvveden füle çıkarmak için Başgedikli Hamdi Alevdaş'ı bu maksadını husul bulmasına ve genişlemesine alet itihaz ederek donanmanın inhilâli ve ihtilâle maruz kalmasına ve şu suretle memleket müdafaasına yapacağı büyük tehlike ve zararlar ve yapılması istenilen suçun kasdındaki redaet ve ağırlık takdiri şiddet sebebi addiyle takdiren 20 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve T.C.K. 31 ve 33 üncü maddeleri mucibince hidemâtı âmmeden müebbeden mahrumiyetine ve ceza müddeti zarfında hacir altında bulundurulmasına ve mumaileyh, Harp Okulu Askerî Mahkemesince askerî isyana tahrik ve teşvik suçundan dolayı mahkûm olduğu 15 sene ağır hapis cezası Askerî Temyiz Mahkemesinden geçmek suretiyle katîleşmiş ve halen bu ceza infaz edilmekte bulunmuş olmasına v şu sebeple içtimaı cerâimin mevcudiyetine binaen, T. C. K. nun 77 inci ve 69 uncu maddeleri hükümlerine tevfikan hükmedilen 20 sene ağır hapis cezasına zammiyle 28 sene 4 ay müddetle ağır

hapis cezasiyle mahkûmiyetine ve müebbeden hedamatı âmmeden mahrumiyetine...

2 — Suçu sabit görülen Hamdi Alev'in... 18 sene müdetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve... müebbeden hidemâtı âmmeden mahrumiyetine...

3 — Suçu sabit görülen Emine Alev'in 5 sene müdetle ağır hapsiyle 5 sene hidemâtı âmmeden mahrumiyetine,

4 — Suçu sabit görülen başgedikli Hamdi Alevdaş'ın... 18 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına, hidemâtı âmmeden mahrumiyetine ve... ordudan tardma,

5 — Suçu sabit görülen gedikli üstçavuş Mehmet Ali Kantan'ın... 15 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına... âmme hizmetlerinden mahrumiyetine ve... ordudan tardına,

6 — Suçu sabit görülen gedik üstçavuş Nuri Tipi'nin... 18 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına... hidemâtı âmmeden mahrumiyetine ve... ordudan tardına,

7 — Suçu sabit görülen Kemal Tahir Benerci'nin 15 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına... müebbeden âmme hizmetlerinden mahrumiyetine...

8 — Suçu sabit görülen Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın suçuna uyan Askerî Ceza Kanunun 94. maddesine istinaden maznunun eski bir komünist olması ve cezasını çektikten sonra dahi bu vadide çalışmakta teamnüt gösterir faaliyetini neşriyet ve propaganda sahasına intikal ettirmesi hususunun donanma disiplinini sarsan ve binnetice memleket müdafaasına ehemmiyetli bir zarar iras eden fiillerden olması ve istihsal edilmek istenen neticenin vahameti tak-

diri şiddet sebebi adiyle takdiren 16 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve... hidemâtı âmmeden müebbeden mahrumiyetine...

9 — Suçu sabit görülen Fatma Nudiye Yalçı'nın... 10 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve müebbeden âmme hizmetlerinden mahrumiyetine...

10 — Suçu sabit görülen Kerim Korcan'ın 12 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve 1334 doğumlu olması sebebiyle 18 yaşını ikmal edip 21 yaşını bitirmemiş bulunması dolayısiyle... 10 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve müebbeden âmme hizmetlerinden mahrumiyetine...

11 — Suçu sabit görülen denizeri Haydar Korcan'ın... 15 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve müebbeden âmme hizmetlerinden mahrûmiyetine,

12 — Suçu sabit görülen gedikli üstçavuş Seyfi Tekdilek'in... 10 sene müddetle ağır hapis cezasiyle cezalandırılamasına âmme hizmetlerinden mahrumiyetine... ve ordudan tardına,

13 — Suçu sabit görülen başgedikli Adil Kut'un... 4 sene müddetle hapis cezası ile cezalandırılmasına rütbesinin geri alınmasına,

14 — Suçu sabit görülen üstçavuş Fethi Ülgezer'in 3 sene müddetle hapis cezasiyle cezalandırılmasına... rütbesinin geri alınmasına,

15 — Suçu sabit görülen üstçavuş Hüseyin Avni Durugün'ün... 5 sene müddetle hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve... rütbesinin geri alınmasına,

16 — Suçu sabit görülen gedikli onbaşı Burhan Cengen'in... 3 sene müddetle hapis cezasiyle cezalandırılmasına ve... rütbesinin geri alınmasına,

17 — Gd. üstçavuş Rusuhi Tamer, İsmail Tığ, Tahir Tek, gedikli çavuş Hüseyin Sonat, Muhteşem Tarcan, gedikli onbaşı Ali Karakuş, İsmail Esen, Mansur Kıvılcım ve sivil Nesim Eliş'in suçlarını sabit gösterecek ve vicdanî kanaat husûlüne medâr delâilin ademi mevcudiyetine binaen bereatlerine, bereat edenlerin başka bir sebeple mevkufiyetleri yoksa tahliyelerine,

Mahkûm olanların mevkuf kaldıkları müddetlerin cezalarına mahsubedilmesine 29 Ağustos -938 Pazartesi günü söz birliğiyle karar verilerek, bu karar müddeiumumî huzuriyle maznunların yüzlerine karşı okundu ve kanun yolları öğretildi.»

Bu kararı Nazım Hikmet ve öteki mahkûmlar temyiz ettiler.

Kerim Korcan, Haydar Korcan, Kemal Tahir Benerci, Fatma Nudiye Yalçı, Hikmet Kıvılcımlı, üstçavuş Seyfi Tekdilek, onbaşı Aziz Burhan, üstçavuş Mehmet Ali Kantan, üstçavuş Hıfzı Özbarlı, üstçavuş Fethi Ülgezer, başgedikli Hamdi Alevdaş ve Nazım Hikmet Ran doğrudan doğruya kararı temyiz ettiler.

Ayrıca Nazım Hikmet Ran, Hamdi Alevdaş, Emine Alev, Kemal Tahir Benerci, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Nudiye Yalçı, Nuri Tahir, Haydar Korcan, Hüseyin Avni, Âdil Kut'un vekilleri Ethem Ruhi Balkan da kararı temyiz etmişti.

Hamdi Alev'le Emine Alev vekili Mazhar Rıza da vekili oldukları sanıklar hakkında temyize başvurmuştu.

Ancak korgeneral N. Anılmış'ın riyâsetinde toplanan ve tümgeneral İ. Aydemir, K. Erman ve A. Toksöz'den kurulu heyetin yaptığı temyiz incelemesi sonunda şu karara varılmıştı:

«... beyânlar tebliğnamede yazılı ve iddia makamının şifahî izahatında serdeylediği sebebe binaen kabule şayan olmadığı gibi Nazım Hikmet Ran'ın Harp Okulu'ndaki fiilî ile donanmadaki fiilî arasında bir irtibat olmaması hasebiyle müteselsil bir cürüm olarak kabulüne imkân bulunmadığı cihetle Türk Ceza Kanununun 80 inci maddesinin tatbiki lâzım geleceği hakkındaki temyiz sebebi de vârit bulunmadığından cümlesinin Askerî Usulün 238 inci maddesine tevfikan reddine ve hükmün re'sen temyize tabi olan kısmı hakkında yapılan temyiz tetkikatı hakkında neticesinde de hüküm usûl ve kanuna muvafık bulunmakla bu kısım hüküm de ittifakla 29/12/1938 tarihinde karar verildi.»

Artık Nazım Hikmet hem Harp Okulu, hem de Donanma Komutanlığı Askerî mahkemelerince mahkûm edilmiş ve mahkûmiyet kararları Askerî Temyizce tasdik edilmişti. Fakat Nazım Hikmet suçsuzluğuna inanıyordu. Onun için bu çok ağır cezanın altında ezilmemek için affı, ya da cezasının azaltılması için kanunî her çareye başvurdu.

Nazım'ın kanunî itirazları :

Nazım Hikmet, 31 Temmuz 1939 tarihinde Harp Okulu Askerî Mahkemesi Reisliğine yaptığı müracaatında «Mahkûmiyet kararının mahiyeti» üzerinde durmuştu. Bu kararda da belirtildiği gibi «iddia olunan komünistlik fikirlerinin neşrine teşebbüs keyfiyeti» Nazım'a yükletilebilecek tek suç olabilirdi. Oysa Askerî Ceza Kanunu'nda komünizm propagandasıyla ilgili bir suç ve bir ceza bulunmamaktaydı. Bu yüzden mahkeme hadiseyi «Askerî isyana tahrik»

mahiyetinde görerek 94. maddeye göre hüküm vermişti.

Nazım Hikmet, Askerî Ceza Kanununun 94. maddesine dayanılarak muhakeme edilmiş ve karar verilmiş olduğundan söz ederek, Askerî Ceza Usulü Kanununun 279. maddesinin I. bendine göre cezanın kaldırılmasını, olmadığı takdirde hafifletilmesini istemişti.

Mahkeme ise, 9 Ağustos 1939 tarihli red kararında şunu ileri sürüyordu:

Suç, askerî isyana tahrikten ibarettir. Komünistlik fikirlerini yaymağa teşebbüs keyfiyeti takdiri şiddet sebebidir.

Bunun üzerine, Nazım Hikmet Ran, İstanbul Cezaevinden cumhuriyet savcılığı aracılığıyla yine Harp Okulu Komutanlığı Askerî Mahkemesi Reisliğine yeni bir dilekçe verdi ve bu defa 9/8 1939 tarihli red kararını inceleyerek şu görüşleri belirtti:

29 Mart 1938 tarihli mahkûmiyet kararı incelenirse, cezanın kaldırılması, ya da hafifletilmesi yolundaki dileğimin reddinde bir zühûl olduğu görülür. Çünkü adı geçen karar bünyesi itibariyle baştan başa komünistlikten söz etmekle beraber aşağıda iktibas olunan bölümler bile bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Bu bakımdan sözü geçen karardan bazı parçaları alıyorum.

Nazım'ın bu şekildeki müracaatında karardan aldığı iki bölüm şunlardı:

1 — «Maznunlardan Ömer Deniz'in Kuleli Lisesi son sınıfta bulunduğu 936 senesinde okuduğu muhtelif kitaplardan aldığı ilham ile düşüncelerinde sosyalizm ve komünizm prensiplerinin yer aldığı, zamanla kafasında inkişaf eden bu nazariyeleri emel ittihaz ederek gayesinde muvaffak olmak için bu fikirleri

neşir ve tamime bir saha ve muhit bulmak üzere arkadaş aradığı ve bu sırada komünizm tezahüratı gösteren Nazım Hikmet'in eserlerini okuyarak ilham aldığını ve bu ilham ile kendisinde komünistlik ruhu olduğunu söyleyen aynı sınıf arkadaşlarından Abdülkadir'i tanıdığı ve Abdülkadir ile arkadaşlarının kısa bir zamanda ilerleyip bu vadide konuşup anlaştıkları ve müteakiben yine Kuleli Lisesinden mezunlardan Orhan, Burhan Cahit'le ve Adana'da Şevki ile tanışıp bunlara aynı fikirleri telkine çalıştığı ve Orhan'ın İstanbul'daki evinde yaptıkları bir toplantıda bu fikirlerin nazarî sahadaki münakaşalarını yapmak suretiyle bu arkadaşlarını kendisine yaklaştırmak istediği» şeklindeki mukaddime, davanın bünyesini ve mahkemenin telâkkisi açığa vurmaktadır.

Kararın «ciheti cezaiyeye gelince» fıkrası da suçun maddî unsurlarını tebarüz ettirirken aynen şu ibareyi kullanmaktadır :

«Askerî isyan suçunun muharriki oldukları sabit olan Nazım Hikmet ve Ömer Deniz'in bu fiilleri sebebiyle Nazım Hikmet'in memleket dahilinde komünistliğin müteaddit mahkûmiyetlere maruz kalmış bir şahsiyet olması ve bu defa emellerini ordu dahilinde tahakkuk ettirmek istemesi ve gerek Nazım Hikmet'in ve gerek Ömer Deniz'in bu maksatlarının ordu içerisinde vüsat bulmasına çalışmaları suretiyle ordunun inhilâl ve ihtilâle maruz kalmasının» tarzındaki ibare de suçun maddî unsurlarını meydana çıkarmak bakımından yukarıdaki görüşleri doğrulamaktaydı.

Nazım, dilekçesinde şunları da belirtiyordu:

— 3719 sayılı kanunun mucip sebepleri de, bahsi geçen telâkkileri tebarüz ettirmektedir; bu cihet yük-

sek mahkemenizce malûm olduğundan ona işaretle iktifa ediyorum.

— Vazıhan görülüyor ki, 31/7/1939 tarihli dilekçemdeki maruzat eski kıymet ve kuvvetini muhafaza etmektedir; bu itibarla onları itiraz sadedinde de aynen tekrar ediyorum.

Nazım Hikmet, bu dilekçesinin Askerî Temyiz Mahkemesine gönderilmesini istiyordu. «Çünkü diyordu, Askerî Ceza Usulü Kanununun 3720 sayılı kanunla değişen 30 maddesinin C fıkrasına göre, 148. maddesinin B fıkrasını ilgilendiren suçların takibi, - işin hazerdeki devreye taallukü sebebiyle - en büyük âmiri adlî olan Genel Kurmay Başkanlığına ait bulunmuş olduğundan, usûl kanununun 279. maddesinin 3 ve 278. maddesinin 4. bendi delâletiyle aynı kanunun 228. maddesinin 2. bendi mucibince keyfiyetin itirazen tetkiki Yüksek Askerî Temyiz Mahkemesine aittir.»

Fakat bu müracaattan da olumlu bir sonuç alınmadı. Temyiz Mahkemesi, Esas 613, Karar 554 sayılı görüşünde ısrar etti.

Genelkurmay başkanı mareşal Fevzi Çakmak, 17 Şubat 1939 da, Adlî Müşavirlik, 2396 sayılı gizli bir genelge yayınlanmıştı. Dokuz maddelik genelgede ilk beş maddede şöyle deniyordu:

1 — 1938 senesi Haziran ayında Donanmada gedikli erbaşlardan bir kaçı arasında komünizm cereyanlarının başladığı görüldüğü ve işe lâyık olduğu ehemmiyetle el konularak bu fikirlerin bazı sivillerden geldiği ve işin başında, daha evvel Harp Okulu Askerî Mahkemesi'nce yine aynı sebeple on beş sene ağır hapse mahkûm edilen şair Nazım Hikmet'in bulunduğu ve Donanma er ve erbaşlarını komünizm cereyanına kaptırmayı temin ve askerî üs-

lerine karşı itaatsizlik ve isyana tahrik için çalışıldığı görüldü.

Bu tahkikat esnasında ikisi kadın olmak üzere cem'an sekiz sivil ile ondokuz asker tevkif ve tecrid edilerek Erkin Ana Gemisi'nde muhakemeleri yapıldı. Bunlardan onyedisi ikinci maddede isimleri hizasında müddetleri yazılı derecelerle mahkûm edildi ve on kişi bereat etti.

2 — Asker olan maznunların Yavuz Harp Gemisi'nde Başgedikli 324 doğumlu Bayramiçli Mehmet oğlu Hamdi Alevdaş, Erkin Gemisi'nden Gedikli üstçavuş İstanbul'lu 329 doğumlu ve sivil mahkûmlardan Gazeteci Kemal Benerci'nin kardeşi Tahir oğlu Nuri Tipi /onsekizer sene/, Yavuz Harp Gemisi'nden Gedikli Üstçavuş İstanbul'lu 330 doğumlu Mustafa oğlu Mehmet Ali Kantan ve Yavuz Harp Gemisi'nden er Adapazar'lı 332 doğumlu ve sivil mahkûmlardan saatçı Kerim'in kardeşi olan Murat oğlu Haydar Korcan /Onbeşer sene/, Yavuz Harp Gemisi'nden Gedikli Üstçavuş İzmir'li 327 doğumlu Ahmet oğlu Seyfi Tekdilek'in on sene/ağır mahkûmiyetlerine,

Zafer Gemisi'nden Gedikli Üstçavuş Afyonkarahisar'lı 326 doğumlu Hüseyin Avni Durugün /beş sene/, Yavuz Harp Gemisi'nden Başgedikli Edirneli 327 doğumlu Hakkı oğlu Adil Kut'un /dört sene/, Yavuz Harp Gemisi'nden Gedikli Üstçavuş İstanbullu 329 doğumlu İrfan oğlu Fethi Ülgezer ve Erkin Denizaltı kursundan Gedikli Onbaşı İstanbul'lu 332 doğumlu Aziz oğlu Burhan Cenge'nin /üçer sene/ Yavuz Harp Gemisi'nden Gedikli Başçavuş Eğripalanka'lı 327 doğumlu Süleyman oğlu Hıfzı Özbarlı'nın /altı ay/ hapse mahkûmiyetlerine; sivillerden İstanbul'lu 1317 doğumlu Hikmet oğlu Şair Nazım

Ran'ın evvelce Harp Okulu Askerî Mahkemesi'nce verilen onbeş sene ağır hapis cezasının içtimaından sonra ceman /yirmisekiz sene dört ay/, Of'lu 314 doğumlu Salih oğlu Hamdi Alev /namı diğer/ Hamdi Şamilof'un /onsekiz sene/, İştip'li 318 doğumlu Hüseyin oğlu Doktor Hikmet Kıvılcımlı ve İstanbul'lu 326 doğumlu Gazete muharriri Tahir oğlu Kemal Benerci Kemal Tahir/ /Onbeşer sene/, Adapazar'lı 334 doğumlu Murat oğlu saatçı Kerim Korcan'ın /On sene/, İstanbul'lu 320 doğumlu Hüseyin Hüsnü kızı Fatma Nudiye Yalçı'ın /On sene/ ve Edirne'li 327 doğumlu Ahmet kızı Hamdi Şamilof'un karısı Emine Alev'in beş sene/ ağır hapse mahkûmiyetlerine;

mütedair olarak Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi'nce verilen karar Askerî Temyiz Mahkemesince tetkik ve tasdik olunarak katiyyet kesbetmiştir.

3 — Yine bu zümreden olarak halen yurt dışında kaçak bulunan gazeteci Abdülkadir Kemali'nin Adana'da oturan ve bedelci olarak Niğde'deki alayında askerliğini yapan Abdülkadir Kemalî oğlu Raşit Öğütçü'nün Niğde ve Adana'daki yerlerinde yapılan araştırmada komünizme dair eserler bulunmuş ve IV. Kolordu Askerî Mahkemesince yapılan duruşması sonunda suçu, As. Ceza Ka. nun 94. maddesine uygun ve askerî tahrik mahiyetinde görülerek beş sene ağır hapse mahkûmiyetine karar verilmiştir.

4 — Bilindiği üzre, baştan başa mübarek şehitlerimizin temiz kanlarıyla sulanmış ve ebediyyen yaşayacak olan Türk Vatanının felâketine yol açmak ve Türk istiklâlini ortadan kaldırmak, hür olan Türkü esir yapmak için çalışan komünizm ve ona benzer gizli ve kirli cereyanların yurtta tutunabil-

meleri için tek çareleri vardır ki, o da Orduya el atmak, onu içinden bozmak ve eski tabiri ile içinden fethetmektir.

Bunu temin için tuttukları yol, doğrudan doğruya bu sağlam kayaya kafaları çarparak değil, sureti haktan görünerek ve dolambaçlı yollardan yürüyerek birdenbire hakikati belli etmeden, hatta daha ziyade kendilerine muhalif olan cereyanların memleketi mahva doğru götürdüğünü ileri sürerek gayelerine varmağa çalıştıkları ve aşılamak istedikleri adamları evvelden mazlum ve maşdur mevkide görerek ve haksızlığa uğramış göstererek daha ziyade acıma şeklinde hulûl eyledikleri ve bunda en çok darbe yemiş kimselerden istifade eyledikleri şimdiye kadar elden geçen birkaç meselenin incelenmesinde görülmüştür.

5 — Ordu ile alâkalı görülen komünistlerin ne kadar şiddetle takip ve tezciye edildikleri birkaç defa ve münasebet düştükçe tamim edildiği malûmdur.

Pek büyük bir hassasiyetle takip ve alâkadarları tecziye edilmiş olmalarına rağmen komünistlerin çalışmaktan ve Orduya sokulmaktan henüz vazgeçmedikleri bu işlerin cereyanından anlaşılmakta ve bu kadar büyük bir hassasiyetle yapılan takibin gayrı kâfi olduğu görülmekte ve üstlerin, astlarına daha yakından ve daha sıkı bir surette alâkadar olmaları lüzumu kendini meydana koymaktadır.»

Atatürk ve mahkûmiyet kararı.

Bazı yazarlara göre Atatürk döneminde eski ittihatçılardan asılanlar oldu, en yakın silâh arkadaşlarından asılanlar oldu, ancak asılan ya da ağır cezaya uğratılan sol eğilimli bir tek kişi bile yoktu.

(Rasih Nuri İleri, Atatürk ve Komünizm, S. 363) Ve yazara göre de 1925 tevkifatında Aydınlık Grubundan Dr. Şefik Hüsnü -bu arada Nazım Hikmet- 15 er yıla mahkûm edilmişlerdi. Şu halde yazarın 363. sayfadaki hükmü gerçek dışıdır. Nitekim aynı yazara göre «Atatürk hayatta iken en büyük cezalar Harp Okulu ve Bahriye ile ilgili, Nazım Hikmet, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı içine alan davada verildi. Ancak Atatürk ölüm döşeğinde idi. Kaldı ki bu davada hüküm giyen Nazım Hikmet ile Dr. Hikmet Kıvılcımlı ağır hapis cezalarına rağmen derhal meşruten tahliye edildiler, Atatürk'ün ölümünden sonra ve yurt dışına bir firar teşebbüsü üzerine tekrar tutuklandılar. Nasıl olsa bu dava Atatürk dönemi ile ilgili bir dava sayılmaz.» (a.g.e S. 365).

Bu yargıya katılmak elbette mümkün değildir. Aslında Atatürk, çok çeşitli problemlerle karşılaşmıştı. Bunları kurmaya çalıştığı rejime tehlike verme derecelerine göre değerlendirmiş, hepsi ile bir bir mücadele ederek kendi adının verileceği bir «doktrin»i uygulamaya koyulmuştu. Bu bakımdan 1923 de fiilen var olan ve kökü, Atatürk'ün sorumlu, ya da ilgili bulunmadığı bir döneme uzayan sosyalist partilerin varlığı, Atatürk'ün hoşgörüsünün ürünü değildi. Aksine, yeni rejimin elle tutulan ürünü; bu rejimin uygulamadaki eğilimleri, uyandırdığı kanılar, ortaya çıkan polis oyunları ve izlemeleri, Dr. Şefik Hüsnü'nün Partisinin 1924'te feshedilmesi idi. Zaten daha önce Aydınlık dergisi (Yöneticisi Dr. Şefik Hüsnü ve arkadaşları, bu arada Nazım Hikmet) etrafında toplananlar 1923 yılı Mayısında «işçi saltanatından açıktan açığa bahsettikleri» nedeninin de bulunduğu bir suçlama ile tutuklanmış, 20 kişi Hiyaneti Vataniyye Kanunu'na göre yargı-

lanmışlardı. Bunların mahkûm edilmemeleri ve duruşmanın bereatle sonuçlanması yukarıdan verilen herhangi bir emir, ya da siyasî iktidarın hoşgörüsü sonucu değildi. Hiyaneti Vataniyye Kanunu'nun bir yerde uygulanabilmesi için o şehirde, ya da kasabada ilân edilmesi, halka duyurulması gerekti. Bu Kanun İstanbul'da, yasanın öngördüğü biçimde halka duyurulmadığı için sanıklara bu yasanın uygulanmayacağı anlaşıldı, ama tutuklananların kurulu düzenleri bozuldu, toplum içinde -halk deyimiyle- mim lendiler ve fişlendiler. Bütün hayatlarını sıkıntı içinde geçirdiler.

Fethi Okyar'ı Başbakanlıktan düşürülmesi ve İsmet İnönü'nün Başbakanlığa getirilmesi üzerine (Şeyh Said İsyanı ileri sürülerek) çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu (1924) en ufak bir örgütlenmeyi, yayını en şiddetli şekilde yasaklıyor ve sanıklar İstiklâl Mahkemlerine veriliyordu. Memleketin sosyal düzenini, huzur ve sükûnunu, güvenlik ve asayişini bozucu bütün örgütler, kışkırtmalar, tahrikler, girişimler ve yayınları hükûmet, Cumhurbaşkanının onaylamasıyla doğrudan doğruya yasaklamakla yetkilendirilmişti. Yuvarlak kelimelerle dolu bu iki maddelik yasa (4 Mart 1341 gün ve 578 sayılıdır) bilindiği gibi, «gerçekte sosyalist eylemlerle ilgili yasaklamalar getirmediği halde,, uygulamada bu hükümlerin zorlanarak yorumlanması yapılmış ve sosyalist düşünce ve örgütleri cezalandırılmasına çalışılmıştı.» (141, 142 - Ararat Yayınevi, 1968, S. 113).

Bunu doğrulayan olay, Aydınlık ve Orak-Çekiç dergilerinin 12 Mart 1925'te Hükûmetçe kapatılmalarıdır. Sonra da 38 kişi Takriri Sükûn Yasasına dayanılarak İstiklâl Mahkemlerine verilmiş ,Ankara İstiklâl Mahkemesi, yakalanmayan ve bu nedenle de

Mahkemeye çıkarılamayan Dr. Şefik Hüsnü, şair Nazım Hikmet ve Hasan Âdil Ediz dışındakileri 12 Ağustos 1925 te çeşitli cezalara çarptırılmış, Dr. Şefik Hüsnü ve Nazım Hikmet'e de 15 er yıl ağır hapis cezası vermişti. Hüküm giyenlerden «Yoldaş Gazetesi sahibi İbrahim Hilmi, Güzel Sanatlar öğrencisi Samih (Şahin, Ressam Sami), Öğrenci Nuri Hay[illegible]r, Sadrettin Celâl (Antel) 7'şer yıla; Süleyman Necati (Üster), Amele Teali Cemiyeti Genel Sekreteri Abdi Recep, Şevket Süreyya (Aydemir), «Orak-Çekiç» Gazetesi Sekreteri Eczacı Vâsıf, Askerî doktor Mümtaz, Askerî tıp talebesi Hüseyin Hikmet (Kıvılcımlı) 10'ar yıla» mahkûm edilmişlerdi (Aclan Sayılgan, Solun 94 yılı, S. 185). Ve muhtelif cezaevlerine gönderilenler Mart 1925'ten 23 Ekim 1926 gününe kadar hürriyetlerinden yoksun kaldılar. Ancak 23 Ekim 1926 da çıkarılan af kanunu ile tahliye edildiler. Ne var ki aradan pek az süre geçtikten sonra başta yine Dr. Şefik Hüsnü olmak üzere yine pek çok kişi tutuklandı ve mahkûm edildiler. Bunlar arasında gıyaben Nazım Hikmet de 3 ay hapse mahkûm edildi. Mahkemede kabul edilen iddiaya göre, İstanbul'un işçi semtlerine bildiri dağıtılmış ve duvarlara da asılmıştı. 10 saat çalışıldığı halde aç kalındığından şikâyet ediliyor, zaten düşük olan işçi gündeliklerinden, Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu) için onar kuruş kesilmesinden yakınılıyordu. Temelinde adları komüniste çıkmış kişilerin işçilere yönelmiş çalışmalar yapmaları bulunan, fakat daha başka çalışmalar ya da örgütlenmelerle süslenen suçlamaların ardı arkası kesilmiyordu. Dr. Şefik Hüsnü Deymer, 18 aylık mahkûmiyetini doldurup çıktıktan, Türkiye'nin somut koşullarını inceledikten sonra Türkiye'de kalmamayı gerekli buldu ve 1929

yılında sık sık hüküm giymemek amacı ile normal pasaportla yurt dışına çıktı.

Bu gerçek de, sayın İleri'nin yorumlarının olaylara ters düştüğünü gösterir. Yine biliyoruz ki, 16 Ocak 1928 de elleri kelepçeli 57 kişi bu kez «Teşkilâtı Esasiye Kanununu'nu tağyir ve tebdil maksat ve gayesiyle gizli bir komünist teşkilâtı vücuda getirdikleri ve halkı kanunlara karşı teşvik ve tahriki muntazammın amele mec'maı olan yerlerde beyanname tâ'lik ettikleri» (altını biz çizdik) iddiası ile yargılanmışlar ve mahkûm edilmişlerdi. Nazım Hikmet giyaben 3 ay hapse ve 5 lira para cezasına çarptırılmıştı, (24 Ocak 1928). 18 Eylül 19282 tarihinde Yargıtayca onaylanan bu dava ile ilgili dosya İstanbul Adalet Sarayı yangınında kül olmuştur (Dr. Fahri Kurtuluş, T.B.M.M, de 1 Nisan 1949 konuşması).

İzmir'de, 25 Haziran 1929 da 35 komünist yargılanmıştır 1 Mayıs İşçi Bayramı nedeniyle İzmir'de yayınlanan bildiriler üzerine başlayan ve yurdun çeşitli şehirlerinde yakalanan ve kendilerine polisin komünist dediği bu insanları evlerinde yakalanan makale ev beyannameler'in bir kısmının başlıkları şunlardı:

Sosyalizme giriş - Faşizm nedir? İşçi Birlikleri Nasıl Olmalıdır? - Ekmek Kavgası . Sanıklar arasında Nazım Hikmet de vardı. Nazım o sıralarda Resimli Perşembe dergisinde çalışıyordu. 16 Temmuz 1929 da sona eren duruşmada 24 kişi hüküm giydi. Nazım bereat etmişti. Nazım'ın bereatine Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Lâz İsmail (Mara) ve Hüsamettin Özdoğu'nun ifadeleri sebep olmuştu. Bu zatlar, gizli hazırlanan bu gazeteyle Nazım'ın ilişiği olmadığını bildirmişlerdi. Başka delil olmadığı için Nazım

Hikmet, Mayıs 1929 ile 16 Temmuz arasında İzmirde tutuklu kalmış, fakat beraat etmişti.

Atatürk dönemindeki tutuklamalar, hapisler, zorunlu firarlar hakkında bilgi veren önemli kitaplar vardır. Bu nedenle bu konuyu, bu makale içinde ayrıntılı yeni bilgiler de vererek uzatmak istemiyoruz. Ancak görülüyor ki beyannameler asmak ve dağıtmak, bazı konulardaki makaleleri (her halde teksir edilmiştirler) evlerinde bulundurmak suç iken ve bunları okuyanlar «taklibi hükûmet (Hükûmeti devirmek), halkta hükûmete karşı nefret hisleri uyandıracak propagandalar yapmış» olmak suçu ile hüküm giymişler de olmuştur.

17 Ocak 1938 de tutuklanan ve 15 Temmuz 1950 ye kadar hapis yatırılan, solculukla en ufak ilgisi olmayan, fakat kanunsuz ceza olmayacağına inananlarca haksız yere mahkûm edildiğinde ittifak olunan Nazım'ın iki askerî mahkemede 28 yıl 4 ay ağır hapse mahkûm edilmesinden acaba Atatürk haber almamış mıdır?

Bakalım :

Nazım, İstanbul'da tevkif edilince, Ankara'da bulunan Dayısı General Ali Fuat Cebesoy, durumdan haberdar olmuştu. Atatürk de Ankara'daydı. O sıralarda Atatürk, Çiftlik'ten döndükten sonra ilk olarak General Ali Fuat Paşayı kabul etmişti. Nazım Hikmet'in ve arkadaşlarının tutuklanması nedeni, iktidar tarafından büyük bir önemle ele alınmıştı. İlk üç günlük tevkifat sonunda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya 20 Ocak 1938'de Atatürk'e bilgi vermiş, Atatürk, Ankara'dan İstanbul'a gitmek istediğini bildirmiş ve özel trenle İstanbul'a hareket etmişlerdi. Biraz rahatsız oldukları için Derince'de Akay vapuru ile Yalova'ya geçmiş ve oteldeki özel daire-

sine çekilmişti. Başbakan Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Ali Kılıç ve Salih Bozok gibi çok yakınlarıyla görüşmüştü. Nazım açısından işler ciddileşince, Nazım'ın en yakınları, General Ali Fuat Paşa'ya durumu anlatmış ve Atatürk'e bilgi vermesini istemişlerdi. Cebesoy, 27 Ocak 1938 de Yalova-da Atatürk tarafından kabul edilmişti. Ve Cebesoy, Atatürk'ün emriyle bir süre Yalova'da kalmış, hemen hergün Atatürk tarafından kabul edilmişti. Yani ölüm döşeğinde ve hiçbir şeyle ilgilenmeyecek durumda değildi. Atatürk. Nitekim 1938 Ocak ayının son günü Acar motörü ile gezinti yapmış, 1 Şubat 1938 de Gemlik'e giderek Sun'î İpek Fabrikasını ziyaret etmiş, fabrika müdüründen bilgi istemiş, sonra Bursa'ya giderek çok büyük bir törenle karşılanmışlardı. Atatürk'ün Bursa gezisinde yanlarında Nazım'ın dayısı da vardı. 2 Şubat 1938'de Merinos Fabrikasını açan, sonra döner. 4 Şubat 1938'de Dolmabahçe Sarayı'nda 8 kişiyi, ertesi gün aralarında General Cebesoy'un da bulunduğu 10 kişiyi, 6 Şubatta 13 kişiyi kabul eden Atatürk'ü «ölüm döşeğinde» göstermek gerçeğe biraz fazla saygısızlık oluyor. 19 Mayıs 1938 de Stadyumda Gençlik gösterilerini izleyen, 24 Mayısta Adana'da Hatay'ın kurtuluşu için önemli direktifler veren ve Büyük Millet Meclisine müracaatla Nazım'ın affı için dilekçe verildiği sırada 26 Mayıs 1938 günü konu hakkında bilgi almak için Mareşal Fevzi Çakmak'ı kabul eden Atatürk için uluorta hüküm vermek yersizdir. Atatürk'ün, genç Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasında devrimlerin yapılmasında, yayılmasında, çağdaş uygarlığa doğru seri adımlar atışındaki büyük hizmetlerinden ve önderliğinden hiç kimsenin tereddüdü yoktur.. Türk-Sovyet ilişkilerine önem verdiği de bir gerçektir. Ancak Atatürk dönemini sosyalistler için

bir altınçağ saymak baştan başa yanlıştır sanırız..

Ve böylece Atatürk, Nazım Hikmet'in başına gelenlerden haberli olduğu ve belki de affını düşündüğü halde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ile Mareşal Çakmak'tan gördüğü tepki ile bu affı yapamamıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Önemli bir olay : Yeni kanun çıkarıldı.

Ancak bu sırada önemli bir olay cereyan etti. Millî Savunma Bakanlığı, gerek Harp Okulunda, gerekse donanma komutanlığında görülen olaylar üzerine verilen mahkûmiyet kararlarının suça göre ceza olmadığı yolundaki tereddütleri öğrenmiş ve Askerî Ceza Kanununun özellikle 148. maddesinin değiştirilmesini zorunlu görmüştü.

Millî Müdafaa Bakanlığının hazırladığı tasarıyı Başbakan Dr. Refik Saydam 27 Nisan 1939 da Meclise gönderdi.

Tasarı gerekçesinde şöyle bir bölüm de vardı:

«Son senelerde devletimizin hukukî, siyasî iktisadî Nizamların ve Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile muayyen olan ana vasıflarını bozmak maksadiyle bilhassa yabancı rejimler lehine olarak ordu içerisinde sistematik şekilde hariçten propagandalar yapılmakta olduğu ve ordu mensupları arasında henüz

kemale gelmemiş bir kaç askerî talebe ile tahsil ve tecrübeleri noksan er ve erbaşların bu fiillere temayül ettirilmiş bulunduğu müşahede edilmiştir.

Devlet kuvvetlerinin en mühim kısmını teşkil eden ordu içinde yapılmak istenilen **bu kabil suikastların failleri hakkında icap eden kanuni takibat yapılmış, şiddetle tenkil ve tecziye edilmiş ise de, son zamanlarda her memlekette askerler arasında yapılmaya başlanan bu gibi propagandalar hakkında askerî ceza mevzuatında dahi sarih ve maksadı temine yarar hükümler vaz'ı zaruret halini almış ve nitekim Türk Ceza Kanunu 141 ve 142 nci maddelerine düşüncelere mebni yeni hükümler konulmuştur.**

Yukarıda izah olunan sebeplere binaen Askerî Ceza Kanununun 148. maddesi tevsi edilmiş ve askerliğe ve orduya bu suretle tecavüz eden ve bu askerî suçları işliyen sivillerin de askerî kazaya tabiyetlerini temin etmek için birer fıkra eklenmiştir.»

Bu gerekçeden de anlaşıldığına göre, Askerî Ceza Kanununda, Nazım Hikmet'e yöneltilmiş fiillerin karşılığı olan herhangi bir maddenin bulunmadığı gözönünde bulundurulmuş, yeni bir tasarı hazırlanması zorunluğu duyulmuştur. Nitekim Büyük Millet Meclisi bu teklifi haklı bulmuş ve kabul etmiştir. Yeni hükme göre, Nazım Hikmet'in, 28 yıl 4 ay ağır hapse mahkûm edilmesine sebep gösterilen «suç» yeniden işlenecek olsaydı azamî bir sene hapis cezası verilebilecekti. Netekim sonradan tanınmış hukukçulardan avukat Mehmet Ali Sebük, bu 28 yıl 4 aylık ceza hakkında şu hükme varıyordu :

«Bu resmî esbabı mucibe dahi Nazım Hikmet'in, cürüm sayılmayan bir fiilden dolayı ve kıyas yolu-

na gidilerek mahkûm edildiği hakikatını teyid etmiştir.» (Vatan, 20 Aralık 1949).

Gerçekten de 3719 sayılı kanunla değişen Askerî Ceza Kanununun 148. maddesi, Nazım'ı ve arkadaşlarını daha önce çok ağır hapis cezalarına çarptıran maddenin suçun niteliğine uygun düşmediğinin üstü kapalı olarak kabulünden başka bir anlam taşımıyordu.

Nazım'ın yeni müracaatı :

Nazım, bu yeni durum üzerine tekrar çırpındı.

Nazım Hikmet, İstanbul Cumhuriyet Savcılığının 1 Ağustos 1939 günlü ve 2631 sayılı yazısıyla Harp Okulu Asker Mahkemesine intikal eden dilekçesinde (31/7/1939 günlüdür) şunu belirtiyordu :

3719 sayılı kanunla Askerî Ceza Kanununun 148. maddesinin A fıkrası değiştirilmiştir. Böylece benim de ceza durumum değişmiştir. Bu bakımdan Askerî Ceza Kanununun 1. maddesi delâletiyle Türk Ceza Kanununun 2. maddesi hükmüne uyularak cezamın kaldırılması, ya da hafifletilmesi gerekir. Bunun sağlanmasını isterim.

Harp Okulu Askerî Mahkemesi Reisi binbaşı Kâzım Keskiner, adlî hâkim Kâzım Yalman, üyeler, Yzb. Cevdet, üsteğmen Burhan Ercan, gedikli erbaş Mehmet Gültekin'den kuruluydu. 17 esas, 19 karar sayılı ve 9 Ağustos 1939 tarihli oturumunda iddia makamını adlî hâkim Cemil Tüfek işgal ediyordu.

Mahkeme, «14 Temmuz 1939 da yürürlüğe giren 3719 sayılı kanunla değiştirilen Askerî Ceza Kanununun 148. maddesi, T.C.K. nun 141 inci ve 142 nci maddelerinde yazılı suçların askerî suç kabul edildiğini göstermekte ve cezasını tayin eylemek-

te»dir, diyordu. Bu görüşe dayanarak konuyu Nazım'ın müracaatına ve durumuna göre inceliyor, şu sonuca varıyordu :

«Müstedi mahkûm Nazım Hikmet'in, askerî isyana tahrik suçundan dolayı Harp Okulu Askerî Mahkemesinde yapılan duruşması sonunda: 29 Mart 1938 tarih ve Esas 28, karar 16 sayılı kararla suçunun sübutuna binaen As. Ceza Ka. nun 94. maddesi mucibince ve takdiren 15 sene ağır hapis cezasıyla mahkûmiyetine ve T.C.K. nun 31 ve 33. maddeleri mucibince müebbeden hidematı âmmeden mahrumiyetine ve ceza müdeti zarfında mahcuriyeti kanuniye halinde bulundurulmasına hükmedildiği ve bu hüküm Askerî Temyiz Mahkemesinin 28/5/1938 tarih ve 613/554 No ilâmı ile tasdik olunmak suretiyle katiyyet kesbeylediği ve bu sebeple usulen cezanın infazına başlanmış olduğu buna ait dava dosyasında mevzu hüküm fıkralarının tetkikinden anlaşılmıştır.

Mahkûm Nazım Hikmet, istida ile 3719 No. kanunla değişen As. C. K.' nun 148 inci maddesinin A fıkrasına göre cezai vaziyetinin değişmiş olduğuna ve As C. K. nun birinci maddesi delâletiyle TCK. nun 2. maddesi hükmüne tevfikan cezasının kaldırılmasını veya hafifletilmesini talep ve idida etmekte ise de 14/7/1939 tarihinde meriyete giren 3719 sayılı kanunla değiştirilen As C. K. nun 148. maddesi TCK. nun 141. ve 142. maddelerinde yazılı suçların askerî suç kabul edildiğini göstermekte ve cezasını tayin eylemekte olup mezkûr kannula mahkûm Nazım Hikmet'in mahkûmiyetini intaç eden suçun yazılı olduğu Askerî Ceza Kanununun 94. maddesinin cezaî ibaresinde bir değişiklik vuku bulmamış olmasına ve T.C.K. nun 2. maddesi hükmüne tevfikan

mahkûm hakkındaki cezanın kaldırılması, mahkûmiyeti intaç eden cürmün, muahharen intişar eden kanuna göre cürüm sayılmadığı ve cezasının azaltılmadığı ve cezasının azaltılması dahi sonradan neşrolunan kanuna göre aynı suç cezasının mahkûm lehine bulunduğu takdirde kabil olacağına, halbuki mahkûm hakkında, mahkûmiyeti müstelzim fiilin ikâ ve hükmün itâsı tarihlerinde mevzu bulunan T.C.K. nunun 3038 No. kanunla muaddel 141 ve 142. maddelerine göre hüküm verilmemiş olduğu gibi, Askerî Cezâ Kanununun 148. maddesine tevfikân da hükmedilmemiş bulunmasına ve 148. maddedeki tadil ve fıkra ilâvesi suretiyle T.C.K. nun 141 ve 142 nci maddelerinin Askerî Cezâ Kanununun muhtevasına dâhil edilmesi mahkûm hakkında As. C. K. nun 94. maddesiyle hüküm edilen cezânın tâdilini icâb ettirmeyeceğine,

Mahkûm Nazım Hikmet'in istidâsında suç unsurunu tebârüz ettirdiği iddia edilen mahkûmiyet kararının cezaî kısmında yazılı takdirî şiddet sebebine mâtuf ibârenin iddia vechile suç unsurunu teşkil etmeyeceğine,

As. C. K. nunda yazılı olmayan bir suçun kıyâs yolu ile tatbikine ilmî cevâz olamayacağına ve mahkûmun fiilinin As. C. K. nun 94. maddesinde yazılı suç unsuruna intibâkı dolayısiyle cezânın işbu madde ile tâyin ve takdir edilmiş ve usulen katiyyet kesbetmiş olduğunun anlaşılmasına binaen mahkumun cezasının kaldırılmasına veya hafifletilmesine müteallik talepleri hukuki esaslara ve kanuna uygun görülmemiş olmakla Harp Okulu Askerî Mahkemesince hakkında hükmedilmiş ve katileşmiş olması sebebiyle infazına başlanmış olan cezanın tamamen infazı

lâzım geldiğine ittifakla kabili itiraz olmak üzere 9/8/939 tarihinde karar verildi.»

Nazım'ın affı veya cezâsının azaltılması müracaatı reddediliyordu. Mahkemeye göre «infâzı başlamış olan cezânın tamamen infâzı lâzım geldiğinden» bu yolda kâbili itirâz olmak üzere kararını veriyordu.

Böylece Nâzım Hikmet, hem Harp Okulu'ndaki bir olayla ilgili görülerek verilen, hem de daha sonra bahriyelilerle ilgili bir olaya dâhil edilerek verilen cezâların toplamı olan 28 yıl 4 ayı çekmeğe kesin olarak mahkûm bırakılıyordu.

Nazım Hikmet, Harp Okulu Komutanlığı Mahkemesinde muhakeme edilirken, Nazım Hikmet'in muvâfâkatiyle avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu, Nazımın müdâfiliğini yapmak için Harp Okulu Komutanlığına müracaat etmişti. Komutanlık da 28 Şubat 1938 tarihinde «Askerî isyâna teşvik suçundan maznun ve bu sebeple hakkında ilk tahkikat açılarak tevkifine karar verilen Nazım Hikmet'in müdaafiliğe kabulü için müracaat eden İrfan Emin, Harp Okulu Komutanlığınca muvafık görülmemiştir.» Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesinde, Nazım'ı, Ethem Ruhi Balkan savunabilmişti.

Nazım, Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi reisliğine, İstanbul C. Savcılığı vasıtasiyle gönderdiği itirâzda, Asker Ceza Usulü Kanununun 279. maddesinin 1. bendine göre cezânın kaldırılmasını istiyordu. Bu müracaatını, aynı zamanda Kemal Tahir Benerci de imzâ etmişti.

İtirâz sebepleri olarak daha önce reddedilen dileklerinin haklılığı üç fıkrada özetleniyor ve gerekçesi anlatılıyor. şöyle deniyordu:

1 — «iddiâ olunan komünistlik fikirlerinin neşrine teşebbüs keyfiyeti» dâvâya mevzu teşkil etmiş,

ancak A.C.K. nunda ayrı bir hüküm bulunmadığından, hâdise «askerî isyâna tahrik» mâhiyetinde telâkki olunarak, 94. maddeye tevfikan hüküm verilmiştir; şu hâle göre, tatbik edilen maddeye değil, dâvânın bünye ve mâhiyetine bakmak lâzım geldiği kendiliğinden zâhir olmaktadır.

2 — Her ne kadar tebliğ olunan 3/8/939 tarihli red kararı (Askerî Cezâ Kanununun 148. nci maddesinde 3719 No. kanunla yapılan tâdilât, T.C.K. nun 142 nci maddesinde yazılı suçu işleyenlerin mutlak surette Askerî Kaza vazifesi içine alınağa mâtuf olduğu ve binaenaleyh bu tadilâtın Askerî isyâna tahrik suçu ve bu suçu işleyen mahkûmlarla bir alâkası bulunmadığı) şeklinde bir mucib sebebe dayanmakta ise de 29/8/938 tarihli hükmün 1 No. lı bendinde:

(1 — Suçu sâbit görülen Nazım Ran'ın suçuna uyan A.C.K. nun 94. maddesi mucibince ve siyasî fikirleri...) denilmekte ve tebliğ olunan (Esbabı mucibe) nin 6. No. bendinde:

(6 — Sivil Kemal Tahir Benerci ve üst çavuş Nuri Tahir Tipi:

Maznunlardan Üst. Çv. Mehmet Ali Kantan ifâdesinde: Üst Çavuş Nuri Tahir'in gemiye bütün komünist yazıcıların kitaplarını getirdiğini ve bu kitapların isimlerini hatırlayamadığı bir çok arkadaşlar tarafından okunduğunu ve bu kitapların Nuri'nin ağabeyisi Kemal Tahir vasıtasiyle gemiye gönderildiğini ve aynı zamanda Nuri Tahir'in ağabeyisinin evinde duyduğu komünistliğe âit bahisleri de gemide anlattığını; Kemal Tahir'in arkadaşı olan Nazım Hikmet'le bazı geceler evlerinde toplanıldığını ve bu toplantılara Nuri Tahir'in de iştirâk ettiğini, kendisinin de Nuri Tahir tarafından Kemal Tahir'e takdim edildiğini ve yazdığı şiirleri Kemal Tahir'in gördüğünü,

kendisinin de Kemal Tahir'le bir kaç defa temâs ettiğini ve şiirlerin okuduğunu ve bir gece de Nuri Tahir'le birlikte Kemal Tahir'in evine gittiklerini, Nâzım Hikmet'in henüz neşredilmemiş bir eserin okuduğunu ve anlattığını ve kendilerinden gemiye gönderdiği kitapların okunup okunmadığını sorduğunu, «okuyoruz» cevabı üzerine: «okuyun ve çalışın» diye teşcî ettiğini, Nazım Hikmet'le Kemal Tahir'in evinde Nazım Hikmet ve diğer komünist fikirli adamların toplantısında, izinde oldukça Nuri Tahir'in de bulunduğu ve buradan aldığı fikirleri gemiye getirip kendilerine nâkil ve telkin ettiğini (D. III, S. 44, 45) de beyan etmiştir.

Gemide komünistlik hareketinin ve bu yolda konuşmaların 934 senesinde **Bora** gazetesinin neşriyle başladığını ve gazetenin Kemal Tahir'in, kardeşine vâki teşvikiyle çıkarıldığını (s. 46) Nuri Tahir'in komünistliği kendisine iyice aşıladığını ve (hepimiz bir olacağız, büyük küçük kalmayacak, hep aynı yerde oturacağız) dediğini ve bunları kendisine ağabeyisinin telkin ettiğini, ergeç böyle olacağını söylediğini (D. III, s. 60) diye suçun maddî unsurları tebârüz ettirilmektedir ki, açıktan açığa dâvânın komünistlik fikirlerini neşre teşebbüsten ibâret olduğu tasrih edilmiş bulunmaktadır; bu şerâit dâhilinde dermeyân edilen red sebebini vârit görmek kâbil değildir.

3 — 3719 No. kanunun bünye ve mâhiyetini tavsif hususundaki mûcip sebepte vazıı kanunun gösterdiği mûcip sebeplere tevâfuk etmemektedir; ehemmiyetine binaen esbâbı mûcibe lâyihâsından aşağıdaki fıkraları iktibâs ediyoruz:

«Son zamanlarda devletimizin hukukî siyâsî, iktisadî nizâmları ve teşkilâtı esâsiye kanunu ile muayyen olan ara vasıflarına aykırı ve yabancı rejimle-

rin sistematik şekilde propaganda edilmekte olduğu ve ordu mensupları arasında henüz kemâle gelmemiş olanların bu fikirlere temâyül ettirilmekte bulunduğu müşâhede edilmiştir. Devlet kuvvetlerinin en mühim kısmını teşkil eden ordu içinde yapılmak istenen bu kabil suikastlerin fâilleri hakkında icâb eden kanunî takibât yapılmakla, şiddetle tenkil ve tecziye edilmekte ise de, son zamanlarda her memlekette askerler arasında yapılmağa başlanılan bu gibi propagandalar hakkında askerî cezâ mevzuâtında dahi sarih bir maksadı temine yarar hükümler vaz'ı zaruret hâlini almış ve netekim Türk Cezâ Kanununun 141 nci ve 142 nci maddelerine bu düşüncelerle yeni hükümler konulmuştur.

Askerliğe ve orduya bu suretle tecâvüz eden ve bu askerî suçları işleyen sivillerin de askerî kazaya tâbiyetini temin etmek ve diğer taraftan ordu disiplin ve emniyeti ve mevkün hususiyetleri göz önünde tutularak, bu suçların adlî âmirin tâyini Genel Kurmay Başkanlığına verilmesi düşünülmüş ve Askerî Mahkemeler Usulü Kanununun bazı maddelerine birer fıkra eklenmiştir.»

Yukarıdaki satırlar okunduğu zaman açıkca anlaşılır ki (yapılmakta olduğu) bildirilen (tâkibât ile) davalarımıza işâret edilmiştir.»

İstanbul Cezaevinde mahpus Nazım Hikmet Ran ile Kemal Tahir Benerci'nin bu dilekçelerinin netice bölümü şöyleydi:

«Askerî Ceza Kanununun 3270 sayılı kanunla değişen 30. maddesinin C fıkrasına göre 148. maddenin B fıkrasını ilgilendiren suçların takibi - işin hazırdaki devreye taalluku hasebiyle - en büyük âmiri adlî olan Genel Kurmay Başkanlığına ait bulunmuş olduğundan Askerî usul kanununun 279. maddesinin

3. ve 278. maddesinin 4. bendi delaletiyle aynı kanunun 228. maddesinin 2. bendi mucibince keyfiyetin itirazen tetkiki Yüksek Askerî Temyiz Mahkemesine ait bulunduğundan bu dilekçenin müşarünileyh mahkemeye sunulmasını üstün saygılarımla dilerim.»

İstanbul Cezaevinde mahpus Nazım Hikmet Ran, Temyiz Mahkemesine yaptığı bu müracaatında yine cezânın kaldırılmasını, ya da hafifletilmesini ısrarla istiyordu.

Temyiz kararı :

Askerî Temyiz Mahkemesi, korgeneral N. Anılmış'ın reisliğinde tuğgeneral İ. Aydemir, K. Erman ve A. Toksöz'ün üye olarak katıldıkları oturumda esas 1549, karar 1345 sayılı kararlarında yapılan bütün temyiz müracaatlarını incelemiş ve «cümlesinin Askerî Usulün 238 nci maddesine tevfikan reddine» ittifakla ve 29 aralık 1938 de karar veriyordu. Karar aynen şöyleydi:

«Resmen yapılan tetkikat neticesinde heyeti teşekkülü As. Usulün 35. maddesinin âmiri adliye verdiği salahiyete müstenit ve kanuna muvafık olduğu ekseriyetle tekarrür ettikten sonra yapılan Temyiz tetkikatında suçlulardan Kerim Korcan, Haydar Korcan, Kemal Tahir Benerci, Fatma Nudiye Yalçı, Hikmet Kıvılcımlı, Üstçavuş Seyfi Teknilek, onbaşı Aziz Burhan, Üstçavuş Mehmet Ali Kantan, Üstçavuş Fıfzı Özbarlı, Üstçavuş Fethi Ülgezer, Başgedikli Hamdi Alevdaş ve Nazım Hikmet Ran imzası Temyiz layihaları ile Nazım Hikmet Ran, Hamdi Alevdaş, Emine Alev, Kemal Tahir Benerci, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Fatma Nudiye Yalçı, Nuri Tahir, Haydar Korcan ve Hüseyin Avni ve Adil Kut

vekili Etem Ruhi Balkan imzalı ve Hamdi Alev ve Emine Alev Vekili Mazhar Rıza imzalı Temyiz layihalarında serdolunan Temyiz sebepleriyle Ethem Ruhi Balkanlının şifahi izahatındaki beyanlar Tebliğnamede yazılı ve iddia makamının şifahi izahatında serdeylediği esbaba binaen kabule şayan olmadığı gibi, Nazım Hikmet Ran'ın Harp okulunnaki fiili ile donanmadaki fiili arasında bir irtibat olmaması sebebiyle müteselsil bir cürüm olarak kabulüne imkân bulunmadığı cihetle Türk Ceza Kanunu'nun 80 maddesinin tatbiki lazım geleceği hakkındaki Temyiz sebebi de varit bulunmadığından cümlesinin Askerî usulün 238 inci maddesine tevfikan reddine ve hükmün resen temyize tabi olan kısmı hakkında yapılan temyiz tetkikatı hakkında neticesinde de hüküm usul ve kanuna muvafık bulunmakla bu kısım hüküm de ittifakla 29/12/938 tarihinne karar verildi.»

Böylece Nazım Hikmet'in bütün müracaatları reddedilmiş ve ağır ve uzun hapis cezâsını çekmekten başka bir yol kalmamış gibiydi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yurd içinde, yurd dışında mücâdele :

Nazım'ın kanuna uygun olmayan bir cezayla hapishânede inlediği yurd içinde ve yurd dışında kulaktan kulağa söyleniyor, makalelerde ve toplantılarda (Avrupa'da) dile getiriliyordu. Bu ortam içinde Vatan gazetesi başyazarı Ahmed Emin Yalman, «Fikret ve Nazım Hikmet» başlıkla bir makale yayınladı (19 Ağustos 1949). Yalman şöyle diyordu:

«Son nesillerin yetiştirdiği en büyük Türk şâirlerinden, Türk diline en iyi tasarruf edebilen pek mahdut insanlardan biri; uzun yıllardır adlî bakımdan da, millî bakımdan da haksız olarak zindanlarda süründürülüyor. Bu hâli, günün birinde tarih, bütün bir devir için bir leke diye kabul edecektir. Nazım Hikmet'in uğradığı haksızlığın mesuliyeti, hükmünü veren iki askerî mahkemeye, yalnız tek parti devrinde bunun emrini verenlere, yalnız elindeki dosyalarda haksızlığın bütün delilleri bulundu-

ğu halde hareketsiz duran Adliyemize, yalnız münevver nesle düşmüyor. 20 milyon Türkten her birinin bu mesuliyette hissesi vardır.

Ben, bu mesuliyetin yirmi milyonda biri derecesinde bir payı bile taşımaya devam etmeğe râzı değilim. Haksızlığa karşı sesimi yükseltiyorum ve bunun artık akisler bulacağını da umuyorum.»

Makalesinin sonlarında şu çağırıda bulunuyordu:

«Nazım Hikmet'e karşı devam eden haksızlık ve alâkâsızlık, tasavvura sığmaz bir şeydir. Kanunî bir cemiyet içinde böyle bir hâle cevâz verilemez. Türk adliyesini bir vatandaş sıfatiyle vazifeye dâvet ediyorum. Büyük haksızlığın tamiri, yalnız Nazım Hikmet'e, yalnız Türk kültür ve edebiyatına karşı değil, tarihimize karşı da bir zarurettir.»

Gerçekten de bu yayınlar büyük yankı uyandırdı. Bahadır Dülger, Tasvir'de (28/8/1949) yayınladığı makalesinde ortaya belgeler çıkarılmasını istiyordu:

«Ortada bir adlî hâtâ varsa, bunu inandırıcı delilleriyle, vesikalariyle, zabıtlariyle efkârı umumiyeye arz etmelidir. Ta ki, müdafaa ettiği (Ahmet Emin Yalman'ın) kanaatler umumîleşsin. O zaman, Türk adaletinin şerefi ve Türk devletinin haysiyeti nâmına kendisine yardım edecekler bulunabilir ve dâvâsı müsbet bir yola girebilir.»

O zaman bile, Nazım'ı mahkûm eden mahkeme kararları ve Nazım'ın çeşitli müracaatları basına verilmemişti. Ancak bazı hukukçular dosyalarda yaptıkları incelemelere dayanarak, Nazım'ın haksızlığa kurban gittiğini belirtmekten çekinmiyorlardı. Netekim eski bir askerî hâkim olan ve 1949 da avukatlık yapan Selâmi Helvacıoğlu bir makale-

sinde durumu aydınlatıyordu (1 Eylül 1949 Vatan);

Helvacıoğlu, kanunî bütün müracaatlar sonunda hatanın düzeltilmemesi üzerine o zamanın icrâ mevkiinin ve askerî kademelerin en yüksek şahsiyetlerine konunun aksettirildiğini bildiriyor ve fakat, «ne çâre ki, diyordu, vâki ve pek açık olan haksızlığın önüne, o günkü siyâset icâbı, geçilemedi.»

Sonra da konunun adlî hata olup olmadığı yönüne bakıyor ve şu gerçekleri ortaya koyuyordu:

«Hakikat şuydu: «Nazım Hikmet'in suçunu tavsif eden hükmün mûcip sebeplerine bakılacak olursa, kendisine alelâde (komünizm propagandacısı) denebilir. Bu tavsifle cezâ arasındaki büyük nisbetsizlik, doğrudan doğruya bir hatâ mahsulü olsaydı, hiç şüphesiz mevcud imkânlardan istifâde ile tashihi cihetine gidilirdi.

Bu meseleye kuvvetle alâkâmı celbe sâik olan nokta, 3719 sayılı kanunun mûcip sebepler lâyihasında açığa vurulan çok garip bir itiraftır ki, adlî tarihimiz için bir nakîse teşkil eder. İsim tasrih edilmemekle beraber bu lâyihada: 'Nazım Hikmet'in fiil ve hareketine uyar mahiyette Türk Cezâ Kanununda hiç bir madde olmadığı) belli edilmekte ve mevcud boşluğu doldurmak için de bu yeni kanunun tedvinine lüzûm ve zarûret görüldüğü anlatılmakta idi.»

Gerçekten de Başbakanlık Kararlar Müdürlüğü'nün 6/2255 sayılı ve 3 mayıs 1939 tarihli yazısıyla başbakan Refik Saydam'ın Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunduğu «mucip sebepler» de yukarıda yazılan gerekçe kaydedildikten sonra şöyle denilmekteydi:

«Yukarıda izâh olunan sebeplerle zarûretlere binaen As. Ceza Kanununun 148. maddesi tav-

si edilmiş ve askerliğe ve orduya bu suretle tecâvüz eden ve bu askerî suçları işleyen sivillerin de askerî kazaya tabiyetini temin etmek.» düşünülmüş ve As. Mu. U. K. nun 3 ve 30 uncu maddelerine o yolda birer fıkra eklenmişti.

Meclisin Millî Münafaa Encümeni de bu gerekçeyi doğruluyor ve Esas 1/114, Karar 10 sayılı ve 16 mayıs 1939 tarihli mazbatasında aynı görüşü paylaşıyordu:

«Nizam ve intizâmın şiddetle hüküm sürmesi lâzım gelen ve devlet kuvvetlerinin en mühim kısmını teşkil eden ve devletimizin Teşkilâtı Esasiye Kanuniyle muayyen olan ana vasıflarını kollamak ve korumak vazifesiyle muvazzaf olan ordu mensupları arasında bu vasıfları bozmak ve yabancı rejimler lehine ordu içerisinde **hariçten propaganda** yapmakta olmaları hesabiyle T. C. Kanunundaki hükûmler gibi **As. C. K. nunda da sarih hükûmler** vaz'ına, bu suretle orduya **tecâvüz** edenlerin askerî kazâya tâbi olması hakkındaki esbâbı mûcibe yerinde görülmüş» tür.

Bu mazbatada imzaları olan milletvekilleri şunlardı:

K. Sevüktekin (Diyarbakır), Ş. Koçak (Erzurum), Dr. A. Arkan (Çankırı) E. Sabri Akgül (Çorum), S. Altuğ (Erzurum), Ziya Zarbun (Gümüşhane), Dr. H. Ş. Erel (İstanbul), H. S. Kızıldoğan (Kars), Ş. Karacan (Kars), O. Koptagel (Malatya), S. Güney (Muğla), Fahri Engin (Samsun), C. K. İncedayı (Sinop), Ahmet Yazgan (Urfa), C. Arat (Yozgat).

Adliye Encümeni ise, 28 haziran 1939 gün ve esas 1/114, 1/115 ve 1/154, karar 52 sayılı mazbatasında Millî Müdafaa Encümeninin mazbatasını ye-

terli bulmamış, daha da ağırlaştırılması gerektiğine inanarak bazı değişiklikler yapmıştı.

Adliye Encümeninin o lâyihasında imzası bulunanlar şu milletvekilleriydi:

Münir Çağıl (Çorum), H. Menemencioğlu, (Mardin), Fuat Sirmen (Rize), Salah Yargı (Kocaeli), C. Niyazi Burcu (Balıkesir), Feridun Fikri (Bingöl), M. B. Pars (Bursa), Abidin Binkaya (Kastamonu), Suat Ürgüplü (Kayseri), G. Gültekin (Konya), Refik İnce (Manisa), Ş. Devrin (Zonguldak).

Selâmi Helvacıoğlu, sözü geçen makalesinde, başından geçen bir olayı da açıklayarak Nazım'ın nasıl haksız yere mahkûm edilmiş olduğunu açıklıyordu:

«Benim de dâhil olduğum bir askerî mahkemede, muhakeme edilen iki genç subayın suçsuz olmalarına bakılmayarak, zamanın komünist geçinen bazı kesâniyle tesadüfî surette temâs etmelerinin suç sayılmasına kat'î surette itirâz etmek ihtiyâcını duydum. Fakat benim ve savcı mevkindeki hâkimin muhalefetimize bakılmadı. Hukukçu olmayan âzânın reyile, bu iki genç şiddetli surette cezâlandırıldı.

Dosyayı tetkik ederken bu meseleyi hatırladım. Nazım Hikmet'in de cezâlandırılması aynı mâhiyeti taşıyordu. Kendisinin komünist olarak tanınmış olması ve askerî şahıslarla temâs ve münâsebete girişmiş bulunması, ortada suç teşkil eden ve cezâyâ mevzu olan bir fiil ve hareket olmadığı hâlde, kendisine bir (isyân tahrikçisi) damgası vurulmasına ve çok ağır, belki hayatiyle ödeyeceği bir cezânın verilmesine sebeb olmuştur.»

Eski askerî hâkim (kanunsuz suç ve suçsuz ce-

zâ» olmayacağını hatırlattıktan sonra, Nazım'ın durumuna şöyle değiniyordu:

«Şimdi, Nazım Hikmet'in hareket tarzının kanunda yazılı bir suç vasfını haiz olmadığı anlaşılınca, şu nokta meydana çıkıyor ki, alınan emre uyularak cezâ hukuku esasları ve mevzu kanunlar ihmâle uğratılmış ve askerî cezâ kanununun 94. maddesi, hüküm verilip bittikten sonra, kanuna ilâve edilmiştir. Bu madde, isyâna tahrik edenlere verilecek cezâyı tâyin eder. Demek ki, hüküm verildikten sonra Nazım'ın esas fiil ve hareketi gözönüne alınmış ve mevzuâtın da bunlara cezâ vermediği anlaşılmış ve kendilerine böyle suçlar isnâd edilenlerin ondan sonra cezâsız kalmamalarını temin için hemen bir kanun teklifi yapılmıştır.

Bununla beraber 3719 numaralı kanunla değişen Askerî Ceza Kanununun 148 inci maddesine göre, böyle suçlulara verilecek azamî cezâ da beş senedir.»

Eski askerî hâkim ve avukat Selâmi Helvacıoğlu şu sonuca varıyordu:

«Yukarda kaydedildiği üzere yapılan isnâd doğru bile olsa, işlendiği zamanda suç sayılmamış bir fiil ve hareketten ötürü Nazım Hikmet'e hiç bir cezâ tâyinine mahal yoktu. İşlendikten sonra tedvin edilen kanunda tâyin edilen cezâ ise, hükmolunan cezâya nisbetle çok hafiftir...»

Askerî mahkemenin niteliği de Nazım Hikmet olayı üzerine incelenmeye başlanmıştı. Bir Hukukçu'nun belirttiği gibi (12 Eylül 1949 Vatan) Askerî mahkemeler bir ihtisas elemanı ile iki askerî âzâdan teşekkül eder. İhtisas elemanı askerî adlî yargıçtır, yani hukukçudur. Askerî âzâlar da, muhakeme edilecek sanığın rütbesine göre ordu mensup-

ları arasından tâyin edilen gedikli erbaş, subay veya üst subaylardan ibârettir. Yâni bir sanık hakkında hüküm veren unsurdan birisi hukukçu, diğer ikisi de askerdir. Askerî mahkemenin bünyesinde bir hukukçu bulunmakla beraber, onun mütalâa ve kararları bazı hâllerde hiç bir kıymet taşımamaktadır. Netekim bir konuda Askerî Yagıtay Birinci Cezâ Dairesinden çıkan bir kararda 4 kişi, 30 ar yıl, 3 kişi onar yıl hapse mahkûm edilmişlerdir. Bu kararı veren Askerî Yargıtay Cezâ Dâiresi bir başkan ve 4 üyeden teşekkül eder. Başkan ve iki üye askerî âzâdır. Diğer iki üye de adlî âzâdır. Adlî üyelerden Hukuk albay K. Rona ile hukuk generali Ş. Örs, *hukukî bir cihet meselesinde iki askerî üye ile yine* asker olan başkanın kararına muhâlif kalmışlardır. Fakat iki muhalife karşı 3 oyla askerlik, hukuku bertaraf edebilmiştir.

«Bir Hukukçu» şu sonuca varmıştır:

«Şu hâle göre, cemiyetin temeli olan hukukun ve âdâletin «ben tecrim edemem» (Ben cürüm işlediğini kabul edemem) dediği bir hâdiseyi, askerî mahkeme «Ben tecrim ederim» (ben cürüm işlediğini kabul eder ve cezâya çarptırırım) diyebilmektedir ki, bugünün şartları içinde yaşama hakkı olan bir hukuk devleti için bu netice cidden korkunçtur.»

Nazım Hikmet'in haksızlığa uğraması olayı dünya ölçüsünde bir kurtarma hareketinin gelişmesine yol açmıştı. Bu maksatla Nazım Hikmet'i Kurtarma ve Eserlerini Yayma Komitesi kurulmuştu (Eylül 1949). Konunun dünya kamuoyunu meşgul etmeye başlaması, bazı ithamları ve suçlamaları dâvet etti. Ahmet Emin Yalman, kendisine yönetilen tenkitlere verdiği cevapta, öncelikle şunu belirtiyordu:

«Nazım Hikmet meselesinin dünya efkârına aksetmemesine imkân yoktu. Biz, böyle bir meselede ön ayak olmayı yabancılara bırakmayarak, ilk adımı bir âile meselemiz diye bizzât attığımızdan dolayı ancak iftihar duyarız.» (Vatan, 20 Ekim 1949).

Esas konu «Anayasamızın hükümlerine; kanunlarımızın ruhuna aykırı olarak, hiç de suç mukâbili bulunmayan Nazım Hikmet'in çarpıldığı ölçüsüz cezâdır. Tek parti devrinde, iki ayrı askerî mahkeme, sırf ihtiyâtî bir tedbir mâhiyetinde kendisini otuz yıl hapse mahkûm etmişlerdir, ve bunun 12 yılı tamamlanmış bulunmaktadır.» (A. E. Yalman, Vatan, 20 Ekim 49).

Gerçekten de «Aşağı yukarı 12 senedenberi, memleket sahnesinde bir «Nazım Hikmet» meselesi vardır. Bu mevzuu örten esrar perdesi, şimdiye kadar bir türlü açılamamıştır. Gerçi kendisinin, hapishânelerden birinde yatmakta olduğu bilinmektedir. Fakat suçu nedir? Bu suçun delilleri neden ibârettir? Kesilen ceza miktarı ne kadardır? Kendisini muhâkeme eden mercî hangisidir? Bütün bu suallerin cevapları, bir kısım vatandaşlarca hâlâ malûm bulunmamaktadır.» (Mehmet Ali Sebük, avukat, Vatan 11 Aralık 949)

Mehmet Ali Sebük, bu gerçeği ve önemli soruları böylece sıraladıktan sonra, şu açıklamayı yaptı:

«Uzun zamandanberi, memleketimizin umumî efkârını meşgul eden bu «hukukî hâdiseyi», esaslı şekilde tetkike koyuldum. Katileşmiş olan mahkûmiyete âit dosyaları inceden inceye tetkik ederken, şu suallerin cevaplarını bulmaya uğraştım:

Nazım Hikmet'e isnad edilen ve sâbit görülen cürümler nelerdir?

Bu cürümlerin unsurları ve delilleri neden ibârettir?

Cürümler, Cezâ kanunlarının hangi maddelerine uygun görülmüştür?

Sâbit olan cürümlerle bu kanun maddelerinin arasındaki alâka ve münâsebet derecesi nedir?

Bu arada bahis konusu fiilleri işlediği ileri sürülen Nazım Hikmet'in psikolojisi üzerinde de bir müddet durdum. Zira kriminolojide, mücrim sanılan insan, sâbit görülen cürümlerden daha mühim bir unsurdur. Ve onun da üzerinde durulması gereklidir.

Bütün bunları ve bilhassa 28 sene ağır hapis cezâsiyle neticelenen hükûmde tesiri ve rolü bulunan bilcümle hukukî unsurları tetkik mecburiyetinde kaldım.» (a. g. m.)

Bir seri makale ile konuyu bilim açısından ve Temyiz Mahkemesinden geçen «şeref dolu meslek hayatı»nın kendisine öğrettiği mahkeme kararları tetkik sanatı sonunda şunları açıkladı:

«Deliller, itirâf, şahâdet ve maddî delâil olmak üzere üç grupta hülâsâ edilebilir. Temyiz Mahkememesi, verilmiş olan nihaî kararları sübût noktasından tetkik ederken, evvelâ bu üç nevi delilin mevcut olup olmadığına bakar... Nazım Hikmet aleyhinde sâdir olan bu iki Askerî Mahkem kararında, bu üç delilden hangisinin mevcut olnuğunu araştıralım:

İTİRÂF MEVCUT DEĞİLDİR. Nazım Hikmet, hazırlık, ilk ve son tahkikatta herhangi bir itirâfta bulunmamış, bilâkis kendisine isnâd edilen sözleri, tahkikâtın her derecesinde inkâr eylemiştir. Hâdise, maddî delillerden de mahrum bulunmaktadır. Geriye şahâdet kaldı.

Şâhitler, kriminolojide, gören ve işiten olmak

üzere ikiye ayrılır. Birinci kategoriye dâhil olanlar, vakaya doğrudan doğruya ıttılâ kesbedenlerdir. İkincilerin vakaya ıttılâı bilvâsıtadır. Bunlar hâdiseyi görmediği ve doğrudan doğruya işitmediği hâlde, başkasından naklen duyan kimselerdir.

Nazım Hikmet'in davâlarında, bu mânada bir şahâdet de yoktur. O hâlde, bu iki mahkeme neye istinâden bu suçları sâbit görmüş ve 28 sene ağır hapis cezası vermiştir?

Bu mahkemeler, aynı hâdisede suçlu olarak sorguya çekilen ve aynı fiilden dolayı mahkûm edilen birer askerî şahsın ifâdesine dayanmıştır.

Filhakika Harp Okulu Mahkemesi, bir askerî talebenin, ve Donanma Komutanlığı Mahkemesi de bir gediklinin, Nazım Hikmet'e atfen söylediği sözleri delil saymıştır. Bu iki askerî şahıs, ilk tahkikatta verdikleri ifâdede, Nazım Hikmet ile görüştüklerini ve onun kendilerine bazı sözler söylediğini beyân etmişlerdir.

Fakat bu iki görüşmenin Cenabı Haktan başka şâhidi yoktur. İşte, mahkemelerce, bu sözlerin Nazım Hikmet tarafından sarfedildiği keyfiyeti kabul edilmiştir.

Şahâdetin bir vasfı da bîtaraflıktır. İfâdesi, sübût sebebi, olarak kullanılacak şâhidin, hâdise ve taraflarla alâkası bulunmamak icâb eder.

Halbuki bu askerî şahıstan her ikisi de, Nazım Hikmet'le birlikte askerî isyâna teşvikten ithâm ve mahkûm edilmişlerdir. Temyiz Mahkemesinin içtihâtlarına iktirân eden bir prensip vardır. Aynı hâdiseden suçlu sıfatıyla sorguya çekilen ve haklarında âmma dâvâsı açılan kimselerin yekdiğeri aleyhinneki beyânâtı muteber değildir. Böyle sözler, karşı tarafa suç atıf ve isnâdı mâhiyetinden ileri gidemez.

Kaldı ki, bu iki şahıs da, hâkim huzuruna çıktıkları zaman, ilk tahkikattaki ifadelerinden rücû etmiş ve Nazım Hikmet'in kendilerine bu tarzda şeyler söylemediğini açıklamışlardır.

Nazım Hikmet'e atfedilen ve mahkemelerce delil olarak kullanılan bu sözler neden ibârettir?»

Mehmet Ali Sebük, olayı kısaca anlattıktan sonra, bizim sayfa 152'de naklettiğimiz sözlerini aynen iktibâs ettikten, Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesindeki mahkûmiyete sebeb sayılan sözleri naklettikten sonra, şu sonuca varıyor:

«Nazım Hikmet'in bahis mevzuu askerî şahıslar önündeki bu sözleri sarfettiği hakkında hiç bir kanunî delil ve emâre mevcut değildir. Buna rağmen, askerî mahkemeler, duruşmada red ve inkâr edilen bu ifâdelere dayanarak, Nazım Hikmet'i 28 sene ağır hapis cezasına mahkûm etmiştir.

Şu hâle nazaran, her iki askerî mahkemenin kararı, kanunî delillerden mahrum bulunmaktadır.

Bu hükmü vermiş olan askerî mahkemelerin beşer azasından dördü, hukuk tahsili yapmamış ve hâkimlik evsâfını hâiz olmayan ordu subaylarından mürekkeptir. Bu hükûmlere iştirâk etmiş olan zevât, kat'î mâhiyet ifâde etmeyen bu sözleri delil diye kabul ederken, acabâ şüphe ile sarsılmadılar mı? Hukukî ve kat'î bir mâhiyet arzetmeyen böyle bir delil önünde tereddüde ve hattâ vicdanî endişeye kapılmamak imkânı mevcut değildir.

Zirâ bir delilin kuvvet ve kıymeti hakkında, vicdânlarda ciddî tereddüd hâsıl olduğu zaman, ortada şüphe var demektir. Şüphe ise mücrimiyetin değil, mâsûmiyetin delilidir.» (Vatan, 18 kasım 1949).

Avukat Mehmet Ali Sebük, bununla yetinmemiş, gerçeğin ortaya çıkması için tarafsız bir adâletçi,

bir hukukçu, bir uzman olarak «Nazım Hikmet'e ait fiillerin suç unsurları»nı da (Vatan 23 kasım 1949) incelemiştir.

Değerli hukukçu «Bu sözlerin, Nâzım Hikmet tarafından aynen söylenmiş olduğunu bir ân için kabul» ederek konuyu bu açıdan da incelemiştir. Ve derhal şu soru zihnine takılmıştır:

«Bu sözler, mahiyeti itibâriyle, Askerî Cezâ Kanununun şümûlüne dâir suçlardan birinin mevzuunu teşkil edebilir mi?»

Askerî mahkemelerin, Nazım'a mâl edilen sözleri Askerî Ceza Kanununun 94. maddesine aykırı birer suç saydıkları gerçeğine bakarak, yukarıdaki soruyu hukuk açısından incelemiştir.

Ne diyor 94. Madde?

Mehmet Ali Sebük, şöyle belirtiyor:

«Bu maddeye göre, birden ziyâde askerî şahısları, hep birlikte âmire veya üste karşı itaatsizliğe sevkeden, isyân muharriki addedilir.»

Demek ki, bu maddedeki suç unsurlarının meydâna gelebilmesi için, birden ziyâde askerî şahısların hep birlikte üste karşı tahrik edilmiş olması gerekir.

Halbuki, Harp Okulu Mahkemesi kararında belirtildiği gibi, bahis mevzuu sözler, tek bir Harbiye Okulu talebesine, Donanma Komutanlığı mahkemesi tarafından kabul edildiği vechile de, bir başgedikliye hitâben söylenmiştir.

Bu maddedeki suç unsurlarının tekevvün edebilmesi için, her iki mahkeme kararında, en aşağı iki kişiye hitâben söylenmiş olmasının sübûtu lâzımdı.

Demek ki, her şeyden evvel, hâdisede, birden ziyade askerî şahıs mevcut değildir.»»

Sebük, suça uygun olduğu kararlarda belirtilen maddeyi incelerken şu gerçeği de açıklamaktadır:

«Bundan maada; birden ziyade askerî şahısların hep birlikte tahrike hedef olması da gerekmektedir.»

Ve avukat Sebük, hemen hükmünü açıklamaktadır:

«Hâdisede bu unsur da tamam sayılamaz.»

Sonra da geriye kalan ihtimâli eleştirmektedir:

«En nihâyet, meydana, âmir ve üstlerin mevcûdiyeti lâzımdır. Burada, ne tahrik edilen birden ziyâde asker, ne de, aleyhine tahrik vuku bulan âmir ve üst mevcuttur.»

Bu eleştiriden sonra şu genel yargıda bulunmaktadır:

«Şu hâlde, her iki mahkeme kararında zikri geçen sözlerin, 94. madde unsurlarıyla alâka ve münâsebeti yoktur. Böyle olunca da, hâdisede tatbik edilen kanun maddesinin cürüm unsurları tamam değildir.»

Eski temyizci, avukat Sebük, bunları inceledikten sonra «suçun» manevî unsuru olan kasit» üzerinde de durulmak gerektiğini, bir ceza hukukçusu olarak hatırlatmakta ve şöyle demektedir:

«Nazım Hikmet'in askerî isyâna tahrik kasıt ve niyeti güttüğü hakkında da her hangi bir delil gösterilmemiştir.»

O hâlde geriye ne kalmıştır?

Sebük'e göre; «cürüm, kanuna muhâlefettir.»

Ve Mehmet Ali Sebük, cezâ hukukçusu olarak yetki ile şunları açıklamaktadır:

«Cezâ kanunları, cürüm sayılan fiilleri açıklamış ve göstermiştir. Ayrıca da, kanunun sarih olarak cürüm saymadığı bir fiil için kimseye cezâ ve-

rilemeyeceğini söylemiştir. Bunu, Roma Hukukunun ayakta duran bir sözü ile ve kısaca tebarüz ettirmek mümkündür: **«Mullum Crimen Sine lege.»**

Yâni, kanunsuz cürüm olmaz.

Gerçi, Askerî Mahkemeler, bu sözleri, 94. maddeye dâhil birer suç saymışlardır. Fakat yukarıda da belirttiğimiz veçhile, bahis mevzuu sözlerin, Askerî Cezâ Kanununda mevcut herhangi bir madde ile alâkası bulunmamak icâb eder. «Kanunsuz cürüm olmaz» prensibine muhâlefet edilmiştir.

Mehmet Ali Sebük, kesilen cezâların, her türlü şüpheden âzâde olması gereğine değindikten verilen kararların gerekçesi bulunmak zorunluğunu da hatırlattıktan sonra, şu görüşünü belirtmektedir: Gerekçedeki, «Nazım Hikmet'in ordu içerisinde sosyalizm esaslarının yayılması ve binnetice bir ihtilâl hareketi ile memleketin komünist devlet şekline müntehi olması için ordu dahilinde komünizmin ne suretle yayılacağı hakkında direktiflerini...» diye başlayan bölümü aktararak şu gerçeği hatırlatmaktadır:

«Nazım Hikmet, askerleri âmirlerine karşı isyâna tahrikten mahkûm edilmiştir. Onun ordu içinde bir ihtilâl vücûde getireceğine ve yukarıda beyân edilen hareketleri yapacağına dâir ne bir ihbâr, ve ne de iddiâ mevcuttur. Duruşmanın mevzuunu teşkil etmemiş olan bu kabil vâkıaların, esbâbı mûcibe yerinde sıralanmış olması sebepleri bir türlü anlaşılamamıştır.»

Aynı makalede şu gerçek de açıklanmıştı:

«Hâdise tarihinde, orduda komünistlik propagandası yapmak ve bu iş için cemiyet tteşkil etmek, suç değildi. Bu gibi fiiller, o vakitlerde cezâ tehdidi altına alınmamıştı. Kaldı ki, bir fiil, hem askerî is-

yâna tahrik, hem de komünistlik propagandası mâhiyetinde telâkki edilemez. Bunun aksini kabul etmek, bir koyundan iki post çıkarmak olur.»

Aynı gerekçenin alt yanını da eleştirmiş, «Nazım Hikmet'in, orduda bir ihtilâl ve inhilâli istihdâf eden fiillerinden» söz eden bölümü ele almış ve şu sonuca varmıştır:

«Halbuki, böyle bir fiile tasaddî ettiği hakkında ne bir ihbâr, ne de bir iddiâ mevcuttur. Bundan başka aynı kararda, hizmet emirlerinin ifâ edilmemesinden ve âmir ve üstlere karşı fiilen taarruza müncer olan fiilden bahsedilmiştir. Halbuki, hâdisede, ifâ edilmeyen hizmet mevcut olmadığı gibi üstlere taarruza müncer olan fiil de yoktur.»

Peki, geriye ne kalmıştır?

Hukukçu ona da cevap vermiştir:

«Nazım aleyhinde toplanan yegâna delil, iki askerî şahsa hitaben söylediği sözlerden ibârettir. Bu sözlerin dahi, onun tarafından, iddiâ edildiği şekilde sarfedildiğine dair kat'î delil tahassül etmemiştir. Askerî Mahkeme, bu sözlerin, ne suretle orduda bir ihtilâl ve inhilâli istihdâf eden fiil mahiyetinde olduğunu bildirmemiştr.»

Ya Donanma Komutanlığı?

Mehmet Ali Sebük'ün kanaati kesindir:

«Donanma Komutanlığı askerî mahkemesi de, bahsi geçen sözlerle donanmanın inhilâl ve ihtilâle mâruz bulunduğunu kabul etmişse de, bunun müstenidâtını göstermemiştir.»

Ve eleştirmeci şu sonuca varmıştır:

«Şu izâhâtımla, Nazım Hikmet'e atfedilen sözlerin, Askerî Cezâ Kanununun şümûlü içinde bir suç teşkil etmediği ve bilhassa 94. maddenin unsurlarını taşımadığı yolundaki kanaatimi belirtmiş oluyo-

rum. Ayni sözler, komünistlik propagandası mâhiyetinde de telâkki edilemez. Zirâ fiilin ikâı tarihinde, böyle bir suç mevcut değildi.»

O hâlde Nazım Hikmet nasıl mahkûm edilmiştir? Bu soruyu hukukçu, eleştirici şöyle cevaplandırmıştır:

«Kanunsuz cürüm olmaz prensibine aykırı hareket edilmiş ve kanaatimce Nazım Hikmet'e, kanunda sarih olarak suç sayılmayan bir sözden dolayı 28 sene ağır hapis cezâsı verilmiştir.» (23 Kasım 1949, Vatan).

Bu cezânın son derece ağır olduğu da bir gerçektir. Netekim aynı eleştirici (Mehmet Ali Sebük) asgarî cezâ ile azamî cezâ arasındaki miktarın verilmesinde hâkime tanılan takdir hakkının mutlaka bir gerekçesi olmak gerektiğini de hatırlatmakta ve şöyle demektedir (5 Aralık 949 Vatan):

«Nazım Hikmet, askeri isyâna tahrikten mahkûm edilmiştir. Askerî Cezâ Kanununda bu suçun asgarî cezası 5 ve azamî cezası da 20 senedir. Cezânın bu iki haddi arasında takdir selâhiyetini kullanmak, hâkimlerin hakkıdır. Ancak, kıl ucu, asgarî haddi aşan hâkim, bunun mucib sebeplerini de göstermeğe mecburdur. Bunu göstermeyen hâkimin verdiği karar, Temyiz Mahkemesi tarafından derhal bozulmağa mahkûmdur.

Demek ki, gerek kanun ve gerek müstakar içtihât, hâkimleri en küçük hâd üzerinde tutmuş ve onları âdeta bu hâdde bağlamıştır.

Şu hâle nazaran; hiç bir hâkim, kanunî ve makbul sebep göstermeksizin, iki hâd arasında, keyfi bir surette cezâ tâyin edemez. Bundan maada, gösterilecek arttırıcı sebebin, dâvânın esası ve mevzuu ile alâkası bulunmak gerekir. Aksi takdirde, yapılan

arttırmalar keyfî ve gayri kanunî olur.»

Bilgi ile yapılan bu eleştiriden sonra Sebük şu na değinmiştir:

«Nazım Hikmet'e tatbik edilen maddedeki cezanın asgarî haddi, 5 sene ağır hapistir. Bu fiil sâbit olsa ve suç unsurları dahi tamam bulunsa, verilecek cezâ miktarı 5 senedir. İki fiil de sâbit sayıldığına göre; içtimaan tâyin olunacak cezâ 8 sene 4 aydır. İşte; tatbik edilen maddedeki normal cezâ, bundan ibârettir.»

Pekiy, nasıl oldu da Nazım Hikmet'e 15 — 20 ve ikı suçun içtimaı sonu 28 yıl 4 ay gibi çok ağır bir cezâ tâyin edildi, nasıl oldu bu?

Sebük, Harp Okulu Askerî mahkemesinin verdiği gerekçeli karardaki bendi aynen aldıktan sonra şu sonuca varmaktadır :

«Nazım Hikmet'in, vaktile komünistlik propagandasından sivil mahkemelerce mahkûmiyete uğraması, bu dâvâyı ve verilecek cezâ miktarını alâkadar edemez. Zirâ o tarihte askerî şahıslar arasında bu kabil propagandalar yapmak, cezâ tehdidi altına alınmamıştı. Askerî Cezâ Kanunu nazarında suç olmayan bir hâdise, cezânın arttırıcı sebepleri arasında zikredilemez.

Bundan başka, Askerî Mahkemeler, Nazım Hikmet'i, askerleri, üste karşı isyâna tahrikten mahkûm etmiştir. Komünistlik propagandası yapmaktan dolayı, adlî âmir tarafından takibat yapılmadığı gibi böyle bir dâvâ da açılmamıştır. Duruşma ve dâvâ mevzuu olmayan bir fiil veya söz cezanın arttırılmasında takdirî sebep olarak istimâl edilemez.»

Mehmet Ali Sebük, her hukukçunun bilmesi ve inanması gereken bir hukuk kuralını da hatırlatmıştır:

«İnfâz olunmuş eski mahkûmiyetle, yeni suçlar için tekerrüre esas olur. Fakat sivil mahkemelerden verilmiş olan ve komünistlik propagandasını alâkadar eden mahkûmiyet kararları, askerî adâlet huzurunda cereyân eden bu dâvâda tekerrüre de zemin olamaz.»

Ve şu kesin inancını belirtmiştir:

«Bir şahsa hitâben söylenildiği kabul edilen bir sözün, ne suretle orduyu ihtilâl ve inhilâle maruz bırakacağı kararda gösterilmemiş olduğundan, dâvâ ve duruşma mevzuu bulunmayan bu vâkıalar da cezânın arttırıcı sebebini teşkil edemez.»

Mehmet Ali Sebük Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesinin kararındaki gerekçeyi de yeniden hatırlattıktan sonra, şu benzerliği işâret etmektedir:

«Kararın bu kısmı, Harbiye Okulu Askerî Mahkemesinin gösterdiği takdiri arttırma sebeplerinin hemen hemen aynıdır.»

Acaba, Nazım'ın komünist propagandacısı olması gibi siyasî ve ilmî yönü olan bir konuda askerî mahkemeler karar verme yetkisini hâiz midirler ki, bu kararda Nazım'ın siyasi fikirleri, mâzisi ve yayınları, «pek âşikâr surette komünist propagandacısı olduğu» ileri sürülmüştür?

Ceza hukukçusu Sebük'ün bu konudaki kanısı aynen şöyledir:

«Bu kanaata varmak, bu hususta cezâ tâyin etmek, askerî mahkemelerin salâhiyeti dışındadır. Zira, bu gibi fiillerden dolayı o sıralarda, Askerî Cezâ mevzuâtında müeyyide mevcut değildi. Suç olmayan bu gibi sözleri, kararda bahis mevzuu ederek arttırıcı sebepler arasına katmak, mümkün değildir. (a. g. m.)

Eleştirici hukuk açısından çok önemli bir sonucu çok açık bir şekilde belirtmeyi gerekli bulmuştur:

«Her iki mahkemenin esbâbı mucibesi okunduğu zaman, Nazım Hikmet'in komünistlik propagandasından dolayı mahkûm olduğu kanaati uyanmaktadır. Halbuki tatbik edilen maddeye göre; bu kanaatin yerinde bulunmadığı anlaşılıyor. Şu hâlde, suç olmayan bir vâkıa, her iki kararda cezanın arttırıcı sebebi olarak gösterilmiş ve mahkûmiyet miktarı 28 seneye (4 ayı da var - K. S.) çıkarılmıştır.»

Mahkemelerin gerekçeli kararlarındaki bir deyim de, titiz ve dikkatli, kanuna bağlı, türkçeye vâkıf hukukçuların elbette gözüne çarpacaktı, bu ifâde şuydu:

«Yapılmak istenen suçun kastındaki redâet ve ağırlık...»

Mehmet Ali Sebük de, bu deyimdeki çelişkiye önemle parmak basmış ve şu eleştiriyi yapmıştır:

«Yapılmak istenen suç» tâbiriyle, böyle bir şeyin henüz vuku bulmadığı ve bunun mahkemece de kabul edildiği anlaşılmaktadır. Henüz yapılmayan bir suçun kastında redâet ve ağırlık, ne suretle mümkün olur? noktası da aydınlanmamıştır.

Hiç; değilse teşebbüs derecesinde kalmış bir suçun kastındaki redaetten ve onun ağırlığından bahsedilebilir. Fakat mevcut olmayan ve işlenmediği kabul edilen bir suçun veya fiilin bu vasıfları, arttırıcı sebeplerden mâdût sayılamaz.»

Bu incelemeden yazar şu sonucu çıkarmıştır:

«Demek ki (5 seneden ibâret olan bu fiillere olan cezaların 15 ve 20 seneye çıkarılması işinde de açık ve hukukî hatâlar mevcuttur. Ve Nazım Hikmet'in elân (1949 aralığında) hapishânede yatması da, bu takdir[illegible] arttırma hâdisesinden ileri gelmiştir.»

Cezâlarda, arttırıcı sebepler bulunduğu gibi hafifletici sebepler de bulunabilir. Ve Hâkimler kararlarını verirlerken hem arttırıcı, hem de hafifletici nedenleri araştırmakla görvlidirler. Acaba Nazım Hikmeti 28 yıl 4 ay ağır hapse mahkûm eden ve yapıldığı kabul edilen suçta hiç bir azaltıcı, hafifletici neden olmamış mıdır?

En çok altı ay ceza!..

Mehmet Ali Sebük, konuyu bir de bu açıdan incelemiştir (Vatan, 12 aralık 1949) ve düşünce ve karar sitemi şöyle bir gelişme göstermiştir :

«Askerî Ceza Kanunu, itaatsizliğe tahrik fiili az vahim olduğu takdirde, cezanın altı aya indirileceğini söylemiştir. Bu kanunî, tahfif sebebidir. Nazara alınması, hâkimin takdirine bağlı değildir.

Filhakika; Nazım Hikmet'in fiili, ayrı zamanlarda iki askerî şahsa hitaben söylediği bazı sözlerden ibarettir. Bir askerî mektep talebesi kendisinin evine misafir olarak gelmiş, karşı karşıya konuşulmuş. Başka bir de gedikli ile görüşülmüş. Her iki fiil de sözden ibaret kalmış. Bu iki askerî şahıs, âmir ve üstlerine karşı hiç bir harekette bulunmamış...

Bu vaziyet karşısında bahis mevzuu fiillerin «az vahim» olduğu güneş gibi aşikârdır. Nitekim birlikte itham edilmiş olan bazı askerî şahıslar hakkında bu azaltıcı hüküm tatbik edilmiş ve cezaları da 6'şar aya indirilmiştir.

Demek ki, Nazım Hikmet'in fiilleri kat'î surette sabit olsa ve suç unsurları da tekevvün etse, Askerî ceza kanununun emri dairesinde kendisine ancak 6 ay hapis cezası vermek gerekirdi. Mevcut kanunlara ve işlendiği kabul edilen hadisenin mahiyetine göre;

her fiil için kendisine bundan fazla ceza vermek mümkün değildir. Fakat askerî mahkemeler, işi tam aksine mütalâa etmiş ve hadisede şiddet sebebi kabul etmek suretiyle ceza miktarını 28 seneye çıkarmıştır.»

Sonra eleştirici, Nazım Hikmet'in iki ayrı suç işleyip işlemediği konusunu da tartışmış, ayrı ayrı zamanlarda iki askerî şahsa söylediği sözlerin birbirinden müstakil suç olarak sayılmaması gerekrektiğini, Temyiz içtihatlarına dayanarak ileri sürmüştür. Sebük, bu fikir akışıyla şu sonuca varmaktadır:

«Nazım Hikmet'in hareketinde, iki ayrı suç olmayıp, tek bir fiil mevcuttur. Bu vaziyet karşısında, artırıcı ve azaltıcı sebeplerden uzak olarak kendisine ancak 5 sene 10 ay ceza vermek icabederdi. Halbuki, askerî mahkemeler, bu sözleri müstakil birer suç saymış ve şiddet sebebi de kabul etmek suretiyle ceza miktarını 28 seneye çıkarmıştır.»

O halde, kolayca denebilr ki, Nazım Hikmet'e verilen ceza ile, Nazım Hikmet'e yükletilen suç arasında adil bir nisbet yoktur. Mehmet Ali Sebük, makalesini şöyle sonuçlandırmıştır:

«Bir tarafta suç sayılan ve hiç bir menfî neticeye kapı açmıyan bir çift söz, diğer yanda, iki insan öldürene tatbik edilmesi icap eden bir ceza...»

Önce mahkûm edip sonra kanun çıkarıyorlar!..

Mehmet Ali Sebük, Nazım Hikmet'in daha önce Askerî Ceza Kanununun 148. maddesinin değiştirilmesi ile ilgili müraatında yer alan görüşleri haklı bubulan bir makale daha yazmıştır. Sebük, bunda tadil gerekçesi üzerinde durmuş, (Vatan, 20 Aralık 1949) ve şunu belirtmiştir:

Gerekçede «komünistlik propagandası yapan, henüz kemale gelmemiş bir kaç askerî talebe ile erbaşlardan» bahsedilmiştir. Ayrıca «ordu içinde yapılmak istenen bu kabil hareketlerin failleri hakkında icap eden kanunî takibatın yapıldığı ve kendilerinin şiddetle tenkil edildiği» ilâve olunmuştur.

Nazım Hikmet, bu kanun lâyihasının hazırlandığından bir buçuk sene evvel, yani 1938 senesinde makhûm edilmiştir. Bu vaziyet karşısında, bahsi geçen mahkûmiyet hadisesinin kendisine ve birlikte muhakeme edildiği askerî şahıslara ait olduğu açıkça görülmektedir.

Yine bu lâyihada «bu gibi propagandalar hakkında askerî ceza mevzuatında daha sarih ve maksadı temine kâfi, hükümler vaz'ı zaruret haline geldiği belirtilmiştir.

Demek ki, Askerî Ceza Kanununda böyle fiillerin karşılığı olan herhangi bir maddenin mevcut olmadığı göz önünde bulundurularak, yeni bir kanun hazırlamak zarureti duyulmuştur.

Anlaşılıyor ve inkârı mümkün olmuyor ki, yukarıda bahsi geçen kanunun esbabı mucibe lâyihasında, ordu içinde komünistlik propagandası yapanlar hakkında sarih hüküm mevcut olmadığından, Nazım Hikmet ile diğerlerinin, 94. madde mucibince askerî şahısları âmire karşı itaatsizliğe tahrik fiilinden dolayı mahkûm edilerek şiddetle cezalandırıldıkları zımnen kabul edilmiştir.» (a.g.m.)

Sebük, gayet haklı olarak şu sonuca varmıştır:

«Şu esbabı mucibe Nazım Hikmet'e isnad edilen suçun, askerî isyana tahrik değil, komünistlik propagandası olduğunu göstermektedir. Ve Askerî Ceza Kanunu'nda bunun için sarih hüküm mevcut olma-

dığından, kıyasen 94. maddenin tatbik edildiği bildirilmektedir.» ,

Oysa gayet iyi bilinir ki, «Ceza hukukunda, kıyas, cari değildir, işlendiği zamanın kanuna göre, cürüm sayılmayan fiilden dolayı kimseye ceza verilemez.»

Mehmet Ali Sebük, bu tadil tasarısı gerekçesinin ışığında şöyle bir işlemin yapılması zorunluluğunu cesaretle ortaya koymuştur:

«Bu adlî hatadaki ağırlık, onnu 1939 senesinden beri resmen malûm olmasındadır. Filhakika, Millî Müdafaa Bakanlığının hazırladığı o kanun lâyihasının esbabı mucibbesince, komünist propagandası yapanların (yani (Nazım Hikmet'in) askerî adalet tarafından ağır ve şiddetli cezalarla tenkil edildikleri yazılı idi. Bir satır aşağıda da bu gibi fiiller için askerî ceza kanununda sarih müeyyide olmadığından Türk Ceza Kanunundaki iki maddenin aynen alınması isteniyordu. Bu hal, Nazım Hikmet'in, suç sayılmayan bir fiilden dolayı mahkûm edildiğini hükümet resmen açıklıyordu.»

O halde «bahis mevzuu lâyihanın Büyük Millet Meclisi tarafından kabulünü müteakıp, hükûmetin derhal harekete geçmesi ve suçsuz olan, Nazım Hikmet'in tahliyesini sağlaması icap ederdi. O zamanki hükûmet, bu nokta üzerinde durmamış olduğundan; bu müthiş adlî hata, bugüne kadar sürüp gitmiştir.»

Mehmet Ali Sebük, yazısını şu açık itirafla sona erdirmiştir :

«20 senelik meslek hayatımda, sayısız adlî hataya tesadüf etim. Fakat bunun gibi açık ve bu kadar uzun müddet sürmüş olanına rastgelmemiş olduğumu itiraf etmeliyim.» (a.g.m.)

Adlî tıp raporuna rağmen, Nazım, tahliye edilmiyordu!.

Gerçekten de meşhur Yüzbaşı Dreyfüs bile «vatan hiyaneti suçundan mahkûm edildiği ve aleyhinde, doğru yanlış maddî deliller de mevcut olduğu halde, 4 sene gibi kısa bir zaman içinde, haksızlığın mevcudiyeti anlaşılmış ve adalet yerine getirilmiştir. Nazım Hikmet'e isnad edilen bir çift sözün, hiç bir kanun nazarında suç teşkil etmemesine ve bunların söylendiği hakkında en küçük bir delil de bu bulunmamasına rağmen, o, 12 senedenberi hapishanelerde yatmaktadır. Bu büyük ve müthiş adlî hatanın da, pek yakında telâfi edileceğini görmek, kanunun hâkim olduğu şu aziz topraklarda yaşayan her vatandaşın, en tabiî hakkıdır» (Vatan 28 ocak 1950, Mehmet Ali Sebük). Ama ne yazık ki, yazarın da belirtildiği gibi «Nazım Hikmet'e karşı hiç bir ihtimam ve alâka gösterilmemiştir. Üstelik bu sahada bir haksızlığa dahi uğramıştır. 1938 senesinde ciğerlerinin çürümüş olduğu Cerrahpaşa Hastahanesinin iki raporu ile tesbit ve cezanın infazına fasıla verilmesi gerekeceği hususu, Adlî Tıp Müessesesince işaret edildiği halde, alâkadar makamlar, ilmin bu kat'î emirlerini hiçe sayarak, onu hapishanede tutmakta ısrar göstermişlerdir.

Ciğeri çürüyen vatan hainleri ve baba katilleri dahi, hapishaneden çıkarılmakta ve evlerine gönderilmektedir. Kanunun cezalandırdığı hiç bir suçun faili bulunmayan Nazım Hikmet'in bu hastalığına dahi aldırılmamış, ve kendisi hapishanenin dört duvarı arasında bırakılmıştır.

Bu mevzuda Dreyfüs'ün parlak talihine muka-

bi', Nazım Hikmet'in bahtsızlığını sezmemek mümkün değildir.» (Mehmet Ali Sebük, 28/1/1950).

Galile'den bu yana verilen en ağır ceza Nâzım'ındı.

Nazım Hikmet'in bir adlî hataya kurban gitmesi, benzerleri çok olan bir olay değildi. «Demokrasi ile idare edilen medenî milletlerin hukuk tarihlerini tetkik ettiğimiz zaman, bir çift sözden dolayı, 300 seneden beri, hiç kimseye 28 sene ağır cezası verilmiş olduğuna dair bir kayda rastgelemeyiz. Şurası doğrudur ki, tam 300 sene evvel (1953'ye göre) Papa, Galile'yi, engizisyon mahkemesine vermiş ve onu ebedî kürek cezasına çarptırmıştır. O da «dünya dönüyor» dediği için, mahkûm olmuştur. Fakat artık 300 sene evvelki dinî taassup mevcut olmadığı gibi, bir çift sözden dolayı insanları kürek cezasına çarptıran kanunlar da kalmamıştır.

Demek ki, Nazım Hikmet'in uğradığı ağır ceza ve adlî hatâ, Galile'den beri, hiç bir demokrat memleket vatandaşının başına gelmemiştir.» (Mehmet Ali Sebük, Vatan, 2 Şubat 1950).

Galile'den beri ilk defa Nazım Hikmet'e verilen ceza hakkında karar yetkisini kullanan mahkemenin yapısı da, artık hukukçuları ciddî surette ilgilendirmişti.

Demokrasi ile idare edilen memleketlerde, «adâlet» dağıtmakla mükellef tek bir müessese vardır: Umumî mahkemeler. Böyle yerlerde adâleti söyleyen tek insan mevcuttur: Sivil hâkim.

Bizim memleketimizde çok yazık ki, adâlet parçalanmıştır. Bir tarafta askerî mahkemeler, ordu mensuplarını muhakeme eder, diğer yandan idarî

merciler, devlet memurları hakkında hükümler verir. Umumî mahkemelere, sadece ünvansız ve rütbesiz fertler kalmaktadır.

Askerî ve idarî mahkemeler, yalnız kendi mensuplarını muhakeme ile iktifa etseler yine bir şey değil... Fakat onlar zaman zaman sivil vatandaşlar hakkında da ağır hükümler vermekten geri kalmazlar. Bütün bunlar, normal adâlet müessesesine ve hâkimin salâhiyetine vurulmuş darbelerden başka bir şey değildir.» (Mehmet Ali Sebük, 3 Ocak 1950, Vatan - Askerî adâlet diye bir hukuk şubesi yoktur.)

Adlî hatâlar koleksiyonu

Nitekim Nazım Hikmet de, bu parçalanmış adâlet mekanizması yüzünden ve de sivil olduğu halde askerî iki mahkemede çok ağır cezalara çarptırılmıştı. Nazım Hikmet hakkında karar veren mahkemenin yapısına bir göz atalım:

«Kararı imzalayan 5 azadan 4'ü, hukuk ilmi ile alâka ve münasebeti olmayan askerî şahıslardan ibarettir. İçlerinde yalnız birisi, adlî hâkimdir. Bu azâlardan cümlesi adlî sıfatını taşıyan kumandanın emir, murakabe ve nezareti altındadır. Her şey onun arzu ve iradesine muvafık şekilde cereyan eder.» (a.g.m.)

İşte böyle bir mahkeme, Nazım Hikmet'e, Türk Ceza Kanununa uygunluğunu doğru bulduğu bir suç yüzünden, toplam olarak 35 yıl, sonuç olarak 28 yıl, 4 ay ağır hapis cezası vermiştir.

Acaba bu karar hatadan arınmış, doğru ve yerinde midir?

Mehmet Ali Sebük'ün kanaati açıkça şudur:

«Kriminoloji ilmi bakımından, şimdiye kadar

yapmış olduğum tahlillere göre, bu iki karara, «adlî hatalar kolleksiyonu» demek de mümkündür. Zira ceza hukukunda akla, gelebilen adlî hataların bütün çeşitlerini sinesinde toplamış bulunmaktadır.» (a.g.m.)

Tanınmış hukukçu, durumu kesin olarak bir kez daha şöyle belirtmiştir :

Bu kararlar, kanunî delil ve emareden tamamiyle mahrumdur.

Nazım'ın söylediği iddia edilen sözleri hiç bir bîtaraf kişi duymamıştır.

Nazım Hikmet, iddia edilen sözleri söylemiş bile olsa, bu sözlerin bünyelerinde suç unsuru yoktur. Çünkü bu sözler, dünkü ve bugünkü kanunlar karşısında, hiç bir fiil suç unsurunu taşımamaktadır.

Ortada, iki değil, olsa olsa bir suç olabilir. Bu suça bir tek ceza verilebilir.

Temyiz Mahkemesi, ceza hukuku nazariyelerine muvafık düşmeyen şöyle bir yargıyla kararı onaylamıştır: «Maksadın askerî şahıslara vasıtasız iblâğ ve ifhâmı ile tahrik» suçu tekemmül etmiştir. Şu halde kolayca denebilir ki :

«Askerî Temyiz Mahkemesinin tasdik ilâmında zikri geçen mucip sebeplerin dava ile bir alâka ve münasebeti mevcut değildir.» (a.g.m.)

Çünkü, Askerî Temyizde hukuk nazariyelerini bilebilecek durumda olanlar azınlıktadır. Askerî Temyiz Mahkemesine riyaset eden bir hukukçu değil, harp adamı olan bir komutandır. Temyiz dairelerini teşkil eden azâdan 3'ü de yüksek rütbeli ordu mensuplarıdır. 7 azâdan mürekkep Temyiz Umumî Heyetinde de 4 asker vardır. Demek ki, Askerî Temyiz Mahkemesinde hâkim olan, hukukçuların değil, askerlerin sözleridir.» (a.g.m.)

Nazım'ın affı için dünya hukukçuları da harekete geçiyor

Böylece Türk ve dünya kamuoyu, 1938'den beri bildiği bir adlî hatanın daha uzun süre devamını önlemek için harekete geçti ve Nazım'ın affı için bütün medenî imkânları kullandı Nazım Hikmet de, 8 nisan 1950 cumartesi günü açlık grevine başlayarak adlî hatanın düzeltilmesi yolunda «canını dilekçe pulu gibi kullanarak» kamuoyuna son defa başvurmuştu.

Milletlerarası Demokrat Hukukçular Cemiyeti de, başbakana, adalet bakanına ve diğer yetkili kişilere başvurarak, şunu bildirmişti:

«Bugün, keyfiyetten artık haberdar bulunan dünya kamu oyu, günümüzün en büyük yazarlarından ve en mümtaz düşünürlerinden biri olan bu insanın çektiği eza ve cefa ile ilgilenmektedir.

Onun hayatı tehlikededir. 12 yıl ağır hapisten sonra, Bursa Hapishanesinde zindana atılmış, tecrid edilmiş, hapiste harap olan sağlığının zorunlu kıldığı bakımdan yoksun bırakılmıştır. Vahim anjin dö puatrin krizlerinden ıstırap çekmektedir...

Nazım Hikmet'in hapiste tutulması da, aleyhine hükmolunan mahkûmiyetler kadar kanuna aykırıdır. Bu bakımdan, derhal serbest bırakılmasını sizden istemekle onur duyarız.»

D. N. Pritt (Başkan, Kralın Müşaviri,) Milletvekili

Joe Nordmann (Genel Sekreter Paris Barosu Avukatlarından)

Millet Meclisine müracaat

Bir çok Kurum ve işçi teşekkülleri, uluslararası

dernekler, Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için geniş bir kampanyaya koyulmuşlardı. Yurt içinde ve yurt dışında tanınmış bir çok kurumlar ve kişiler, Nazım Hikmet'in haksız yere hapsedildiğini ve haksız yere cezaevinde tutulduğunu bildiriyorlardı.

Türk hukukçuları da kesin olarak anlamışlardı ki, Nazım Hikmet, yürürlükte olan sivil veya askerî ceza kanunlarından hiç birinde suç sayılmayan bir iki çift sözü yüzünden mahkûm edilmiştir. Nazım Hikmet, kanunlara göre suç sayılan herhangibir fiilin işleyicisi olmamıştır.

Nazım'ın affı için önce Büyük Millet Meclisinden «hususî af» istendi. Avukat Mehmet Ali Sebük'ün giriştiği bu teşebbüs olumlu bir sonuç vermeyince, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye başvurularak, Anayasa'nın 42. maddesindeki yetkisinin kullanılması ricasında bulunuldu.

Bir çok kurum ve kişiler de ayrı ayrı cumhurbaşkanına, başbakana, adalet ve millî savunma bakanlarına başvurarak, hatanın düzeltilmesi ve Nazım'ın serbest bırakılması için yetkilerini kullanmalarını dilediler. Netice alınmadı.

Avukatı, Askerî Temyiz Mahkemesinden tashihi karar isteminde bulundu. Ancak hükümet, bu yollardan yapılacak bir işlemin bazı politik ve idarî çalkantılara yol açacağını düşünerek, konuyu en kestirme yoldan düzeltmeyi uygun gördü ve Meclise, Nazım'ı da kapsayan bir tasarı sundu. Ancak Meclis, Nazım'ın affını istemeyen akımın baskısıyla tasarıyı komisyona havale etti.

Tristan Tzara'nın mektubu

Öte yandan da Avrupada kurulan «Nazım Hik-

met'i Kurtarma ve Eserlerini Yayma Komitesi» ve başkanı bulunan Tristan Tzara başbakana mektup gönderiyor ve Nazım'ın affını istiyordu (6 Kasım 1949). Tzara diyordu ki:

«Söz hürriyetini, sanat büyüklüğünü ve insanlığın en esaslı haklarını söz konusu eden Nazım Hikmet olayının etkisi altında, en ünlü Fransız entellektüelleri, bu büyük şairin kurtarılması için komitemiz tarafından düzenlenen dilekçemizi imzaladılar. Gönderildiği memleketlerde büyük bir etki uyandıran Nazım Hikmet'in eserlerini tanıtmayı kendilerine ikinci bir amaç bilen komitemiz, siyasî veya dinî inançları ne olursa olsun, bütün dünya entellektüellerine müracaat etmiştir. Ve bu insanî ve kültürel vazife için yardımlarını istemiştir.

Müracaatımız hakkettiği ilgiyi çekiyor ve şimdiden geçen sürenin kısalığına rağmen, uluslararası bir çok ünlü kişilerin imzaları dilekçemize eklenmiştir.

Avrupa basınında çıkan haberlerden herhalde öğrendiğiniz gibi, bu dilekçemiz Unesco İcra Komitesi Başkanı sıfatiyle Hindistan'ın Moskova Büyükelçisi Sir S. R.'ye verilmiştir. İmzalayanlar arasında, Türkiye'nin de üye bulunduğu Birleşmiş Milletler Andlaşmasına aykırı düşen, Nazım Hikmet'in haksız yere hapiste bulundurulması, başlıca görevlerinden biri insanın manevî özgürlüklerini savunma olan Unesco'yu yakından ilgilendirir.

Roma'da toplanan ve 27 ulusun temsilcilerini bir araya getiren Barış taraftarları Dünya Komitesi'nde, bu toplantıda bulunan temsilcilerin büyük çoğunluğu barış davasının en ateşli taraftarlarından telâkki edilen Nazım Hikmet'i kurtarma Komitesine katılmıştır.

Türkiye'de ilgili makamlara Nazım Hikmet'in hakkının tanınmasına ve bu büyük dehanın yalnız genç Türk edebî nesline değil, aynı zamanda uluslararası kültüre iade edilmesini isteyen bütün dünya entellektüellerinin bu arzusuna ilgisiz kalmaları bize imkânsız görünüyor.

Başbakan, Nazım Hikmet'in bir an önce serbest bırakılması için size müracaat ediyoruz. Saygılarımızla.»

16 ülkenin 3,5 milyon genci Nazım'ın tahliyesini istiyor!

Uluslararası Öğrenci Birliği de (16 ülkenin 3,5 milyon öğrenciyi içine alan bir örgüttü) yine başbakana müracaat etmiş «Nazım Hikmet'in derhal serbest bırakılması ve gayri kanunî kararın değiştirilmesini» istemişti. Aynı örgüt, bir gün sonra (7 Kasım 1946) başbakana bir telgraf göndermiş, bu defa 60 ulusun öğrencilerinin Nazım Hikmet'in serbest bırakılmasın istemek için bütün dünya entellektüellerinin giriştiği harekete katıldığını bildirmişti.

Avrupa basınına yansıyan haberlere ve kulaktan kulağa dolaşan söylentilere göre, Nazım Hikmet de, Sabahattin Ali gibi öldürülecek ve sonra da muztarip olduğu anjin dö puatrinden öldüğü ileri sürülecekti. İleri Genç Türkler Birliği adındaki ve Paris'te çalışan bir örgüt bu haberi yayıyor ve Nazım'ın affı için daha büyük bir çaba harcıyordu.

Türk basınında gericiler

Ancak Türk basınında gerici yazarlar, Nazım'ın affına çıkıyor ve basında bu konuyu ele alan Vatan

gazetesine ve başyazarına ısrarla çatıyorlardı.

Bedii Faik, her ne kadar «Hemen belirtelim ki, Nazım Hikmet, Üstadın (Ahmet Emin Yalman'ın) iddia ettiği gibi bir senelik bir suçtan dolayı 24 seneye mahkûm edilmişse, bunu hep beraber ortaya dökmek vazifemizdir. Burada tam manasiyle sayın Yalman'ın peşindeyiz» diyorsa da (Tan, 21 ağustos 1949) Nazım'ın bir sözünü değiştirerek şunları ileri sürüyordu:

«Nazım Hikmet'in vatana bağlılık olarak ele aldığı «dil» sayın Yalman'ı tatmin etmiş midir? İşte bunu merak ettik. Çünkü Ali Kemal de türkçeyi gayet güzel yazardı. Patrona Halil herhalde İngilizce bilmiyordu. Roberpierre'in Fransızcasından şüphe edebilir misiniz?»»

Kadircan Kaflı da «Hapsedilen yalnız Nazım Hikmet midir?» diye soruyor ve Nazım'ın affı kampanyasında «hususî bir sebep» arıyor, sonra da şöyle diyordu :

«Nazım Hikmet, hele bir millî destan yazsın, Moskova komünizminin kızıl faşizm ve emperyalizm olduğunu haykırsın, vatan topraklarının, Türk milletinin hürriyet ve istiklâline göz diken bolşevik Rusya aleyhinde millî heyecanı belirten samimî şiirler yazsın; o zaman bu millet onu, hakikate dönmüş bir vatandaş sayabilir. Mahkûmiyet meselesi ise, bizim münakaşamızın dışındadır ve herhalde derin tahkikata dayanan mahkeme kararı yanında, Ahmet Emin'in yalnız mahkûmu dinleyerek verdiği hüküm fuzulî olur» (26 ağustos 1949, Yeni Sabah).

Necip Fazıl da «**Büyük Doğu**» da «**Vatan**» başyazarının «**Tevfik Fikret ve Nazım Hikmet**» başlıklı başyazısını «**Üç Maskeli Tâbiye**» olarak nitelendiriyor ve şu iddiada bulunuyordu:

«Maske ve kamuflaj dehasiyle maruf bir ırk-kolunun müstesna kabiliyetiyle yazılan bu yazıda:

1 — Tevfik Fikret bir maskedir; Nazım Hikmet bahsini setretmeye memurdur.

2 — Nazım Hikmet bahsi bir maskedir. Moskof tipi olmayan (!) bir komünizmayı setretmeye memurdur!

3 — Moskof tipi olmayan (!) komünizma lâfı bir maskedir; dünyanın hangi nehrinden alınsa hep aynı esasî terkibi verecek olan su gibi, düpedüz komünizmayı setretmeye memurdur!» (Büyük Doğu, 26 ağustos 1949).

Bahadır Dülger de '28 ağustos 1949, Tasvir) **«Nazım Hikmet Dâvası»** başlıklı yazısında «bütün mücrimler, Nazım Hikmet kadar suçsuz olduklarını, iftiraya uğradıklarını, haksız cezaya çarpıldıklarını iddia ederler» diyor ve ilâve ediyordu:

«Ortada bir adlî hata varsa, bunu inandırıcı delilleriyle, vesikalariyle, zabıtlariyle efkârı umumiyeye arzetmelidir. Ta ki, müdafaa ettiği kanaatlar umumîleşsin. O zaman Türk adaletinin şerefi ve Türk devletinin haysiyeti namına, kendisine yardım edecekler bulunabilir ve davası müsbet bir yola girebilir.»

Aynı gazetede Alemdar imzasiyle çıkan bir yazıda (7 eylül 1949) dış memleketlerde Türk düşmanlığı konusu incelenmiş. Türkiye'ye karşı «kullanılan silâhlar» altı madde olarak sıralanmış. 3. maddesi Nazım Hikmet olarak belirtilmişti. Yazarın belirttiğine göre; «aleyhimizde bulunan bütün solcu gazetelerde ikide bir hapishanelerimizde yatan şair Nazım Hikmet'in davasına temas ediliyor. Onun bir kurban (Le Poete Martyre) yani bir fikir için işkence çeken, vaktiyle Brezilyalı Zako Vanzetti gibi bir

yük komünist kahraman yerine koyuyorlar. Paris-te bir milyona yakın satan «Les Lettres Françaises» gazetesinde Çankırı ve Bursa hapishanelerinde Nazım'ın yazdığı son şiirlerin tercümeleri; ve «Europe», «Forces», «L'enclume», Lavoro» gibi büyük mecmualarda da son eserlerinden bahsediliyor. Bu neşriyat, komünist basınından çıkıp bazı müstakil gazetelere de intikal etmiştir.

Anlaşılıyor ki, Nazım Hikmet'in davası, kominformа büyük bir sermaye teşkil etmektedir.»

Komünizmle Mücadele Cemiyeti de boş durmuyor, Nazım'ın affı çalışmalarından «teessür duyduklarını» açıklayan bildiriler yayınlıyorlardı (7 eylül 1949, Tasvir). Cemal Oğuz Öcal da «Allaha, millete, vatana koşanların dergisi! Serdengeçti'de, A. E. Yalman'a cevap» başlıklı (ekim, 1949, sayı 8) bir manzume yazmış, Nazım'la ilgili olarak şu dörtlük de o manzumede yer almıştı:

«Nazım» ile yanyana söylenir oldu adın,
Nerden geldi bu ilhâm, söyle, nedir maksadın?
Çok şeyler yazıp çizdin, «solcu» ya, «sol» a dair,
Bil ki, bizden değildir artık o kızıl şair!...»

Basında kavgalar

Bu yayınlar Türkiye'de Nazım Hikmet konusunu esas temelinden uzaklaştırırken, Fransa'da bir çok entellektüeller, posta ile basına yazılar, protestolar gönderiyor ve Nazım'ın serbest bırakılmasını istiyor, bu mektuplar basında «iç işlerimize karışma küstahlığı» olarak nitelendiriliyordu (18 ekim 1949, Tan) Ancak bu yorum tepki ile karşılanıyordu:

... gönül rızasiyle ve seve seve bir takım manevî taahhütler altına girişmiş bir memleket sıfatiyle, bir

haksızlığımızın yüzümüze vurulmasına kızınağa ve bunu küstahça bir müdahale diye karşılamağa hakkımız yoktu. Her türlü hareketlerimizin hesabını insanlığa vermeğe ve giriştiğimiz taahhütlere ve aynı zamanda kendi kanunlarımızın ruhuna aykırı bir hareketimizi, varsa düzeltmeğe ve kötü bir niyetin mahsülü bile olsa, böyle bir müracaatı dostça bir ikaz diye güler yüzle karşılamağa mecburuz.» (A. E. Yalman, 20 eylül 1949, Vatan)

Ahmet Emin Yalman, Nazım Hikmet'le bir konuşma yapıyor, 12 yıldır, suçu olmadan hapis cezası çeken şairin görüş ufuklarını anlatıyor ve Nazım'ın «Benim gütün günahım, memleketimi ve milletimi çok, pek sevmekten ibarettir» dediğini açıklıyor (20 eylül 1949), aynı röportaj aynı gün **«Akşam»** ve **«En Son Dakika»** gazetelerinde iktibas ediliyor, ancak bazı gazeteler de (Sabah Postası, Zaman gibi) Ahmet Emin Yalman'ı, «Mareşal Fevzi Çakmak ve Rauf Orbay'dan sonra şimdi de Nazım Hikmet'i istismara kalkmakla suçluyordu Bu gazeteye göre «parisli komünistlerin tahrikleriyle UNESSCO'nun harekete geçmesi üzerine, Vatan Başyazarının gayreti, tiraj yükseltme hünerbazlığı» idi (22 eylül 1949).

Oysa, Nazım Hikmet meselesini ortay atan Ahmet Emin Yalman ve «Vatan'da yazılanlar doğrumudur? İğri midir?.. İddiaları yerinde midir, yersiz midir? Mutlaka araştırılmalıdır. Bu iş Türkiye Büyük Millet Meclisinde bahis konusu olmalıdır. Bu derece ağır bir itham yapıldıktan sonra, bunun karşısında, kalemleri her gün çerçöple sayfalar doldurarak sussa, politikacılar sırtlarını çevirseler bile, millî yapımızın bütün kuvvetlerini ve salâhiyetlerini nefsinde toplamış Büyük Millet Meclisi ve milletin ora-

daki vekilleri kayıtsız kalamazlar!» görüşü ağır basıyordu (Hafta, 23 aralık 1949, Tahsin Demiray). Yalman, dünya kamu oyunun benimsediği, Nazım'ı kurtarma çabaları karşısında «Nazım Hikmet'e vatan hainlerinin ve Türk düşmanlarının sahip çıkmasına razı olmamalıyız» diyor ve konuyu tekrar şöyle açıklıyordu:

«Bu mesele, bizim için bir Dreyfüs Meselesi mahiyetini taşımıyor, binbir Dreyfüs Meselesine bedeldir. Çünkü işin içinde yalnız ferdî bir haksızlık değil, cemiyetimizin bütün gelişme davası ve insan hakkına kıymet verip vermemesi meselesi vardır. Türkiye'de ya hak ve hürriyet yoluyla yükselme veya bir engizisyon ruhuyla karanlıklara dalma istikameti vaziyete hâkim olacaktır. İş işten geçmeden, hak, emniyet ve hürriyet esasını desteklemek vazifemizdir.» (6 ocak 1950, Vatan).

Fakat Tahsin Demiray (Hafta, 13 ocak 1950) konuyu başka açıdan ele alıyordu. Yazara göre «Yalman bu meseleyi daraltıp, kısaltıp bir vatandaşın haksız mahkûmluğu meselesi haline getirmeğe, Nazım ölçüsünde küçültmeye meyilli görünüyor. Bize göre mevzu, içtimaî genişliği ölçüsünde ele almağa ihtiyaç vardır. Buna, millî bünyemizin sağlığı ve selâmeti bakımından muhtaç olduğumuz gibi, mevzuu ilmî bir görüşle kavrayabilmemiz bakımından da zaruret vardır.»

Konu, hangi açıdan ele alınırsa alınsın, ortada olan gerçek, Nazım Hikmet'in büyük ve müthiş bir adlî hataya kurban edilmiş olduğudur. Nazım konusunu Dreyfüs Meselesiyle mukayese edenler bile şu sonuca varmışlardır:

«Yüzbaşı Dreyfüs, vatan hiyaneti suçundan mahkûm edildiği ve aleyhinde doğru, yanlış maddî

deliller de mevcut olduğu halde, 4 sene gibi kısa bir zaman içinde, haksızlığın mevcudiyeti anlaşılmış ve adalet yerine getirilmiştir.

Nazım Hikmet'e isnad edilen bir çift sözün, hiç kanun nazarında suç teşkil etmesine ve bunların söylendiği hakkında en küçük bir delil de bulunmamasına rağmen, o, 12 senedenberi hapishanelerde yatmaktadır. Bu büyük ve müthiş adlî hatanın da, pek yakında telâfi edileceğini görmek, kanunun hâkim olduğu şu aziz topraklarda yaşıyan her vatandaşın en tabiî hakkıdır.» (28 ocak 1950, M. A. Sebük, Vatan)

Bu tabiî hakkı gayet iyi bilen Milletlerarası Hukuk Bilginleri Cemiyeti mensupları da harekete geçtiler ve Nazım'ın affı için Millet Meclisi başkanı Şükrü Saraçoğlu'na, adalet bakanı Fuat Sirmen'e, savunma bakanı Hüsnü Çakır'a başvurdular. Nazım Hikmet'in göğüs anjinine müptelâ olduğunu, geriye kalan cezasının affedilmesini rica ettiler. Dilekçeyi dernek başkanı İngiliz milletvekillerinden, kral müsteşarı D. N. Britt ve Paris avukatlarından, derneğin genel sekreteri Joe Nordmann imzalamıştı. (7 şubat 1950 basını).

Nazım'ın açlık grevi

Nazım Hikmet de artık tahammül edemediği cezayı protesto için açlık grevi yapmağı aklına koymuştu. Ancak avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu, buna engel olmuş ve Nazım'ı grevden caydırmıştı. Fakat Nazım, bir süre sonra, 15 şubatta açlık grevine karar verince, Kadıköy Sulh Mahkemesi kararıyla, Nazım Hikmet'in kanunî vasisi olan ve genel vekili bulunan avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu,

cumhurbaşkanına 9 şubat 1950 günü şu dilekçeyi sundu :

«Cumhurbaşkanımızın Yüce Katına,

Harp Okulu ve Donanma Komutanlığı Askerî mahkemelerince mahkûm edilerek, içtima kaidesinin tatbikinden sonra çarpıldığı ağır hapis cezası, yirmi sekiz yıl dört ayı bulan şair Nazım Hikmet Ran hakında — vatan ve insanlığa masruf — bir kaç dakikalarını işgale kalkışımdaki cür'etimin, büyük bağlılığına bağışlanmasını önceden istirham ederim.

Bursa Cezaevinde ONDÖRDÜNCÜ mahkûmiyet yılın doldurmakta olan bu vatan çocuğu aleyhine verilen hükümlerin gerekçeleri lütfen tetkik buyurulduğu takdirde, görüleceği veçhile «Ordu ve donanma içinde komünistlik fikirlerini yaymaya kalkışma» suretinde kabul edilen maddî mesele, «Askerî isyana tahrik» şeklinde kanunî bir tavsife uğrayarak, Ceza Kanununun 94. maddesinin tatbikine müncer olmuştur. Askerî Ceza Kanununun o tarihten bir yıl sonra yürürlüğe giren 3719 sayılı kanunla, 148. maddesi ise ancak o tarihten sonra bu gibi fiilleri cezalandırarak yeni hükümler koymuş bulunmaktadır; eğer dâva sırasında bu kanun elde bulunmuş olsaydı, hükmedilebilecek ceza, bir nihayet iki yılı geçmiş olmayacaktı; kanundan âdil veya şedit olmak caiz bulunmadığına göre tenfiz edilmekte olan bu cezaları, adaletle telif etmek hayli müşkül olsa gerektir.

Resmî kanallarda şu adlî hatanın tashihi dileğiyle şimdiye kadar yapılan teşebbüsler, hiç bir cevaba mazhar olamadığı cihetle, dilekçelerimin hakikî sahibi, gün geçtikçe ölüme doğru sürüklenmektedir; adaletin ergeç tecelli edeceği yolundaki ısrarlı telkinlerime rağmen — lehinde müsait bir belirti olmadıkça — bu ayın onbeşinci günü canına kıymayı

tasarlayan elîm kararını değiştirmeğe muvaffak olamadım.

Ölçülü adaleti şiar edinen cumhuriyet rejimi içinde, böyle hazin bir olayın kendini göstermesine rıza gösterileceğine hiç kimse ihtimal veremez; tarih huzurunda canlı bir şeref âbidesi halinde yükselen müstesna şahsiyetleri, hususî af yoluyle serî bir adaletin tahakkuk edeceği yolunda en sağlam bir teminat teşkil eylemektedir; bu samimî inandan kuvvet alan maruzatımızın lütfen tervicini, en büyüğümüzden büyük bir tazîm ile istida ediyorum. Yüce Başkanımız.»

9 Şubat 1950
Kösemihaloğlu
İsfan Emin

UNESCO - O.N.U. ve İnsan Hakları Cemiyeti de harekete geçiyor.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtının istişarî organlarından olan «Milletlerarası Demokrat Hukukçular Cemiyeti», şubat 1950 de hükümet yetkililerine gönderdiği bir mektubun suretini basın mensuplarına da göndermişti. Gazete, yazışleri müdürlerine gönderilen mektup şudur:

«Bay Müdür,

Türkiye Cumhuriyeti Millet Meclisi Başkanı ekselâns Şükrü Saraçoğlu'na, büyük şair Nazım Hikmet meselesi hakkında gönderdiğimiz mektup sureti ilişiktir.

Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için aynı zamanda O.N.U (Birleşmiş Milletler Teşkilâtı), UNESCO, İnsan Hakları Cemiyeti ile Cemiyetimizin

millî şubeleri ve yazarlar millî komitesi nezdinde de teşebbüsler yapılmıştır.

Genel Sekreter
Joe Nordmann

Mektup sureti :

Bay Hüsnü Çakır : Türkiye Millî Savunma bakanı

Bay Fuat Sirmen : Türkiye Adalet bakanı

Ekselâns Bay Şükrü Saraçoğlu : Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanı

Ekselâns,

Zamanımızın en büyük şairlerinden biri olan Nazım Hikmet, yaklaşık olarak 12 yıldan beri hapistedir.

29 mart 1938 tarihinde Türk Harp Okulu Komutanlığı Mahkemesince 15 yıl ağır hapse ve bir kaç ay sonra 29 ağustos tarihinde Donanma Komutanlığı Mahkemesince de 20 yıl ağır hapse ve medenî haklardan mahrumiyete mahkûm edilmiştir. Bu iki mahkûmiyet kısme birleştirilerek 28 yıl 4 ay ağır hapse indirilmiştir.

Milletlerarası Demokrat Hukukçular Cemiyeti bu mahkûmiyetlerin nedenlerini ve ne gibi koşullar içinde hükme bağlandığını öğrenmiş bulunuyor.

Nazım Hikmet, eserlerinin demokratik niteliği nedeniyle memleketin ceza mahkemeleri huzuruna bir kaç defa: 1925 ağustos, 1928 aralık, 1931 mayıs, 1933 temmuz - ağustos, 1936 aralık aylarında çıkarılmıştı. Her defasında aleyhindeki suçlamaların sezasızlığı dolayısiyle serbest bırakılmış veya bereat etmiştir.

1938 de, ordu ve donanma subaylarının dolaplarında eserleri bulunduğu için «askerlerle ilişki kurmak» suçuyla yeniden tevkif edildi. Bu olay ise, yü-

rürlükte bulunan yasalara göre cezayı gerektirmemektedir.

Bununla beraber, Nazım Hikmet, 28 yıl 4 ay ağır hapse mahkûm edildi. Mahkûmiyetinden önce Türk Askerî Ceza Kanunu (Madde: 94 ve 148) değiştirildi. Bu maksatla çıkarılan 3719 sayılı kanun gerekçesinde, bu yasanın Türk yasalarındaki bir boşluğu doldurma amacı güttüğü itiraf edilmekle beraber, bu keyfiyet, Nazım Hikmet'e isnad olunan fiil ve hareketin benzerlerine yöneltilmiş bulunuyordu.

Yeni metinler, esasen en çoğu bir ve beş yıl olan hapis cezasını ihtiva ediyordu.

Bu nedenle, Vatan gazetesi 1 eylül 1949 tarihinde «kanunda olmayan suç ve suçsuz mahkûmiyet» başlığı altında Nazım Hikmet'in mahkûmiyeti hakkında bir makale yayınladı. Makalenin yazarı, bugün emekliye ayrılmış bulunan Askerî Mahkeme yargıçlarından Selâmi Helvacıoğlu olup, memleketin kamu oyu huzurunda vicdanını boşaltmak gereğini duymuştur.

Makalenin sonunda şunları yazıyor :

«Nazım Hikmet aleyhindeki itham doğru bile olsaydı, kendisini, işlendikleri zaman suç olmayan fiil ve hareketlerden dolayı mahkûm etmeğe katiyen hak vermezdi. Kanunun tadilinden sonra derpiş edilen ceza Nazım Hikmet'e hükmedilen cezanın çok dûnundadır.»

Vatan gazetesi tarafından, ezcümle 12 eylül ve 16 eylül 1949 tarihlerinde öteki makaleler yayınlandı. Bunlarla şairi, avukatı İrfan Emin'in savunmasından yoksun bırakmaktan başka bir amacı olmayan, öteki «icabı maslahat» yasalarının çıkarıldığı açıklanmıştır. Bu baro teşkilâtı kanununun 112. maddesi olup metni şudur :

«Komünistlerin davalarını ısrar ile müdafaa ettiği tebbeyyün eden bir avukat barodan çıkarılabilir.»»

Buna rağmen, avukat İrfan Emin, bu ürkütme teşebbüsü karşısında eğilmeyince, müekkilini savunma iznini alamadı. Nazım Hikmet, gizli celsede, ikinci defasında bir harp gemisi üzerinde ve savunulmadan mahkûm edildi.

Hakkın açık bir kaba bir şekilde ihlâlini hiç bir dürüst vicdan kabul edemez.

Bugün, durumdan artık haberli olan dünya kamu oyu, zamanımızın en büyük yazarlarından ve en mümtaz düşünürlerinden biri olan bu insanın çektiği ceza ve cefa ile ilgilenmektedir.

Onun hayatı tehlikededir. 12 yıl ağır hapisten sonra Bursa Hapishanesi'nde zindana atılmış, tecrit edilmiş, hapisten harap olan sağlığının zorunlu kıldığı bakımdan yoksun bırakılmıştır. Vahim anjin dö puvatrin krizlerinden muztariptir.

Cemiyetimiz, Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için haklı davasını ele almağa karar vermiştir. Halen yürürlükte bulunan Türk yasaları gereğince Nazım Hikmet'in serbest bırakılmasını istiyoruz. Ezcümle Türk Ceza Kanunu'nun 2. maddesi şöyle der:

«İşlediği zaman yürürlükte olan kanunun suç saymadığı bir hareketten dolayı kimse cezalandırılmaz. Kimse işlediği zamandan sonra çıkarılan yasalarla suç mahiyetinde telâkki edilen hatlarından dolayı mahkûm edilmez. Eğer böyle cezalar hükmedilmişse, bunların infizai ve kanuni tatbikatı kendiliğinden sâkıt olur».

Bu metne göre, Nazım Hikmet'in hapiste tutulması da, aleyhine hükmolunan mahkûmiyetler kadar gayri kanunidir.

Binaenaleyh, derhal serbest bırakılmasını sizden talep etmekle şeref duyarız.

En yüksek saygılarımızın teminatını lütfen kabul buyurunuz, ekselâns...

D. N. Pritt
Joe Nordmann

Nazım'ın dosyaları yeniden tetkik ediliyor

Bütün dünyada başlıyan ve gelişerek süregelen Nazım'ın affı kampanyası üzerine hükûmet harekete geçmiş, Nazım'ın mahkûmiyetlerine ait dosyaları Millî Savunma Bakanlığından getirterek Adalet Bakanlığında inceletmeye başlamıştı (10 şubat 1950, Yeni İstanbul). Zira Uluslararası Hukuk Bilginleri Cemiyeti, şunları ortaya seriyordu:

Bazı yasalar, Nazım'ın dilediği avukat tarafından savunulmasını önlemek için değiştirilmiştir. Nitekim Baro Teşkilâtı Kanununun 112. maddesine şöyle bir hüküm konmuştur.

«Komünistlerin davalarını ısrarla savunduğu anlaşılan bir avukat barodan çıkarılır.» Bu, bir İrfan Emin Maddesi'ydi. Nitekim iki Askerî Mahkeme'de İrfan Emin'in Nazım Hikmet'i savunmasına izin verilmemiştir. Nazım Hikmet, gizli celsede, bir defasında ise bir harb gemisi içinde müdafaa edilmeden mahkûm edilmiştir. «Hakkın, açık ve kaba bir şekilde ihlâlini hiç bir dürüst vicdan kabul edemez. Bugün, keyfiyetten artık haberdar bulunan dünya umumî efkârı zamanımızın en büyük muharrirlerinden ve en büyük mümtaz mütefekkirlerinden biri olan bu insanın çektiği eza ve cefa ile ilgilenmektedir.

Cemiyetimiz, Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için, haklı davasını ele almağa karar vermiştir.

Halen yürürlükte bulunan Türk Kanunları gereğince Nazım Hikmet'in serbest bırakılmasını talep ediyoruz. Ezcümle Türk Ceza Kanununun 2. maddesi şöyle der:

«İşlediği zaman yürürlükte olan kanunun suç saymadığı bir hareketten dolayı kimse cezalandırılmıyacaktır. Kimse, işlediği zamandan sonra çıkan kanunlarla suç mahiyetinde telâkki edilen hatalarından dolayı mahkûm edilemeyecektir. Eğer böyle cezalar hükmedilmişse bunların infazı ve kanunî tatbikatı kendiliğinden sâkıt olur.»

Bu metne göre, Nazım Hikmet'in hapiste tutulması da, aleyhinde hükmolunan mahkûmiyetler kadar gayri kanunîdir.» (Nuhun Gemisi, 22 şubat 1950).

Yurt içindeki ve yurt dışındaki ilgi ve isteklerin etkisiyle hükümet Nazım Hikmet'i de kapsayan bir af kanunu çıkarmayı kararlaştırdı. 3 mart 1950 de Meclise sunulan af kanunu tasarısı yalnız siyasî suçları kapsıyordu. Tasarı, bazı yazarların da işaret ettiği gibi «Nazım Hikmet'i istihdaf etmekte» idi. (Zafer, 5 mart 1950, Hikmet Yazıcıoğlu).

Bu sırada Nazım Hikmet'in avukatı İrfan Emin Kösemihal oğlu, Ankara'ya gitmiş, cumhurbaşkanını ziyaret etmiş ve Nazım'ın affını rica etmişti. İrfan Emin, «müekkilinin, artık hapishane hayatına tahammül edemediğini ve bir kaç güne kadar açlık grevine başlayacağını bildirmiş ve Nazım Hikmet'in bu kararını yerine getirecek kadar azimli olduğunu ve hakkında bir af düşünülmediği takdirde, açlıktan öleceğini, bunun da memleket nam ve hesabına iyi bir reklâm olmayacağını sözlerine ilâve etmişti.» (agm).

Cumhurbaşkanı da, İrfan Emin'e, Adalet baka-

nına gitmesini bildirmişti. Adalet bakanını ziyaret eden Kösemihaloğlu'na, bakan:

«Nazım Hikmet'e selâm söyleyin, kısa bir zamanda işi halledeceğiz, müsterih olsun!» demişti (agm).

Gerçekten de af tasarısı Büyük Millet Meclisi Adalet komisyonuna havale edilmiş, Bakan, komisyona 100 kişilik bir liste sunmuş, bu aftan yararlanacak siyasî mahkûmların kimler olacağını açıklamıştı. Bunlar arasında Nazım Hikmet de vardı (Gece Postası, 8 mart 1950). Ancak bazı yazarlar bu affın şiddetle aleyhindeydiler. Son Saat'te Zeria Karadeniz (10 mart 1950) «komünistleri affedip, Türk vatandaşlarını hapiste bırakmak, yalnız Kominformu sevindirmek olur kanaatindeyiz» diyor ve Nazım Hikmet'i Türk vatandaşı saymak istemiyordu. Aynı gazetede aynı gün şu tenkit yapılıyordu:

«Dört aşırı solcularla (aynen böyle yazılmıştır.) mücadele etmek için, bir takım örfî esaslara dayanan kanunlar çıkarırken, bir sene sonra, yalnız komünistleri istihdaf eden bir af kanununa doğru gidiyor.

Biz, hikmeti Hükûmete bir türlü akıl erdiremiyoruz, vesselâm» (Vatandaşın sesi). Ali Haydar Yeşilyurt da «Evet, umumî bir af lâzımdır ve zarurîdir» diyor, fakat arkasından şunları ekliyordu:

«En küçük devlet memurundan, katiline kadar, (ırz düşmanları müstesna) her türlü suçu affeden, bir af kanunu istiyoruz. Bizim davamız budur. Yoksa Nazım Hikmet değil.»

«Nazım Hikmet'i affettiğimiz gün, Moskof savaşlarından can veren ecdadımızın ruhları, bizlere lânetler savuracaktır...» (Amber, Pazar gazetesi, Sayı: 6).

Af tasarısı geri kalıyor

Ancak af tasarısı Meclis komisyona iade etmiş, bu da affın gecikmesine yol açmıştı. Gazeteler «af kanunu tasarısının malûm şekilde akamete uğraması üzerine büyük bir ümitsizliğe kapılan Nazım Hikmet, avukatı Mehmet Ali Sebük'le görüşerek, 8 nisan'a kadar mahkemesi tecdit edilmezse, 8 nisan'dan itibaren açlık grevine başlayacağını katî bir lisanla ifade etmiş ve artık yaşamak ümidini kaybettiğini söyleyerek avukatın bütün teselliilerini reddetmiş» ti. (Yeni Sabah, 29 mart 1950).

Gerçekten de hükümetin getirdiği af tasarısının Mecliste kabul edilmiyerek komisyona iadesi üzerine, hapishanelerde matem havası esmeye başlamıştı. «Bu arada Nazım Hikmet de kendisine açılmış olan yoldan yürüyerek nihayet hürriyete kavuşacağını zannetmiş ve dışarıya çıkınağa hazırlanmıştı. Bu 13 seneden beri devam eden mahkûmiyet halinin sona ermesi ve haksızlığın nihayet bulması demekti. Kendisini bu esnada hürriyete kavuşmuş bir adam zannetmiş ve bu suretle hesabını yapmıştı.»

BEŞİNCİ BÖLÜM

Nazım'm açlık grevi kararı

Birden bire af tasarısının muvaffakiyetsizliğe uğraması, dimağında büyük bir tepki yapmış ve ölünceye kadar hapishâneden çıkmayacağı kanısını doğurmuştu.

«İşte Nazım Hikmet'in ruhunda hâsıl olan bu aksülâmeli telâfi etmek ve kendisini teselli etmek için» avukatı Mehmet Ali Sebük, Bursa'ya gitmişti.» (Vatan, 30 mart 1950). Nazım'ın durumunu, Sebük, o gün şöyle anlatmıştı:

«Kendisi beş ay evvel de böyle bir ümitsizliğe kapılmış ve hapishânede ölmek arzusunu izhâr etmişti. Fakat umumî efkârın hakikatı anlayarak kendisi ile alâkalanması ümit kapılarını açmıştı. Bilhassa kendisine sabretmesini ve mutlaka günün birinde bu sabrın mükâfatını göreceğini vaadetmiştim. Nazım Hikmet, bu sözlerimin doğruluğuna kani olmuş ve baş vurduğumuz kanun yollarından alınacak ne-

ticeye intizâren vermiş olduğu karardan vazgeçmişti. İşte açılmış olan son ümit kapısının bu suretle kapanmış o'masından sonra eski kararının icrâsı için kendisinde bir arzu belirdi. Ben de bu arzusunu ve kararını geri aldırmak için tekrar Bursa'ya gittim. Ve uzun bir görüşme yaparak kendisine dedim ki:

«Baş vurmuş olduğumuz kanun yollarından henüz icâb eden müsbet veya menfi neticeyi almadık. Bu itibârla, neticeye intizâr etmek ve bir müddet daha sabır göstermek hayırlı olacaktır.»

«Fakat bu defa kendisini iknaa muvaffak olamadım. Bu adlî hatanın şimdiye kadar telâfi edilmemiş olmasına hayret ediyorum. Madem ki, af kanunu lâyihası muvaffak olamayacaktı, neden hususî af yoluyla bu hatâ telâfi edilmedi?»

Sebük, bu soruyu cevaplandıran demecinde şunları belirtti:

«Son günlerde hükûmet saflarında, hukuk devleti mefhumundan sık sık bahsediliyor. Bir mâsûmun zindanda çürütülmesi bir hukuk devleti mefhumuna yakışır mı? Yeis içinde bulunan müekkilim hapishânede ölürse, bunun vebâli kime ait olacaktır? Böyle bir menfi neticeye sebebiyet verilirse müekkilimin hukukunu aramak bize düşen en şerefli vazife olacaktır. Bununla beraber, ümidim henüz kesilmemiştir.»

Nazım'ın İrfan Emin'e mektubu

Nazım Hikmet, af tasarısının komisyona havâlesinden ve Meclis'in de tâtile girmesinden sonra hayli üzüldü, 29 mart 1950 günü avukatı İrfan Emin'e şu mektubu gönderdi:

«Canım sevgili üstâdım,

Hakkın, hakikatın tecellisi için açlık grevine yatıyorum. Üzülme, sinirlenme, hak ve hakikat uğrunda, bir kanunsuzluğun tâmiri uğrunda gerektiği zaman ölümü göze alabilmek güzel şeydir.»

Nazım

İrfan Emin, bu mektup üzerine hemen Bursa'ya gitti ve Nazım'la hayli tartıştı. Nazım Hikmet'in, İrfan Emin'e söyledikleri, aşağı yukarı şunlardı:

«Ben, vermiş olduğum kararla intihar etmiş olmuyorum. Bu, daha çok hayat savaşından yılmış olanların, bezginlik getirenlerin işidir. Ben saçlarımın her teli ile hayata bağlıyım. Katiyyen yaşamaktan vaz geçmiş değilim. Ancak bir kenarda kıvrılarak kötü bir şekilde gebermemin hiç de bana yaraşır tarzda bir şey olmadığına kaniim. Kalbimi yoklayan iki kuvvetli kriz, bu hâl devam ederse beni yakında öldürecektir. İrâdemi kullanmadan ölmek, boşu boşuna, pisi pisine gitmek... Ben, buna hiç bir zaman râzı olmayacağım.

Hakkımdaki adlî hatayı düzelterek diri diri çıkmazsam, çıkamazsam, mutlaka buradan cesedim olsun çıkmış olacaktır.

Görüyorsunuz ya, her zamandan çok kuvvetliyim. İçimde savaşa gidenlerin zafer umutlarıyla dolu neşe var. Savaşa atılanlar muzaffer olmak için giderler, ama bu yolda ölmek, yaralanmak, sakat kalmak da var. Fakat savaşa atılanlar yalnız zafer ümit ve kuvvetiyle yürürler. İşte içimde hâkim olan duygu budur.

Beni sevenlerin boşuna üzülmelerine katiyen râzı değilim, hele acınacak bir adam olmağa hiç de tahammül edemem.»

Başbakan Günaltay'a açık mektup

Durum bu kadar kritik bir noktaya gelmişti. Başbakan Şemseddin Günaltay'a, A.E. Yalman bir açık mektup yayınlamak gereğini duydu; bu mektubu aynen alıyoruz:

«Sayın Başbakan,

Bu neslin yetiştirdiği en değerli kalem sahiplerinden, Türk dilini en iyi terennüm eden edipierimizden Nazım Hikmet, kanunlarımızın ve milletimizce kabul ve imza edilen İnsan Hakları Beyannâmesi'nin metnine ve ruhuna aykırı olduğu bütün hukuk âlimlerince tasdik edilen bir itham yüzünden on üç yıldır zindanlarda yatıyor. Siyasî suçlar hakkında hükûmetçe hazırlanan ve Nazım Hikmet'in serbestisini temin eden af lâyihası, Adalet Komisyonu ve Meclisçe prensip itibariyle kabul edildiği halde bununla alâkası olmayan âdî suçların affa dâhil edilmesi ve hududunun genişletilmesi dolayısiyle lâyiha Encümene iâde edilmiştir. Bu hâlin on üç yıldan sonra zindandan kurtulmağı bir gün ve saat meselesi sayan bir insan için ne kadar ağır bir işkence olduğunu rakik ve müşfik kalbiniz elbette takdir eder.

On üç yıldır kanunlarımızın ölçüleriyle tamamiyle haksız olarak zindanlarda kalan Nazım Hikmet; karaciğerinden ve kalbinden rahatsızdır. Hele son hâdiseden sonra sinirlerinin; bu yükü daha ziyade taşıyamaz bir hâle geldiği, açlık grevi kararı vermesiyle sabittir.

Mevcut malûliyet, Anayasamızın 42. maddesini harekete geçirecek mahiyettedir. Anayasa, hükûmetin inhâsı üzerine, muayyen bir vatandaşın cezâsını kaldırmak hakkını devlet reisimize vermiştir.

İnsanlık huzurunda, memleketimiz hesabına lüzumsuz tatsızlıklar yaratacak ve kendi umumî efkârımızı müteessir edecek bir vaziyeti önlemek için bu yol açık olduğu gibi, Millî Müdafaa vekili de, Nazım Hikmet'in avukatı tarafından zaten yapılmış olan karar tashihi teklifini askerî adâlet makamlarımız tarafından sür'atle muâmeleye konulmasına âmil olabilir. Zaten Nazım Hikmet de aftan çok evvel muhakemesinin iâdesini ve hakkâniyetin tecellisini istiyor.

Bundan başka, Cezâ Muhakemeleri Usulü Kanununun 399 uncu maddesi mucibince, cezâ infâzının durdurulması hakkında Adalet Bakanlığı nezdinde hükûmetin harekete geçmesi gibi bir yol da mevcuttur.

Bu üç yoldan birinin tatbikiyle, on üç senedir haksız surette hapishanelerde yatan malûl bir kalem ve fikir sahibinin; son af kararının beklenmez bir şekilde tâliki yüzünden maruz kaldığı mânevî işkenceye nihayet verilmesini ve hayatının korunmasını; hakkâniyet nâmına ve memleketin şerefi ve adliyemizin itibârı hesabına sizden diler ve derin saygılarımı bu vesile ile de teyid ederim.» (Vatan, 31 mart 1950).

Nuhun Gemisi'nde çıkan yazı

Nazım'ın af kanunu ile serbest kalabilmesinin ölü bir noktaya varması Türkiye'de de, dünyada da büyük üzüntülere ve yankılara yol açtı. Hele Nazım'ın açlık grevine karar vermesi ve bu greve başlayacağı günü bile açıklaması adalet duygusu taşıyan herkesi incitti, bu adlî hatanın bir an önce sona erdirilmesi için yeni bir şevkle harekete geçirdi.

Gerçekten de «Nazım Hikmet'in kendi kendini tanıtmak; uğradığı haksızlıklara karşı kendi kendisini müdafaa etmek için bu şekilde hayatını tehlikeye koymaya mecbur kalışı, başta buna sebep olan iktidar partisi olmak üzere, siyasî, içtimaî kanaatleri ne olursa olsun, bütün Türk aydınları için yüz kızartıcı bir hâdisedir.

Nazım Hikmet, dehâsını Türk halkının ve bütün insanlığın insanca ve hür yaşama dâvâsı uğruna vakfeden örnek bir idealisttir. Şöhretin en yüksek zirvesinde iken bunun kendisine kazandırabileceği bütün imkânları çiğneyerek en zâlim işkenceleri göze alan «Nazım Hikmet»i hürriyetine kavuşturmak, ona karşı on üç yıl önce işlenen haksızlığı tâmir etmek üzere harekete geçmek, başta bütün aydınlar olmak üzere hepimiz için kaçınılmaz bir vazifedir.

İtirâf etmek lâzımdır ki, milletin ve aydınların bu hususta ki isteklerini ifâdelendirmekte ve teşebbüse geçmekte geç bile kalmış bulunuyoruz. Bunun için, bütün sanat sevenler, bütün hukukçular, bütün yüksek tahsil hoca ve talebeler, bütün siyasî ve siyasî olmayan teşekküller, bütün gençlik dernekleri, bütün meslek teşekkülleri ve sendikalar Devlet Reisine, Büyük Millet Meclisi başkanlığına, başbakana, Adalet ve Millî Savunma bakanlarına hitaben gönderecekleri mektuplarla, gazetelerde devamlı şekilde yazılacak makalelerle, konferanslar ve broşürlerle Nazım Hikmet'in kendisini öldürmesine mâni olmak ve bir an evvel hürriyetine kavuşmasını temin etmek için çalışmalıdır.

Nazım Hikmet, bütün dünyada bugün yaşıyan bir kaç büyük şâirden biridir. Avrupada onun adı etrafında, konferanslar verilir, kitaplar yazılır, kurtuluşu için mitingler yapılırken bizim kendi büyük

şâirimizin zindan köşelerinde ezilmesine seyirci kalmamız Türk aydınları için ebediyyen silinmeyecek bir leke olur.

Türk aydını, tarihin kendisine yüklediği bu vazifeyi başaracaktır, buna eminiz.» (Nuhun Gemisi, 5 nisan 1950, Sayı 23).

İşte bu bildiri ile Nazım'ın kurtarılması davası en hareketli günlerine ulaştı.

Nazım'ın Vâ - Nû'ya mektubu

Nazım Hikmet ise 5 nisan 1950 günü Vâ-Nû'ya mektup yazıyor ve drumunu anlatıyordu. Vâ-Nú bu mektubu 9 nisan 1950 de Akşam'daki sütununda yayımladı. Nazım'ın gazetede çıkan mektubu şudur:

«Vâlâ kardeşim,

Mektubunu aldım. Hemen cevabını veriyorum. Mektup gelmeden önce bugünkü gazetelerde İstanbul ve Ankara aydınlarından bazılarının hakkımda Cumhurbaşkanlığına yaptıkları müracaatları okumuştum. Sâdece şahsımı ilgilendiren bir işte değil, bir hakikatin tecellisinde memleketteki bazı aydınların gösterdikleri bu yiğitlik beni bir yurttaş olarak sevindirdi. (Nazım burada üç isim sayıyor) Bunların teşebbüse katılmamış olmalarına da şaştım. Fakat (Nazım burada tanınmış bir şâirin ismini zikrediyor) onun istinkâfına üzüldüm. Ters anlama; zavallı adamcağıza vaktiyle hiç de kendime yakıştıramadığım bir mektup yazmış olduğumu hatırlayıp üzüntülü bir hayıflanma duydum. Her ne hâl ise.

Ölmez, sağ kalır da aranıza katılırsam, şu dünyanın keyfini çıkarınız elbet. Anneciğimin ve Samiye'nin (hemşiresidir) nasıl ve ne hâlde olduklarını, üzüntülerini, kahırlarını düşünmek beni kahrediyor.

Hayatımda benim yüzümden gülmeyen iki insan varsa onlardır. Ne anneme, ne kardeşime şu kadarcık faydam, iyiliğim dokunmadı. Her kara günümde, her müşkül ânımda imdâdıma ilk koşan ikisidir. Onlara mektup bile yazamıyorum. Teselli bile edemiyorum. Çünkü yalnız o ikisinden hep alıp ve yalnız o ikisine hiç bir şey veremedim. Canım anacığım, Samusçuğum. Yakında gelmek ihtimâlinizi, Mehmet Ali Sebük beyden aldığım mektuptan da öğrenmiştim. Kendisi şimdi Ankara'da. Bütün bu işlerden, bu teşebbüslerden ne netice çıkacağını kestiremiyorum. Fakat ben de senin gibi selîm aklın ve millî vicdanın eninde sonunda hakikatın tecellisine yardım edeceğinden ümidimi kesmiş değilim. Yâni ayın sekizinde yatacak olduğum açlık grevine ümitle yatıyorum. Yeisle kederle değil. Bu uğurda ölürsem dahi, son nefesime kadar ümitle yaşayacağım.

Siz de her şeye rağmen ümitli olun. Hele sen Vâlâcığım, sinirlenme, kahrolma. Düşün ki ben de gayet ümitliyim. Hak aramanın keyifli sevinci içindeyim ve bu hakkın ben ölürsem bile nasıl olsa günün birinde tecelli edeceğini düşünmek, buna inanmak, bundan emin olmak gibi bir bahtiyarlığım var. Unutma, intihar etmiyorum. Hiç kimseye şantaj yapmıyorum, hiç kimseyle inatlaşmıyorum. Sadece kanun yollarının açılabilmesi için on üç yıldır sürüp giden adlî bir hatanın düzeltilmesi için hayatımı ortaya koymaktan başkaca imkân kalmadığı için bu son çâreye başvuruyorum. Haydi kardeşlerim, ikinizi de (ikinci şahıs benim âilemdir) hasretle kucaklarım. Her şeye rağmen, yakın zamanda kavuşacağımıza emin olduğumu, çünkü memleketin vicdânına güvendiğimi bir kerre daha tekrar ederim.»

Mektup üzerine basında fırtına!..

Vâ-Nû, bu mektubu Nazım'dan izin almaksızın yayımlamıştı. Bu mektup yabancı basında da, Akşam'daki fıkradan aktarılarak yayımlandı. Bu arada D.P. li bir yayın organı, mektubun Newyork'ta çıkan Daily Worker adlı ve komünist partisinin organında yayınlanmasını ele alarak bakınız ne yorumlar yaptı:

«Komünistlikten hapis yatan Nazım Hikmet, Halk Partisi hükûmetinin dışişleri bakanı Necmeddin Sadak'ın çıkardığı Akşam gazetesinin muharriri Vâlâ Nurettin'e bir mektup göndermiştir Halk Partili muharrir de bu mektubu Newyorkta çıkan Komünist gazetesi Daily Worker'e vermiştir.

Halk Partisinin gazetesinde yazı yazan bu muharririn bu işine şaşmamak elden gelmiyor.

Vâlâ Nurettin'e yollanan ve komünist gazetesinde neşredilen bu mektubu aynen neşrediyoruz.

Ve diyoruz ki, Vâlâ Nurettin, zahmet edip de mektubu Dail Worker'e vermiş, bari Rus sefârethânesine verseydi de İzvestiya gazetesi neşretseydi.

Halk Partisinin kimlerin kaleminden istifâde ederek gazetecilik yaptığını göstermesi bakımından bu hâdise gayet enteresandır.» Partizanca düşünmenin ve gerçekleri bozmaya çalışmanın tipik bir örneği..

Ama ciddî gazeteler, bu tür oyunlara tenezzül etmiyordu.

Cumhuriyet gazetesi 5 sütun üzerine şu haberi yaydı: (5 nisan 1950).

Af tasarısının çıkarılması için Meclisin fevkâlâde içtimaa çağırılacağına dair rivâyetler. Ankara avukatları Cumhurbaşkanına ve Başbakan Günal-

tay'a bir dilekçe sundular. Dilekçede, açlık grevi yapmağa karar verdiğini bildiren şâir Nazım Hikmet'in cezâsının bağışlanması temenni ediliyor.

Haberde şunlar bildirildi:

Nazım Hikmet'in affı için Ankara ve İstanbulda bazı münevverler ve hukukçular tarafından teşebbüse geçilmiştir. Af kanununun çıkarılması için Meclisin fevkalâde bir toplantıya çağırılacağına dâir haberler tazelenmiştir.

Af teşebbüsleri

Ankara avukatları Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Günaltay'a şu dilekçeyi sunmuşlardır:

«Şâir Nazım Hikmet'in 8 nisan 1950 tarihinde açlık grevi yapmağa karar verdiğini büyük bir üzüntü ile gazetelerde okuduk. Sanat şöhreti memleket sınırlarını aşan ve 12 yıldanberi Bursa Cezaevinde yatan bu değerli sanatkârın bir hatayı adlîye kurban olduğu ve hâlen şifâ bulmaz bir hastalıkla malûl bulunduğu şâyidir. Anayasanın zâtı devletlerine tanıdığı yetkiye istinâden mumaileyhin cezâsını bağışlamanızı derin saygılarımızla dileriz.»

Bu dilekçeyi imzalayanlar şunlardı:

Bülent Nuri Esen - Ferruh Agan - Muvaffak Özent - Vasfi Raşit Sevig - Saffet Nezihi Bölükbaşı - Şerafettin Aydınlık - Oktay Rifat - Asım Ruacan - İsmail Hakkı Balamir - Sevinç Düşünsel - N. Alaçam - Nejat Sarı - Mehlika Dumlu - Hâmit Şevket İnce - Şeref Bengü - Muvaffak Üçer - İsmail Karafakı - Nejat Sav.

Ayrıca İstanbul'da 100'den fazla imzalı bir dilekçe ile, Nazım'ın affı, cumhurbaşkanından istendi. Bu dilekçeyi imzalayanlar arasında şu tanınmış kişiler de vardı:

Dr. Adnan Adıvar - Nâdir Nâdi - Selim Ragıp Emeç - Kâzım Şinasî Dersan - Prof. Mustafa Şekip Tunç - Ahmet Emin Yalman - Rezzan Yalman - Behçet Kemal Çağlar - Falih Rıfkı Atay...

Dilekçede şunlar yazılıydı:

«Türk şâiri Nazım Hikmet'in, af teklifinin Meclisten geçmemesi üzerine, açlık grevi yapmağa karar vermesi memleket aydınlarını heyecan ve üzüntüye düşürmüştür. Nazım Hikmet'in bir adlî hataya kurban olduğu kanaati, memleket dışında ve içinde yayılmış bulunmaktadır. Bu hâdiseyi Türkiye'nin şerefini lekelemek için bilerek bir tahrik vesilesi olarak kullananlar bulunsa bile, onu sadece insanî ve hukukî bakımdan ele alanlar ve sevdikleri demokrasi Türkiye'sini açık bir adâletsizliği devam ettirir görünmek şâibesinden kurtarmak istiyen iyi niyetli sanat ve fikir adamları, içerde ve dışarda büyük bir yekûn tutmaktadır. Memlekette komünist hareketini doğrudan doğruya sevk ve idâre ettikleri için tutulan ve yargılanan teşkilâtçı şefler dahi azamî 4 yıl hapse mahkûm edilmiş oldukları hâlde Şâir ve sanatkâr Nazım Hikmet 12 yıldan beri hapiste yatıyor. Bu uzun ıztıraba ve onun etrafındaki türlü türlü yankılara nihâyet vermek için Devlet Reisi olarak elinizdeki bütün yetkileri kullanmanızı sizden ricâ ederiz.» (7 nisan 1950).

Nazım'ın affı için kimler hangi dilekçeye imza koydu?..

Hele cumhurbaşkanına gönderilen şu dilekçe ve bunu imzalayanların tutumu günümüze kadar çeşitli yönlerden eleştiri konusu oldu. Gerici basın ve Komünizm ticâretiyle uğraşanların en çok yerdiği dilekçe ve bu dilekçeyi imzalayanları aynen bildiriyoruz:

«Cumhurbaşkanlığı yüce katına,

Son devir edebiyatımızın dünyaca tanınmış şâirlerinden Nazım Hikmet 12 senedenberi devâm eden ve son zamanlarda yapılan açıklamalarla haksız olduğu sâbit olan mahkûmiyeti ve bilhassa bu mahkûmiyetin hariçte, memleketimiz aleyhinde propagandalara vesile teşkil eylemesi Türk aydınlarını müteessir etmektedir. Bundan başka büyük Türk şâiri, Af kanununun gayri muayyen bir müddetle geri bırakılmasından müteessir olarak 8 nisan tarihinden itibâren hayatına son vermek maksadı ile açlık grevine başlayacağını ilân etmesi, biz Türk aydınları için derin bir elem kaynağı olmuştur.

Bu haksızlığın bir an evvel tamiri, gerek insan olmak ve gerekse dünyada daima şerefini muhafaza etmiş bir milletin ferdleri bulunmak suretiyle her Türk'ü sevindirecektir.

Biz aşağıda imzaları bulunan Türk aydınları, şâir Nazım Hikmet'in bir an evvel serbest bırakılmasını sizden ve Yüksek Meclisin asıl vicdanından bekliyoruz. Bu hareketimizle bütün Türk aydınlarının arzu ve temennilerine tercüman olduğumuza eminiz.»

A. Adnan Adıvar (İst. Müstakil Milletvekili) - Halide Edip Adıvar (Edebiyat Fak. Ord. Prof.) - İ. Hikmet Ertaylan (Ed. Fak. Ord. Prof.) - Nâdir Nâdi (Cumhuriyet gazetesi sahibi ve başyazarı) - Mazhar Osman (Tıp Fak. Ord. Prof) - Ahmet Hamdi Tanpınar (Edebiyat Fak. Prof.) - Vâ-Nû (Akşam gazetesi muharriri) - Avni İnsel (İnsel kitabevi sahibi - mütercim) - Besim Darkot (Ed. Fak. Prof.) - Vehbi Eralp (Ed. Fak. Prof.) - Sıddık Sami Onar (Huk. Fak. Ord. Prof. Üniversite eski rektörü) - Mehmet Ali Aybar (Kuzguncuk, Babanakkaş 3, muharrir, eski Doçent) - Mukbil Gökdoğan

(Teknik Ün. Prof. Mimarî Fak. Dekanı) - Yaşar Nâbı (Varlık yayınevi sahibi) - M. Zekeriyya Sertel (Moda, muharrir) - Nihal Karamağaralı (Akşam gazetesi) - Enis Tahsin Til (Akşam gazetesi) - Sadettin Gökçepınar (Akşam gazetesi) - Remzi Tozanoğlu (Akşam gazetesi) - Arif Derebeyoğlu (Akşam gazetesi) - Kâzım Şinasi Dersan (Akşam gazetesi) - Ömer Rıza Doğrul (Cumhuriyet gazetesi) - Ahmet Emin Yalman (Vatan gazetesi) - Ercüment Behzat Lâv (Şehir Tiyatrosu aktörlerinden) - Sinan Korle (Vatan gazetesi) - Kiyam Levi (Vatan gazetesi) - Cavit Yamaç (Vatan gazetesi) - Cemal Göral (Vatan gazetesi) - Melih Yener (Vatan gazetesi) - Nâdire Sâdi (Doktor, Cağaloğlu) - Bedri Koraman (Vatan gazetesi) - Ali Saracoğlu (Vatan gazetesi) - Sabahattin Eyüboğlu (Ed. Fak. muharrir) - Recep Bilginer (Vatan gazetesi) - Refik Halid Karay (Yeni İstanbul gazetesi) - Mazhar Şevket İbşir (Ed. Fak. Ord. Prof. Ed. Fak Dekanı) - Selim Ragıp Emeç (Son Posta gazetesi) - Ercüment Ekrem Tâlû (Son Posta gazetesi) - Said Kuran (Teknik Ün. Prof.) - Ekrem Reşid Rey (İstanbul Radyosu) - M. Faik Fenik (Zafer gazetesi başyazarı) - Vedad Ar (G. S. A. Dekorasyon hocası) - Sami Teziş (Son Posta gazetesi) - Sacit Yumer (Son Posta gazetesi) - Muvaffak Garan (Yeni İstanbul gazetesi) - Samim Gönensay (Huk. Fak. Ord. Prof.) - Neyzen Tevfik (Şâir ve müzisyen) - Peride Celâl (romancı) - Behice Boran (Eski Doçent) - Nusret Suman (G. S. Akademisi, Heykeltraş, hoca) - Muvaffak Şeref (Avukat) - Cemal Tollu (G. S. A. ressam) - H. Ziya Ülken (Ed. Fak. Prof.) - Mina Urgan (Ed. Fak. doçent) - Salih Dizer (Son Posta gazetesi) - A. Fuad Başgil (Huk. Fak. Ord. Prof.) - Mustafa Şekip Tunç (Ed. Fak. Ord. Prof.) - Macit Gökberk

(Ed. Fak. Prof.) - Fethi Erden (doktor) - Hüsnü Bâki (yüksek mühendis) - N. Ş. Kösemihal (Ed. Fak. doçent) - Bernâ Moran (Ed. Fak. As.) - Burhan Belge (Yeni İstanbul gazetesi) - İhsan Ada (Vatan gazetesi) - Burhan Arpat (Vatan gazetesi) - Cevat Karsan (Eski memur) - Nejat Sirel (G. S. A. heykeltraş, hoca) - Ali Nâci Karacan (Milliyet gazetesi başyazarı) - Hâlet Çambel (Ed. Fak. Doç.) - Yusuf Ergüler (Dekoratör) - Selâmi Akpınar (Vatan gazetesi) - Hâmid Ongunsu (Ed. Fak. Ord. Prof. eski dekanı) - Beyhan Birant (Ed. Fak. As.) - Zühdü Müridoğlu (G. S. A. heykeltraş, hoca) - Abdülbâki Gölpınarlı (muharrir, eski doçent) - Bedri Rahmi Eyüboğlu (G. S. A. ressam, hoca) - C. Dereli (G. S. A. ressam, hoca) - Reşat Sevinçsoy (desinatör) - Kemal Sönmezler (ressam) - Haşmet Akal (ressam) - İhsan Aydın (ressam) - Fethi Karakaş (ressam) - Nuri İyem (ressam) - Ziya Keseroğlu (G. S. A. ressam, hoca) - Zeki Kocamemi (G. S. A. ressam, hoca) - Adnan Cemgil (Eski felsefe hocası) - İlhami Demirel (ressam) - P. Erkman (ressam) - Ferruh Başağa (ressam) - Sabiha Z. Sertel (moda, muharrir) - Mahmut Moralı (Şehir Tiyatrosu aktörü) - İ. Galip Arcan (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Necdet Mahfi Ayral (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Sâmi Ayanoğlu (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Hâdi Hün (Şehir Tiyatrosu aktörü) - İbrahim Delideniz (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Aslan Aldın (Şehir Siyatrosu aktörü) - Muazzez Arçay (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Kemal (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Halûk Savcı (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Gazanfer Özcan (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Ferdi Talay (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Orhan Ziya (aktör) - Nejat Sayman (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Mustafa Savaşkan (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Muzaffer

Aslan (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Hamdi Akınlı (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Ümit Cengâver (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Celâl Balkır (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Âtıf Avcı (Şehir Tiyatrosu aktörü) - Ali Galip Taş (avukat, İstanbul Barosu idare heyetinden) - Sabri Savcı (avukat) - Mehmet Münir Eğriboz (avukat) - İsmail İsa (avukat) - Recai Atabek (avukat).

Aynı mealdeki bir dilekçeye de Ankaradan imza koyan aydınlar:

İbrahim Çallı (ressam) - Saip Tuna (ressam) - Refik Fersan (müzisyen) - Fâhire Fersan (müzisyen) - Mithat Fenmen (müzisyen) - Ferit Alnar (müzisyen) - Adnan Saygın (müzisyen) - Muazzez Lutas (aktris) - Refia Şenbay (Aktris) - Cüneyt Gökçer (aktör) - Lütfü Ay (münekkit, muharrir) - Cahit Sıtkı Tarancı (şâir) - Nurullah Ataç (münekkit, muharrir) - Falih Rıfkı Atay (milletvekili) - Mekki Sait Esen (muharrir) - Mecdi Sayman (gazeteci) - Nazım Kâmil Bayur (bankacı) - Celâl Gündoğdu (y. mühendis) - Abidin Mortaş ve Nurettin Evin (y. mimar) - Fettan Aytaç (y. mimar) - Feyyaz Köksal (y. mimar) - Behçet Kamay (Profesör) - Şükrü Ertan (Doç. Dr.) - Tarık Leventoğlu (dekoratör) - İrfan Şahinbaş (Dil, Tar. Coğ. Fak. Prof.) - Mesut Cemil (müzisyen) - İsmail Hakkı Karafakılı Profesör) - Vasfi Raşit Seviğ (Prof.) - Hâmit Şevket İnce (avukat) - İsmail Hakkı Balamir (avukat) - Oktay Rifat (şâir) - Saffet Nezihi Bölükbaşı (avukat) - Ferruh Agan (avukat) - Muvaffak Özgenç - Şerafettin Aydınlık - Asım Ruacan (avukat) - M. A. Afacan - Sevinç Düşünsel - Nejat Sav - Meliha Dumlu - Şeref Mengü - M. Üçer.

Bu dilekçeye imza koymayı İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Hıfzı Timur reddetmiş ve tek-

lif yapan bayanı kovmuştu (Dr. Fethi Tevetoğlu, Türkiyede sosyalist ve Komünist faaliyetler, S. 515).

Nazım'ın bir şiiri yayınlanıyor.

O sıralarda, Nazım'ın bir iki yıl kadar önce bitirdiği bir şiiri «Yeni Edebiyat» tan sonra «Nuhun Gemisi» nde de yayımlanıyordu:

Memleketimi Seviyorum

Memleketimi seviyorum:
çınarlarında kolan vurdum, hapishanelerinde yattım.
Hiç bir şey gidermez iç sıkıntımı
memleketimin şarkıları ve tütünü kadar:
Memleketim!
Bedreddin, Sinan, Yunus Emre ve Sakarya,
Kurşun kubbeler ve fabrika bacaları,
benim o kendini, kendinden bile gizliyerek
sarkık bıyıkları altından gülen halkımın eseridir.
Memleketim!
Memleket ne kadar geniş,
dolaşmakla bitmez tükenmez gibi geliyor bana,
Edirne, İzmir, Ulukışla, Maraş, Erzurum,
Erzurum yaylasını yalnız türkülerinden
tanıyorum.

Ve cenuba,
Pamuk işleyenlere gitmek için,
Toroslardan bir defa olsun geçmedim diye,
utanıyorum!
Memleketim!
Develer; tren, ford arabaları ve hasta eşekleri
Kavak,
söğüt
ve kırmızı toprak!
Memleketim!
Çam ormanlarını, en tatlı suları
ve dağ başı göllerini seven alabalık

Ve onun yarım kiloluğu,
Pulsuz gümüş derisinde kızıltılarla,
Bolu nun Abant gölünde yüzer!
Memleketim!
Ankara ovasından geçilir,
Kumral, ipekli, uzun kürklerin pırıldaması,
Yağlı ağır fındığı Giresun'un
Zeytin,
incir,
kavun,
ve renk renk
salkım salkım üzümler,
ve sonra kara sapan,
ve sonra kara sığır...
ve sonra Parisli bir gazetenin
«Planlı edebiyat» diye alay ettiği
bir eski şiir:
Köylünün toprağa hasreti var,
toprağın hasreti makinalar»

Sonra işittik ki, Nazım, bu şiire bazı eklemeler yapmış ve bazı mısraları da çıkarmış.

Bazı düşünürlerin sözleri.

Profesör Bayan Halide Edip Adıvar, o zaman Nazım'ın affı için yapılan bir ankete de şu cevabı verdi:

«Haksız yere hiç bir vatandaşın değil 28 sene, 28 saat dahi hapsedilmesini arzu etmem; aynı şekilde Nazım'ın da bir an evvel çıkmasını canı gönülden temenni ediyorum.»

Profesör İsmail Hikmet Ertaylanın sözleri de şöyle:

«Ben kendisini küçüklükten beri bilirim. Nazım Hikmet bir hataya kurban oldu. Bunu bir af temizleyemez mi? Bu bir emri vaki şeklinde oldu, bugüne kadar alâkasızlıktan kaldı.»

Avukat Burhan Apaydın'ın görüşü şuydu:

«Nazım Hikmet'in hapishânede bîgünah bir tarzda yattığı, yânî adlî bir hatâya mevzu teşkil ettiği bugün artık herkes tarafından kabul edilen bir hakikat olmuştur. Nazım Hikmet'e karşı adlî bir hatâ işlenmiştir. Evet, «Errare Humanum Est» - Hata insanlar içindir, fakat hatayı kabul etmek de en büyük insanlıktır. İnsan hakları beyannâmesine imzâ koymuş bir memleketin hükûmetinin bu insanlığı göstermesi kadar tabiî bir şey olamaz.»

Limasollu Naci'nin sözleri:

«Büyük sanatçı ve fikir adamı Nazım Hikmet'in fikirlerinden dolayı hapiste tutulması 20. asır insanlığının yüz karasıdır.

Çok geç kalınmıştır. Affedilse de, edilmese de insanlık tarihi bu büyük hatayı aslâ affetmeyecektir.» (Nuhun Gemisi, 12.4.1950).

Gençlerin İnönü'ye telgrafı:

Ayrıca 150 imzalı ve hepsi de genç olan imzacılar, Cumhurbaşkanı İnönü'ye ve Meclis başkanlığına şu dilekçeyi telgrafla sunmuşlardı:

«Büyük sanat ve düşünce adamı, insanlık ve halk dostu Nazım Hikmet 13 yıldan beri hürriyetinden mahrum tutulmakta ve hapishânede sıhhati günden güne çürütülmektedir. Bu gerçek idealistin haksız ve hele onun bir an evvel serbest bırakılması için yapılan teşebbüslere karşı başvurulan oyalama politikası gerek dünya, gerekse Türkiye halk oylarında derin bir tepki ve teessür uyandırmıştır. Biz aşağıda imzaları bulunan Türkiye inkılâpçı, demokrat yüksek okul ve üniversite gençleri, halkların gösterdikleri tepki ve teessüre katılır, Nazım Hikmet'in serbest bırakılması için kanunların size ver-

diği yetkiye dayanarak harekete geçmenizi saygıyla dileriz.»

Bu büyük af kampanyası, o tarihe kadar memleketimizde görülmemiş bir şeydi. Bu yepyeni direnişe ve ortak savunmaya YAPRAK önemle parmak bastı:

«Adlî bir hata yüzünden 13 yıldan beri hapiste yatan şair Nazım Hikmet'in son günlerde açlık grevine kalkması bütün memleket aydınlarını heyecana düşürdü.

İstanbul aydınları, Ankara aydınları, İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği ve başka topluluklar ayrı ayrı, Cumhurbaşkanına Meclis Başkanına ve Başbakana başvurup şâirin serbest bırakılmasını istediler. Dilekçelerin altına imza eden şâirler, ressamlar, musikişinaslar, profesörler, doçentler, gazeteciler arasında Çallı'dan Neyzen Tevfik'e, Refik Fersan'dan Adnan Saygun'a, Nurullah Ataç'tan Falih Rıfkı Atay'a kadar bütün yurt aydınlarının adı var.

Bu davranışların sebebini, Türk aydınlarının, tarihimizde bir leke olarak kalacak bir işin sorumluluğuna ortak olmak istemeyişlerinde görüyoruz.» (Yaprak, 15 Nisan 1950).

Melih Cevdet Anday, aynı görüşü paylaştı ve şunları belirtti:

«O dilekçelerde imzaları bulunan hukukçu, şair, ressam, müzisyen, yazar, mühendis, sanatsever yurttaşların, teker teker düşünce yapıları, görüşlerinin özelliği ne olursa olsun, onları belli bir noktada, belli bir amaç üzerinde birleşmiş görmek sevinilecek bir gelişme sayılmalıdır. Çünkü toplum hâlinde yaşamanın temel görünüşlerinden biri de, başkalarının uğradığı haksızlığa karşı, o haksızlık kendi

başımıza gelmiş gibi uyanık, duyguiu, titiz bulunmaktadır. Bizim toplumumuz, öteki geri Doğu toplumları gibi, bu uyanıklıktan, bu bilinçten uzun zaman uzak yaşadı. Ona uzun zaman «her koyun kendi bacağından asılır» geleneği eğemen oldu. Demek kelimenin gerçek kavramı ile o bir toplum değil, sadece bir topluluktu. Topluluklar ise, tıpkı koyunların başındaki çoban gibi sürücü, yönetici bir erkin kumandası altında ortak çıkarından habersiz, yaşama tarzlarını yükseltici amaçlarından yoksun insanların kalabalığıdır.» (age).

Gerçekten de bütün toplum Nazım Hikmet konusuyla doluydu. Çünkü «Nazım yaşadığımız devrin en büyük şâirlerinden biridir Fuzuli'nin, Nedim'in ve Şeyh Galip'in önünde, Mevlâna, Şekspir ve Mayakovski ile yan yana yürüyecek muazzam çapta bir sanat dehâsı. Taş ve betonla örülü bir millî hazine!

Nazım Hikmet, çelik memelerden içmiş bir dev yavrusudur. Namık Kemal, onun yanında saçlı sakallı bir taş bebek; ve «ilhamını Fransız mektebinden alan» Hâmid meyvaları kurumuş ihtiyar bir ağaç gibi kalır.

Onun Mikelancello gibi ıztırap içinde yarattığı şaheserler, edebiyat dünyasında, yüzümüzü ağartacak, ve yarın bütün insanlık bu eşsiz sanat mahsulleriyle övünecektir.» (Kerim Sadi - Başdan 24 ağustos 1948).

1938 de Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından Fransızca yayınlanan **«Bugünkü Türk Şairleri Antolojisi»**nde Nazım Hikmet için şunlar yazılmıştı:

«Nazım Hikmet, 835 Satır Jokond ile Si-Ya-U, Varan 3, 1+1=1, Sesini Kaybeden Şehir gibi bir çok

şiir kitaplarının yazarıdır. Türk şiirine yeni âhenk, yeni bir duyarlık getirmiş ve bütün bu şiirleri, büyük halk kitlelerinin anlayabileceği bir dille yazmıştır. Ve bunları yaparken hayret edilecek şekilde hakim olduğu sanatçılık ve yazarlık gücünden hiç bir şey feda etmemiştir».

Antolojide Nazım'ın ünlü şiirlerinden «Salkım Söğüt», «Meşin Kaplı kitap», «Yalın ayak» şiirleri yer almıştı.

O Antolojinin yayınlandığı yıldan 10 yıl sonra ise Nazım'ın yepyeni bir şiiri Başdan'da (28 aralık 1948) yer alıyordu:

Memleketim

Dört nala gelip Uzak Asyadan
Akdenize bir kısrak başı gibi uzanan
Bu memleket bizim.
Bilekler kan içinde, dişler kenetli,
ayaklar çıplak
Ve ipek bir halıya benziyen toprak
Bu cehennem, bu cennet bizim,
Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın
Yok edin insanın insana kulluğunu
Bu davet bizim,
Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
Bir orman gibi kardeşcesine
Bu hasret bizim!

Nazım Hikmet'in açlık grevi:

Nazım Hikmet, affının sağlanamaması üzerine açlık grevi yapmaya karar verdi. 7 nisan 1950 cuma günü, Bursa Cezaevinde, saat 19 da yemeğini yedi

ve «bu yemeğim, hakkımın tanınmasına kadar son yemeğimdir» diyerek açlık grevine başladı.

Avukat İrfan Emin Kösemihalcğlu bir yandan, Mehmet Ali Sebük bir yandan, bütün kapıları deniyor ve adlî hatânın düzeltilmesine çalışıyorlardı. Nazım Hikmet, açlık grevine başladıktan bir kaç saat sonra, Ankara'dan Mehmet Ali Sebük'ün uzun bir telgrafı geldi.

Bu telgrafta şunlar belirtiliyordu:

Hukûmet mahfillerinde iâdei muhâkeme ya da tashihi karar yolunda müsait bir hava esmektedir. Bu bakımdan açlık grevine başlanması, bu havayı bozabilir. Onun için açlık grevine başlamaması rica ediliyordu. Fakat Nazım, hayatının en önemli kararlarından birini vermişti.

Vâlâ Nurettin, açlık grevinden bir gün önce o günkü ortamı yansıtan çok ilgi çekici bir fıkra yayınladı: (7.4.1950 Akşam).

Açlık grevi ve lâkâyıt grevi

Gazetelerimiz, umumî alâkanın tercümânı olarak, bir kaç zamandır, Nazım Hikmet'ten bahsediyorlar. Sanat kudreti, memleket içinde ve dışında ittifâkla tasdik edilen, bu benzeri yetişmemiş şairimizin açlık grevi gibi bir nihaî işkence ile ölmemesini istiyorlar.

Açlık grevi yarın başlıyor.

Bizde şimdiye kadar umumiyetle teâmül şuydu: «Falanca şunu zorla mı tatbik ettirtecek? Gazeteler de ona tarafdar mıdırlar? Aksini yapalım ki, otorite görünsün.»

Eğer bu sefer de, aynı vâdiye sapılırsa; Nazım Hikmet'in maddî ve manevî durumu Ahmet Emin Yalman'ın tasavvur ettiği şekilde «kritik» diye kabul edilemezse; bu açlık grevine karşı bir lâkaytlık

grevi ilân olunursa, Türkçemizi en mükemmel şekilde yazabilmiş ve Türk şiirini uzak mesafelere ve uzak asırlara nakletmek kudretinde bir sanatkâr ziyan edilecektir.

Böyle bir yükün altından tarih boyunca kalkamayız.

Şair Nesimî faciâsını bir kerre daha tekrarlamayalım. Abdülhamid'in bile, Tevfik Fikret'e karşı, şâirdir diye, müsamahakâr bir siyâset takib ettiğini kezâ hatırlayalım.

Mütehassıs hukukçuların anlattıklarına göre, Nazım, bir adlî hatânın kurbanı olarak 13 senedir hapishânededir. Bu iddiâ, uzun zamandır, ısrarla ilân edildiği hâlde, aksini söyleyen bir mâkâm çıkmadı. Halbuki, böyle ahvâlde, tekziplerin, tavzihlerin, takiplerin nasıl birbiri peşi sıra harekete geldiği malûmdur.

Bu mevzu ile uzaktan yakından alâkadâr sandığım zatlarla konuşur, dururum:

— Haklısın, - diyorlar - Nazım Hikmet'in beyhûde yere yattığını ben de biliyorum. Yüreğimde azaptır. Fakat elden bir şey gelmiyor.

Nazım'ın 28 seneye mahkûm edilmesinde âmil olduğu söylenen kimseler dahi, bu isnâdı şiddetle - (bir günah korkusuyla) - hep reddediyorlar.

Meşhur tâbirdeki gibi: «Dosya mesul!»... Fakat o dosya dahi, - gûya canlı da - «iâdei muhâkeme» yoluyla hâkim huzuruna ve umumî efkâr huzuruna tekrar çıkmaktan kaçıyor! Kaçınmayıp çıksa, Nazım Hikmet'in açlık grevi önlenmiş olacaktır. Neslimizdeki bütün insanlar için «hissei şâyiâlı» bu mesuliyetin mütebâki kısmından olsun kurtulacağız.

Kanunlarımız gereğince, eğer 13 senelik bir ha-

pis icab ettiyse, yatmış olsun. Eğer kanunlarımız gereğince 28 seneyi doldurması icâbediyorsa, daha da yatsın, şâirdir diye cürmünün bağışlanmasını bile istememeli. (Yahut umumî aftan o da ilerde faydalanır.)

Fakat bugünkü iddiâ, bir «adlî hatâ» iddiâsıdır. Bu da tekzib edilmemiştir.

Açlık grevinin karşılığı lâkâytlık grevi olmamalı.

Yusuf, kuyuya bir defa atılmıştır. Nazım, bir kaç kere tahakkuk etmemiş vâidlerle kuyunun ağzına kadar çıkarıldı, çıkarıldı, tekrar dibe atıldı.

Adâlet esasına dayanan bir devlette bu işkenceyi kimseye revâ göremeyiz.»

Gerçekten de Nazım'ın dosyası hukuk dünyasına bir türlü çıkarılmıyor ve duygusal görüşlerle, ya da, körü körüne bir komünistlik yaygarasıyla konu temel mihverinden çıkarılıyor, yasaklanmış konular etrafında tek yanlı bir itham fırtınası estirilmek isteniyordu.

Avukat Mehmet Ali Sebük bir yandan, Avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu da Ankara'da ve İstanbul'da, Nazım'ın affı için yoğun bir çalışma içindeydiler. Mehmet Ali Sebük Ankara'daydı. Temaslarını basın mensuplarına şöyle anlatmıştı (7 nisan 1950 günü):

«— Bugün ilk önce Başbakan Yardımcısı Nihad Erim'le, Nazım Hikmet meselesini, tarafsız iki hukukçu gibi konuştuk. Fikir teatisinde bulunduk. Sonradan adâlet bakanı Fuat Sirmen ve Cezaevleri Genel Müdürü Sakıp Güran'la da bu konuda uzun boylu görüştük. Ayrıca, Nazım Hikmet'in hemşiresiyle birlikte ikinci defa olarak adâlet bakanı Fuad Sirmen'le tekrar fikir teâtisinde bulunduk. Bugün-

kü temaslarının sonucunda meselenin büyük bir anlayışla karşılandığını memnuniyetle gördüm.

Formalite güçlükleri dışında, meselenin pek yakında halledileceğini kuvvetle umuyorum. Bu anlayış havası karşısında cidden mütehassis ve müteşekkirim.»

Öte yandan avukat İrfan Emin Kösemihaloğlu da, aynı gün Cumhuriyet gazetesini ziyâret etti, yazı işlerinde çalışan basın mensuplarıyla görüştü. Sonra da gazetede bir basın toplantısı yapmasına müsade edilmesini ricâ etti. Bu istek Cumhuriyet gazetesi sorumlularınca kabul edildi ve İrfan Emin, basın toplantısında, Nazım'ın hangi nedenlerle, nasıl tevkif ve mahkûm edildiğini özetle anlattı. Sonra da memleketin af gibi, siyasî, içtimaî ve iktisadî bir tasfiyeye ihtiyâcı bulunduğunu belirterek şunları söyledi:

«Bugün siyasî tasfiye, cumhuriyetimizin geleneği gereğidir. Kaldı ki affın geri bırakılması, sosyal yapıda büyük bir hayal kırıklığına sebeb olmuştur. Bilhassa Nazım Hikmet hakkında bir adlî hatâ söz konusudur. Kendisi yetkisiz bir mahkemeye gönderilmiştir. Millî Mücâdeleden bu yana hükûmet ve Meclis muhtelif tasfiyeler yapmış, geçmişe ait kötülüklerin hesaplarını silmiştir. Cumhuriyet hükûmeti, bugün kendisini her zamankinden güçlü duymakta haklıdır ve gene cumhuriyet hükûmeti artık politik bir düşman tanımamaktadır. Büyük Millet Meclisi 23 Nisanda pek âlâ toplanabilir ve bugüne kadar kanun uygulamasında yapılan adlî zühûllerin tasfiyesine karar verebilir. Çünkü af kanununun geriye bırakılması, sosyal vicdânda yankılar yapmış ve bir affın zorunluğunu belirtmiştir.

İrfan Emin, daha sonra Nazım Hikmet'in ce-

zâevinde hazırlamakta olduğu «**Milli Mücâdele Destanı**»ndan parçalar okudu. O zaman bu basın toplantısını izleyenlerden Oktay Verel, Mehmed Fuad, Rasih Güran, Ferdi Öner de vardı. En çok dikkati çeken şiir şu oldu:

«...
Halil, göz resmi çizmiş kıyılarına hartanın
Gözlerin kimisi çift, kimisi tek,
gözlerin kimisi önden, kimisi yandan,
inatla ve ısrarla bakan
bir gözün yarılmış kaşı
pınarlarından
ve sızmakta kan.
Gözlerin bazıları alt alta, üst üste, karmakarışık.
Gözlerin bazıları alabildiğine açık
okunuyor dehşetle yazıları
ve kilitli ceviz kutular gibi bazıları.
Gözler var:
annedir.
Gözler var:
muhabbet.
Gözler var:
buğdayları güneşli bir harman
manzarası gibi bakıyorlar
ve sonra ikide bir
ve sonra yine o göz
inatla ve ısrarla bakan,
ve yarılmış kaşı
ve pınarlarından sızmakta kan.
Hartanın başında betona çömelmiş Halil.
Yukarda demir putrelli tavan.
Alt katta kederli bir uğultu, görüşme yeri.
Ve gözlüklerinin altında kendi gözleri:

Ergeç aydınlığını kaybedecek olan.
Ve Halil sevemiyor:

Damarların dumura uğrayış ağrısı mıdır
gözlerindeki,
yoksa dünya dövüşürken kolu bağlı oluş
acısı mıdır?

Şimdi göllerinde Finlandiyanın
Şimdi Libya çöllerinde yahut,
yahut Yugoslav dağlarında,
şimdi İstanbulda, İzmirde, Cephede...»

Nazımın şiirlerinden Büyük Atatürk'ü Dumlupınar'da anlatan parçayı da okuyan İrfan Emin, o gün sözlerini şöyle bitiriyordu:

«Millî Savaşın en büyük destanını yazan hapishânede inliyor, Atatürk'e sövenler ellerini kollarını sallayarak dolaşıyorlar, olmaz böyle şey...»

Nazım Hikmet, 8 nisan 1950 cumartesi sabahı, saat 10'da Bursa savcısı İzzet Akçal'ın odasına dâvet edildi. Odada Adalet Bakanlığı başmüfettişi Hayrettin Şakir de bulunuyordu. Kendisinden açlık grevinden vaz geçmesi istendi. Nâzım, bu isteği nezâketle reddetti. Dâvâsında haklı olduğunu kısaca anlattı. Daha önce de Nazım Hikmet, greve başlamadan önce kendisini ziyarete gelen A. E. Yalman'a aynı şeyleri söylemişti:

«Yüzde elli ihtimâlle bu kararım beni hakka ve hürriyete kavuşturur, diğer yüzde elli ihtimâl, dayanamayıp ölmektir. Ben intihar etmek istemem. Yaşayıp hürriyet havası teneffüs etmek taraftarıyım. Fakat hak ve hürriyet için yüzde elli riski göze almak ve ölüme bu şekilde kavuşmak, zahmete değer.»

Yalman, bu kesin durum karşısında şunları belirtti:

«Nazım Hikmet, tarihte cehâletin, iftirânın ve haksızlığın kurbanı olan ilk fert değildir. Bilhassa bir tek parti devrinde, adâlet cihâzının vahdetten mahrum olduğu, sivil, askerî, malî gibi kısımlara ayrıldığı bir muhitte böyle hâdiseler olabilir. Feci olan şey: son beş yıllık serbest münakaşa devrinde bütün ikâzlara, bütün müracaâtlara, kanunlarımızın bütün sarih hükümlerine rağmen, alâkasızlığın devâm etmesi, nihayet hazırlanan ve siyasî mahkûmlara ait olan kısmı umumca tasvib edilen af kanununun alâkalılar için adetâ işkence teşkil edecek tarzda talike uğratılması ve bugünkü vaziyetin yaratılmasıdır.» (9.4.50 Vatan).

Nazım durumu gayet açık ortaya koyuyordu ve:

«Selîm aklın ve millî vicdân'ın, eninde sonunda hakikatın tecellisine yardım edeceğinden ümidimi kesmiş değilim. Yâni ayın sekizinde yatacak olduğum açlık grevine ümitle yatıyorum. Yeisle, kederle değil. Bu uğurda ölürsem dahi, son nefeşime kadar ümitle yaşayacağım.

... ...

Hak aramanın keyifli sevinci içindeyim ve bu hakkın ben ölürsem bile nasıl olsa günün birinde tecelli edeceğini düşünmek, buna inanmak, bundan emin olmak gibi bir bahtiyarlığım var.

İntihâr etmiyorum, hiç kimseye şantaj yapmıyorum, hiç kimseyle inâtlaşmıyorum. Sadece kanun yollarının açılabilmesi için on üç yıldır sürüp giden adlî bir hatanın düzeltilmesi için hayatımı ortaya koymaktan başka imkân kalmadığı için bu son çâreye başvuruyorum.» (9 nisan 1950, Akşam).

Nazım Hikmet, 9 nisan 1950 pazar sabahı, Bursa'dan İstanbul'a getirildi ve Sultanahmet Cezâevi revirine yatırıldı. Kalbinden ve ciğerinden rahatsız olan Nazım Hikmet'in sağlık durumunun, mahkûmiyetin devâmına mâni olacak derecede ise, Cumhuriyet savcılığı, kanunî hakkını kullanacak ve Nazım'ı serbest bırakacaktı. Ancak, bu yolda gidilmesi şüpheli görülüyordu. Avukatı İrfan Emin Kösemihaloğlu, 9 nisan pazar günü Cumhurbaşkanlığına, Başbakanlığa ve Adalet Bakanlığına şu telgrafı çekti:

«Evvelce de arz ve işâret ettiğim veçhile, Cezâ Muhâkemeleri Usulü Kanununun 399. maddesi, mahkûmlara karşı infâzla ilgili makamlara bir takım görevlerle yetkiler vermiş bulunmaktadır. Başlayan fâciâyı önlemek üzere, sağlık durumu bu maddenin ikinci fıkrasına uyan şair Nazım Hikmet hakkında hemen harekete geçilmesini saygılarımla dilerim.»

Vasisi avukat
İrfan EMİN

Nazım Hikmet'in affı için adeta bütün dünya aydınları barışçı bir yarışa girmişlerdi.

Fransız aydınları

Aralarında dünyaca ünlü yazar, düşünür, ozan ve sanatçıları 1950 iktidarını suçluyor ve Nazım'ın affı için imza veriyorlardı. Bunlar arasında /alfabetik sıraya göre/ Auricoste, Beavoire, Bansel, Bourdet, Coranakis, Guilloux, Camus, Camy, Carco, Mamiano, Dessaignes, Fougeron, Gimond, Garcio, Gracies, Graumaire, Jourdain, Lansiaux, Levy, Lag-

nenne, Leelaire, Milhau, Le Doux, Menot, Miahilhe, Neillot, Ponty, Prevert, Queneau, Rostant, Ricart, Rihler, Saint - Saens, Sautteau, Survage, Sartre, Salacrou, Supervielle, Schlumberger, Taslitsky, Vercorrs, Wahl.

Bu ve bunların etkinliğini bilenlerin katılmasıyla pek çok mitinge alan olan Paris, adeta Nazım, Nazım diye inliyordu. Nazım'ın mahkumiyetini kınayan bu düşünür ve sanatçıların yaptıkları gösteriler sırasında Nazım Hikmet'in Fransızcaya çevrilmiş şiirleri de çoğaltılmış olarak dağıtılıyordu.

Ünlü ozan Tristan Tzara Fransa'daki Nazım Hikmet'i Kurtarma Kanpanyasını yürüten Komitenin başkanlığını kabul etmişti. Nazım Hikmet'i Kurtaralım cümlesiyle özetlenen mücadelede aktif görev alan Tzara'nın sesi hemen İngiltere'de yankı buldu.

İngiltere çalkalanıyor

İngiliz Üniversitelerindeki gençler Fransız aydınlarının çağrısına katılıyor ve Nazım Hikmeti kurtaralım kampanyasına katılıyorlardı. Özellikle bir öğrenci dergisi olan Conflict Mayıs 1950 sayısını Nazım Hikmet'e ayırdı. Dergide Nazım'ın sanatı inceleniyor, şiirleri veriliyor, hastalığı, ciğerlerinden rahatsızlığı dramatik bir dille anlatılıyordu. Bu arada Nazım'ın açlık grevini büyük bir olay olarak okurlarına sunan dergi «Bu cinayete müsaade edilmemelidir» diyordu.

Glasgow üniversitesi öğrencileri aralarında imza topluyor, Nazım'ın affedilmemesinden yalnız 1950 iktidarını değil, UNESCO'yu da suçluyor ve dergiyi hem bu kuruluşa, hem de Türkiye Cumhuriyeti Bü-

yükelçiliğine «protesto» amacıyla gönderiyordu.

Kıbrıs İşçilerinin Sesi:

Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu adına Genel Sekreter Ahmed Sadi Erkurt Lefkoşe'den Ankara'ya T. B. M.M. Başkanlığına bir mektup gönderiyor ve şöyle diyordu: «Nazım Hikmet, dünya çapında yüzümüzü güldüren, göğsümüzü kabartan ve bütün Avrupa sanatçılarının takdirle andıkları büyük bir şairimizdir. Ve Kıbrıs Türk İşçileri böyle bir cezanın verilmesine izin vermediği halde Askerî Mahkeme onu 28 yıl 4 ay gibi uzun bir hapis cezasına mahkum etmiştir ki, bu büyük bir adaletsizliktir.»

Mektupta bu mahkumiyetten duyulan üzüntü dile getiriliyor ve Şairin serbest bırakılmasını rica ediyordu.

Başka ülkelerde

Mısır'da Tarik adlı dergi Nazım'ın kurtarılması için yayın yapıyor, Irak Vatanî Demokrat Partisi'nin organı Savt El-Ahali gazetesi bir yandan Bağdat'ta çıkan El âlem El arabî adlı gazete Nazımın haksız yere hüküm giydiğini ve affının bir insanlık gereği olduğunu belirten yayınlara alabildiğine yer veriyordu. Irak aydın gençliğinin çağrısına da yer veren Irak basını kendilerine gönderilen ve Nazım'ın affını isteyen dilekçelere yer vermişlerdi. Suriye ve Lübnan da aynı kanpanyaya katılmış bulunuyordu.

Hindistan'daki ilerici yazarlar derneğinden bir

grup Türkiye'nin Hindistan Büyük Elçiliğine bir mektup bırakarak Nazım'ın affını isteyenlere katıldıklarını bildiriyorlardı. Delhi İlerici Yazarlar Derneği adına verilen mektupta şöyle deniyordu:

«Türk halkının daha iyi bir yaşam için duyduğu arzuyu dile getirdiği için bu denli acı çeken Türkiye'nin kahraman evladı, bizler tarafından büyüklüğü, cesareti ve devrimci sanatından dolayı sevilmekte ve saygı görmektedir. O, sadece Türkiye'nin değil, bütün dünyanın şairidir. Ve demokrasi, barış, daha iyi bir yaşam için düşlerimizi sembolize etmektedir.

Onun derhal serbest bırakılmasını istemekte ve yüksek huzurunuzun bu isteğimizi, Hükûmetinize bildireceğinizi ümid etmekteyiz.»

İlerici İsviçre gençliği, İskoçyalı aydınlar, Amerika yazarları Nazım'ın affı için büyük mücadeleye var güçleriyle katılmışlardı. Bunlardan başka Halk Cumhuriyetlerinde /Romanya'da, Çekoslovakya'da, Polonya'da, Bulgaristan'da/ de Nazım'ın affı için gösteriler düzenleniyor ve o zamanki radyo yayınlarından alınan bilgilere göre Nazım'ın kitapları yabancı dillere çevriliyor, resimleri yüzbinlerce basılarak dağıtılıyordu.

Amerikan Şairi Joseph North'un Nazım Hikmet için yazdığı büyük bir şiirden aşağıdaki parçayı /Aydın Aydemir'in Nazım adlı belgesel kitabından aktararak/ sunuyoruz:

«Yaşıyor mu?» diyoruz, biz Amerikalılar soruyoruz
Ve Konsolos:
«Bilmiyoruz» diyor, «kendi hükûmetinizden sorun»
Böyle diyorlar Nazım,
Bir parçacık olsun yüzleri kızarmadan

«Kendi hükûmetinizden sorun» diyorlar.
Bize söylemiyorlar kardeşim,
«Evet» demiyorlar,
«Yaşıyor mu?» diye soruyoruz
«Hayır» demiyorlar,
Hastasın, ölmek üzresin, belki öldün,
Ya onlar? Onlar kuvvetlidirler.
Bizim B. 29 larımız, demir tanklarımız, çelik
mermilerimizle
bizim atom endüstrimizle kuvvetlidirler.
Kuvvet bu değil mi?
Öyleyse neden uzakta, bir Anadolu hastahanesinde
yatan
bir tanecik insanın
Rockfeller Centerin kulelerinden
daha büyük olmasından mı korkuyorlar?
Yoksa kardeşim, türkülerinden,
Türkülerinin bu kuleleri yıkmasından mı
korkuyorlar?»

Ve dünya Nazım'ın gücünü bilerek onun ölüme terkedilmemesini istiyor ve haksız bir kararın düzeltilmesinde ısrar ediyorlardı.

Affın aleyhinde olanlar:

Ancak bazı üniversite öğrenci dernekleri de aksi görüşte idi. Netekim İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği'ne bağlı Elektrik Fakültesi Talebe Cemiyetinin kongresinde konu ele alınmış ve kongre başkanı İdris Yamantürk de basından, aşağıdaki haberin gazetelerde yer almasını ricâ etmişti. İşte haber:

«Fakültemiz talebe cemiyeti olağanüstü kongresi 7 nisan 950 cuma günü yapılmıştır. Başkanlık divânı seçiminden sonra son günlerin mevzuunu teşkil eden Nazım Hikmet Meselesi hakkında verilen bir takrir gündeme alınmış, umumi efkârda bulanık bir hava yaratmak isteyenler şiddetle protesto edilerek, sayın cumhurbaşkanına ve başbakana aşağıdaki telgrafın çekilmesine karar verilmiştir:

(Anayasanın zâtı devletlerine tanıdığı yetkiye istinâden Nazım Hikmet'in affı yolunda müracaatları gazetelerden ürpererek okuduk. Dün Türkiüğe kastedenlerin bugün bir kahraman olarak gösterilmesini tasvib etmiyor, hürriyet düşmanlarına hürriyet verilmemesini istiyor ve bu hususta vereceğiniz kararla bizimle beraber olacağınıza inanıyoruz. Ellerinizden öperiz.)

Bundan sonra açık olan idâre heyeti âzâlarının seçimi yapılmış ve şunlar seçilmiştir: başkan Aziz Gümüş, genel sekreter Necmi Gülboy, muhasip Nurettin Tunaveli, müzik Fehim Yaltın, sosyal yardım: Özdemir Özsoy.»

Türk Kültür Ocağı başkanı Bekir Berk de 8 nisan 1950 de basına gönderdiği ve Türk Gençlik Teşkilâtı başkanı Necati Tanrıkulu'nun da imzaladığı haber mektubunda şunları yazıyordu:

«Türk Kültür Ocağı ve Türk Gençlik Teşkilâtı tarafından komünistlerin aftan istifâde ettirilmemesi için metni aşağıda bulunan telgraf Reisicumhur İsmet İnönü, Başbakan Şemsettin Günaltay ve T.B.M.M. reisi Şükrü Saracoğlu'na çekilmiştir:

«Bazı komünistlerin serbest bırakılması için yapılan faaliyetlerin şiddetlendirildiği şu günlerde hürriyeti, hürriyetimizi gasbetmek ve millî bünyemi-

zi kundaklamak isteyen komünistlerin, çıkarılması muhtemel bir aftan istifâde ettirilmemesini istiyoruz.

Anayasanın 26. ve 42. maddelerindeki selâhiyete dayanarak komünistleri affedecek olanları MİLLİYETÇİ CEPHE aslâ affetmeyecektir.

Saygılarımızla.»

İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneğinin mücâdelesi:

Fakat bazı öğrenci dernekleri de af için durmadan ilgililere baş vurmaktan geri kalmıyordu. Yüksek Tahsil Gençlik Derneği de hem cumhurbaşkanına, hem Meclis Başkanlığına, hem de Bursa Cumhuriyet Savcısına şu telgrafları gönderdi:

«Sayın İsmet İnönü
Cumhurbaşkanı
Ankara

Büyük şâir Nazım Hikmet misli görülmemiş bir adlî hata yüzünden 13 yıldan beri hapiste tutulmaktadır. Memleketimiz ve dünya halk oyunda büyük bir teessür ve tepki yaratan bu hâle son vermek üzere geri kalan af kanununun çıkarılması için bir an evvel Büyük Millet Meclisini toplamanızı, bu müddet zarfında da hayatı tehlikede olduğundan, Nazım Hikmet'in cezâsının infazının durdurulmasına tavassutunuzu rica ederiz.

İstanbul Yüksek Tahsil
Gençlik Derneği

(Aynı telgrafın bir sureti de T.B.M.M. Başkanına çekilmiştir.)

Cumhuriyet Savcılığı

Bursa

Büyük şâir Nazım Hikmet, misli görülmemiş bir adlî hatâ yüzünden 13 yıldan beri hapiste tutulmaktadır. Bu hâl memleketimiz ve dünya halk oyunda büyük bir teessür ve tepki yaratmıştır. Kanunun size verdiği yetkiye dayanarak, bugün hayatı tehlikede olan büyük şâirin cezasının infâzının derhal durdurulmasını ricâ ederiz. Bu hususta tavassutları ve geri kalan af kanununun çıkarılmasını temin etmek üzere bir an evvel B.M.M. ni toplamaları için sayın Cumhurbaşkanı ve B.M.M. başkanına da birer telgraf çekilmiştir.

İstanbul Yüksek Tahsil
Gençlik Derneği

Bir yandan Nazım'ın affı için çalışılırken, bir taraftan da önlenmesi yolunda girişilen teşebbüslerde dikkati çeken bir nokta vardı:

«Nazım Hikmet'in mahkûmiyetini hazırlayanlardan ve alkışlayanlardan bir çoğunun bugün onun affını dileyen grupla ön safta yer alması» idi ve Ahmed Hidayet Reel şöyle soruyordu:

«Söyler misiniz bana, kıyamet alâmetlerinden değil de nedir?» (Cumhuriyet, 10/4/1950).

Nazım Hikmet'in adlî bir hatâya kurban gittiği kanısının yaygınlaştığı bir sırada Mareşal Fevzi Çakmak'ın vefâtı bazı olaylara yol açtı. Nazım'ın mahkûmiyetinde birinci derecede Mareşal'in rol oynadığı söylentileri de bilindiği için Nazım Hikmet'in affını istemeyenler, Mareşal Çakmak'ın vefâtı üzerine bazı hareketlere giriştiler.

İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, 19 nisan 1950 günü bir bildiri yayınlayarak son günlerin olaylarını kendi açılarından şöyle eleştirdi:

«19/4/1950 günü toplanan derneğimiz yönetim kurulu, son günlerde memleket efkârını işgal eden Nazım Hikmet'in affı meselesi hakkında ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümü dolayısıyla yapılan irticâ gösterileri karşısında, bir çok talebe teşekkülleri tarafından yayınlanan beyannâmelerin olayları objektif olarak aksettiremediğini kaydeder. Millî Türk Talebe Birliği Edebiyat Fakültesi Derneği'nin, gençlik, aydınlarımız ve derneğimiz hakkında kullandığı küstahça lisânı takbih eder. Bu meselelerdeki görüşlerini halk oyu önünde açıklamayı vazife bilir.

1 — Nazım Hikmet'in mahkûmiyetinin kanuna uygunsuzluğu memleketimizde ve bütün dünyada açıkça bilinmektedir. Nazım Hikmet'in kurtarılması için imzâ toplayan ve imzâ eden talebelere «kandırılmış» diyenler bizzat mürteci unsurlar veya bunlar tarafından kandırılmış zavallılardır. Aydın gençliği bu hareketinden dolayı tebrik eder ve bu iğrenç isnâttan tenzih ederiz.

2 — Adâletle beraber olan aydınlarımızın gaflet ve şaşkınlık hâlinde olduğunu iddia edenler, adâletten hoşlanmayan hürriyet ve demokrasi yolunda kendilerine düşen ödevi anlayamayacak kadar gaflet ve şaşkınlık içinde bulunanlardır. Derneğimiz ileri fikir ve hareketleri destekleyen aydınlarımıza sevgilerini sunar.

3 — Gençliğin gerçek menfaatlerini temsil etmek, şerefi, nizâmnâmesinde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyânnâmesini benimseyen (her türlü geri fikir ve hareketlere karşı savaşan) derneğimize

aittir. Bu sebeple derneğimiz gâyelerinin Millî Türk Talebe Birliğinin Edebiyat Fakültesi Derneği idârecilerinin düşünce ve gayretleriyle (taban tabana zıt) oluşuyla iftihâr eder.

4 — Mareşalın ölümünden faydalanarak yapılan irticâ hareketleriyle yalnız hür ve inkılâpçı gençliğin ilgisi yoktur. Gerek Millî Türk Talebe Birliğinin, gerek İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin bu hareketlerle ilgileri olmadığı yolundaki beyannâmeleri zevâhiri kurtarma gayretkeşliğidir. Derneğimiz şimdiye kadar hiç bir ileri hareketi desteklemeyen mezkûr teşekküllerin bu hareketin sorumluluğunda payları olduğunu halk oyuna ilân eder.»

Genel Sekreter
V. Özgüner

Gerçekten de daha önce Millî Türk Talebe Birliği Edebiyat Fakültesi Derneği şu beyannâmeyi yayınlamıştı:

«Millî Türk Talebe Birliği Edebiyat Derneği Yönetim Kurulu 14 nisan 1950 cuma günü yaptığı olağanüstü toplantısında, günün mevzuu hâline getirilmek istenilen şâir Nazım Hikmet'in affı isteğini ve bu istekle teşebbüsleri incelemiş ve aşağıdaki hususları dernek görüşü olarak Türk efkârı umumiyesine arzetmeğe karar vermiştir:

1 — Böyle yersiz ve mânasız bir talebin Türk efkârının mümessillerinden ve kendilerine büyük değer verdiğimiz ilim adamlarımızdan bazıları tarafından desteklenmiş olmasını, bu zevâtın gaflet ve şaşkınlığı ile izâh ediyoruz.

2 — Nazım Hikmet, bazı kimselerin iddia ettik-

leri gibi adli bir hatâ neticesinde mahkûm edilmiş bile olsa, bu hatânın aradan 13 sene geçtikten sonra ortaya atılmasında sebepler aramak gerektiği kanaatindeyiz.

3 — Bu teşebbüse hiç bir gençlik teşekkülü katılmazken, 60-70 kişilik bir grubun mümessilleri oldukları hâlde isimlerinin taşıdığı geniş manayı istismâr ederek, Nazım Hikmet'in affını talep eden İst. Yük. Tahsil Gençlik Derneğinin, gençlik adına konuşacak mevkide olmadığını ve Derneğin nizamnâmesinde belirtilen gayelerin fikir ve düşüncelerimizle taban tabana zıd bulunduğunu açıklamayı faydalı görürüz.»

Ancak, bu bildiriye İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği'nin verdiği karşılık, Edebiyat Derneği Başkanı Doğan Can'ı yeni bir beyannâme yayımlamak zorunda bıraktı. O günkü öğrenciler arası tartışma seviyesini de gösteren beyannâme aynen şöyledir:

«Millî Türk Talebe Birliği Edebiyat Derneği bundan bir müddet evvel komünist şair Nazım Hikmet'in affı isteklerini protesto maksadı ile yayınladığı beyannâmenin, bazı dergiler ve dernekler tarafından cevaplandırıldığını görerek aşağıdaki hususları umumî efkâra arzı yerinde bulur:

1 — Derneğimiz, affın bir hak değil, kanunî lûtuf olabileceği kanaatindedir. Yine kanaatimizce Nazım Hikmet'in af gibi bir lûtfa mazhar olması için ortada herhangi bir sebep yoktur.

2 — 60 - 70 kişilik bir gurubun mümessili olarak konuşan «İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği» nin yalnız bir gazetede yayınlanan beyannâmesinde ifâde edildiği şekilde, bu affın aleyhinde bu-

lunmamızla irticâ arasında bir münasebet kurmak — eğer ortada kötü niyet yoksa — «gafletin ve cehâletin» en sarih örneği olmak icâb eder.

Derneğimiz bu isnâttan dolayı adı geçen teşekküle teessüfü bile lüzûmsuz addeder.

3 — İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneğinin adı geçen beyannâmesinde Nazım Hikmet'in mahkûmiyet kararının kanunsuz olduğunun bütün dünya tarafından bilindiği söylenmektedir. Fransada, Moskova tarafından idâre edilen Jön Türkler isimli teşekkülün ve Budapeşte'de ölen Rus askerleri için «bu kahramanlar Batının ancak rüyâsını görebildiği bir hürriyeti Macar milletine hediye ettiler» diyen İngiliz avukatlarından D. N. Pritt'in, Nazım Hikmet'in suçsuz olduğu hakkındaki beyanlarından, telgraflarından biz de haberdârız.

Yüksek Tahsil Gençlik Derneğinin hemfikir olduğu dünya efkârı bu ise, şimdilik kendilerine söyleyecek sözümüz yoktur.

4 — Mezkûr cevabın son maddesi üzerinde ısrarla durmak isteriz: İdeolojimizle taban tabana zıd gâyeleri olduğunu iddia eden bu teşekkülün mâna ve mâhiyetini daha sarih olarak ortaya koyması lâzımdır. Derneğimizin tüzüğüyle, hareketleriyle «Milliyetçiliği» esas tuttuğu bir vakıadır. İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneğinin «Milliyetçiliğe» «taban taban zıt» olan ve kendileri için iftihar sebebi olduğunu açıkça belirttikleri düşüncelerinin ne olduğunu öğrenmek hem bizim, hem Türk efkârı umumiyesinin hakkı olmak lâzımdır.»

Millî Türk Talebe Birliği
Edebiyat Derneği

Nazım Hikmet'in affı konusu böylece öğrenci dernekleri arasındaki kutuplaşmayı artırıyor, bir yandan hak ve adalet duyguları, öbür yandan ise kelime oyunlarıyla konuyu ana fikrin dışına atmaya çalışanlar görülüyordu.

Mareşal Çakmak'ın vefâtı, ister istemez Nazım Hikmet'le Fevzi Çakmak'ın kıyaslanmasına da yol açmıştı. Rıza Çavdarlı, bir formalık broşürüne şu başlığı koymuştu:

Aziz Büyük Ölü Mareşalın
Bir Numaralı Düşmanı

NAZIM HİKMET KİMDİR?

Meddahlar Utansın !
«Git Vatan Kâbede Siyaha Bürün»
Namık Kemal

Broşür, bütün Nazım Hikmet lehinde kalem kullananları bir bir küfürle suçlamaktaydı. Broşürü de şöyle bitiriyordu:

«Bazı avukatlar, bu işte adlî bir «hatanın» bulunduğunu söylüyorlar!

Ne garip bir iddia!... Yüksek ve âdil askerî mahkemelerin böyle bir hataya düşeceklerini kabul etmek, bu mahkemelerin ne kadar âdil ve bitaraf ruhlu olduklarını takdir etmemektir. Biz nefsimizde bu işi tecrübe ettiğimiz için, kılı kırk yararak adâlet arayan ne dürüst ne âdil olduklarına bizzat şehâdet edebiliriz.

Ortada bir «adlî hata» yoktur. Cemiyet düşmanı bir mücrim vardır. İşte bu gazeteler de bu mücrimleri müdafaa etmektedirler! Hayret ve ibret!.

Yalnız bu müdafaa, halkın sözü, halkın isteği değildir! Yabancı ve düşman ülkelerin bize kadar gelen bir rüzgârıdır...»

Aslında Millî Türk Talebe Birliği Edebiyat Derneği de, Rıza Çavdarlı da, bir gerçeği görmek istemiyordu: Adlî hatânın varlığını. Hele Edebiyat Derneği, adlî hatâ olsa bile, bunun 13 yıl geçtikten sonra ortaya atılmasında sebepler aramaya kalkması, hayret uyandırdı. Hattâ Aziz Nesin şunları yazmaktan kendini alamadı:

«Bir adam ki suçsuzdur, suçsuz olduğu deliller ile açıklanmıştır. Suçlu olduğuna dâir de tek delil yoktur. Ve bütün bunlara karşı da, o adamı mahkûm edenler gık bile diyememektedirler. Hiç şüphesiz yirmi sekiz sene dört aya mahkûm olan bu adam, on üç yıldır hapistedir. Üstelik bu adam; sen, ben değil, koca Nazım'dır, yani dünya sanat âleminde adı bayrak olan Nazım'dır. Hâlâ onun karar tashihini değil de, affını bile istemeyenler vardır.

İnsan hakkının bu kadar pervasız çiğnenmesini bütün demokrasi dünyası protesto ederken, nasıl olur, hem de, Millî Türk Talebe Birliği, bu haksızlığın devâmını ister?

Korkunç, bir tek kelime ile korkunç!.»

(Medet, 23/4/1950)

Avukat Mehmet Ali Sebük de, 10 nisan pazartesi günü saat 12.30'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul edildi. Sebük, İnönü'ye, Nazım Hikmet meselesini bütün ayrıntılarıyla izâh etti ve adlî hatânın tamiri için hükûmete yaptığı teklifleri ve aldığı sonuçları anlattı. Aldığı olumlu intibâ üzerine, Nazım'ı grevden vazgeçirmeğe muvaffak oldu.

Af için çalışmalar böyle devam ederken, Nazım Hikmet, Cerrahpaşa Hastanesine götürüldü ve iki saat sağlık kurulunca muâyene edildi. 11 nisan salı günü yapılan muayeneden sonra Sultanahmet Cezaevine getirildi, oradaki eşyasını alarak Üsküdar Paşakapısı Cezaevine nakledildi.

Hastane Sağlık Kurulunun verdiği rapor vâzıh değildi. Onun için avukatı Sebük, Adalet Bakanlığına 22 nisanda bir dilekçe vererek, Nazım'ın tahliye edilip edilmeyeceğini sordu. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı da, cezaevi doktoru ile Cerrahpaşa hastanesi'nin verdikleri raporları yeterli görmeyerek, bunları Adlî Tıp Meclisine gönderdi. Adlî Tıp şu karara vardı:

«3 ay müddetle bir hastanede tedâvisine devam edilmesi ve bu müddetin sonunda alınacak neticeye göre muâmele ifâsı lüzûmlu görülmüştür.»

Ancak Nazım, bu rapora rağmen cezaevinde bırakıldı. Bu hareket Nazım'ın sinirlerini epeyce bozdu ve 1 mayıs 1950 pazartesi sabahı yeniden açlık grevine başladı. Bunun üzerine İrfan Emin, T.C. Adalet Bakanlığına şu müracaatta bulundu:

T.C. Adalet Bakanlığı yüce katına,

Hâlen Üsküdar Cezaevinde mahkûmen yatmakta olup kanunî vesâyetime tevdi edilmiş bulunan şâir Nazım Hikmet Ran hakkında C.M.U.K. nun 399 ncu maddesinin tatbiki ile infâzın geri bırakılması yolundaki teşebbüsümüz, raporun kifâyetsizliğinden bahisle menfi bir neticede karar kılmıştır. Biz öteden beri uzvî tağayyürden ziyade hapisane psikozu altında beliren ruhî depresyonların mumaileyhi ölüme doğru sürüklediğinden bahisle bilhassa bu bakımdan tetkikat yapılması lüzûmuna kâniiz. Nite-

kim bugün aynı ruhî tesir altında mumaileyh, yeni bir açlık grevine başlamış bulunmaktadır. Arzolunan sebeplerden ötürü ruh ve sinir mütahassıslarından mürekkep bir heyet vasıtasiyle gereken muayene ve tetkikat yapılarak âsil bir tehlikenin önlenmesini üstün saygılarımla bilvesâye dilerim.

2.5.1950 İrfan Emin Kösemihaloğlu

İrfan Emin, ayrıca Ankara'ya giderek Adalet Bakanını da ziyâret etti ve dileğini etraflıca yeniden anlattı. Nazım, bu grevle ilgili olarak İrfan Emin'e gönderdiği mektubunu şöyle bitiriyordu:

«Açlık grevinin seyri esnasında müdâhâlelerden korunmayacak kadar zayıf düştüğüm ve kendimi kaybettiğim zaman cebren beslenirsem, kendime gelir gelmez greve tekrar devam edeceğimi, ölümüme veyahut herhangi bir kanun yoluyla tahliyeme kadar bunun böyle sürüp gideceğini ayrıca bildiririm.»

Açlık grevi devam etti ve altıncı gününe geldi. Nazım, ilk günler bol bol kitap ve gazete okuyordu. Fakat grevin dördüncü günü kitap okuma gücünü yitirdi, bol bol sigara içmeye başladı. Günde dört beş bardak kadar su da içiyordu. Grevin ilk günü Toptaşı cezaevinin bahçesinde jimnastik hareketleri yapmıştı. Fakat sonraları yatağından kalkmamaya başladı. Grevin 3. günü hâlsiz düştüğünü anladı. Konuşmak istemiyor ve dalgın yatıyordu. Dördüncü gün dili paslanmış ve ağzı bir tuhaf kokmaya başlamıştı. Gardiyan ve öteki mahpuslar konuşmak istiyor, fakat Nazım, «yoruluyorum, beni konuşturmayın» diyordu.

9 mayıs salı günü Nazım, sinir ve ruh hekimlerine muayene edilmek üzere Cerrahpaşa hastahanesine yatırıldı. Üç Sinir hekimi üç saat süren bir konsültasyon yaptı. Nazım'ın sağlık durumu, tâbi olacağı tedavi sistemi ve hastalıklarının teşhisi için yapılan muayene sonunda tam teşekküllü bir hastahaneye yatırılması gerektiği anlaşıldı, Cerrahpaşa Hastahanesi'nde tek kişilik bir oda hazırlandı. Aynı odada daha önce şâir Yahya Kemal tedâvi edilmişti.

Nazım, açlık grevine devam ederken, annesi Celile Hanım da oğlunun kurtarılması için 9 mayıs günü açlık grevine başladı ve gazetecilere şunları söyledi:

«Hâlime bakın, doksan yaşında bir insan hâline geldim. Gözlerim görmüyor, dizlerim tutmuyor. On üç senedir benim çektiğim acıları hiç bir anne çekmemiştir. Artık kararımı verdim. Yarından itibâren oruca başlıyorum. Çile dolduran insanlar gibi, ben de oruç yoluyla halimi Allaha arzedeceğim. Belki Allah hâlime acır, oğlumun dertlerine nihâyet verir ve tehlikede bulunan hayatını kurtarır. Babıâlinin kapısına gideceğim, câmileri dolaşacağım. Bir annenin maruz bulunduğu acılara belki acıyanlar bulunur.»

Bayan Celile, Enver Paşa'nın kızı, eski Matbuat Umum Müdürü (Basın Yayın Genel Müdürü) Hikmet beyin eşiydi ve Nazım'ın annesiydi. Bir ara resim yapmış, sergilemiş ve adı ressam olmuştu. Bayan Celile'yi bu duruma getiren olay, Nazım Hikmet hakkındaki doktor raporlarına karşı hükûmetin ilgisiz kalması ve Nazım'ın tahliyesinin sağlanamamasıydı. Bu yüzden bayan Celile de oruç tutarak,

her gün hayatı tehlikeye giren oğlu Nazım gibi kendi kendinin hayatına kıymak istiyordu.

«Biçâre kadın muztaripti? Siyah perde inmiş olan ışıksız gözlerinden de, mütemadiyen yaşlar boşanıyordu.» (Son Posta, 9 mayıs 950).

Bayan Celile Ayşe, 9 mayıs sabahı vâlilik önünde durdu, gelip geçenlere Nazım'ın affı için oruca başladığını söyledi.

Sonra da yazılmasını sipariş verdiği bir levhayı saat 13.30 da alarak Galata Köprüsü başında durmaya ve elindeki büyük boy bir deftere Nazım'ın affı için, dileyenlerin imza atmasını söylemeye başladı.

Elinde taşıdığı siyah çerçeveli tabelada şunlar yazılıydı:

Haksız yere mahkûm edilen

OĞLUM

NÂZIM HİKMET

Açlık grevindedir. Ben de ölmek istiyorum. Gece gündüz oruçluyum. Bizi kurtarmak isteyenler bu deftere adreslerini yazarak imzalasınlar.

Annesi Ressam Celile

Galata Köprüsü başınd adurarak imza toplayan Celile Hanım büyük ilgi gördü.

Bayan Celile şöyle diyordu:

«Oğlum 13 senedir bir adlî hata yüzünden hapiste yatıyor. Affedilmesini isteyenler bu defteri

mzalasınlar. İnönü'ye istidâ ile müracaat edeceğim.»

Hâlini soranlara şunları anlattı:

«İki gündür hiç bir şey yemiyorum. Yalnız, günahtır, dedikleri için akşamları biraz su içiyorum. Bu grevden oğlumun haberi yoktur. Şimdi imza topluyorum. İnönü'ye istida ile müracaat edeceğim. 13 senedir ağlamaktan gözlerime perde indi. Oğlum açlıktan ölecek, ben de ölmek istiyorum. Bu işe beni kimse teşvik etmedi. Vicdânımın sesini dinleyerek buna karar verdim. Merhamet sahiplerinin vicdânına güveniyorum. İki gün şehirde dolaşacağım. 20 - 30 bin imza toplayacağıma inanıyorum.»

Fakat yarım saat geçmeden Emniyet memurları kendisini Emniyet Müdürlüğüne götürdüler. İfâdesini aldıktan sonra savcılığa verdiler. Savcılık, genel hükümlere göre işlem yapmayı gerekli bularak, bayan Celile'yi 18.30 da serbest bıraktı. Bayan Celile'ye yakıştırılan suç şuydu: yolu tıkayarak trafiğe engel olmak!

Bayan Celile Ayşe'nin «oruç» tuttuğunu söylemesi, gerici basın için yeni bir konu oldu. Hele üç şâirin de açlık grevine oruç demesi bir takım kimseleri çileden çıkardı. Hemen Lâleli Camii baş imamı Mustafa Ayni'den demeç alındı.

«Otuz gün ramazanda bir gün dahi niyet etmeyen bu adamların yaptıkları açlık grevine (oruç) demelerini bir din adamı olmam dolayısiyle bir türlü hazmedemiyorum. Onların gâyelerinin başka olması gerekir. Allah inananları 29-30 günden fazla oruç tutmağa mecbur kılmamıştır. Nerede kaldı ki, böyle bir takım ihtirasların tahakkuku için oruç tutmak!..

Bu, islâm dininde en büyük günâhtır. Nazım Hikmet, bu grevin sonunda ölse, islâm dini gereğince onun cenâze namazı kılınmaz. Yâni müslüman olarak toprağa gömülemez.. Çünkü onun bu hareketi intihârdır.

Son olarak şunu ilâve etmek isterim ki, Nazım Hikmet, böyle fena yollara saparak hak ve adaletin tecelli edeceğini sanıyorsa, bu hususdaki düşüncesi yanlıştır. Çünkü adâlet, doğru yolu seçenler için daima tecelli eder. O, bu yolu bıraksın. Herkesin canı tatlıdır. Biraz da kötü ideallerden âzâde kalarak Allah yoluna dönsün. O vakit hak ve adâlet bakın nasıl tecelli eder. Çünkü insanın kalbi temizlenir ve gönlü ferah olur.» (Yeni Sabah 10/5/1950).

Ama Celile Ayşe, orucuna devam etti.

ALTINCI BÖLÜM

15 mayıs günü «Nazım Hikmet'i Kurtarınız» başlıklı ve İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği imzalı bir bildiri dağıtıldı ve dernekçiler hakkında koğuşturma başladı.

Nazım Hikmet'in Hastaneye yatırılması kararlaştırıldığı hâlde, Nazım, «Ben tecrübe tahtası değilim, hakkımın verilmesi için açlık grevi yapıyorum. Greve cezaevinde devâm edeceğim» dedi ve bu ifâdesi hastane yetkililerince bir tutanak hâlinde yazıldı, şâire imzâ ettirildi. Nazım, 9 mayıs günü muayeneden sonra tekrar Üsküdar Toptaşı Cezaevine götürüldü.

Nazım'ın durumu bütün dünyada ilgi ile izleniyor, çeşitli gösteriler yapılıyordu. Bu arada şâir Orhan Veli Kanık, şâir Oktay Rifat ve Melih Cevdet 12 mayıstan itibaren 3 gün sürecek açlık grevine başladılar. Bu şâirler şunu bildiriyordu:

«Başladığı ikinci açlık greviyle Nazım Hikmet'in her saat ölüme yaklaşmakta bulunması karşısın-

da Türk vatandaşı olarak, insan olarak, meslekdaş olarak yüklenilen soruma katılmadığımızı önemle belirtiriz. Ve bu maksatla 12 mayıs tarihinden başlamak üzere aç durmağa karar verdiğimizi halkoyuna arzederiz.»

İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, bu defa binlerce bildiri dağıtmaya başladı. 10 mayıs sabahı dağıtılmaya başlanan «Nazım Hikmet'i Kurtarınız» başlıklı ve «Haksever halkımıza!..» hitab eden bildiride mesul makamlara şunlar da soruluyordu:

«Dünyamızın insan haklarının korunması için seferber olduğu demokrasi devrinde. İnsan Hakları beyannâmesini imzalamış bir memlekette insanlığın gözbebeği Nazım Hikmet'in yaşama hakkını gasbetme salâhiyetini size kim verdi?

Halk oyu önünde bir kerre daha açıklarız ki, onun ölümüne seyirci kalırsak bütün dünya ve gelecek nesiller bizi lânetle anacaktır. Bunu önlemeliyiz.

Haksızlığa karşı koyan, adâleti savunan, genç, ihtiyar, kadın, erkek bütün vatandaşlar:

Henüz vakit geçmeden her türlü demokratik hakkınızı kullanarak harekete geçiniz ve yapılacak her teşebbüsü destekleyiniz.

Biz bir gençlik teşekkülü olarak Nazım Hikmet'in cezâsının infâzı durduruluncaya kadar her teşebbüse bütün mevcudiyetimizle katılacağımızı ilân ederiz.»

Bu beyannâmeyi dağıtan Dernek mensuplarından yirmi kişi hemen o gün, o sabah (10 mayıs 1950) yakalandı ve haklarında koğuşturma başladı. Beyannâme de toplandı, dağıttırılmadı. Gerekçe olarak şöyle deniyordu:

Bildiride halkı suç işlemeğe tahrik edici cümleler var!

Sonra Derneğin Süleymaniye'de, Mimar Sinan caddesindeki merkezinde araştırma yapıldı. Sanık olarak da Veli Dolu, Vecdi Özgüner, Nuran Bozer, Sevinç Tanık, Turhan Baykara, Zekâi Özgenç, İlhan Berktay, Nurettin Akan, adliyeye verildı. Bu sırada «Nuhun Gemisi» gazetesi, Nazım Hikmet'in büyütülmüş bir resmini ilâve olarak verdi. Emniyet mensupları bu resmin altında yazılan satırları halkı kışkırtıcı nitelikte gördüler ve toplanmasını savcılıktan istediler. Savcılık da bu ilâvenin toplanmasına karar verdi. Ayrıca 12 mayıs günü, «Nazım Hikmet» adlı bir gazete çıkarmaya başlayan gençler hakkında da koğuşturma açıldı. «Nazım Hikmet» dergisini bir takım gençler Bursa'da yaktılar (Hürriyet, 15/6/1950) sonra da Millî Türk Talebe Birliğine sempati teli çektiler. Olaylar, sonuca kadar gelişti.

Bazı gençler de «Nazım Hikmet» adlı bir dergi çıkararak Nazım'ın affı için yoğun bir kampanyaya geçtiler. 12 mayısta çıkarılan dergi polisçe toplatıldı.

Nazım Hikmet, açlık grevinin 12. gününde sekiz kilo kaybetmiş ve hastahâneye nakli zorunlu olmuştu. Nitekim Cerrahpaşa hastahânesine kaldırıldı. Kendisine serum fizyolojik yapıldı. Sora da cerrahî klinikten alınarak verem pavyonunda müstakil bir odaya yatırıldı. Nazım, açlık grevinin 18. gününde bitkin düştü.

Çiçek Palas Hâdisesi :

İstanbul Yüksek Tahsil Gençliği Derneği, Nazım Hikmet'in affı için Lâleli'de Çiçek Palas toplantı

salonunda bir toplantı düzenledi. 15 mayıs pazartesi bulunan bazı gençlerin sesleri yükselmeye başladı: günü saat 16 da yapılması için vilâyetten izin alınan toplantıya, Nazım'ın annesi Celile Hanım da dâvet edilmiş ve ön sırada şeref konuğu olarak yer almıştı. Saat 16 da yapılacak toplantıya bir çok öğrenci, serbest meslek sahibi gençler katılmıştı. Toplantıyı düzenleyenlerden Nuran Bozer, Vecdi Özgüner, Veysel Akkaş, toplantıya katılanlarla ilgileniyor ve yer gösteriyorlardı. Toplantının başlama saati bir kaç dakika geçmişti ki, mikrofona gelen İlhan Berktay toplantının amacını anlatan heyecanlı bir konuşma yaptı. Konuşmacının dedikleri şuydu:

«Nazım Hikmet'in hürriyetten mahrumiyeti, hepimizin hürriyetten mahrumiyeti sayılır. Buradan size ve bütün dünyaya ilân ediyoruz ki, hiç bir zor, hiç bir baskı, hattâ hiç bir tehdid bizi yolumuzdan döndüremeyecektir. Büyük şâir Nazım Hikmet, biliyorsunuz, hakikatın tecellisine kadar açlık grevi yapacağını ilân etti. Hak ve hakikat uğruna icab ettiği vakit uğruna icab ettiği vakit ölümü göze alan büyük şâirin affı için toplanmış bulunuyoruz. O, ölümü göze aldıktan sonra, biz kanun yollarından her türlü mücâdeleye başkoyduk. Nazım'ın kurtarılması için, hakkın yerini bulması için, Türk ulusunun adâlet tarihinde bir adlî hata lekesi bulunmaması için her türlü çabayı yapmağa kararlı olan sizlere sesleniyorum: Nazım Hikmet'i kurtarma kampanyasını geliştiriniz. Fikre ve hürriyete karşı olan faşistlerle mücâdelemizi de yürüteceğiz...»

Faşistler sözü geçince salonun arka tarafında

— Moskova ağzıyla konuşuyorsunuz, Moskova'ya, Moskova'ya!

Buna şu karşılık verildi:

— Siz de İspanya'ya, Franko İspanya'sına..

Hava gerginleşmişti. Bir taraftan «alçaklar!» sesleri yükseliyor, buna «namussuzlar!» diye cevap veriliyor ve gürültü artıyordu.

Bir anda itişip kakışmaların olduğu yere gelen polisler ve jandarmalar olayı bastırmak istiyor, fakat toplantıyı ihlâl edenleri dışarı çıkarmıyordu. Bunu gören İlhan Berktay mikrofondan haykırdı:

— Arkadaşlar, görüyorsunuz ki polis vazifesini yapmıyor! Bu toplantıyı sabote etmek isteyenlere müsamaha gösteriyor. Huzurunuzda polisi göreve dâvet ediyorum. Lûtfen, gürültü çıkaranları dışarı çıkarınız.

Ancak, bu isteğe rağmen durumda hiç bir değişiklik olmuyordu.

Hatta hoparlörün teli koparılmış ve ses duyulmamaya başlamıştı. Bunun üzerine gençler hep bir ağızdan bağırmaya başladılar:

Ya-ya-ya, şa-şa-şa, Nazım Hikmet çok yaşa! Nazım Hikmet, çok yaşa!..

Ancak, Nazım için «yaşa!» diyenlerin bir an duraklaması üzerine, arka sıralardan İstiklâl Marşının söylenmesine başlandı. Bütün salon bir anda gürültü ile ayağa kalktı ve İstiklâl Marşı daha gür, daha anlamlı bir biçimde sonuna kadar heyecanla okundu.

İstiklâl Marşının bitimi üzerine yeniden toplantıya devam edileceği sırada, Celile Hanım gürültü çıkaranlar için yanındaki bir gence şunu söylüyordu:

«Zahmet edip bana getirin arkadaki gençlerin birini. Ana yüreği nedir söyleyeyim, haksızlığı ben anlatayım. Ağlamaktan gözlerim görmüyor. Adaletin tecellisi için..»

Celile Hanım ağlıyordu. Ancak, arka sıralarda-

ki gürültücülerden gelen de yoktu. Toplantıya devam etmek için bir bayan mikrofona çıkmak üzereydi ki, aşağıdan gürültüler duyulmaya başladı ve apartıman kapısı kapandı. Merdivende sivil ve resmî polisler yer almıştı. Aşağıda kamyonlar vardı. Ancak kalın bir ses duyuldu:

— Milliyetçi talebeler aşağı!

15 - 20 kadar talebenin merdivene doğru koştuğu görüldü. Bu arada aşağı inmek isteyen gazetecilere de müsaade edildi. Bu arada toplantıya katılanlardan pencereden atlayanlar da görüldü. Ancak Salonda kalanların hüviyetleri polisçe tesbit edilmişti. Çiçek Palastaki ya-şa-şa seslerini duyanlar ve İstiklâl Marşımızın söylendiğini işitenler Çiçek Palas'ın önünde birikmişti. Bazı Hukuklu gençler ise komünistlere dayak atılacağı haberini Bayezit kahvelerine uçurmuş ve kendilerine «milliyetçi» sıfatını takan gençler Çiçek Palas önünde toplanmışlardı. Bu arada elleri ve cepleri taşlı kimselerin de gittikçe kalabalığa karıştığı ve sayıları arttığı görülüyordu.

Çiçek Palas'ta kalanların hüviyet tesbiti işi bitince bunların serbest bırakılması gerekiyordu. Ancak, önceden tahmin edilen protesto ölçüsünü aşan bir saldırgan kalabalığın varlığı, vilâyetin bazı tedbirler almasını zorunlu kılmıştı. Muhtemel linç olaylarını önlemek gerekmişti. Onun için de vali ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay, olay yerine gelerek muhtemel faciaları önlemek zorunda kalmıştı. Olayı «Cumhuriyet» şöyle bildirdi: (16 mayıs 1950).

«Açlık grevi yapmakta olan şâir Nazım Hikmet'in tahliyesi lehinde tezahürat yapmak için «Yüksek Tahsil Gençliği» tarafından vilâyetten müsaade

istihsâli suretiyle, dün saat 16'da Laleli'de Çiçek Palas salonlarında bir toplantı tertip edilmişti. Bu toplantıya 200'den fazla üniversiteli, serbest meslek erbâbı iştirak ettiği gibi, Nazım Hikmet'in annesi ve teyzesi de toplantıda hazır bulunmakta idiler. Toplantıyı evvelden haber almış olan Nazım Hikmet'in aleyhtarı bazı gençler salonun arka tarafında yer almışlardır. Dernek Başkanı söze başlayarak toplantıdan maksadın Nazım Hikmet'in hapsedilmesindeki adlî hatâyı belirtmek olduğunu, buradaki toplantıya iştirâk edenlerin hak tanır kimseler olduklarını, bu hatânın tashihi lehinde söz söyleyeceklerini beyân etmiştir. Bunun üzerine toplantı salonunun arkasında yer almış olan öğrenciler, böyle bir hakkın mevcut olmadığını ancak millet hakkının mevcut olduğunu, komünizmin bir hak ifâde etmeyeceğini, yüksek sesle söylemeleri üzerine, iki taraf arasında bir gürültü ve arbede başlamış, bu arada:

«Siz Rusya'ya gidiniz»

«Siz İspanya'ya gidiniz» diye bağrışmalar olmuş, hattâ «yaşasın komünistler» «kahrolsun komünistler» gibi sözler de teati edilmiştir.

Hâdiseye derhal alâkadar emniyet memurları el koymuş, tahkikata başlanmış, orada hazır bulunanların hüviyetlerinin tesbitine teşebbüs olunmuştur.

İçerde bu hâdiseler devam ederken keyfiyet Üniversite öğrencilerine aksetmiş, binlerce üniversiteli pek kısa bir zamanda Laleli tramvay caddesiyle Çiçek Palas'a giden yolun etrafını sarmıştır.

Bu gürültüyü gören binlerce halk da toplantıya iştirâk edince, hâdise büsbütün önem peydâ etmiş, Çiçek Palasın camlarına taşlar atılmış, «kahrolsun komünistler» âvâzeleriyle binâya hücüm edil-

miştir. Durum bu şekle girince, oradaki emniyet memurlarının takviyesine lüzum görülerek grup grup polis ve polis ödevlisi jandarmalar getirilmiştir. Bu sırada dışardakiler:

«Komünistleri kahredeceğiz» diye bağırmakta idiler. Emniyet müdür muavini Kemal, Birinci ve Üçüncü Şube Müdürleri, sivil memurlar binâya doğru taşmak isteyen akını güçlükle durdurabilmişlerdir. Aradan saatler geçmesine rağmen, etrafı saranlar dağılmamakta ısrar etmişlerdir.

Polis bir müddet bekledikten sonra, nihayet Çiçek Palas salonunu boşaltmağa karar vermiş, ilk olarak getirilen bir jeepe dört üniversiteli bayan bindirilmiştir. Bu arada yumruklar savrulmuş, binlerce insan:

«Yuuuu! Kahrolsun!» diye bağırmıştır. Bu jeep güç hâlle dar bir sokaktan kaçıp uzaklaşmış ve içindekileri götürüp boşaltmıştır. Bunu bir kamyon takibetmiş, bu kamyona da gene «Yuuu!. Kahrolsun!» sesleri arasında 30-40 kişi bindirilmiştir. Bir müddet sonra bir otobüs getirilmiş, ona da Çiçek Palas'tan aynı uğurlayıcı sesler arasında 40-50 kişi bindirilmiştir.

Aradan üç saat kadar geçtiği hâlde kalabalık dağılmamakta ısrar etmiştir. Bu sırada hâdise mahalline vâli ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay gelmiştir. Öğrenciler vâliyi omuzlar üzerinde taşımışlar ve Çiçek Palas'ın kapısına kadar getirmişlerdir.

Vâli arabadaki hoparlörlerle öğrencilere hitâb ederek:

«Atatürk'ün gençliğe emniyet ettiği bu memleketi Allah kem nazardan korusun. Memleketin en nâzik zamanında sizden ricâm, millet sevgisini kal-

binde taşıyan ve daima vakur ve asîl olan Türk gençliğinin zabıtanın vazifesini kolaylaştırmak için dağılmanızdır. Gözlerinizden öperim.» demiştir.

Vâlinin bu hitâbesinden sonra gençler hep bir ağızdan İstiklâl Marşını söylemişler, bir kısmı vâlinin peşine takılarak ayrılmışlarsa da, bir kısmı orada kalmış, fakat az sonra gelen bir otobüsle Çiçek Palas'ta toplananların son kâfilesi de sevkedildikten sonra sokaklar tenhalaşmıştır.

Toplantı yerinde cereyan eden konuşmalar hakkında zabıt tutulmuştur. İlgililerin savcılığa verilmeleri muhtemeldir. Toplantıya iştirâk edenler arasında 10 kadar üniversiteli bayan bulunmuştur.»

Gerçekten gençlerin ifâdeleri alınmıştı. Bunlar arasında Şehnaz Akıncı (Beyoğlu Kız Akşam Enstitüsünden), Sevinç Tanık (Tıp Fak.) Muzaffer Özkolçak, Ekrem Atak, Recep Akesi, Veli Dolu, Yıldız Baştımar, Sara Okçu, Faika Şanel, Necla Baştürk, Nuran Bozer, Gönül Başaran, Emine Çalık, Mehmet Üstdemir, Orhan Önen, İbrahim Saka, Mahmut Çay, Remzi Özşener, Hasan Civan, Hamdi Akın, Fehmi Kurucu, Necdet Demiray, Hayrettin Abacı (Hukuktan), Ahmet Abacı, Şadan Berk, Kemal Resen, Fehmi Yazıcı, Semih Yazıcıoğlu, Nazife Cemgil (Ankara 2. Erkek Orta Okulu Türkçe öğretmeni) Vahdettin Barut (Hukuktan-, Veysel Akkaş, Kemal Cenap Karakaya, Vecdi Özgüner, Enver Aytekin, Zekâi Karakaş, ön plânda gösteriliyordu.

Bunlardan Veysel Akkaş, Nuran Bozer, Kemal Cenap Karakaya, Vecdi Özgüner, Enver Aytekin, Zekâi Karakaş, Şehnaz Akıncı ve Gönül Başaran İstanbul Ağır Cezâ Mahkemesine verildiler. Duruşma sonunda 22 kasım 1951 de haklarında cezâ verilmişti. Fakat karar Temyiz edilmiş, karar bozul-

muş, Ağır Ceza Mahkemesi yine cezâ kararı vermiş, bu kez de dosya Temyiz Umumî Heyetine gitmişti. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, tecziye kararını bozunca bütün sanıkların beraeti kesinleşmişti.

Ancak Çiçek Palas Olayı'ndan sonra İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, Millî Türk Talebe Birliği, Türk Kültür Ocağı ortaklaşa bir bildiri yayınladılar. Bildirinin yayınlanmasında Bekir Berk, Suphi Baykam önemli rol oynamış ve Üniversite Talebe Birliği Başkanı Babür Arun, bildiriye ilk imzayı atmıştı. Bildiride şöyle denilmekteydi:

«Münevver ve Milliyetçi Türk gençliği adına İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği ve Türk Kültür Ocağı aşağıdaki hususları açıklamayı bir vazife bilir:

Nazım Hikmet'in affı maskesi altında malûm taktiklerle alenî propagandaya başlayan komünist faaliyetinin son tezahürünü Rus Donanmasının Sivastopol önlerinde manevra yaptığı şu günlerde dün Çiçek Palas salonunda müşâhede ettik.

İstanbul Üniversite ve yüksek okullarının hakikî mümessilleri olarak her vesile ile Türk gençliği adına konuşmak küstahlığını gösteren bu fikir uşaklarına memleketin saadeti ve selâmeti bakımından bu memlekette hakkı hayat vermeyeceğimizi müştereken beyân ederiz.»

Üniversite Talebe Birliği, Millî Türk Talebe Birliği ve Türk Kültür Ocağı 17 mayıs günü Bayezit Talebe Birliği Lokalinde komünizm tel'in amacıyla ortak bir toplantı yapmağa karar vermişti.

«Yeni Millî Birlik» dergisi (Sayı 26-11) bu toplantıda «şımarık satılmışlara hadlerinin bildirileceği»ni yazmakta idi. Toplantı programına göre milliyetçi gençlerin söz alacağı toplantıda Suphi Baykam mühim bir konuşma yapacaktı. «Türk gençliği

bu toplantısıyla komünistliğin bu aziz vatan toprakları üzerinde yaşayamayacağını bir kerre daha haykırmış olacaktır.» (age).

Gerçekten de bu inançta olanlardan bir gurup Çiçek Palas toplantısını düzenleyen gençlik örgütünü (Yüksek Tahsil Gençlik Derneğini) çalışmaz hâle getirmek amacıyla derneğin binasına gitmişler, tabelâsını söküp parçalamışlardı.

Bu olay da vilâyetin dikkatinden kaçmamış ve hazırlanan toplantıya vilâyetçe bir tebliğle izin verilmediği bildirilmişti. Vâli ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay'ın imzasını taşıyan bildiri aynen şudur:

İstanbul, 18 (A.A.) —

İstanbul Vâliliğinden:

Türkiye Millî Talebe Federasyonu ve ona bağlı İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, Yüksek Okullar Talebe Birliği ve Millî Türk Talebe Birliği, Türk Kültür Ocağı ile diğer milliyetçi teşekküller son zamanlarda şehrimizde yapılan yabancı ideoloji propagandalarını protesto etmek üzere 19 Mayıs cuma günü saat 15'de Marmara lokalinde bir toplantı yapmak için müracaat etmişlerdir.

Gençliğin bu müracaatı günün siyasî nezâketi karşısında tarafımızdan dikkatle incelenmiş, tehirinin memleket menfaatleri bakımından uygun olacağı mülâhazasiyle toplantı ve mitinge müsaade verilmemiş olduğu tebliğ olunur.

Yasaklanan toplantı programı ise daha önce şöyle ilân edilmişti:

Türkiye Millî Talebe Federasyonuna bağlı; İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği,

Teknik Üniversite Talebe Birliği,

İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği,

Millî Türk Talebe Birliği,
Türk Kültür Ocağı,
Türk Kültür Çalışmaları Derneği,

Türk Gençlik Teşkilâtı ile İstanbuldaki Anadolu ileri talebe cemiyetleri Marmara Lokalinde saat 15'de toplanacak ve burada 16,30'a kadar komünistlik tel'in edilecekti. Sırası ile Talebe Birliği eski başkanlarından Rüknettin Tözüm, Türkiye Millî Talebe Federasyonu Başkanı Orhan Fersoy, Millî Türk Talebe Birliği Başkanı Suphi Baykam, Türk Kültür Ocağı Başkanı Bekir Berk, Türk Kültür Çalışmaları Başkanı Necati Balaşoğlu, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Babür Arun birer konuşma yapacaklardı. İstanbul Radyosunun da bu konuşmaları naklen vermesi istenmiş, olumlu karşılık alınmıştı.

Marmara Lokali toplantısından sonra İstanbul Üniversitesi Talebe Birliğinin yönetiminde toplu bir düzenle Unkapanı - Tarlabaşı - Taksim yolu izlenerek Atatürk anıtı önüne gelinecekti. Atatürk Anıtına çelenk konarak yürüyüş sona erecekti. Yürüyüşün büyük ilgi görmesi için 25.000 kadar el bildirisi dağıtılmıştı.

Fakat vilâyetin yasaklama kararı üzerine,, bütün hazırlıklar olduğu gibi kaldı. Yalnız bu ertelemeden yeni bir birlik doğdu:

Milliyetçiler Birliği.

Bazı örgütler toplanmış ve komünizmle mücadele etmek, milliyetçi Türk gençliğinin haklarını savunup onları memleket içinde ve dışında temsil amacıyla kurulan yeni örgütün başkanlığına Bekir Berk, başkan vekilliğine Yıldız İzgi, Genel Sekreterliğe Necati Tanrıkulu, Muhasipliğe Hüseyin Tambay'ı getirmişlerdi.

Ancak, Çiçek Palas olayı yeni olaylara yol açtı ve öğrenci kuruluşları arasında bildiri düellosu başladı. Adalet bakanı Halil Özyörük'e sorulu muhtıralar sunuldu. Bu affı önleme çabaları sürdürülürken, bir yandan da konunun vâkıfı olanlar genel af yoluyla Nazım Hikmet meselesini kapatmağa çalışıyorlardı.

14 Mayıs 1950'de iktidar düşmüş, Demokrat Parti Mecliste çoğunluğu elde etmişti. Nazım'ın durumu da gittikçe ciddileşiyordu. Bunun üzerine Nazım'ı açlık grevinden vazgeçirmek için aydınlar ve bilim adamları harekete geçtiler. Nazım'a gönderilen telgraflardan bir kısmını veriyoruz:

«İktidar değiştiği için bugün haklı taleplerinizle ilgilenecek sorumlu makam henüz fiilen teşekkül etmemiştir. Yeni iktidâr kuruluncaya kadar ve bu hususta durum aydınlanıncaya kadar açlık grevine fasıla vermenizi ısrarla ricâ ediyoruz.» (18 mayıs 1950).

Mümtaz Faik Fenik, Oktay Rifat, Ferit Alnar, Ayhan Alnar, İsmail Hakkı Balamir, Cahit Sıtkı Tarancı, Niyazi Ağırnaslı, Behçet Kamay, Melih Cevdet, Bedri Rahmi, Vasfi Raşid, Dr. Hüseyin Cahid Özen, Adnan Saygun, Asım Ruacan, Dr. Kemal Narin, Ahmet Cevat Emre, Sadun Aren, Nazım Kâmil Bayur, Ahmet Evintan, Güzin Dino, Vâlâ Nurettin, Müzehher Vâ-Nu, Ulvi Uraz.

«Hakkında revâ görülen haksızlığın ve kanunsuzluğun 13 yıldır çektiğiniz ıztırabını, ben, hemşirem ve evlâtlarım bütün ruhumuzla ve kalbimizle aynen yaşadık. Yeni demokrasi devrinin bu haksızlığı kökünden sileceğine ve ıztıraplarını dindireceğine emin ol. Senden bir memleket aydını sıfatiyle kendi namıma ve evlâtlarım namına gözlerim yaşararak şim-

dilik grevine fasıla vermeni bütün kalbimle niyaz ve istirham ederim.»

Prof. Dr. Behçet Kamay

«Yıllardanberi senin için ağlayan ihtiyar hocanın yaşlarını dindirecek kararı esirgeme, yavrum, sevgili oğlum».

Prof. Ahmed Cevat Emre

«Vatan gazetesinde adlî yazar tarafından iddia edilmiş adlî hatâya lâkayd kalmayacak vicdân namına..»

Prof. Vasfi Râşit Sevig

Telgraflar yüzlerceydi. Nazım, bu telgrafları gözleri yaşararak gördü ve vasisi avukat İrfan Emin'in dokunaklı bir dille okuduğu telgrafların daha sonu gelmeden yatağında doğruldu:

«Peki, kabul..» dedi. İrfan Emin, bir çocuk gibi sevinçli idi. Saatine baktı: 17.03. Günlerden 19 mayıs cuma günü idi. Hemen basına şu mektubu gönderdi:

«Nazım Hikmet, şu günlerde İstanbul ve Ankara'dan gelen ve memleketin tanınmış fikir, sanat ve ilim adamlarıyla bir çok aydınların imzasını taşıyan mektuplar, telgraflar almıştır. Bunlarda hülâsaten:

«İktidar değiştiği için bugün haklı taleplerinizle ilgilenecek sorumlu makamlar fiilen teşekkül etmemiştir; yeni iktidar kuruluncaya kadar açlık grevine fasıla vermenizi ısrarla ricâ ediyoruz.» denilmektedir.

2 Mayıstan beri açlık grevine devam eden ve iki gündenberi Cerrahpaşa Hastanesinde doktor-

ların insanî ve meslekî mülâhazalara dayanan tıbbî müdâhâleleriyle hayatı uzatılan şâir, vasisiyle son bir görüşmeden sonra, buradaki dostlarının da şifahî ısrarlarıyla teyid edilen bu görüşü tasvib ederek tatbik etmekte olduğu karara bugün saat 17 den itibâren ara vermiştir.»

Nazım'ın grevden vazgeçmesi, sıhhatinin yavaş yavaş düzelmesine imkân verdi. Ancak bir kısım yayın organları ve öğrenci örgütleri Nazım'ın affına karşı bir tutum aldılar ve bu yolda bildiriler yayınladılar. Bu arada Millî Türk Talebe Birliği başkanı Suphi Baykam, 5000 imzalı bir dilekçeyi Ankara'ya götürdü ve Demokrat Parti'nin çıkaracağı aftan Nazım Hikmet'in istisnâ edilmesini istedi.

Ancak yeni iktidar, siyasî suçluları da kapsayan bir genel af çıkarmayı gerekli buldu ve Meclis, hükûmetin af kanun tasarısını değişikliklerle kabul etti.

Af Kanunu tasarısı görüşülürken, Nazım Hikmet'i de içine alacak ve siyasî suçluların da affını kapsayacak teklifler yapıldı. Ancak bu önergeler reddedildi. Hüsnü Akşit (Denizli DP.) ise bilhassa Nazım Hikmet'in af dışı kalmasını sağlayacak bir önerge sunmuş, Nazım'ın mahkûm edilmesinde dayanılan Askerî Ceza Kanununun 94, 97, 101-104. maddelerinden hüküm giyenlerin af dışında kalmasını istemişti. Bu önergeler kabul edilip edilmediği müzakerelerin gürültülü geçmiş olması yüzünden pek anlaşılamamıştı.

Nazım'ın affını önlemek için çalışanlar bilhassa Tevfik İleri, Remzi Oğuz Arık, Şevket Mocan, Ömer Bilen ve Ahmet Gürkan'dı. Meclis tutanaklarına bu vesile ile hakaret örnekleri de geçiyordu:

Ahmet Gürkan (Tokat) — Arkadaşlar, komünizmden bahsetmiyorum, Moskofizmden bahsediyorum. Evet, bu uğursuz kızıl kuduz, Türk milletini ısırmak için hırlarken, onun ağzından sızan salyaları yalayanları elbette tecziye edeceğiz.»

Tevfik İleri, Atatürk'ün affettiği 150'liklerin bile affına karşı olduğunu söylüyordu. Nazım Hikmet için de şöyle diyordu:

Tevfik İleri (Samsun - Ulaştırma Bakanı) — Nazım Hikmet'in komünistliğinde şüphe etmek gaflet etmek olur.

Nazım Hikmet daha dün hapishânede, benim kalbimin bir yarısı Yunanistan'da, her sabah kurşuna diziliyor, öbür yarısı Çin'de kurşuna diziliyor, dedi. Tahmin ederim ki, kalbinin geri kalan bir parçası da Kore'de kurşuna diziliyor! (Alkışlar).

Bir kere Nazım Hikmet mutlak surette komünisttir, kendisi dahi inkâr etmemiştir. Cesur bir komünisttir, kahraman bir komünisttir, ama, komünisttir.

Gelelim onun mahkûmiyeti meselesine: Nazım Hikmet, komünistlikten mahkûm edilmiş değildir. Biz komünistleri affetsek dahi Nazım Hikmet işi halledilemez. Nazım Hikmet'i bu noktadan biraz müstakil olarak mütalâa etmek mecburiyeti vardır. Nazım Hikmet niçin mahkûm edilmiştir? Türk ordusuna ve Türk bahriyesine kundak sokmak suçundan mahkûm edilmiştir. Bunu ben bilmem, siz de bilmezsiniz. Meclis de bilmez. Eğer bunu mahkûm eden mahkemeler hattâ etmişlerse yazık etmişlerdir, komünist değildir de başka suçtan mahkûm etmişlerse hatâ etmişlerdir. O hâlde bir hatâ varsa bu hatâyı tashih etmek Meclise aid değildir. Bunu yeniden, hatâ etmiş olan mahkemeye sevkederiz; sevk

imkânı yoksa, imkân verecek yeni bir kanun çıkarırız, yeni baştan hesabı görülür. Suçu yoksa beraat eder, yeniden komünistlik suçunu işlerse tutar atarız. Böyle bir şey yoktur. Kavli mücerred olarak hatâyı adlî vardır, deniyor. Bu Meclis, bu kavli mücerretteki hatâyı adlî'yi bir vâkıa olarak kabul edip de affetmek salâhiyetini haiz midir?

Sinan Tekelioğlu (Seyhan) — Hâizdir.

Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri (devamla) Efendim, affetmek salâhiyeti, kanun yapmak salâhiyetini hâiz olduğu içindir. Kanunlar yaparak affeder. Fakat mahkemenin suçlandırdığı bir adamı suçsuz telâkki edebilir mi? Biz affedersek, suçlu telâkki ederek affedeceğiz. O, diyor ki, ben suçsuzum. Affedersek, suçsuzum diyen bir adamı suçlandıracağız. Merciine gönderelim, ona suçsuz olduğunu isbât imkânını verelim. Suçlu ise, mukaddes Türk ordusuna, Türk bahriyesine, yarın bu memleketi koruyacak olan büyük varlığa, bizim sigortamıza, bizim garantimize fesat ve isyân mikrobunu sokan bir insanı nasıl dışarı çıkartacağız (Bravo sesleri). Dahası var, Nazım Hikmet kupkuru bir Nazım Hikmet değildir. Avrupa'da, Asya'da, Amerika'da ve dünyanın neresinde bir komünist teşekkül varsa orası Nazım Hikmet için bayrak açmıştır. Türk hükümetinden Nazım Hikmet'i alacağım diyor. Biz sâf ve temiz kalbimizle acıyarak bu adamı dışarıya çıkarttığımız gün bütün komünist cihan, Nazım Hikmet'i ellerinden aldık diye övünecektir. Daha dün Çinlilerin radyolarında aynı beyannâmeyi çıkardılar.»

Tevfik İleri'nin heyecanlı, duygusal konuşması arasında, Meclis, geç vakitlere kadar af konusunu inceledi.

Af Kanunu, hükümet tasarısında yapılan de-

ğişikliklerle kabul edildi. Ulaştırma bakanı Tevfik İleri, şahsı adına yaptığı konuşmada af tasarısı aleyhinde olduğunu açıkladı. Nazım Hikmet'in affının aleyhinde olanların hazırladığı bir önerge kabul edildi. İkinci celsesinde ise affedilmeyen mahkûmların cezalarının ne miktar indirileceğine dâir olan beşinci maddenin genişletilmesi için bazı önergeler verildi. Nihayet afdan yararlanmayacak olanların cezâlarının iki yıla kadar olanlarının tamamen, öteki cezâlıların ise cezâlarının üçte ikisinin affedilmesi, ölüme mahkûm edilenlerin 20 yıl hapse indirilmesi önergeleri kabul edildi. Böylece Af Kanunu, Nazım Hikmet'in de affını sağladı. Çünkü 28 yıl, 4 ay hapse mahkûm edilen Nazım Hikmet, 13 yıl beş ay hapiste yatmıştı.

15 temmuz 1950 günü yürürlüğe giren Af Kanunu üzerine, Nazım Hikmet, saat 14.15 te Cerrahpaşa Hastahanesi'nde serbest bırakıldı. Nazım'ın yanında avukatı Mehmet Ali Sebük, vasisi ve avukatı İrfan Emin Kösemihaloğlu vardı. Nazım, İrfan Emin'e şunları söyledi:

«Heyecanlıyım. Ama bu heyecanım aftan değildir. Nihâyet hakkımı alıyorum. Hakkımın bir kısmını da kaybederek temin ediyorum. Bütün sevincim dostlarıma, akrabalarıma ve herşeyden üstün tuttuğum hürriyete kavuşmaktan ileri geliyor. Bu gece sırt üstü yatıp gökyüzüne bakacağım. Yıldızları, ıssız bucaksız ufukları seyredeceğim. Çünkü hapishânede yattığım yerden tavandan başka bir şey görmüyordum.»

Nazım, hastahane personeline ayrı ayrı teşekkür ederek, Cerrahpaşa Hastahanesinden ayrıldı. Ankara caddesinden geçerek köprüye indi.

Nazım Hikmet, artık özgürdü..

Ne var ki, bu özgürlükten zarar görenler, hoşlanmayanlar, bütün çabalara rağmen Nazım'ın hürriyete kavuşmasını çekemeyenler vardı.

Gerici çevreler, bu sefer de el altından çalışmaya başladılar. Tutucu gençleri ve onların gerici faşist heveslisi örgütleri harekete geçirildi. Affın aleyhinde yaygaralar koparıldı:

Gençlik, Nazım'ı affedenleri affetmeyecektir! dediler. Oysa Nazım'ın kurtuluşunun anlamı derindi.

«Nazım Hikmet'e hürriyetini iâde etmemek artık kimsenin elinde değildi. O, zindandan kurtuluşunun dış görünüşüne göre, affa uğramış bir suçlu değildi, dünya ve yurd haklarıyla el ele halkın hürriyet hakkını isbat etmiş ve bu hakkı onu vermek istemeyenlerin elinden döğüşerek koparmış bir kahramandır.

Onun çıkışı, alelâde bir hukuk işi, hattâ bir adlî hatânın düzeltilmesi gibi basit bir mesele değildir.

Nazım Hikmet Meselesi, ezilen kitlelerin gâsıplara karşı hak ve hürriyetlerini koruma gücünün kıvamlaştığı meselesidir. Bir yandan Nazım Hikmet'in ve Nazım Hikmet'le beraber halk yığınlarının hapishâne hayatının devam etmesini isteyen bir kaç milletvekili, azınlık faşist öğrenciler ve vurguncular ve zindancılar varsa, öbür yanda da Nazım'ın ve halkın ebedî kurtuluşu için en korkunç terörlere, en ıztıraplı işkencelere aldırmadan mücâdele eden dünyanın ve yurdun demokrat halkları ve demokrat gençliği var!

Nazım Hikmet'in kurtuluşunu affetmemek şöyle dursun, Nazım Hikmet, bu güne kadar kendisini hürriyetinden mahrum etmiş olanları affetsin ye-

ter.» (Yeni Baştan, 24 temmuz 1950).

Nazım Hikmet, yeni bir yuva kurdu. Cezâevinde iken evlendiği Münevver Andaç (RAN) dan bir erkek çocuğu olmuştu. Kadıköy'de, Mühürdar'da, 59 numaralı evin alt katını kiralamışlardı. Mümkün olduğu kadar az kimse ile konuşuyor, az kimseyle arkadaşlık ediyordu. İpek Film'de çalışıyor, akrabaları, çok yakın dostları Vâ - Nû ve Müzehher Vâ - Nû ile, bir iki gazeteci arkadaşı ile yemek yiyordu. Gazetelerde yalan yanlış haberler de çıkıyordu:

Nazım Hikmet, Türkiye'den çıkmak için pasaport istedi.

Emniyet Müdürlüğü, Nazım Hikmet'e pasaport vermedi.

Nazım Hikmet, Fransa'ya gitmek için pasaport aldı.

Serteller de İtalya'ya gidecek.

V.S., V.S.

Oysa bunların hiç birinin aslı astarı yoktu. Cumhuriyet gazetesinin tecrübeli adliye - polis muhabiri Ferdî Öner, Nazım'ın kaçacağı haberinin polisçe öğrenildiğini, hattâ bir gece Boğaz'da Nazım'a benzeyen birine ateş edildiğini söylüyordu. Oysa Nazım, kendi memleketinde, bildiği alanlarda çalışmak, para kazanmak, evine bakmak, çocuğunu okutmak emelindeydi.

Nazım, evinin çevresinde bekleyen Jeeple kendisini ve eşini izleyen polislerden çekinmiyordu.

Nazım, sekiz ay adım adım izlendi. Aldırmadı. Çalıştı.

Bir gün bir haber geldi kulağına:

«Seni askere alacaklar, belki de...»

Nazım cevap verdi:

«Bu kanunsuz bir iş olur. Ben askerlikten daimî çürüğe çıkarılmıştım.»

Sonra ilâve etti:

«Benim gibi olanlardan bir kaç kişi bugün milletvekili.. Oysa askerliğini yapmayan milletvekili seçilemez. Bu bakımdan duyduğunuz haber yanlış, hem niye böyle bir yola başvursunlar?»

Biraz düşündü, daldı:

«Sebep de yoktu.»

Ama, kulağa gelenler doğruydu. Ve bir gün Nazım, resmen askere çağırıldı. O gün «askerliğini yapmak üzere silâh altına alınması» sırası geldiği, Kadıköy Askerlik Şubesince kendisine bildirildi. İşleme de başlandı.

Nazım, alabildiğine üzüldü. Sabahattin Ali'yi hatırlamaya, başına gelecekleri birer ihtimal olarak yakınlarına endişeli bir dille söylemeye başladı.

Nazım'ın askere alınması kararı kesindi. Askerlik muayenesi yapıldı.

Nazım, evini geçindirmek için henüz yeni yeni bir çalışma düzeni kurmuş, aylık bir bütçe yapabilmiş, taksitle bir buz dolabı almıştı.

Nazım'ın yeni bir hayatın eşiğinde, bilinmeyen bir hayata sürüklenmek istemesi avukatı İrfan Emin Kösemihaloğlu'nu da çok ilgilendiriyor, çok düşündürüyordu. Nazım'ın hayatını çok iyi bilen İrfan Emin rahmetli:

«Nazım, diyordu, sen Heybeliada Bahriye mektebi'nin son iki yılında bir bir üstüne zatülcenp oldun, hastahânede tedâvi edildin. Sonra da hastahâne seni daimî çürüğe çıkardı. Şöyle deniyordu raporda:

Hidemâtı askeriyede bir daha kullanılmamak üzere silki celili askeriyeden ihrâç edildi.»

Nazım'ın cevabı:

«Tabii, öyle oldu» oluyordu.

Sonra da İrfan Emin:

«Ben ne yapar yapar, bunları resmî kayıtlardan bulur, senin askere alınmanı ve başına bir iş gelmesini önlerim.» diyordu.

Oysa Nazım, Askerlik Şubesinin dâvetine uymuş, Selimiye Kışlasına bile, sevk hazırlığı için gitmişti. Ama ne olmuşsa olmuş, sevk işlemi bir süre için geri bırakılmıştı. İrfan Emin, bundan yararlanarak Nazım'ın evrakı arasında iki şeyi aramaya koyulmuştu:

1 — Bahriye mektebini bitirdiği ve Bahriyeyi bitirenlerin er olarak askerliğini yapmadığını belgelemek. Zira beş D.P. milletvekili ile bir C.H.P milletvekili Nazım'ın durumundaydı o zaman.

2 — Nazım'ın zatürrie ve zatülcemp'ten tedavi edilişi ve «silki celili askeriyeden ihraç» edildiğinin belgesini bulmak.

Kasımpaşa Deniz Hastahanesinde, Sultanahmet ve Paşakapısı cezâevlerinde evrak arasında aramalar...

Savcılık yoluyla soruşturmalar...

Nihayet Bursa Cezâevindeki kayıtlardan meded umınalar...

Çünkü Nazım, 13 yıl, 5 ay Bursa Cezâevinde yatmıştı, evrakı, dosyası orada olabilirdi.

İrfan Emin bir gün:

«Bursa'ya gidiyorum» dedi.

15 Haziran 1951 cuma günü, üstâdı Yalova'ya yolcu ettik.

16 haziran 1951 cumartesi günü saat 15'de Nazım, İpek Film'den, ben gazeteden gelerek Köprü'de buluşacaktık. Buluştuk ve beraberce Kadıköyüne

geçtik. Eniştem ve kardeşim Kanlıca'da oturuyorlardı. Kadıköy'den Ürküdar'a, oradan da Kanlıca'ya gidecektim.

Nazım'la vapurun güvertesinde oturduk. Kızıl saçları pırıl pırıldı. Mavi gözleri yorgundu. Elinde siyah bir çanta vardı. Bir film senaryosuna evinde bir göz atacaktı. Gerekirse değişiklik yapacaktı. Çantada bolca beyaz müsvedde kâğıdı da görünüyordu.

Kadıköy iskelesine inınceye dek kimsenin aşırı bakışı veya yakınlığıyla karşılaşmadık. Nazım, eski şiirlerinin bir kısmını unutmasından şikâyet etti. Yeni şiir tasarılarını anlattı. Haber gazetesinde çıkan bir şiirinin bulunup bulunamayacağını sordu. Arayacağımı söyledim. Talihsiz Yusuf'tan mısralar okudu. «Memleketimden İnsan Manzaraları»nı tamamlayamadığından yakındı.

İskeleden eve kadar yaya yürüdük. Eve girdiğimizde Münevver yenge bizi neşeyle karşıladı. Memo beşiğinde uyuyordu. Nazım, Memo'nun yüzündeki tülbenti kaldırdı. Baktı, gözlerinin içi gülüyordu:

Bana:

«Senin de olacak! dedi, ama askerliğini yapmadan evlenme.»

Dereden tepeden konuştuk.

Bir ara İrfan Emin'in henüz dönmeyişi üzerinde durdu. Sonra da:

«Hemen ayrılmaya mecbur değilsen, akşam yemeğini beraber yiyelim. Bak kendi elimle dün yaptığım pilâv da var. Salata da yapacağım.» dedi.

Münevver:

«Benim de karnıyarığım var. Dil de pişirdim,» dedi.

«Âsi Generalin Son Emri»» filmini, sürgünde

Konya'da seyrettiğimizi anlattım. Nazım'ın filmdeki sesini taklide kalktım. Nazım:

«Dublâjları çok seviyordum, dedi, yine konuşuruz ya.. Bu gece canım rakı içmek istiyor. Rakı var mı?» diye sordu. Münevver:

«İstersen çıkıp alayım» dedi. Ben:

«Zaten sigara alacaktım, ben gideyim, başka bir isteğiniz var mı?» diye sordum. Nazım:

«Bir şişe Yeni Rakı al, başka bir ricâm yok, yorulacaksın ama..» dedi.

Çarşıdan döndüğüm vakit sofra hazırdı. Saat 18'e gelmişti. Memo uyanmıştı. Münevver, Memed'i emziriyordu. Nazım, salata yapıyordu.

O gece rakıyı daha çok bana verdi. Kendisi az içti. İstekle yudumladığı ilk kadehi bitmişti ki, kapı çalındı.

Münevver:

«Belki İrfan Emin'dir, dedi, iyi olur geldiği».

Nazım:

«Başkasıysa eve buyur etme, beni sorarlarsa gelmedi de.»

Münevver kapıya gitti.

Gerçekten gelen İrfan Emin'di. Yüzü gözü toz içindeydi. Yapmacık yapmacık gülüyordu. İkide bir şaka yollu Nazım'a takılıyordu. Sanki Bursa'dan gelmiyormuş gibi, hiç Bursa lâfını etmiyordu. Dereden, tepeden konuşuyordu. Bir ara Nazım'ın şiirlerini okumaya başladı.

Nazım, sofraya oturmasını, beraber rakı içmesini ricâ etti. Nazım'ın ısrarı olmasaydı, yanda sandalyada oturup kalacaktı. Münevver Ran, Memo'yu emzirmiş, doyurmuştu. İkisi de hemen aynı anlarda sofraya katıldılar. Münevver, İrfan Emin üstâda, iltifatlar ve sonra da sorular yağdırdı:

«Nazım'ı mutlaka askere alacaklar mı? Nazım er olarak mı yapacak askerliğini? Askere almanın kasdı ne? Daimî çürüğe çıkarıldığına dair belgeyi bulabildiniz mi? Bulamadınızsa, ne olacak sonra?» ve sonra ekledi:

«Nazım endişeli.. Endişelenmekte belki de haklı, değil mi? **Ne dersiniz?»**

İrfan Emin, Nazım'ın askerlikten ihrâcına dâir belgeyi bulamadığını çıtlatıverdi.

Bunun üzerine Nazım:

«35 lik şişe yetmeyecek...»

«Yeni bir şişe alıp geleyim...» dedim.

Döndüğümde Nazım yeni mezeler icâd ediyordu. Buz dolabından yumurta çıkardı. Haşladı. Soydu, dörde böldü. Limon sıktı. Tuz, biber koydu. Yumurta dilimleri arasına domates dilimleri koydu.

Her hâlinden sinirli olduğu belliydi. Meze ile uğraşması da sinirini yenmek için bir çabaydı..

Sofraya oturduktan sonra, Nazım, bir süre «Nikbinlik» i okumaya çalıştı. Okuyamadı. İrfan Emin için yazdığı akrostiji okuyacağını söyledi. İrfan Emin, mahcub, adetâ çocuklaştı. Nazım titreyen bir sesle okumaya başladı:

İyi günlerimde çok eller uzanır ellerime
Resmimi, suratımı başköşeye asarlar
Fakat, demir kapıların her kapanışında üzerime
Ardında taş duvarların her kaldığım zaman
Ne arayan beni, ne soran...

Eeeeeehhh, daha iyi be, bunun böyle olduğu
Minnetim ve borçluluğum yalnız sana kalsın,
İyi günlerimde, benim unuttuğum insan eli,
Nasılsın?

Nazım daha başka şiirler de okudu. Yanın daki arkadaş resimlerini gösterdi. Orhan Kemal'in kendisi hakkındaki şiirinden bir kaç satır okudu. Gözleri yaşardı. Orhan Kemal'in şiiri şöyle başlıyordu:

Sen
«Promete'nin çığlıklarını
kaba kıyım tütün gibi piposuna dolduran» adam,
Sen, benim mavi gözlü arkadaşım
kabil değil, unutmam seni.
26 Eylül 943
Seni yapyalnız bırakıp hapishanede
Bir üçüncü mevki kompartımanda pupa yelken
koşacağız memlekete.

Nazım daha başka şiirler de okudu.
Arkadaş resimleri üzerinde durdu.
Yeni resimler istedi, aldı.
«Saat 10 çocuklar, üstadlar, kardeşler» dedi.
Rakılar bitmemişti. Mezeler boldu.
İrfan Emin kalktı ilk önce, sonra ben.. Münevver, ağlayan Memed'in yanına, odanın sokağa bakan penceresine doğru gitti.
Vedâlaştık. Nazım :
«İyi günler göreceğiz» dedi. «Askere gönderilsek bile..»
Sarsıldı. İrfan Emin, kendini tutamadı ağlıyor. Münevver:
«Çocuk olma, üstad, dedi. Zaten morali bozuk Nazım'ın...»
«Allahaısmarladık üstâd» dedim.

Öpüştük.

«Güle güle... yine görüşürüz...» dedi.

Sokaklar tenhaydı: İrfan Emin Usta'yla yürüdük. Konuşmadık.

O, Yeldeğirmeni'ne gidecekti, ben Üsküdar'a.

Pazartesi günü, haziranın 18'iydi. Çok sıcak bir gündü. Kanlıca'dan Yeniköy'e giden vapurla Rumeli yakasına ayak bastığım zaman sabahın bu erken saatinde gazeteciler bağırıyordu.

«Nazım Hikmet'in kaçtığını yazıyor!»»

Ve o tarihten 14 yıl kadar sonra Fâlih Rıfkı Atay şunları yazıyordu: (2 mayıs 1965, Dünya)

«Nazım'ın Türkiye'den son kaçışı ellisinden sonra askerliği soruşturulmaya başlamasındandır. Askerliğe bir borcu yoktu. Doğuya yollanarak, Sabahattin Ali gibi öldürüleceğinden korktu. Yıllarca hapiste çektiklerinden sonra, yeni bir işkenceye uğramak ona herşeyi göze aldırıcı geldi.»

Ve böylece Türkiye'den Nazım uçtu...

Kemal Sülker

BİR ŞEY

I

Bir şey ki, hava gibi, ekmek gibi, su gibi
Lâzım insana, lâzım, onsuz yaşanmıyor.
Ana baba gibi, dost gibi, yavuklu gibi
Kalb titremeden, göz yaşarmadan anılmıyor.

Bir şey ki gözümüzde memleket kadar aziz
Aşk ettiğimiz kendimize, derd ettiğimiz
Adını çocuklarımıza belletemediğimiz
Bir şey ki, artık hasretine dayanılmıyor.

II

Bir şey daha var, yürekler acısı
Utandırır insanı, düşündürür,
Öylesine başka bir kalb ağrısı,
Alır beni tâ Bursa'ya götürür.

Yeşil Bursa'da konuk bir garip kuş,
Otur denmiş oracıkta oturmuş.
Tâ yüreğinden bir türkü tutturmuş,
Ne güzel şey dünyada hür olmak hür.

Eenerci, Jokond, Varan 3, Bedrettin,
Hey kahpe felek, ne oyunlar ettin?
En yavuz evlâdı bu memleketin,
Nazım ağabey hapislerde çürür.

1947

Cahit Sıtkı TARANCI

Orhan Kemal'in Kemal Sülker'e bir mektubu

27. 1. 1944

Kardeşim,

Hapishaneden çıkmadan bir müddet evvel Nazım için yazdığım ve onun ağladığına şahid olduğum şiiri kopya ettim. Gönderiyorum. Onu ağlatan, yazarken beni zangır zangır titreten bu şiir, belki o hayatı birlikte yaşamamış olanlara pek tesîr etmez. Fakat bana, her okuyuşumda muazzam hayaller yaratan ve yaşatan bir şiir bu. Bütün şiirlerimi onun kadar seveniyorum. Fakat onun hakkında biraz fazlaca hüsnüniyet sahibiyim ki, bu da tabiî olsa gerek.

Raşit Kemalî

Orhan Kemal'in şiiri :

NAZIM HİKMET'E

Sen
«Prometenin çığlıklarını
kaba kıyım tütün gibi piposuna dolduran» adam,
sen benim mavi gözlü arkadaşım
Kabil değil unutmam seni.
26 Eylül 943
seni yap yalnız bırakıp hapishanede
bir üçüncü mevki kompartımanda pupayelken
koşacağım memlekete.
Tren
bir güvercin gibi çırpınarak istasyona girecek,
gözü yaşlı bir genç kadın,
beş senenin ardından,
kocasını getirecek.
O dem — ki boş verip istasyon halkına —
yanaklarından öperken sevgilimi,
sen neşeli mavi gözlerinle bakacaksın,
içimden bana.
O dem — ki yürekten herşey atılacak —
ekmek,
kin,
hasret
fakat Nazım Hikmet,
sen şu kadar kilometre uzakta kalmana rağmen
aydınlık yüreğimin duvarına dayayıp sarı saçlı başını,
batan bir yaz güneşi hüznüyle ağlatacaksın
arkadaşını!
Günler geçecek,
ekmek
derdi çökecek omuzlarıma.
Fabrika.
Makinalar..

Tezgâhım!
Sana şeker kamışı, portakal yollayacağım.
Karım yün çorap örecek,
her hafta mektup yazacağız.
— Askere almazlarsa eğer —
unutabilir miyim seni?
Tahtakurusu ayıkladığımız hapishane gecelerini,
ve radyoda Şark Cephesinden haber beklediğimiz
müthiş anların küfrünü!
— Radyonun yanındaki duvara
kurşun kalemle
abus insan yüzleri çizmiştin —
Unutabilir miyim seni?
Hâlâ beton malta boylarında duyuyorum
takunyalarının sesini!
Unutabilir miyim seni hiç?
Dünyayı ve insanlarımızı sevmeği senden
öğrendim,
hikâye, şiiri yazmayı
ve erkekçe kavga etmeyi senden!

HASRET

Havada bulut yok,
Söğütler yağmurlu
Tunaya rastladım.
Akıyor
çamurlu
çamurlu.
Hey
Hikmetin oğlu, Hikmetin oğlu
Sen de Tuna olaydın,
Karaormanlardan geleydin,
Karadenize döküleydin

Mavileşeydin,
Mavileşeydin.
Geçeydin Boğaziçinden
Başında İstanbul havası.
Çarpaydın Kadıköy iskelesine
Çarpaydın, çırpınaydın
Vapura binerken Memetle anası.

Nazım Hikmet

Yine memleketim üstüne söylenmiştir.

Memleketim, memleketim, memleketim,
Ne kasketim kaldı: Senin ora işi,
Ne yollarını taşımış ayakkabım,
Son mintanım da sırtında paralandı
çoktaaan,
Şile bezindendi.
Sen şimdi yalnız saçımın akında,
infarktında yüreğimin
Aklımın çizgilerindesin Memleketim
Memleketim,
Memleketim!

(Prağ, 8 nisan 1958)

Bir Üsküdar Balkonundan :

Bir Üsküdar balkonundan
Guruba karşı,
Demlenir gibi,
Bir akşam üstü. Leipzig'te, tramvay durağında
Tadını çıkara çıkara.

Yudum yudum,
kederleniyorum.

(Leipzig, 22 haziran 1958)
Nazım Hikmet

VAPUR

Yürek değil be, çarıkmış bu, manda gönünden
Teper, ha babam teper
paralanmaz
teper taşlı yolları.
Bir vapur geçer Varna önünden,
Uyyy, Karadenizin gümüş telleri
Bir vapur geçer Boğaza doğru,
Nazım usulcacık okşar vapuru
yanar elleri..

(Varna, 27 mayıs 1957)
Nazım Hikmet

Doktor Faust'un evi

Gecenin geç vaktinde,
Kulenin dibinde, kemerlerin altında,
Dolaşıp durdum meydânı.
Gökyüzü karanlıkta altın çeken bir imbik,
Bir simyager imbiği..
Alev mavi mavi.
Şarl Meydanı'na doğru indim yokuş aşağı
Orada köşe başında kliniğe bitişik,
Bahçe içinde Doktor Faust'un evi
Kapıyı çalıyorum,
Doktor evde yok.
Malûm;
İki yüz yıl kadar önce,

Tavandaki delikten,
yine böyle bir gece,
Şeytan çekip almıştı onu.
Kapıyı çalıyorum.
Ben de bu evde senet vereceğim Şeytana.
Ben de kanımla imzalarım senedi.
Ne altın istiyorum ondan,
Ne bilim, ne de gençlik .
Hasretlik cana yetti
Pes.
Beni İstanbul'a götürün bir saatlik
Kapıyı çalıyorum
Kapı açılmaz, açılmaz.
Neden?
İstediğim iş olmaz mı, Mefistofoles?
Yoksa bu lime lime ruhum,
Satın almağa değmez mi?
Prağ'da ay doğuyor, limon sarısı
Faust'un evi önünde duruyorum
Çalıyorum, açılmaz kapıyı gece yarısı.

Nazım Hikmet

Bu kitapta, yok yere 28 yıla mahkûm edilen Nâzım Hikmet'in iki ayrı mahkemedeki dosyalarını, yargılanmasını okuyacaksınız. Nâzım'ın kurtuluşunun kimler karşısında idi ve kimler onun için mücadele etti?. Dünya düşünürleri nasıl çaba harcadılar?. Çiçek Palas olayları, Nâzım'ın açlık grevi, kör olan anasının didinişi ile basındaki kavgaları kimler yaptı?.. Ve Nâzım, neden ve nasıl dışarıya gitti?..

Fiatı 15 Lira